

diluál eltöröl; a şterge/rade; abschaffen, tilgen. 1597 Miért hogy az Incta á tempore sűspicionis facti mikor elseoben megh fogtak wolt noha azúta(n) kezesssegh alát lewe(n) ferhez ment, de azért awal az vetket nem dilualta, hane(m) megh lehetet az fogtatas, mert kezesség alát lewe(n) mind azolta fogoly wolt [Kv; TJK V/1. 117].

dilucidáló tisztázás; clarificare, elucidare; Klärung. 1680 az Gaszner familia elucescala nyilva(n), hogy ... edgyaránt valo osztozo Atyafiak, és vehetik el az ket resznek ket reszet^a azon dolog(na)k dilucidatioja differaltatott, az ide fellyeb terminált üdőre [Kv; RDL I. 158. — ^aTi. az örökségnek]. 1729 nekem azon dologban^a pronunciat Deliberatumban pregnans difficultasim occurnak, azoknak explanatioját et dilucidatioját bizodalommal recomendálok az Mgs Guberniumnak [Ks 25. IV. 17. M. Kornis Zsigmond aláírásával. — ^aTi. malom-perben].

Szk: ~t kíván. 1749 Nagj és gravis circumstantiak intervenialvan ezen Causaban, mellyek nagyobb dilucidatiót kívánnak mint a' mostani Inquisitoriak importalljak, addig . az Inctus legjen detentioban, míg az Inquisitio peragaltatik [Torda; TJK III. 254] * ~t tesz tisztáz. 1721 Irja Ratiojab(an) . hogj valamelly 8 ökrök adattatvan el, azok helyeb(en) Praefectus vr(am) vett masokat ., bővebb dilucidatiót tenni ez iránt szükségés [Dés; Ks 26. XIV. 1].

dilucidál tisztáz; a clarifica/elucida; klären. 1680 Mikeppen dilucidalta volt üdvezült Bernhard Deak Vr(am) Atyafisagos verséget gyermeke(ne)k az Zöld familiához, az mi elöttünk ne(m) constal [Kv; RDL I. 158]. 1735: Mint hogy az I tagadgya a missilis czedulat maga akarattjabol expediatott(na)k lenni, ad futurum az A ö kglme dilucidalya es comproballya akkor finalis decisio lézen [Torda; TJK I. 87]. 1736 Convocatatván a .. Fatenseketis, ugymint: a Válaszuti, Borsai, Fejérdi, Apahidi, Köteleni, es Bonczhidai Lakosokat, hogy a Controversiaban lévő helyet jobbanis dilucidálják, mivel a Controversias heljnek Vicinitassit nem denotálták [K; SLt F. 40]. 1769/1802 Eszerint exponált metalis ductusakot, mind exhibeált Inquisitoriakkal, mind pedig sistalt Fatensek Passiojakkal dilucidálják, comprobaljakis az Iik [BSz; JHb LXVII/3. 53].

dimeciált felmért; mäsurat; vermessen. 1780 ezen Cserefás circumvicinált, és dimetiált erdő . adattatik pótlásban a' Negyedik Táblához [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 13].

dimenzuráló felmérés; mäsurare/mäsüroaire (cadastralá); Vermessung. 1787 Melly Dimensuratioja azon Tiburtzi Fiscalis Határ részének ment vegbe mi elöttünk [Kajántó K; KmULev. 2].

dimenzuráltatik felméréstik; a se mäsura; vermessen werden. 1787 Ezen Fiscalis Tiburtzi határnak a' melly Dimensuraltatott egy részetskéje kaszáltatik [Kajántó K; KmULev. 2].

dimény, diminy l. demjén

dimidietás felerész; jumátate de parte; Halbteil. 1632 A malomnak megh uetelekor Aldomastis ittanak melj Aldomas Italkoris senki ellenek mondo nem találkozzan, Mýis Also Toriay Miklos deakot a meg nevezet Kýs Beriuy^a Malomnak dimidietassaban Confirmalliuk hogi ennek utanna mint sayattiat ugi bírhasa [Fog; Szád. — ^a Kisberivojon (F) levő]. 1655 azon meg irt Pétrocz Havasinak Brasso Várossa számára jutott dimidietasához semminemű jussat se maga se successori fen nem tartják [Brassó; Blt 3]. 1745 Szükséges azért, hogy az Melgs Asz(sz)onyak hováhamarébb Inquisitione mediante exquirallják az ide illő dimidietast, és akkorán osztassék két felé [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]. 1747: Noha Praetendallya az A hogj a' nagjobbik fia Miklos négj jó ökrökkel cum appertinentiis elabalt, s azok(na)k ketteje fele ötet concérnalta volna, és per hoc a' Jozágnak s bonumok(na)k más dimidietassabol refundaltassék azon kára, de minthogj azon dimidietas(na)k a' testvérek között valo diremptiojára exmissusok nem vagjunk, azt nem tangálljuk [Torda; TJK III. 126].

diminualódhatik kevesbedhetik, csökkenhet; a se putea diminua; vermindern/ringern können. 1747 a' specificalt Bonumok mind coacquisitumok, az Actrix Aszszony Néhai Ferjével Böjte Nagy Samuellel coacquiralta volt, Melly sz(e)r(iu)t mind azok in duas aequales partes az A. es J. között subdividaltassa(na)k itiltetett, nem obstatvan hogj az J. az jozságot kertel tartotta; sem pedig hogj az A' az Aviticu(m) Anyai Jusbol distrahált légjen, azzal az ö Acquisitumbeli Jussa nem diminualodhatik, mivel az Anya az ö Anyai ös Jussát életeben nem tartozik ált(al) adni fianak [Torda; TJK III. 125].

diminúció csökkenés, kevesbedés; micşorare, scădere; Verringerung/minderung. 1681 Ha azért effele dolgok nem remedealhatnak, nem keves diminutiojara leszen az proventusnak [Vh; VhU 50]. 1736 az Pojani Possessorok az ö kglmek kezek alatt levő szölöket pusztulásra jutni, az város dezmajanak diminutiojára s kárára ne engedgyék, sőt omni mode az possessorokat a culturara cogallják, külömb(en) az miveletlenség miá az dezma(an) provenialható defectust az N város exigtaltattja [Torda; TJK I. 115].

dimisszionális elbocsátás/engedés; slobozire, înăduinţa de a pleca; Freilassung, Bewilligung. **Szk:** ~t enged elbocsát/enged. 1763 minthogj . a paráznaságért halalos aquisitiót én ellenem hűtes férjem nem instituált, prosequalni sem kíván, sőt Dimissionalist is engedett. . azért hogj paráznasaggal accusaltatom, halalosan nem büntettethetem [Torda; TJK V. 179].

dimitáltathatik elbocsáttathatik; a putea fi slobozit/lásat liber; freigelassen werden können

1752 Egy Déváról aufugiált Béres itten retinealtatván, holmi Lopasokban ejtette oda ala magát ha ollyas nagj Patratuma lészzen, erdeme szerént bűntethessék, ha pediglen ártatlan szenved, dimitáltathassék [Nsz; Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János lev.].

dimoveálhat kitelepíthet; a putea evacua; aussiedeln können. 1674: ezen Nemes Vraink-(na)k ott ualo lakásokot ... megh engedik T.N. Suki Pál és Suki Mihály Vraink, illyen Conditional: hogy ... az Földes Vrak eo kegy(e)l(me)k, Succesorok, és Legátáriusok ellen semmi nemu szín és praetextus alatt boszszuual ne(m) lésznek, es ellenek ne(m) jarnak melly ellen ha czelekűnenek Nemes Vraink vagy maradekiok ... az ollyan személyt, helyebőlis dimovéalhassák eo kegy(e)l(me)k, Succesorok, vagy Legátáriusok [SLt D. 18].

dinomdánom hejehuja; chiot, uiuiu; Gejohle, Saus und Braus. Sz. 1736: Táncz közben, midőn az fejedelem az mátkájával tánczolt* Sárosi János tanács úr, igaz hazafia azt dűdolta magában: dinom dánom, holnap bizony bánom-bánom^b; s bizony igazán is dűdolta volt [MetTr 339. — *A valóságosan soha fejedelmi székben nem ült, szerencsétlen életű II. Apafi Mihálynak Bethlen Katával való balázsfalvi lakodalmán. ^bA szólásra I. Kelemen, Monds. Mut.; O. Nagy, MSzól. 142; TESz].

dinsza kb. véka; miértä, baniță; Scheffel. 1768/1771: Vámost Vásárokbán mint és hogy megnyit vészen a Vásárbiro ... egy dinsza Gabonáról, vagy egyebekrőlis ? [H; Ks 114. 61 vk].

dinsztelt (zsírban) gőzölt/párolt; innäbușit; gedünstet. 1842: midőn az ebéd el készítés körül forgolodnám a' tüzőn lévő dinsztelt forro riskását hus lével fel eresztteni akartam, az Aszszony nagy mérgesen egy kalán forro kását ugy csapot a szemem közé, hogy ha tenyereimmel nemüleg szememet nem védem a' szemem is ki egett volna [Dés; DLt 1452a. 3].

dinnye 1. pepene; Melone. 1571: Dynnyenek walo feoldet Eo K. megh Engedyk az Tavaly helyre uetny [Kv; TanJk V/3; 35a]. 1582: Juli 28 Balas Deak witt vrunknak Dinnyet eg zekeren hatt louon eg huniadi ember fizettem Tordaig f 1 d 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 14]. 1584: Kerekes Matias vallia, Az Alperesek le vontak volt Immar Kadas Balintnetol a' Gereznat a' Dinnies kertben, es egy Dinnyet Mutatnak vala hogy Kadas Balintne veotte el [Kv; TjK IV/1. 282]. 1585: 14 Aug: ... Hozanak vrunknak waraddol Pal deak 150. dienniet [Kv; Szám. 3/XVIII. 9] 19 Aug: Jöwe vyzza pal deak, Barazkot, Dinnyet hoza az feyedelemnek attunk Hunyadyg byro vram akarattyabol 4 louat Herma(n) Martonet fizette(m) f. 2 [Kv; i.h. XXII. 13]. 1586: 25 July Jfiw Bathori Istuannak visznek dinnieket [Kv; i.h. XXIV. 56]. 1587: 4 Sep: Pais Glarto Peter varadj viszen

Dinieket vrunknak, Tordaig Negj lora attam f 1 [Kv; i.h. XXX. 57]. 1588: 29. Aug. Tonay Boldisar vitt Dinnyet az fejedelemnek nyolch lowan Tordaigh attam f. 2 [Kv; i.h. 4/I. 10]. 1590: 28 Aügüsty ... Vrunknak vittenek ket zekerere (!) dñnniet Tordayg fyzete(m) Kuchys Benedeknek 4 Lora f. 1 [Kv; i.h. 4/XV. 12]. 1594: 19. Augusti ... Biro vram vrunknak, es az teob vrainnak valo Ayandokra keoltoeth Ennyth Dinnyth veoth f -/35. Olasz Gywmeolczeoth veoth f 2/30 [Kv; i.h. 6/VI. 30]. 1595 12 July ... Bathori Janost waradi szolgat, egy Dinnyet vit Wrunknak Boczkaj W kültte, Erszenygyarto Ianos vitte 2 loual Thordara d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 81 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1639: én nem bánom ha az eo Naga birájais tsináltat ot Sz. Giorgieon affele veteménynek valo kertet. ., de én nem reméllem hogi ot eo Naganak affelere szüksege legien hogi dinnyet mit vettessen [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i vár-provizorhoz]. 1740: vásárhejet* Dinyét kerestettem nem Tanáltatot az ho harmat el Csapta [Abosfva KK; Ks 99 Györki János lev. — *Mv]. 1751 Bulzesti Kertész Mihálljnak lészzen kötöllessége: hogy a belső veteményes kertet tisztán tarcsa, és annyira valo petreselmet, Murkot, veres hagymát, kaposztát Retket, Répát, Czéklát Salátát, Ugorkát, dinyét veteményezzen s procreallyon, hogy az udvar ezen Leguminák aránt ne deficiállyon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

2. ? dinnyemag; sámință de pepene; Melonenkern/samen. 1770: Hogy a Csürös kert körül valo Sáncz anális hamarab meg asodnék a patak mellet valo kövér földet ki attam a falubeliek(ne)k hogy bé vessék dinyével nem tudom már bé vetiké vagy nem, és magamis vettetek oda [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.].

3. dinnyevetés; semänäturä de pepene; Melonensaat. 1579: Egieb helt se engegiének eo kegmek senkinek hogy dinnyenek giepet fel zanchyanak [Kv; TanJk V/3. 188b]. 1804: A Sáárdi Emberek között némellyek Dinyének magoknak egy egy darabot fel szántottak, s abból dinyeszték [Sárd AF; TSb 51]. 1844 a' felső táblát a' kibe a' borso, s dinye volt, ... edig el végeztetted [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] | az hol borso lentse 's dinye volt keresztül ha szülv fával bé ültetted nállam nélkül ugyan jo lesz [Kv; Pk 6 ua.].

dinnye-elveszés dinnye-eltűnés; dispar itia pepe nilor; Melonenschwund. 1584: Zyw Andrasne vallia hogy a' Dinnye el vezesben vagy le zakasztasba(n) semmit Ne(m) latot [Kv; TjK IV/1. 282].

dinnyeérés coptul pepenilor; Melonenreife. 1736: Mikor az gyümölcsöt beadták, kívált dinnye éréskor, olyan hosszú száju üvegekben, melyeket kotyogós üvegeknek híttak, és Porumbákon, Fogarasföldin csináltak, a meggyes bor rendre teli töltve úgy állott a jeges cseberben [MetTr 326].

dinnyeevés dinnyefogyasztás; mincatal pepenilor; Melonenessen. 1847 szegény Túri Ferencz éppenségesen Várad Birinél dinnye evés közben halt meg [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

dinnyefedelű ? sátorfedeles, kóberes; cu covilitir; mit Wagenzelt. 1824: Dinnye fedelű, féderes, viseltes, de még vollamennyire használható kotsi [Fugad AF; HG].

dinnyeforma dinnye alakú; ca un pepene, de forma unui pepene; melonenförmig. 1788: Két Dinnye forma Nádmézes Iskatulya [Mv; TSb 47]. 1848: Pléh Edények Egy ktsi dnyeforma ... Egy Talpos ejeli lámpa 1 Két Kávés Piksisek 2. Egy rosz bors tarto 1 [Szászkerked K; LLt]. 1849: Két dinnye forma réz* [Somkerék SzD; Ks 73/55. — *Konyhaeszközök között].

dinnyeföld pepenária; Melonenfeld. 1591 Az Dynnye feoldet az ky el boronalta attam f — d 60 [Kv; Szám. 5/X. 14]. 1821: A Sojmostonál lévő Dinnye Föld Kaszálo [Dés; EHA].

Hn. 1814: A Dinnyeföld (sz) [Pusztakamarás K; EHA].

dinnyeföldi dinnyeföldön lévő; de pe pepenária; zum Melonenfeld gehörig. 1823: Dinnye földi Nyflak [Dés; EHA].

dinnyeföld-szántás aratul pepenáriai/ogorului pepenáriai; Pflügen des Melonenfeldes. 1591 Az Dynnye feold zantastert attam(m) Teglas Janosnak f 2 d 31 [Kv; Szám. 5/X. 14]. 1594: 3. May Teghla Janosnak az dnyfe feold zantastol Biro vram es az Eghhez Thanacz akarattiabol attam f 4 [Kv; i.h. 6/VI. 16].

dinnye-leszakasztás dinnye-letépés; ruperea pepenilor de pe viță; Abpfücken der Melonen. 1584: Zyw Andrasne vallia hogy a' Dinnye el vezesben vagy le zakasztasba(n) semmit Ne(m) latot [Kv; Tjk IV/1. 282].

dinnye-liktarium dinnyebefőtt; compot de pepene; Melonenkompott. 1685 Som Lictar(ium) vas 6. Rosa Lict(a)r(ium) vas 1. Dinnye Lict(a)r(ium) vas 3. Körtvély L(ictarium) vas 2. Megy lict(a)r(ium) vas 2. [Uti].

A szövegbeli szónak némi valószínűséggel 'dinnyefél/lekvár' v. 'dinnyekocsonya' jel-t is tulajdoníthatni.

dinnyelopás furtul pepenilor; Melonendiebstahl. 1674: dinnye lopásért az Istuándi Istvá(n) vram(m) szolgaitis fel kértették [Kv; Szám. 34/L. 6].

dinnyemag sámință de pepene; Melonensamen. 1674: Talaltunk ezen házok hejan ... Vetemény magokat Galambegy mag oct. 1/2. Dinnye mag oct. 1 ... Turbolya mag oct. 1 Parej magh oct. 1/2 [A.porumbák F; Ált Inv. 4].

dinnyeörzö-darabont dinnyepásztor/csősz; paznicul pepenáriai; Melonenhüter. 1625: Attam az

Djnnie eörzeő Drabantnak f. 2 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 270].

dinnyés I. mn 1. dinnyetermő; de pepeni; Melonen-. **Hn. 1775:** A Dinnyés Mál alatt (sz) [Marossztkirály AF; EHA].

2. ~föld dinnyeföld; pepenária; Melonenfeld. 1780: A Csorgonál Dohányos, Kenderes és Dinnyés Föld [Jedd MT; EHA].

Hn. 1764 Dinnyés földön [Szamosfva K; EHA].

II. fn dinnyeföld; pepenária; Melonenfeld. **Hn. 1802:** a' Dinnyésben (sz) [Nagycserged KK; EHA]. 1814 A' Dinnyésben [Pusztakamarás K; EHA]. 1834: A Dinnyésbe (sz) [Marosgombás AF; EHA]. 1848: Dinnyésbe (sz) [M.bükkös AF; EHA]. 1852: A' Dinnyésben (k) [Marosfelfalu MT; EHA].

dinnyéskert dinnyekert; grădină cu pepeni; Melonengarten. 1584: Kerekes Matias vallia, Az Alperesek le vontak volt Immar Kadas Balintnetol (!) a' Gereznat a' Dinnyes kertben, es egy Dinnyet Mutatnak vala hogy Kadas Balintne veotte el [Kv; Tjk IV/1. 282]. 1587: 15 Juny. Az zegynyek Dynnyes kertet keuerte megh 3. Ember, kiknek attam d. 30 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 12]. 1594: Keouettkezik rend zerennt az eorizeo Darabantokra valo keöltsegh, az kik Biro Vram, es az Eghhez Thanacz akarattiabol Zeoleoheggeth, Zenafwueth, Dinnyes kertheth, Zenas kertheth, Es Tilalmas Erdeoketh etc. Eoriztenek Generalis vram, Es vrunk eo Nagha Jthh letelekor etc. [Kv; i.h. 6/X. 1]. 1609 Zantattam es Boronaltattam meg az Polgarok Dinnyes kertet, magam kostian [Kv; i.h. 126/IV. 156]. 1650 Elseobennis az Olah Fenesi* Vdiarhazat minden kerülle valo epületekkel az d(omi)na Relictanak kezibe resignalok az Dinnyes kertel, Bornyu kertel . Cziúreos kertel vetemenyes gjuemeolczjeos kertel [JHb XLVIII. 31. — *M. fenesi (K)]. 1699: Vagyon ... egy darab mostan fel fogot dnyes kert gyalog fűsz sövény kertel be keritve [Szentdemeter U; LLt Inv. 32]. 1751 a' felső az az Jed felé forduló Határban a Vargak Hidgya mellett ... volt Dinnyés kertem [Mv; EHA] | Fekete József, Tordai Márton, Szappanos György, Lenárt István, Kóteles János, Szigyártó Péter és Szabó János Uraiméknak volt Dinnyes és Dohányos kertek azon helységben [Mv; Told. 48. 4].

Hn. 1650: az dinnyes kert mellett (sz) [M. fenesi K; EHA]. 1782: A' Dinnyés Kertben (k) [M. királyva KK; EHA]. 1823 A' Dinyés Kertnél (sz) [Marossztkirály AF; EHA]. 1823: A' Dinyés Kertnél (sz) [Marossztkirály AF; EHA]. 1838: A' dinyés kertnél [Mezőmadaras MT; EHA]. 1844/1847: Az ugy nevezett dinyés kert [Kraszna Sz; EHA]. 1847: a' Keleti Dinyés kertben (ke) [Ákos Sz; EHA].

dinnyetábla pepenária; Melonenfeld/schlag. 1688: Peterselyem Agy nrő 120 Murok Agy nrő 31 ... Dinnye Tabla nrő 1. Ugorka Tabla nrő 1. Tar-kony fel Tablaval nrő 2 [Görgény MT; Uti].

dinnyevásárlás cumpărare de pepeni; Melonenkauf. 1840 Ide való Darabont István .. augusztus 21kén a' mult vásár napján vala mely Dinnye vásárlás felett, össze veszvén feleségemmel, aztat Huntzfutnak, Kurvának, czafrangnak mondotta [Dés; DLt 1008].

dinnyéz(ik) dinnyét fogyaszt; a consuma pepeni; Melonen essen. 1804 A Sárdi Emberek között némelyek Dinyének magoknak egy egy darabot fel szántottak, s abbul dinyeszték [Sárd AF; TSb 51].

dió 1. nucă; Nuß. 1582 Margith Zeoch Imrehne vallia, Egkor leowe hozzam fekete Jacobné hoza tiz forintot hog' Diott vegywnk velle [Kv; TjK IV/1. 101]. 1584 kwide Andras chak ottan Leorinczhez ket penz Arra dioerth [Kv; TjK IV/1. 360]. 1594: Paczalban* wagon fokhagima koszoru No 80 .. Azzw szilva wagon cub. 3. Dyo wagon cub. 2. [UC 113/5. 90. — *Később Érszölös Sz]. 1625: 1 Tal Etek Egi swlt kappa(n) Diosasaval, Az kappan .. d 26. Diott veottem hozza d 6 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 249]. 1683 Uj Dio Száradva Kőb(öl) 3//2. Uj Dio Fővenyben nyersen K(öböl) — //3 [Szűv; UtI]. 1686 Aszszu Gyümölcs: Alma Kőb. 5//. Szilva Kőb. 1//1. Dio Fővenyben Kőb. 2//2 Mogyoró Fővenyben Kőb — //1 [Fog.; UtI]. 1795: Diu Magyaro 16 kupa [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1806 a' füle tövínél vagyon ismét egy Csomotska mint egy kised dió [DLt 638 nyomt. kl].

Hn. 1602: Korondi Ambrús Istuan Zabaditatta egy irtas feöldben magát dio vapaia newy heliben az falú Korond falwa tilalma ellen teóru(n)re [UszT 16/37]. 1745: A kert szegnél a dio bokorban (sz) [Nagykend KK; EHA]. 1753 A Dio Kert Oldalon (sz) [Buza SzD; JHb IV/12]. 1762 A dioknal (sz) [Rigmány MT; EHA]. 1792 a Dio Nyakan (sz) [Derzs U; EHA]. 1816/1846 a Dio Kertnél (sz) [Buza SzD; EHA].

2. löfegyver-alkatrész; piesă de armă de foc; Teil der Handfeuerwaffe. 1808 Egy Pár Pistoly az egykén a' Diót ki forasztani xr 51. Uj Dio tarto xr 36 | Azon Puska ... Uj Szerszámmal uj rezezással lészén az árra Rfr. 63 . Uj Dio, tartostol együtt Rfr. 1 xr. 57 | A' Nagyobbik golyobis Stutz(a) uj Far Sutu Rfr. 3 Slájder a' Diob(a) xr. 30 | Egy Pistolyb(a) uj Dio boritékkal együtt Rfr. 2 xr. 15 | Uj Nagy rugo Rfr. 1 xr. 20. Uj Dio tartostol együtt Rfr 1 xr. 57 [Kv; TKhf pműv.].

3. kilencdió (ajtózáralkatrész); nucă (piesă din broasca uşii); Nuß (Teil beim Türschloß). 1858 A Napali Szoba Zárját egészen kijavitotam ahoz uj Diot, Rorht, Studli, és Rugot tetem [Kv; SLt Vegyes perir. Veres György lakatosmester kezével].

dióbél miez de nucă; Nußkern. 1719 Az Pestisről ... Minden Reggel kiválképpen az Gyermekek Diobelet, vagy Mandola belet, vagy Ma-

gyarot, es Füget egyenek [Ks; 54. 84 Medica instructio].

Szk: ~ formán. 1713 Egy Arany Láncz diobel formán Csinalt 86 Szemre foglalt [Wass. id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

dióbeles Csak szk-ban ~ aranylánc. 1686: Egy diobeles arany láncz Más arany láncz Harmadik csillagos arany láncz [BK. Bánfi Párkásné Bethlen Krisztina jegyaj.]. 1775 egy hollyagos vagy diobeles Arany Láncz, jo féle gyöngyökkel rakott [EMLt]. 1781 Diobeles Arany Lántz két rend, mellyben vagyon Száz Ötven három Lántz szem, nyom Ötven kilentz Aranyot [Nsz; Told. 3. — L. még MNy XXXVIII, 56] * ~ aranyos lánc. 1705 Edgy Aszszony embernek derekara valo ezöst Diobeles aranyos láncz [Cege SzD; Wass. Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével] * ~ lánc(csinálás). 1676 Egy Diobeles Lántz csináláserit hoszszabbításert f 2// [UtI] * ~ láncöv. 1723 Vagyon öt sing -s- három fertály és egy perczentés — ezüst aranyas dió beles Lántz öv [Koronka MT Told. 29/2].

diocézis egyházmegye; dioceză; Diözese. 1670: Dioszegi Istua(n) Diocessétül, Senioratul fűgh, és ellenünk semmiben ne(m) rugadoz [SzJk 110—1]. 1748 ezen Nemes Küküllő Vármegye Unit Ecclak Diecaessise érdemes Esperesttye T. Ajtai Mihaly Vr eő kgyme [JHb XIX/9].

dióesemete diómagonc; puiet de nuc; Nußbaum-Sproßling. 1717: Tó szőlót ültettek 300. azután 77. Kealyafat. 380 cseresznyé fát 19. Dio csemétét (!)* 8 [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János kezével. — *Nyilvánvaló tollvétség csemétét h.].

diófa 1. nuc; Nußbaum. 1584 viczey Andrasnak kertiben vagion egy Dio faya kinek harmad rezeis a' Danch Leorincz kertibe hailoth [Kv; TjK IV/1. 360]. 1587 Az Zeoleó Alat egy kis puzta kjn diofak wadnak [Szükerék SzD/M. palatka K; JHbK IX. 23]. 1591 a diofaknak haznatt, Es egeob (!) giömölchöket, Birnik (!) nem Engette [UszT]. 1604 Mikor el temetők simo martont, ot kwn az mezon az dyofanal En wgi Emlékezem rea hogy akor az loys ot kwn wala [i. h. 18/125 „Török-Balint nagj kedey Loíw Ember” vall.]. 1621: chieresnie fa az keorteli fa, Dyo fa kóós boros (?) szilua, es bezterczey szilua fa legien beőcziwre ualo [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. 1699 Vagyon egy jo darab majorság szőlő it vagyon tiz öreg diofák (így!), két Barkocza fa, ezeken kívül baraczk, es Silva fák felesen [Szentdemeter U; LLt Inv. 39]. 1726 ada az Bándi Közepső Szőlő hegyben also felső bongorával edgyütt egj darab szőlőt egj Dio fán kívül, és akkora bongoran kívül, mint az mennyire azon Diofá(na)k ágai kiterjed(zve) vadnak [MbK]. 1794: a Dio fának K; also részin lévő ágait nyesnők le [Szászzerked K; LLt Csáky-per 227. L. 25]. 1828 Az ... uj szőlőbe . az egyik borozdába vagyon egy közös Diofa [Balázstelke KK; DLev. 2. XI. A. 21].

Hn. 1756 Diofa tető (sz) [Méra K; KHn 241]. 1761/1808: György falva felé a Dio fa mellett (sz) [Pata K]. 1763 A Dio fánál (sz) [Csávás KK]. 1764 a Tordai nevezetet viselő Dia (!) fákonal (sz) [Doboka; DHn 13]. 1781 A Diofa tetőn [Inaktelke K; KHn 202]. 1790: a Diofa alatt (sz) [Etéd U]. 1801 Doboka felől való Forduloban: a' Pap Diofájánál [Bádok K; BHn 27]. 1803: az úgy nevezett Diofák' tetejin (sz). a' Diofák nevezetű helyen (e) [Désfva KK]. 1823: A Diofánál a szálló megett (sz) [Abosfva KK]. 1854 Diofánál szántó [Bádok K; BHn 31]. 1856 felső határba a Dio fák nevezetű helyen (sz) [Csókfva MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók. L. még KHn 202, 242, BHn 30–1.

2. diófa-faanyag; lemn de nuc; Nußholz. 1758: fal mellett álló Vászón nélkül való kis asztal Bécsből hozatott diófából való Sárge rezes pántokkal adornált két részben való Almárium [Déva; Ks 76 IX. 8]. 1801 Ket Diofaból ki rakott Nagy kaszatenek [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy.].

diófaagy diófa-pisztolyagy; pat de pistol (din lemn) de nuc; Pistolenkolben aus Nußholz. 1714 Egj Par Pistolj Dio fa Agja meg pettegettett figurakkal, és a fogatója ezusttel és rézzel figuraltatott fl. Hung. 40 [Nsz/Fog. REkLt II. Apafi Mihály hagy. 14].

diófaalmárium diófa-(üveges)szekrény; armar din (lemn) de nuc; Kredenz aus Nußholz. 1790 Kitsin egyben járo Diofa Almarium 1 [Sv; Ks].

diófaasztal masă (din lemn) de nuc; Tisch aus Nußholz. 1786 Egy Ketske lábu Diofa Asztal fiok nélkül [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1790 A Leg Külsőbb Házba. Diofa Asztal 1 [Sv; Ks]. 1816 Egy nagyobb rakott Diofa Asztal, közepén egy fekete kő tábla [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1833 Egy ki rakott diofa Asztal [Katona K; Ks 73. 55].

diófaasztalka másută (din lemn) de nuc; Nußbaum-Tischlein. 1790 Ketske Labu Diofa Asztalka 1 | Diofa Asztalka kanape eleibe valo 1 [Sv; Ks]. 1797 Egy kis kerek asztalka egy diofa rakat asztalka láb nélkült [Koronka MT; Told. 34].

diófaasztaloeska másută (din lemn) de nuc; Nußbaum-Tischlein. 1790 Diofa 3 Labu Asztalotska 1 [Sv; Ks].

diófacsemete diómagonc; puiet de nuc; Nußbaum-Sprößling. 1818 Egy Diofa Csemetéjét tulajdan Bivala rontatta el [M. fráter K; KLev.].

diófadeszka scindură de nuc; Nußbaumbrett. 1761 Diofa deszkából tziifrán párkányozott három Ajtóra valo ujj táblák, és annyi Ajtokra kívántato bélések [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31.

28–9]. 1786 Diríbb darabb Diofa Deszka, de egész szál egy Sints benne Nro 40 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

diófadívány diófapamlag/heverő; sofa (din lemn) de nuc; Sofa aus Nußholz. 1821: Van egy rakott Diofa Diván szép tarka czitzel bé huzva [Veres-egyháza AF; Told. 19]. 1835: Egy diofa Divan új Uiberzuggal [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.].

diófadugójú cu dop de nuc; mit Nußbaumpfropfen. 1732 az második pincze tok kilencz üvegnek való, találtunk benne öt diofa dugóju éveget [Kóród KK; Ks 12. I].

diófafesték diópác; baiț de nuc; Nußbeize. 1761 Az ajtó Sorkán belől. szegeletb(en) fenyő fűresz deszkákból régi módúra csinált majd a padlásig érő Auripigmentum, és diófa festéssel hoboson festett közönséges vas sorkakon forduló, régi módi Vas Zárral Zárodó, hasonló festékű ajtóju, rostélyos egj pohár Szék [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 203].

diófafestékű diópácos; cu baiț de nuc; mit Nußholzbeize. 1787 Gunyák, Fejér Néműk Egy régi diofa festékű Ládába [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 2].

diófa-fűrészdeszka scindură de nuc; Sägebrett aus Nußholz. 1761 Körtvély fa fűrész deszka Nro 29 Diofa fűrész deszka Nro 16 [Spring AF; JHb XXIII/31. 37].

diófaagyökér-puskaportartó diófagyökérből való puskaportok; cutie (din rădăcină) de nuc pentru praf de pușcă; Schießpulverbüchse aus Nußbaumwurz. XIX. sz. eleje: Egy Diofa gyükér metezett Puskapor tartó [BK Inv.].

diófa-írótéka kb. diófából készült könyvvállványos íróasztalka; masă de scris cu etajeră de cărți (din lemn) de nuc; Schreibtischlein mit Bücherregal aus Nußholz. 1805 Egy rakot Diofa iro Téka [A. jára TA; BLt 9].

diófa-kalamáris diófa-tintatartó; călimară din lemn de nuc; Tintenfaß aus Nußholz. 1797 Egy hitván Diofa kalamáris 2 Diofa porozoval edgyüt Harom Uj Zöld mázas Cserép Kalamárjs porozoval edgyüt [Szu; UszLt XII. 87].

diófa-kanapé diófapamlag/heverő; canapea (din lemn) de nuc; Kanape aus Nußholz. 1820 Egy Diofa veres Czitzel bé huzott Kanape [Felőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel.]. 1833: Egy töltött jo diofa kanapé zöld csiku tarka kartounal bé vonva, hozzá tartozo töltött, Diofa karos szék egy [Katona K; Ks 73. 55]. 1846: a Palotáról nyílik egy jól készült ajtó az eő Nagysága szálására. Vannak benne két egy forma Tisza fa asztalok, — egy Tisza fa márvány kő Tábláu (!) asztal — egy bé huzott diofa kanapé — egy

űveges szeglet almrium — egy jó fejér Kajha Kemencze [Szászkerék K; Llt gr. Lázár László udvarházának leír.]. 1848: Egy diófa lagirozott kanapé féderrel 25 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1849: Diófa kanapé kartan borítottakkal, ebbe kár 20 Rft [uo.; i.h.] | Egy Diófa divatos kanapé és hat hozzá való karos székekkel töltött [Wass].

diófa-karosszék jilt (din lemn) de nuc; Lehnstuhl aus Nußholz. 1833: Egy töltött jó diófa kanapé zöld csiku tarka kartonnal bé vonva, hozzá tartozó töltött, Diófa karos szék egy [Katona K; Ks 73. 55].

diófa-kaszten diófaszekrény; dulap (din lemn) de nuc; Schrank aus Nußholz. 1849: Hentes Juvon haza hozott egy Diófa pullitározott kasztent, mely haszon vehetetlen melynek árja 22 pfr [Héjasfva NK; CsZ]. 1860: Két diófa kaszten [Kv; Végr.].

diófaláb picior (de pat) din lemn de nuc; (Bett-) Fuß aus Nußholz. 1812: Egy két festékű Diófa labra készült ágy fa Rf 3 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 7].

diófa-lejbstul diófa-szobaárnyékszék; closet de cameră (din lemn) de nuc; Leibstuhl aus Nußholz. 1823: Csinos Diófa Leibstuhl [Llt Csáky-per 601. L. 1].

diófa-porozó diófa-portartó; nisiperniță din lemn de nuc; Nuß-Streusandbehälter. 1797 Egy hitván Diófa kalamáris 2 Diófa porozóval edgyüt Harom Uj Zöld mázas Cserép Kalamáris porozóval edgyüt [Szu; UszLt XII. 87].

Az íratóspapír használata előtt, ill. egy ideig azután is vele párhuzamosan a tollból bőségesen ömlő tinta felszárogatására finom rez- v. bronzreszeléket szórtak az írás után a papírlapra. A tintaszárogató por használata Erdélyben egyes helyeken és házaknál e század elejéig tartott. A szerk. anyai nagyatya íróasztalán Dénen még látott porozót. — A XVIII—XIX. századi levéltári darabok sorain még ma is fel-felvillog az oda-padát szárogató reszelék.

diófaráma ramă (din lemn) de nuc; Rahmen aus Nußholz. 1732: Két 3. fertályos falra való tükörök diófa rájában Két kisebb harmadfél fertályos falra való tükörök diófa rájában [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4].

diófa-sámerli diófa-kisszék; scaunel (din lemn) de nuc; Schemel aus Nußholz. 1833: Egy négy Lábu diófa Sámerli [Katona K; Ks 73. 55 Kornis János lelt.].

diófaszék scaun (din lemn) de nuc; Stuhl aus Nußholz. 1833: Egy töltött jó diófa kanapé zöld csiku tarka kartonnal bé vonva, hozzá tartozó töltött, Diófa karos szék egy — és más hat töltött egyes Diófa Szekek a kanapéhoz hasonló kartonnal bé huzva [Katona K; Ks 73. 55].

diófaszín dióbarna; culoarea nucului, maro; nußbraun. 1772: Ezen Ajtonak küszöbe és szem-

őideke, vgy két oldalfaiis... Diófa szín festékekkel festett fenyőfa Deszkával bé vadnak boritva [Szászfenes K; BKT Mikes conscr.]. 1793: Egy Diófa szín Festékű kétfelé nyilo öveg Táblás ajtókkal jó zaros Almarium [Mv; Told. 44a]. 1849: Egy diófaszín kerek asztal Zöld posztóval [Somkerék SzD; Ks 73/55].

diófestékes diópácos; cu baît de nucă; mit Nußbeize. 1788: Egi Dio festékes almarium asztal Den. 68 | Egy darab Dio festékes Tábla [Mv; TSb 47].

diófestékű diópácos; cu baît de nucă; mit Nußbeize. 1788: Diófestékű bé-petsételt Almarium [Somogyom KK; Told. 44a].

dió-flakájzni . ' 1843: Egy Szoba Zárt levetem egy új dio flakaiznit tsináltam és újra felszergeztem [Kv; Somb. II].

dióhéj coajă de nucă; Nußschale. 1576 Wagon kezep zeroo gyeongy Aproys en Azth hyszem hogy egy dyo heba mynd A ket fele Ne(m) fyrene [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14].

dió-liktarium cukros dióbefőtt; dulceață de nucă; Nußkompott. 1723: által küldöttem... az veres szőlő liktariomot Szilvából is csináltam aszt is be küldöm meg dió liktariom is vagon az Ngd Szamara való [Darlac KK; Ap. 1 Apor Zsuzsanna anyjához]. 1736: Liktariumok. Egy zöld Fazékban Medgy Liktarium just(is) 2. Két fazékban bisalma lictarium cir. just(is) 2... Egy veres fazékban Dio lictarium cir. just(a) 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 96].

diónyi dió nagyságú; de mărimea unei nucă; nußgroß. 1787 Egy jokora Dionyi Csomo fűzetlen joféle fejer Gyöngy [M. fodorháza K; RLt Somai Sándor elloptott portékáinak fels.]. 1852: egy világos piros pelyparipa hasa közepén egy dionyi tsomotska [Dés; DLt 1066].

dióolaj ulei de nucă; Nußöl. 1853: Egerben pomade, meg dio olaj [KCal 3 útiköltség-jegyzék tétele].

Szk: ~sajtoló sajtócska. 1788: Dio olaj sajtoló Sajtotska [Mv; TSb 47].

diós 1. diófás; cu nucă; Nuß-. Hn. 1526: dyoskerth vocitatus [Dés; DLt 115]. 1671: Az Dyoys Ay kutra Jar Egy hold fold (sz) [Erdőszengyel MT]. 1672: az Dijos berekben (sz). az dyos kő mellet (sz) [Sztána K; KHn 307]. 1687: Az Dios Irtoványban (sz). Az Dios kertt mellett (sz) [Néma SzD]. 1693: Dios erdeje alatt (sz) [Szentábrahám U]. 1701: Diosaiiban [Vadad MT]. 1716: A Dios veremben (e) [Káptalan AF]. 1725: az dios bungordban birnak Moldván Karácson Pap Jonucz, Csokán Todor, Csokán Blága edgj edgj darab bungortt, az Ur Vass Daniel Ur(am) reszereis Pokulár Ivon bir edgj darab bungordott

[Szentegyed SzD; Wass. Moldován János (40) j b vall.]. 1732 A Dios nevű helybenis vagyon egy darab Bongor [Nagyida K.] | A' Dios új nevű helyb(en) [Erdőszengyel MT]. 1740: A' Dios berekben (sz). Dios kerte megett nevű Hellyben (sz) [Sztána K.]. 1744 Diós vápába (sz) [Vécke U.]. 1746 a Nagy Diós nevezet alatt való helyység. a Diósok felett függő verő fényes harasztos ... erdőtske [Nagyida K.]. 1754: A' Diós Ajban (sz). A' Diosaj Bertzin (sz). A' Diosaj utjánál (sz) [Erdőcsinád MT]. 1755: Dios alatt (sz) [Búrjánosóbuda K; BHn 40]. 1760: Dijoságy nevű helyben (sz) [Vadad MT]. 1771 Diosáj nevezetű helységben [uo.]. 1781 A Nagy Kedei Határba Dios Erdeje felett (k). Dios kutyában (sz) [Szent-ábrahám U.]. 1805: Diosban (sz). Kis Diosban (sz) [Nagyida K.] | A' Dios-ájba (sz) [A. boldogfa U.]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

2. Szn. 1584: Boldis Jakab vallia, Egkor lata Danch Leorincz Viczey Andrast, es monda Jhol megien Dios Balinth, Monda Andras Diomis teob vagion hog Nem mint Neked, Ez penig Innet ledt hogy viczey Andrasnak kertiben vagion egy Dio faya kinek harmad rezeis a' Danch Leorincz kertibe hailoth, es az oda haylot fan talalta volna Andras az Leorincz leaniath, kiert meg zolitotta volna a' leanth es banta volna ezt Danch Leorinch, azert zolitotta megh Andrast Dios Balintnak kwlde Andras chak ottan Leorinchet ket penz Arra dioerth, Es hogy lata hogy bozzusagot wz Monda Danch leorinczne, Adnak vgmond Aniad seggit Hallotta(m) ezt(is) hogy az Kis Imreh gyermeket oda hazahoz hywan Andras, illien Eneket futatot a' giermekkel Danch Leorincz elle(n), hogy Am vgmond illien s illien vitezek giwltenek eoowe kik keozeot ot vagion az vitez Danch Leorinch. Panazolkodot Danch Leorincz hogy az sok bozzusag tetelet el Ne(m) zenwedhet, hane(m) eo ember lewe(n), el kellene miatta veszny, mert sok csufolast bozzusagot teszen raita, Tudom hogy zomzedinal Ne(m) ige(n) Iol lakot Danch leorinch Mert haragos ember, es hamar meg Indul [Kv; Tjk IV/1. 360].

A 2. al. közölt vallomásrészlet világosan mutatja egy XVI. sz-i kv-i ragadványnevű keletkezését egy olyanféle, diófa miatti egyenetlenkedés, csúfolódás kapcsán, mint amilyenféle esetet Arany János dolgozott fel A fülemülé-ben.

dió-sása dió-mártás; sos de nucă; Nußtunke. 1625 1 Tal Etek, Egj swlt kappa(n), Diosasaval, Az kappan ... d 26. Diott veottem hozza d 6 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 249].

diószin dióbarna; de culoarea nucului, maro; nußbraun. 1793: egy 6 1/2 fertály hosszásagu diószin festékű jo sarkas, zaros lada [TL Conscri.]. 1812: Egy Dio szín Festekes hitván Tálás Rft 1 kr 30 [Mv; MvLev. Szürteji József hagy. 2].

diótartó (kézi) lőfegyver-alkatrész; piesă de armă de foc; Teil der Handfeuerwaffe. 1808: Egy Pár Pistoly az egyikén a' Diót ki forasztani x 51. Uj Dio tartó x. 36 | A' kisebbbik Kara-

bély ... Dio tartostol Rfr. 1 x. 20 ... Boriték Rfr. 1 x 57 [Kv; TKhf pműv.]. — L. még dió 2. al.

diploma 1. kiváltságlevél; diplomă, privilegium; Freibrief. 1737: Egy bádog copertában valo Diploma [Told. 19].

2. kb. uralkodó adta jogbiztosító-levél; diplomă de asigurare a drepturilor, emisă de domnitor; fürstliche Rechtsicherungs-urkunde. 1763: a Citált Törvények és Diplomák beneficiuma mellett se Militaris, Se Provincialis Tisztek idegen advenák-boll valok nem voltanak, nemis lehetnek mais, hanem a magunk Nemzetünkéből [Hsz; UszLt 16].

dipraháltatik eltulajdoníttatik; a se însuși; entwendet werden. 1738: a mely portékaiban penig az Incta raboskodása alatt kárt vallott, amik azokb(an) de praesenti meg vadnak, vagy az Actor által dipraháltattak, juramento deposito tartozik restituálni, az mik penig el vesztek, az Inctais szenvedgye ítéltetett [Torda; Tjk I. 173].

dipsei a Dipse (BN) tn -i képzős szárm.; din Dipse/Dipsa; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des ON-s Dipse: Dipseer. Szn. 1735: Dipsai Sigmond [Szind TA; AbN]. 1794 Dipsai Pálné Cispkés Mária Aszszony [Asz; Borb. I].

direkeió 1. irányítás, vezetés; îndrumare, conducere; Führung. 1752: az én Personamál inkább hiszem az atomon való Tisztek igen keveset gondolnak tsak inkább hiszem sántikálnak s mástól várnak, nemis lesze(n) ebben az Joszagb(an) jo directio még valamelyikünket de toto nem cassalatttyak [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1800 Hogy Arkosi László karátson kalátstát Peretsenben, a kotsisok directioja alatt fogja meg enni Gáspár István ki nekem tsak ellen-ségem, annyira ell hirdette, hogy nem tsak nekem tudtomra esett, hanem az egész V(á)r(me)gyében a hol járok szánokozással sugják Fülem<be> hogy vigyázzak magamra [Perecsen Sz; IB].

2. igazgatás; cîrmuire, administrare; Verw: tung. 1832 a' K Gubernium Határozásában a' Tekei M(a)g(istra)tus hatalmát el rontotta, 's D(omina)lis Jurisdictio és V(ár)m(e)gyei Directio alá rendelte [Borb. II].

3. intézkedés; dispoziție, măsură; Verfügung. 1782: az említett Praefectus Ur(ani) . a szegény községnek meg eskütt ellensége minden dolgait inventiojit és directiojit úgy moderallya, és arra dirigálja, hogy abból a szegény, és el nyomorodott népre mégis több romlás, kár Vallás, és Tereh viselés következze [Torockó; Thor. XX/4].

4. (katonai) rendelkezés, parancs; ordin (militar); Anordnung, Befehl. 1707 Mivel Gyerőffy György Ur(am) megh hagyatott Eözvedgye Tekintetes Kemény Kata Aszony Kolosvary Házat Kegyelmes és Specialis Protectionk alá vettük: — Annak okaert Lovas Hady Tiszteink(ne)k s directiojok alatt levő. Hadaink(na)k ... paran-

csollyuk hogy a megh irt Aszony Hazára erőszakosson reá menni semmikeppen ne mérésszelley (!) [Ks. 11. XLVI. 17 fej.].

5. irányulás; directie; Richtung. 1805 mégyen a Ductus^a az ugy nevezett Válye Sztinga Potingarol le follyo Patakba. Innen hasonló Directional fel mégyen két Csupok között ki tettző hajláson a Vurvu Tyiszflor nevezetű magos hegyre [Brád H; Ks 116 Vegyes ir. *A határvonal].

direkte 1. egyenesen; direct; direkt, unmittelbar. 1598 az J (!)* három igyenes tanwi vadnak kjk directe megh valliak hogi az fwuon Tiz forintban arultanak volt meg, azt az Tiz forintot penigh amint megh valliak eppen megh fizette volt Zabo Mihálinenak [Kv; Tjk V/1. 200. — *Helyesen: az Juek, azaz az alperesnek]. 1634 Jeddi Lakatos Georgi Azt penig directe vallia, hogi akkoris haza ment Nyerges Thamas [Mv; MvLt 291. 23b].

2. kifejezetten; expres, anume; ausdrücklich, entschieden. 1597 az teob vendegek semmi nemew okot az haborusagra nem attak, hanem amint az tanúk egienesse(n) directe egy woxal be hozzak, chendeze(n), bekessgesen... wigadztak egimassal [Kv; Tjk VI/1. 32]. 1841: sem a' kalangya termés, sem az, hogy abból a' fel tett véka szám szerinti mag jöhetett volna ki azon évek(en) — az alperes által nem directe, hanem csak hozzá vetőleg bizonyittatik, ugy azon véka gabonak(na)k is, hogy mennyi lehetett az árok csak fel tehetőleg állittatik [Dob.; Somb. II].

direktor 1. (városi) közügyigazgató; directorul oraşului (reprezentant juridic al oraşului în procesele penale şi în alte cauze); Stadtverwalter. 1586 My kezések leonk az leanyert, az ket directorok eleibe Menenk, es vgy ereztek el az leant, Akit Igyarto Georgy varos kepebe megh fogtatot volt | 23 Marty az varadj Directornak vitunk aiandekot halat vittunk ki teszen — /29. Harom eitel borrt az arra — /12 adattata biro vram velem — /26 | Pechy meszaros marthonnal holt meg keth legený... ezekteol amy maradot mynd penz es myndeneket az tőrueny marthontol ky Jtylt hog az dyrettor (!) vrain kezeben agya, mert az warosra szalloth [Kv; Tjk IV/1. 586, Szám. 3/XXIV. 14, 3/XXV. 8]. 1590 Ballas Kowach es pallastos Jstwan Director Zamadassa

Az eo Tistekbeol (!) magwa Zakatt Jozagbeol az Mikett percipialtanak Tezzen f. 51 d. 33 | Az kitt (!) Directornak Eztendeig valo fizzetesek f 10 [Kv; Szám. 4/XVI. 15–6]. 1592 Nyreo Marton es Palastos Istwan directorok Zamadasa. Az Waros Priwiligiuma mellet ki keolt az Maghwa Zakat embereknek ez varosra Zallando Jozagokrol, eo kgmek io gond visselessel forgolodwan Attanak proventust a' varosnak ez ezten(deo)ben f. 159/47 | Regiistrum (!) Az Dilectorok (!) Altal Palastoss Istuan Es Nyro Martone [Kv; i.h. 5/XI. 21, 5/XIV. 12]. 1593 Vincet ot fogtak megh Eyel Kajtar Annanal Zablias kezzel for-

godot ellenek Meseres bort talalank Az pad alat es azt az Directorral eozwe Balassy Gergelliel bika poharba meg Jwok [Kv; Tjk IV/1. 453]. 1594 23. Marty. Palastos Istuannak az varos directoranak Biro vram Akarattiabol attam) f 5 [Kv; Szám. VI/6. 14]. 1599 Eotweos Andras vadoltatik hogy Criminalis caussakat Zarwas bwneokert Inditottak volna ellene, de eo az vetkeket compositio Altal sopialta volna fedte volna be, de az bwn vgia(n) fen Allana az eo Zemeliem Vegheztek varosul, hogy mindenik elle(n) az Directorok feleletet Aggyanak be [Kv; TanJk I/1. 112]. 1603 My Gazner Georgy az varosnak Directora, Frillik Benedek varos molnainak Biraia es Hoz Lukacz, kik az felseo Tanaczban az Zaz emberek keozot eskwttek es litesek vagiunk [Kv; RDL I. 75]. 1605 Vagion sok panazolkodas hogy gilkosok paraznak es idegen bor be hozok volnanak, s egyeb zarwas vetkekben volnanak sokan Tetzet azert hogy minden affeleket az Director vrain zemely valogatassnelkw theorwennire ele hyanak es biro vram minden haladeknelkw theorwent pronuncialion keozotteok [Kv; TanJk I/1. 533]. 1645 az foglyokat a teorueny fel szabadittya a directorok eliberallyak eoket [Kv; Tjk VIII/4. 5]. 1652 My Zeőreos Janos Es Kerekes Eőtues Janos az Beczülletes uarosnak Hutos Directory, Adgiuk Tuttara az kiknek illik hogy Ez Testamentum leuelben megh specificalt tizenhat forintot varady Zeőcz Jstua(n) uramtol leuáltunk kesk penzul [Kv; RDL I. 139]. 1656 Directorok leue(n) Kerekes János, es Szeőreos Janos ur(am)ek, miuel eo kegyelmeket kwideőttek uala oda igazításra, eo kegyelmek tudhatyakk, miuel eo kegyelmek forgottak benne irasis lehet nalok rolla [Kv; CartTr II. 901]. 1680 Regeni Aztalos Janos Varos Directora leven, ugyanaz Nemes Varos parancsolattialbol Nemzetes Veres-egyhazi Mihaly Ur(am) hazatol az Tipográfiaiból az Eniedi idegen bort ki vonattam az piaztra (!), es feneket be ontvan az privilegiom tenora szerent az földre bocsattuk (!) [Kv; AsztCjk 32b]. 1770: Lakatos Laszlone Aszszonyom hagia hogj... vagjon holmi Lakatosnak valo muszer es azt el advan adgjanak az Dilectorocnak az Arabol egj magyar forintot [Kv; KvLt VII. 12].

A (városi) közügyigazgató a bűnügyekben mint a város képviselője közvádloként járt el, illetékességi körébe tartozott azonban a magvaszakadt és gazdátlan javaknak a város számára való megszerzése is. Mindemellett a hatáskörébe utalt ügyek közöltségeinek elszámolására is kötelezte az íratlan városi jogszokás.

2. országos főügyész; procuror general al ţării; Oberstaatsanwalt. 1566 dobokaj Jmreh vethe my Elottunk zalogon, fwzkwthj, zentmihalteky es septerj rzeit ., Ez vitezlew visseleny miklosnak, kyralj Ewfsge directoranak nyolcz forintokba [Gyf; JHb VI/14]. 1590: Byro vram Akarattya-ból vittem Ayandekot Dilectornak halat Pechyenyt tt. d. 50 | veottem Bak Petertol eot Zeonyeget. Egyket dilectornak attak Mely zeonyeget dilector wramnak kyultenek volna, Az Zonyeg mellet kultenek fel kobol zabot [Kv; Szám. 4/XXI. 38b, 51–2]. 1598: Ezeknek vtanna

kerem es hagiom az Vitezleo Deczej Andras vram Trauzner Lukacz vramat, Thordaj Kamara Espan vram kj uolt Kolosuaj Janos deak vramat, Samsondj Andras deak vramat es dilector vramat, Kiralfyaluj Janos vramat, Angialosj Janos vr<amat> es szeplakj Horuat Janos vramat, Keremis mint bizodalmas vr<aimat> hogy eo kegelmeok legien segitsegwl az en keuez el teuelyedet Joza-gomnak recuperalasaban [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1632 az mely réz Joszagot feyervarmegjebe(n), az nehaj Théoreok Andras, Mihaly Lazarek (Igy!) byrtak .. hogj Igyre Rethy Istvan Deak vr(am), hatod fel szaz forintot az attiafiak kepekben, mynekünk az Feyer varmegje-belj réz Joszaghtert illjen okon hogj az mint egj rezze megh fen volt az publicationak azertis megh szolittassuk az Directorral [Zágon Hsz; Borb. I. Balthasar Janko de Szagon (34) vall.]. 1695 á Nemes Ország Statussinak Regestruma. A. 1695 .. Táblaj Rend. Itilő Mester Alvinczi Péter ur(am) ő Kglme* Suki Pál ur(am) ő kglme Director [Borb. I. — *Még kilenc név köv.]. 1747 Tekéntetes Vr Zalathnai Dobra Péter Vr N(e)m(e)s Erdély Országi Fiscalis Causak(na)k Directora, ab officio kegyelme teket modo l(e)-g(iti)mo admoneáltatya [JHb 53/y].

Ha. 1590 Dilector [Kv; Szám. 4/XV. 20]. 1763 Dilektar [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt kezével].

direktórium kb. rendtartás; rinduală, indicație; Vorschrift, Ordnung. 1761 A memoria hominum a szőrös botskornak arulasa Varasunban (!) oly szabados volt, hogy nevezetesen vasár és sokadalmi napokon senki nem kerdezhette, miért arultatik mindenektől, hanem a Tavaszszal mtsoda canalison folyt, mtsoda directorium által ment véghez, hogy az szőrös botskor(na)k publicum commerciuma tollaltatott [Torda; Tjk V. 63].

direktorság 1. igazgatóság; funcția de director; Direktorat. 1703 ugyan ked már Directorságra menendő, mindazaltal alazza meg magát az szegeny szallason jo szivel láttyak kegyelmedett [Ne; MvRK Alvinczi Mihály lev.]. 1817: Hogy a' Status Personalis ne szaporodjék tehát az Arvák Inspectorsága, Határ és Erdő Inspector-sága Alodialis perceptorság és Policiae Director-ság egy egy ahoz értő Senátorra, valamint a' Czehok Inspectioja is oda bizattatik [Szu; UszLt VIII. 68].

Az 1817. évi adalékbeli *policiae directorság* 'rendőrigazgatóság/főnökség' értelmű.

2. kb. közigazgatóság, közügyigazgatói tiszt-ség; funcția de director al bunurilor obștești; Verwaltungsam. 1597 Keouetkeozik Jstennek Segittsegebeoll ez eztendey directorsagomban az mitth Jminnett amonnatt waros szamara perci-pialhattam [Kv; Szám. 7/X. 1].

diremei 1. eltávoztatás, megszüntetés; inlătu-rare, desființare; Aufhebung. 1775: mindket rész-

ről adducalt Documentumak, s Procuratorak allegatioi (!); meg halgatván 's meg olvastatván a Subversans contraversionak diremtioja, és el igazithatas vegett ... a Tekentetes Törvényes Continua Táblának általunk ezen Czekély opinio insinualtatik [BSz; JHb LXVII/3. 91].

2. elosztás; împărțire; Verteilung. 1747 Noha Praetendallya az A hogj a' nagjobbik fia Miklos négj jó ökrökkel cum appertinentiis elabalt, s azok(na)k ketteje fele ötet concérnalta volna de minthogj azon dimidietas(na)k a' testvérek között valo diremtiojára exmissusok nem va-gjunk, azt nem tangállyuk [Torda; Tjk III. 126].

diribdarab I. fn kisebb-nagyobb darabka; bu-căteale; abgebrochene kleinere, größere Stückchen. 1576 wagon zeold thaffotha walamy dyryb darab, myndenesteol Egy fyrthalth ha tezen [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. 1597 Georg kowacsznak (!) kwltm az kapwnwalo oh waassban (!) 129. wasat dirib darabbal Eggiwt Eoszwe zamlalwan [Kv; Szám. 7/XIV. 107 Th. Masass sp kezével]. 1638 Az mikor szabo Daniel el mene oda fel eperjesre . az szeöcz Daniel szekeren mene el megh ujanis falaztata mind az negj kereket; az Talpan valo vasakis Czak dirib darabok valanak anira hogy negjnel teöb-bet nem talalanak eppen, az Negj kereken : hanem csak darabok valanak [Mv; MvLt 291. 137a]. 1729 az erdőn az Sz. Léleki csordából egy Tinót meg éven az farkassok rea tanálván az Szilakját dirib darabját meg nyuzám s oda fel tevém az dirib darab bört az fára, azt gondolván hogy az mű Csordankbeli tinótt ettek meg [Szárzapatok Hsz; Ap. 3 Szántó András (40) jb vall.]. 1771 A' mely silip és habzonak valo fákat hordottanak, némelj része mostis kiün hever bé kétség kívül nem tettenek, mivel a' silipek diribbol darabbol vadnak öszve nyomorgatva [Sövényfva KK; JHb LXXXVII/175]. 1794 8 szál diribra darabra el romlott s Sorvadozott Deszkák [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1817 tsak dirib-darabakba voltak égve [Torda; KvAKt Mss 363]. 1849 Tizenegy darab Sallank Hat darab cigli szár-rongyos dirib darab [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

Szk : ~ (ba) - ~ ba darabokra. 1744 egy veres szőrü sertesse az Borzjuknál levő táblan jöve és ott bé érvén . Banucza nevű kertész diribba, darabba vagdala egy baltával [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV 27]. 1787/1788 Lévén a M. Haereseznek mind tsak Fiut, vagy Fiu és Léány Ágat illető Joszagok, hogy diribb darabba a' Joszag ne szakadjan meg edjzetek abban a Migos Haeresek, hogy á Gálfalvi Joszag hozzá tartazando Portioival együt mennyen a Mgos Léány Ágon Lévo Haereseznek [Kv; Ks 73. 55. és 88. Oszt. 2] * ~ ban (~ ben) - ~ ban a. dara-bokban. 1735 edj Semmire kellő gjalom dirib darabban [Mezősztyakab TA; JHb XI/9.10]. 1748: holmi dirib darab ezüst gombok .. dirib-ben darabban három kalán . holmi dirib darab gombok [Koronka MT; Told. 11. 92]. 1756 az a Tagjeri György iratvanya mind edgj volt régen,

csak hogj diribba darabba abalienáltak s nevezetesen énis birok pénzem után azon foldekből [F. borgó BN; BK] — b. darabokban szétszórva. 1716: azon Buza erdő között levén vetve, és ne(m) éjg lábba(n), hanem diribban darabba(n) Gaz között a mellyet is ne(m) remelhettünk ugj el osztani hogj mind a két részre egjáránt eshessek szubdividalása [Pestes SzD; Ks 95]. — e. apránként. 1782: Arra is obligáljak magokat Nagyságtok, hogj diribba darabba, ezenn Adósságokat fél-szedegesse, egyik is az Atyafiak köz-züi, nem facultaltatik, hanem egyet tértvén (!), Nagyságtok szedjék fel [Kv; JHb V/7]. — d. kb. akadozva, szaggatottan. 1760 idéztetik Illés Endrét, hogj esküdjék meg, de nem igen akara, hanem utoljára mondani kezdé az hit(ne)k formáját diribbe darabba 's a Deák monda: mondjad ne tsufolodjál a Parantsolattal mert pofon csaplak, s aztán ismét mondani kezdé az hitet, de ugjan tsak nem mondá el, hanem meg morduila, s kiméne az házból mondván: Én bizony nem esküszöm [Vártelek Sz; Mk 14] * ~ra~ra diribbe-darabba. 1736 Cselekednék ma ilyen dolgot* valaki, diribra-darabra vagdálnák [MetTr 458. — *Durva, otromba, csúffá tevő tréfát] * ~ról~ra darabokra, fancsikákra. 1712 az Incta.. kertész házamra mera et Absoluta potentia Mediante azon Szolgaival és Jobbagyival. reája menvén rajta lévő hazamat és épületemet le vágatta és el hanyatta hasonló keppen azon masodszor epittetet hazamat el hanyatta es fait diribrol darabra el vagdaltatta, és szelljel el hanyatta [Torda; JHb LVI].

II. mn 1. törmelék-, töredék-; in bucáti; Bruch-. 1572: egy kis Erzenbe 48 Arany forint es valamj Apro dyryb darab Arany esseolekek [Fog.; SLt S. 10]. 1585: Voltanak valamj hitwa(n) dirib darab vasak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]. 1589 Valamj theórny valo dirib darab ezwst Mar. 3 [Kv; i.h. Inv. I/2. 45]. 1602: Az Erzinben voltak Gyewreok, Araniak, kibén Gyemant volt, kibén Saphely kibén Rubint, Lisimachus volt, dirib darab Araniak voltak [Kv; RDL I. 73]. 1625 Wagyón valamj felemas ezüst kapoczi es egyeb dirib darab ezüst mely nyom p. 27 er f. 8/50 [Kv; i.h. 126]. 1627 valamj dirib darab vasok mind Eggiut Er f — d. 20 [Kv; i.h. 134]. 1629 valamj dirib, darab vas tt f — d. 8 [Kv; i.h. 132]. 1655 Vagyón dirib darab ezüst njomnak M 2 p. 43 | Dirib darab hitván vasak lehetnek masfel forint arra f 1 d 50 [Kv; i.h. 29] | három száz forint erő arany helyet dirib darab onot, és mértেকে apro köveket attak neki [Kv; CartTr II Stephanus Kabzos vall.]. 1656 dirib darab onak voltak [Kv; i.h. II, 933]. 1671 edgy felől két száz Tallerokot teve(n) az serpenyeób(e), más felől dirib darab ezüstteokt rakta(n)k [Kv; TjK VIII/11. 49—50]. 1673 adot megh .. Egy dolmánra valo srofos ezüst gombokot, dirib darab ezüstökkel ediüt [JHb Apaczay Cheri Tamás Hunyad Zaránd m-i not. kezével]. 1731 dirib darab vasnemű portékák [Kv; Ks 15. LIII]. 1748: pénzél meg nem tudott fizetni ... hanem holmi dirib-darab hánt-vetett vasakkal [Torda;

Borb]. 1754 Aproság Aranyotskák Flor. hung. 9 Dirib darab Aranyotskák Flor. hung. 7 Dr. 40 [Nsz; Told. 19 Oszt. 16—7]. 1792: Dirib darab ezüstök tizenöt darabban [Kv; SLt 17]. 1816: Négy Lot és három könting dirib darab ezüst [Mv; MvLt]. 1824: Harmintzkét és fél lot dirib darab ezüst, 1 1/2 könting égetett ezüsttel [Dés; Újf. 1 Újfalvi Samu hagy.].

2. (több kisebb) hulladék(darab); bucátele de deseuiri/resturi; kleinere Abfallstückchen. 1589: Az meg neüeszett ket wy rendelt auditoriumoknak padimontom es wleo zekeket chinalassara (igy!) vitettünk a templunbol oda dyreb (!) darab fakat | Az Kis Aytonal marat Egy Nehany dezka es dirib darab zarufa [Kv; Szám. 4/IX. 14, X. 87]. 1692 Ezen háznak három ablakai vannak. Hozzajők való ablak rámaik, rongyollott üvegekkel dirib darab deszkakkal, sendelyekkel bellelve megh vannak; de ujak kivantatnak helyekben [Mezőbodon TA; BK 5]. 1756 sok diribb darab Tüzre való fa, Dészka [Nagyrápolyt H; JHb XXXV/35. 13]. 1761: Dirib darab deszkák, melyekből dolgoztanak az Asztalosok feles számmal vadnak [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 29]. 1771 az el mult egész Nyáron azon Malomnak jo Silipje nem volt, hanem valami dirib darab rongjos deszkákból todozták foldozták annyira is hogj a' felső* mozoghatot [Sövényfva KK; JHb LXVII/172. — *Ti. malomkerék]. 1822: Dészkát találtunk 75 egész szálát Dirib Darab Deszkát 33-mat [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt].

3. (több kisebb) maradék(darab); mai multe bucáti de resturi; (mehrere kleinere) Reststücke. 1589 Dirib darab Salang, pozto zelek | Valamj Dirib darab roka beor f. 1 d 50 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40—1]. 1597: Bek Peter .. wallia minde(n) marhaiokat adossagert el bechewlték vala . valami hitwán dirib darab poztoakat ada az adossagban [Kv; TjK VI/1. 13]. 1615/1628: Egy is Brassai selyem fidel (!) f. 2 d ... Valami dirib darab fidel Egy vy gyapotos Eleo ruhauai Egiwtt f -d. 25 [Kv; RDL I. 96c]. 1627 Elseoben valamj dirib, darab Karasia Baraszlaual Egiwtt aestimaltuk tt f. 10 d | Dirib darab Teorok Vaszon, mind Eggiut Egi Veg tt. f. 2 d. — Jtem dirib darab giapott giolcz estimatu(m) ad tt f. 3 d. [Kv; i.h. 132, 134]. 1628 Valami dirib darab Attlacz s barsonj, s egy kis darab fatiol | Egy Uegh feier karazia. Egy kis daraboczka Zederies failandis. ket dirib darab karazia maradék | Egy Uerez fonallal szeot Uankos heyban .. valami dirib darab poztockzak [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 5, 9, 13]. 1629: Elseoben valamj Dirib, darab posztok, kwleomb, kwleomb, szinwuek, Sarga, Zeold, feyr Karasia fay londis (!) Kesniczer, mind Egiwt aestimaltuk tt f 10 ... Item, Dirib darab Karasiak mely Egy vegh tt f. 28 d. 75 | Egy wegh dirib, darab maiszner tt f. 18 d. | Elseoben valamj dirib, darab fodor igler karasiaual Egiwt aestimaltuk tt f 10. d | Feyer roit (!) dirib darab, feyr keotes ueres szyllel eggyiwt tt f 2 d [Kv; RDL I. 132, 143]. 1669: Az szöcznek vagjon Juh bör Pro-

miscue Nro. 64 melynek tizenketteje dirib darab irhanak valo [Kóhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1673 Dirib darab Narancs szín és fekete bojtos bársony [Fog.; Uti]. 1679 : Vászó(n) végében valo dirib darab kötél, egi Csomoval [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34]. 1684 : Holmi dirib darab Talp [Ebesfva; Uti]. 1699 : Egy kötesben dirib darab veress karmasin s egy darab zöld szirony [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1704 : Egy aranyas viseltes főkötd, dirib darab arany es fejeér Cspikekbül össze varrott [Kv; Wass]. 1706 Egy Csomocska dirib darab kék poszto [LLt Fasc. 146]. 1723 : Három sing — s — egy fertály fejeér aba ... Dirib darab fejeér aba [Koronka MT; Told. 29. 2]. 1732 : sok dirib darab hánt vetet poszto darabocskák, kapczák ... és egyéb materiák [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9]. 1733 : Pappirosba takarva dirib darab Sellyem materia [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1752 egy vászon szácskóban áféle haszontalan moj étte vállak, és dirib darab fotnak valo posztok [Brassó; Ap. 5 Apor Péter inv.]. 1767 : Bikfa Szekrény melybe találtattanak holmi dirib darab hámra való szíjjak [Marossztkirály AF; Berz. 5. 38. P. 2]. 1788 : Ságán készült dirib darab Szarvas Börök [Mv; TSb 47]. 1824 : Sárga dirab (!), darab tzuptkálni (!) valo selyem [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1839 : Het Darabotska Talp a Dirib Darab Böröknel [Dés; DLT]. 1840 : Egy Kendöt és dirib darab gyoltsoakat Jakobháziné* [Dés; DLT 456. — *Ti. vett meg].

4. (több kis elaprózódott) darabocska; mai multe bucăți mici; (mehrere) zerkleinerte Stückchen. 1687 Vagyon jelen széna, az mezőb(en) és csüres kertben igisz és felben levő kaszalokb(an) áll 40. Sarju is vagyon, dirib darab kaszalokban áll 15 [A. porumbák F; Uti]. 1720 : Az falunak is vannak dirib darab erdejek (így!) [M.écse SzD; EHA]. 1726 : Az Egres mellet valo dirib darab Rétek [Vajdasztván MT; JHb IX/5]. 1745 : tanáltatnak még holmi dirib darab kaszáló helyek [Szurdok SzD; JHbK XXIX/5]. 1750 : A Mérai határon dirib darab földb(en) vetés Metr. 52 [Kv; Szám. 70/VIII. 7]. 1753 : láttván ... az eő Felsege kgyimes Decretumátis, mely Sonál arrol, hogy az áféle dirib darab helyeket egy Bíróság alá tegyenek ... [Abafája MT; Ks]. 1761 : vannak itten a Falu mellett áféle dirib darab Erdők [Barest H; JHb LXX/3. 250]. 1766 : holmi dirib darab földel [Agárd MT; Told. 45/3]. 1796 Kis Uram arrais tzelez, hogy minden dirib darab Jóságait Ngodnak ... meg vegye a' Báro számára [Mv; Ks 101 Lengyel János Kornis Gáspárhoz]. 1797 : Falu osztatlan közönséges helyei vagynak imitt amott egy egy csegely dirib darab kaszállotskák [CU IX. 2. 115]. 1798 : Ád .. holmi dirib darab földel [Dés; DLT]. 1831 : a tulavizi dirib, darab arendaba adatott Földekből, a Birtokasakkal tégyenek cserét [Dés; DLT 904 mell.].

5. (több) darabka-, (több) darabban lévő; in mai multe bucăți/bucățele; von (mehreren) Stückchen. 1631 : Kovacz Giörgj el ment falura dolgo-

zat s hozat penzt, derib (!) darab szalonnat abból fizettek az dolgoosoknak | szekely Giörgj megl jut falurol, hol mi egy mast hozat, dirib darab hust [Mv; MvLt 290. 58b—9a]. 1652 Ezen haz hijján vagyon ... egy rekesz ... Vagyon benne régi szu ötte dirib darab asszu Tehén turo gr. 2 [Görgény MT; Törzs]. 1656 : Az haznak falaj dirib darab vazonra irott karpitokkal be vonua [Doboka; Mk Inv. 2]. 1673 Három cseber dirib darab Kolbasz [Fog.; Törzs]. 1740 : (A) Curia Udvarán építettett az idén egj házacska ..., gerendái dirib darab Fenjő fák, szarufái vékonj Tölgyfál: [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 11]. 1752 : az Udvarhaz jo vastag tölgy fa talpakon Sas fakban rott dirib darab egerfa baranakkból épült [Pókafva AF; JHb XXV/73]. 1756 : Kirszté Peter (30) fatealya hogy száma nélkült láttá hogy Balogné Aszszonyom Gyermekével együtt az Uraság pinczejib(e) jártanak Bort palinkat ittanak házokhoz is hordottanak dirib darab szalonnákat [Drágavilma SzD; TKI]. 1784 Szász vramis hibázott volt annyib(an), hogy a tuironak és sajtafnak nem adott egy edényt vagy Sákot sem(m)j olyos tartalék nem volt hogy azok az apro dirib darab eledelek kár nélkül meg álhtatnak volna* [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *Ti. a szekéren]. — I. még MNy XXXVIII, 56.

6. darabokra tört/szakadozott; sfárimat, rupt in bucăți; zerstückelt, in Stücken zerrissen. 1600 az Clastrom falairol az dirib darab fat teglat le zettek [Kv; Szám. 9/IX. 39]. 1729 : az erdőn az Sz. Léleki csordából egy Tinót meg éven az farkassok rea tanálván az Szilakját dirib darabját meg nyuzám s oda fel tevém az dirib darab bőrt az fára, azt gondolván hogy az mű Csordankbeli tinótt ettek meg [Százazpatak Hsz; Ap. 3 Szántó András (40) jb vall.]. 1735 Vagyon edgj Udvarház hely ezen vadnak holmi romladozott, dirib darab kőfalak [Aranyosgyéres TA; JHb X/9. 40—1]. 1747 : Holmi szakadozott dirib darab hám. Holmi dirib darab kepek [Királyhalmá KK; Ks 23. XXIIb]. 1780 A Ló Iskolában lévő felső tornáztban Sok dirib darab hám [Bethlen SzD; BK]. 1800 : láttom dirib darab égett Leveleket [Torda; RkAk 363]. 1816 : Holmi dirib darab hordofenek [Szamosfva K; Born. III. 33].

7. elrongyolódott; zdrenčuit; zerfetzt. 1593 Kadar Mihál Fodor Janosnak halála vtan Miért hog meg öltek Dirib Darab laistromabol ky Talaltúk Tezen Tellies percepcio f 232 d- [Kv; Szám. 5./XVII. 23]. 1843 ki bontottam az által vetött 's találtam ben(n)e 6. lábravalot, 2 asztalkeszenőt egy nyári kitlit, és nadrágot, valami dirib darab őszvérontsolt kitlit, s egy eltört üveget [Bágyon TA; KLev. Török János (26) vall.].

8. aprócska; mărunt, mic; winzigklein. 1628 : Kendő uegbe ualo huzon negj darab seljemma varrot dirib darab hímek [Bodola Hsz; BLt]. Egy kötesbe' dirib darab Materia Valami szabliara valo dirib darab ewst egy ruhab(a) kótvé [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 5]. 1676 : Adott ... Egy buza virágos kőszöntyút, egy sima fejeér

ezüst kalánt, egyéb dirib darab kapczot, gombot, és hol mi egyéb törődék ezüstöt, és egy darab szomorlasba(n) valo ezüstötis [KV; RDL I. 155a]. 1711/1755 Egj dirib darab Lantzotska [Kál MT; Berz. 1]. 1733 Bdgj Tollyokaban dirib darab formák [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1742 holmi dirib darab apro boglárotska [Nsz; i.h. 19]. 1748 holmi dirib darab ezüst gombok [Koronka MT; i.h. 11. 92]. 1816 Holmi dirib darab réz paszámánt pakétba [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bernemisza Krisztina conscr.].

9. hitvány, rongy(os); slab; elend, gemein. 1742 Gál János Uram penig ... valami Czigány purdekat Béreseknék fogadván azok á dirib darab Béresek panaszkodtak is hogy . meg nem adta" | azok a dirib darab Béresek job részint fizeték nélkül mind elsőkdésüket [Méra K; Aggm. C. 12. — "Ti. a fizetésünket]. 1761 eő Nagyságának itten jármos ökrői nem marattanak hanem dirib darab Akalbeli Tehenei s Tulikai [Branyicska H; JHb XXXV/39. 17]. 1843 némely dirib darab marháit szabadon a' vetésen legetlette [Dés; DLt 316].

10. ? apránként gyűlt; strins íncetul cu íncetul; nach und nach angehäuft, gesammelt. 1738 Perceptio Turcici Triticici Szent Benedeki dirib darab Dezma mett. 30 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

diribdaraboccska 1. (több) kis darabka; bucátele mici; kleinere Stückchen. 1576 walamy dyryb darabochkak [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. 1825 egy ügyes jo nagyobb Marhatarto Istálló ... felső Deszka padlózatja dirib darabotskából [Dés; DLt 595].

2. Jelzői haszn-ban: kis darabocskáiban levő; in bucátele mici; von kleineren Stückchen. 1749 találván az Kebeliben Dirib Dorobotska Háját [Marossztkirály AF; Told. 25].

diribdarabosan kb. esetlenül; stingaci; ungeschickt. 1800 Tiszt(eletes) jo Ur(a)mra bizom ezen en dirib darabosan kifejezhetett érdekeny Indulataimn(a)k ő Ngokkal valo alázat(os) közlését [Mv; IB. Borosnyai Lukás Simeon ref. pap lev.].

dirigál 1. vkit/vmit zhova irányít; a indruma/ indrepta; lenken, führen. 1641 ez Széknek iratunk egy Leuelett, kitt kegieltek kezebe dirigaltunk [Uzslt IX. 75. 8 fej.]. 1712 ezután ha tudositasz az Debreczeni postára Dirigáld [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1746 kerem alazatosan Ngodot meltoztasek Ngod a valasz vivöt erre dirigalni, had küldhesem el en is az en valaszlo Leveletem [Tamásfva Hsz; Ap. 1 Thuri László lev.]. 1758 éppen lehetetlen meg felelnem azok(na)k belőle akiket Ngd reám dirigalt ugjmint kő faragot, Kőmies(t) [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. 1774 meltoztatnék Exelad parancsolni Makovét vagy maga késérné, vagy mással késertetné el Gernyeszegig és azt is nékem meg jelen-

teni, hogy ha Exelád ott nem léssen Gernyeszezen kihez dirigaltam [Sziget^a; TL. Szigeti Istvánlev.

*Máramaros-]. 1776 A Dispensatiot lattam ..., egyenesen nékem volt dirigálva, vagy engedelmemből á Főródi Káplánnak [Egrestő KK; GyL. „Jos. Szekelly parochus cath.” (28) vall.].

Szk: akvizíciót ~ keresetet indít. 1748 itiltetett hogj az mostani Incusok t.i. az szőts Czéh dirigallyak acquisitiojokat éppen tsak Márton Andras örmeny ellen [Torda; TjK III. 195].

2. vezet; a conduce; führen. 1639/1727 az mint azon járatlan ut dirigalna, és az bizonyságokis hordoznának^a, azon észak felől valo Ormozattjára jűttünk volna Kis Zölös felől, ott az Ormozaton, az Erdő Zélben halmot hányattunk [Ks. — *Kisszöllös és Zágör (KK) közötti határjárás rendjén]. 1720/1770 Az Ország uttya ... légyen dirigálva a' Bethlen Ferentz Ur földén [KK; SLt évr. Transm. 235].

3. igazgat; a 'administra; verwalten. 1572: hazaba Jozagaba germeky keozeot oltalmoknak gond visseleoknak hagyja fyait Frathay Janost es Miklost Zorgalmatosson kerwen es Intwen Frathay Janost zemil zerint my eleottunk hogy egy maas zeretheok lennenek es ew hazanak Jozaganak dolgat d<i>rigalna [Fog.; SLt S. 10]. 1657 Mint hogy az rend tartas, es dependentia nekwl egy tarsaság s communitas nem maradhat még, ahöz képest illyen gradussal szerkesztik eő kgimek egy mast, mint egy eleő corpussa, hogy az Natio es contractus szerent ualaztatik ket feő Inspector Magyar es Szász az kik alkalmatosság szerint dirigallia(na)k ez varosban minden rendbelieket attol fwjgenek a Torniokba(n) es uar fokokon leueő Chek fertaliok(na)k kapitany, Tizedesi, kapukba(n) leueő vigiazok, es az szwk-seghez képest minden ordinantia azo(n) vrajake legyen [Kv; PolgK 128]. 1743: mind az eo Natsga mind az Groff Aszszony eo Natsaga Malmakat dirigalni nem tudnám [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1760 miolta Béli Josef Ur dirigalta az Sellérékis Hetenként egy, egy napot szolgált [Báld K; BLt].

4. intéz; a aranja/rindui; verrichten. 1736 az Isten csudálatosan úgy dirigalta a dolgot, engemet arra esküttettek: vagy-on-e nálad Apór Istvánnak pénze, arany, ezüst marhája vagy egyéb egyetmása? én bátran elmondhattam nálam nincsen sem pénze sem egyéb marhája, mivel már azelőtt harmad nappal a mikházi gárgyán tőlem elvitte volt [MetTrCs 448]. 1782: az említett Praefectus Ur(am) a szegény községnek meg eskütt ellensége minden dolgait inventiojit és directiojit úgy moderallya, és arra dirigálja, hogy abból a szegény, és el nyomorodott népre mégis több több romlás, kár Vallás és Tereh viselés következék [Torockó; Thor. XX/4].

5. kb. istápol; a oblādui; befürsorgen. 1757 Kötör István senior (40) Debilis esziben Testiben, az Annya dirigállya [Kisszöllös KK; LLt Fasc. 129].

6. kb. befolyásol; a influenza; beeinflussen. 1590: Az prokatorok dolgarol eo kgimeket vgj

dirigialik hogy temperallak az Reghy Ltmftatio szerent az szegeny keosseget ne saccoltassak [Kv; TanJk I/1. 136].

dirigálendő vezetendő; de condus; was zu führen ist. 1718: azon réghi holt árok(na)k, az Szent Király felől való partyán el kezdvén ásassanak ... Arkot az oda dirigálendő Maros Folyó Vízé-(ne)k [Marossztkirály MT; EHA].

dirigálás igazgatás; administrare, conducere; Verwaltung. 1621 Az mi penigh egieb dolgokban illethj az keözseget, ezeknek dirigalasaban, es bwnytesebe(n), keressek eő kglmek az 1611 Esztendőbelj Die 20 Jüly concludalt vegezest [Kv; TanJk II/1. 334].

dirigálhat 1. irányíthat; a putea dirija/indruma; dirigieren können. 1764: Szeredai János Vram ... ezen Controversias Portionk(na)k állapottyát leg jőbban tudván adhassa elé, s dirigalhassa oztotzatot Birák Vraimékott [Dicsősztmárton; Ks 22/XXIa].

2. igazgathat; a putea conduce/administra; führen/leiten können. 1757 Ebben mutatodik pedig ki . keresztyénsége a atyafiságos szerezete Tit. Sombori János Uram(na)k, hogy ... Kis Esküllőn ad által egy házat a' mig teczik Sombori Sigmond háza népével együtt rajta lakhatik minden Nap kezi ügyiben lévén jól tehessen, regalhassa (!), dirigalhassa, moderalhassa, és szent szándékát tökéletességre vihesse [Kisesküllő K; Somb. I].

3. ~ja magát vmihez tarthatja magát; a se putea ține/conforma de ceva; sich nach etwas richten können. 1748 Mit, és miképpen resolvált eő Felsége, a' Mltgos Ur fel botsáttatása iránt promoveált Instantiájára, hozzánk érkezett Kegyelmes Rescriptumának accludált exemplumából meg láthattya a' Mltgos Ur, és magát ahoz dirigálhattya [Nsz; Ks 83 gub.].

dirigáló igazgató, kezelő; cel care administrează; verwaltend, administrierend. 1681 Nemzetes es Vitezeő Iffiabbik Orban Miklosnak adtam es conferaltam .. Vajda Hunyad Várához tartozando Havasimnak Fő Gornyiksgat Azert híven s akaratom abbul Senki által hogy ne exturbaltassak, per praesentes Vajda Hunyadi Jozzagomat dirigalo mostani es következendő minden Felsőbb Tiszteimnek parancsolom [VhU 344 Thökölyi Imre ad.].

dirigálódik kb. intéződik; a se aranja; verrichtet werden. 1714 Anno 1714 Die 24 Feb(ruar)y Zobanbul (!) meg indulván, utazásim Dirigalot-tanak e Szerin (!) [Ks 38. V. Clenodia].

dirigált 1. küldött; trimis; gesandt. 1683 Nagod hozzám dirigált meltosagos Com(m)issiojat nagy Szolgabeli engedelmességgel vőttem [Brassó; KJ. Draudt G. lev. a fej-hez]. 1758 p(rae)sentiajokban elsőbenis az Certificatoria Relatoriat, utánna

Nemes Székre dirigált emlitet Tar Gergely Ur(am) Instantiáját, és arra meg irt N(e)m(e)s Szék indorsatioját exmissionkkal edgyút fel olvastuk [Asz; Borb. I]. 1787 Nagyságod nekem dirigált kegyes jó Válaszu Levélét alázatos tisztelettel vettem [F. detrethem TA; Born. IX. 52 Bágyi Ágnes br. Bornemisza Ágneshez].

2. intézett; adresat; gerichtet. 1753: Nemes Rátoni Ötvös Samuel eő klme Ordinar(ius) Vice Ispan Tkts Nemzet(es) Gencsi György Uramhoz dirigált Mémorialissara obtinált Resolutiojaval találván meg bennünket, hogy Periben .. a mit költött légyen azokat .. tennő írás(a) [Kraszna Sz; Borb. II]. 1762 Minémű ügyefogyott állapotomban légyek én Néhai Arva Özvegy Fekete Josefné, két hajadon maradott Leányimmal . a Mltgos Groff Fő Király bíró Vr ő Nga Substitussához dirigált Instantiámból ki tetszik azert azt nem illő repetálnom [Hsz; Blev.].

3. vezetett; condus; geleitet. 1757: néholt a' Bányából ki jővő, néholt pedig Tokból a' Bányászjához csatornákan dirigált vizre harom arasz szélességű, és négy arasz hosszúságú ládátstkát tsinálánk* [Zalatna AF; JHb Borsai István kezevel. *Aranymosáshoz].

dirigáltat 1. igazgattat; a administra/conduce (prin); verwalten lassen. 1625 Sepsi és Kézdi székekben való városinkot: Sepsi Szent Györgyöt, Illyefalva városát, Kézdi Vásárhelyt és Bereczket ezután magunk arra rendelt bizonyos emberünk által akarván dirigaltatni, hűségtek iurisdictionja alól ökök eximaltuk [SzO VIII, 361 fej.].

2. irányított; a face să se îndrepte, a îndrepta; auf jn richten lassen. 1758 a Sententiát is az Exponens eő Kegyelme nem másra, hanem kegyelmetekre dirigaltatni fogya, és azert is az emlitet Caűsának továbba lehető defensioját mi általunk egyszersmind Kegyelmetekre is Condescendaltatya az Exponens eő Kglme [Hsz; Kp 1].

dirigáltatik vonatkoztatatik; a se referi; bezogen werden. 1763 ha ki jött az, hogy ő gyujtotta fel azon epületet, egészenen réája kel vala dirigaltatni az Sententiát . azert ellene, s' nem ellenem kel vala dirigaltatni a Deliberatumat. De ha ellenem dirigaltatott is nem lehet vala tsak nekem egyedül vetni az nyakomban ezen kárnak meg fizetését ex eo principio, hogy ream bizatlatott volt az Háznak gondviselése [Torda; TJk V 153]. 1819/1831 Hunyadi Ferentz nevére költ Armalis Fiára Sámuelre is dirigaltatva Mária Thérésiatol kegyelmesen adva 4ta Aug. 1742 [Aranyosrákos TA; Borb. II].

dirigáltatott küldetett; trimis; abgeschickt. 1765 az mü helyységünkre dirigaltatott Executorokis meg fordultak nállunk esztendő alatt tizszer s tizenegyszeris . mulattak három, négy ött napokig is rajtunk [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 189].

dirigens vezető; conducător; führend, leitend. 1824: instálom alázatosan a' Tekintetes dirigens

Fő Biro Urat, oly hathatos rendelést tenni, hogy az így keresztül járó, itten meg háló csoportok, ne Sattzoltassanak [M. zombor K; Somb. II].

dirimál 1. elintéz, megold; a soluționa; erledigen, lösen. 1604: Byro w(r)a mat ezenis kerik . minden törüennyeknek előtte az Varos causait vegyek elő és mind ö kk Byrak Wraim mind az Appelatioba(n) d(r)j malyak ö kk, hogy az my az szegeny Varost illetj ne pericitalyo(n), hane(m) az Varosnak könyebsegere és szüksegere teritessek [Kv; TanJk I/1. 477]. 1653/1655: Csepregi Mihály Uram... mostanis kész volna le tenni az pénzt s producálás egy sakban de tali conditione, magánál tarttya addég az penzt valameddig Ozdi Urammal Rázmány Jstvánnak causáját dirimallya az törvény, mely in suspensio van [Kv; CartTr II. 877]. 1655 Nem kellett volna Kgl(d)ne)k Czepregy Mihály vr(am) uarasi ember leue(n) kwlseő Executorokat az haza teőruenie ellen be hozni, holot uad(na)k it az varosba(n) ordinarius Birak, az kik az it lakok keőzeő ualo causakot dirimalliak s igazgassák [Kv; i.h. 1029 a városi not. kezével]. 1700: az az Schola... nem az ö Kglmek Collegiumához való..., mert separalljak az ö Kglmek Collegiumatol az Apaiffi és Alia Házak sőt ha oda valo lett volna, Bethlen Gábor Fejedelem oda applicalta volna, de separalva hadta, melljből meg lácczik, hogy az nekünk adott Templomhoz valo. Mü pedig erőszakkal nem foglaljuk..., hanem az Vdva(r)ban fel irunk felölle s dirimállyja az Vdvar [Törzs]. 1723: az Exponens Aszszony Eő Naga az Méltóságos Regium Guberniumot meg tanállya..., az... Nemes varmegje Tiszteire Commissiot Solicitál, kikis ki menué(n) ad faciem loci p(rae)decláratí revidéálly(na)k, és dirimállyak, és dirimálvan Dominiumomban manutenall(na)k ne hogy valami halálos rosszsz Contingens, et alienu(m) az erőszak mia jőjjön ki [Hévíz NK; JHbT]. 1746: A' Tekintetes Pünkösti György uram hajadon leányi Susánna és Sára Aszszony, és Nemzetes Kispál Györgyné Aszszonyom között oriálodott controversianak fundamentuma lévén a' gradus és praecedentia: nem tartja maga Spartajanak (így!) a' Szent Quindena a' Nobilitaris gradust és praecedentiat dirimalni [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

2. intéz; a aranja; verrichten. 1689 Kglteket ez mellet kére(m) szeretettel, az én igassagomat, s, nyaualyas Jobbagjornnak sok vődőtől fogva erőszakos el nyomottatásokat perpendalvan Istenezen, dirimallya ugj az dolgot, eőkis elegendjenek meg az magokéval [Szőkefva KK; Szád. Sárossi János kezével].

3. teljesít; a indeplini; erfüllen. 1601: Meghertettek eo kgmek varoswl az mezarosoknak keoniegesekeit, és panazolkodásokat mutogatwan az baromnak felette zeok és draga voltatt, ... kyre valo kepest kewanniak az hws arranak neweleset: Eo kgmek annak okaert maturő dirimaluan az eo kewansagokat ... harmad fel penzre fontiat az hwsnak rea bochatottak [Kv; TanJk I/1. 382].

4. megszüntet, eloszlat; a înceta, a pune capăt; aufheben. 1644: Hogy ha pedig valami hadas ideo találkoznak (:kit I(sten) tavoztasso(n) :) hogy az Teorvenyek mi(n)d Varmegyeken nem continualltathatnak, tehát utrinq(ue) emberseges Embereket fogvan azok adiudicialiak és dirimalliak azon Controversiakot [Mv; IB VI. 225/12]. 1714: pro Die 24a Mensis Juny confluállyon kglm(e)t(e)k egy bizonyos helyre, és ott mindenik fél p(rae)sentiajában assummállya mindeniknek ratioit, kívánságát, és az köztők lévő controversiát Isten s Igasság szerént dirimálni igyekezze [Ns; JHb XLV gub.].

5. elhárít; a înlătura; beseitigen. 1605 akar kihez is, úgy mint tellyes Executorok menyenek ky ha à fel, ky az Jokba(n) vagyó(n) relúctal, és ellenkezik, tehát az Oszto Byrak az Princypalissal együtt adgyak hirre, ö kgmeknek Tanaczul, Ö kk annak útanna dyrimalyak az akadalt és paranczollyanak, hogy az Exequitionak (!) engedelmes legyen az olly(n) fel [Kv; TanJk I/1. 499].

6. meghatároz; a determina; bestimmen. 1660/1701: kényszerítettünk eő kgeket* nemessi szabadsággal Condecoralni lévén azért eő kg(n)ek az Civilis Statusból ez mostani nemesi állapotban valo állittatásokb(an) holmi difficultasok... egész országul rendeltük vőlt Tanátos Atyánkfiat eő kgeket, eő kgek mellé betsülletes Atyánkfiat mind az három na(ti)obol, kikis azon difficultásokat Colosvári Atyánkfiainak, azon véghelynek csendesebb, és jobb karban állittatására, így dirimálták^b [KvLt I/188 egy-i végzés. — *Ti. a kolozváriakat. ^bKöv. a végzés]. 1743: mind ket félről Arbitrálnak bennünket, és aauthoralának e végre: hogj decidalnok és dirimalnok mellyek legjenek Lazarianum Bonumok és mellyek Csi-zeriánumok... Miis... a Bonumokat revidéalván... ez ide alább meg irt mod szerént Segregálok [Msz; Ks 15. LXIII. 16].

dirimálás 1. elrendezés; regulare, aranjare; Zu-rechtstellung/-legung. 1736: a Litigans Felek(ne)k exhibitájok Subinferallya azt: hogy Kaptalant is hozta(na)k ezen Controversias helynek dirimálására ennek előtte Circiter 40 esztendőkkal [K; SLt Fasc. 40].

2. elintézés, megoldás; soluționare, aranjare; Lösung. 1675: mint hogy obscuritas va(n) az dolog (így!), Thurei Gergelyis absentalta magát, haza jövetelére halasztatott, eze(n) dolog(na)k dirimalasa in suspensu maradvá(n) [Kv; TJk VIII/12. 121].

3. eloszlatás, megszüntetés; încetare, înlăturare; Aufhebung. 1669: edes Attyok Testamentumanak alkalmatosságauál hol mi difficultasok oriáltatván, azoknak dirimalasokra midőn eo kgmeketől Arbiterek(ne)k biraltatunk volna . Josika István Ur(am)... ellene így protestala* [Branyicska H; JHb XXXV/9. — *Köv. a tiltakozás]. 1723: a' Pulyoni Possessorok ö kglmek ex unanimi voto edgyezének meg és választának minket magok szabad joakarattjokbul Controversiajok(na)k

dirimálására [Dob.; Wass]. 1758: Ki menvén az betsületes Kolosvári Kádár czéhban bizonyoss exoriált controverziának dirimálása végett... végezésit... minden punctumiban, és clausulajib(an) mis helyessnek ítélvén ratihabeállnyk [Kv; KC]k 37b].

dirimáltatik eldöntetik döntés történik; a se hotári; entschieden werden. 1625/1752: ez mái napra jöjjenek az szék eleiben hogy dirimáltassék az Causa közöttök [LLt]. 1762: 'a Divisio, és Successio állapottja peremtorie dirimaltassek, és Végezödgyék [Búzásbocsárd AF; Mk].

dirines csere; schimb; Tausch. 1568: Tyzteles Solymossy Barrabas Beozeodeon lakozo Gal Albertal es annak fyawal Tamassal teot ilyen eoreokke meg maradando Drinchet. Az mely wles helyen solymossy Barrabas hazat chynaltatot annak egyk Rezet Gal Albert... egy darab zauto feoldet, es három kys darab zena Retetis Solymossy Barrabasnak atta. Ezek az wles helyhez valok... azok helyeben Solymossy Barrabas.. Gal Albertnak adot zanto feoldeot az falwn kywwl az w chywry mellet ky solymossy hatarban wdwarhely zeken Mindenik egy masnak meg hyhatatlankeppen eoreokbe valo Drynchbe atta [Kissolymos Ű; SzO II, 227 fej-i megerősítő lev.]. 1579: Ezt az Stamp eoreokseget vgimint salattiat drinczelte volt el Farkas Tamasne... Karkai Varga Mattiassal... az drinczreol levelet Advan | Kosa Matthias deakis... azon eoreoksegek feoleol teot drinczet mindenben Approbala mi eleottwnk [Abrudbánya; Berz. 17]. 1611 drinczele egy wles auagy haz helyet Keopeczy Janos Vram, Orban Lorinczteol, .. ada Keopeczy Janos vram Orban Lorincznek, egy darab szanto feoldet ha ualamellyk fel azt az dirinczet megh masolna vagy masolni akarna az maradgion fl. 25 [Mv; Bál. 90].

Szk: ~t tesz cserél. 1579 teot Lakatos Borbarazzonniál nemnemw drinczet, meli drinczben atta Varga Matthias egi darab porond baniaiat hatarával es reteivel [Abrudbánya; Berz. 17] * ~ül ad cserébe ad. 1585: Lucia Botos Gergely felesége vallia, Olaios Georgy Zaiabol hallottam hogy Arron Az hazat Nem Atta el hozzw Martonnak, hane(m) Dirinchwl az hozzw Marton Haz Rezeyert es penzertis [Kv; Tjk IV/1. 414]. 1586: Catalin Korpos Istvanne hallotta(m) Ne(m) chak eszger az Lakatos Istwanne zayabol, hogy vrbeogor Balintnak Atta Dirinchwl azba(n) a' hazba(n) valo Reszet Melyben Borbely ferencz hala megh [Kv; i.h. 553].

? Szn. 1734: Nemes Pojanyi RácZ Janosné Dirincs Sofia [Torda; Tjk I. 49].

dirinesel cserél; a schimba; tauschen. 1574: twgjak Hogy bardi Matjas lakjk Aszt asz örökseget Borosnyaj Simonne lelte Ig Hog masal dirinczelte [HSzj lelemes al.]. 1584: az Kadar Mihaly haza... gyarfas pape vala Nem tudom My Moddal Az vtan Herczegh Antal kezebeis

Iutot vala es eo Dirinchele Seoreol vinczenek Seoreol vincze esmegh Ada cherebe Kadar Mihalnak [Kv; Tjk IV/1. 327]. 1590 Michael Pakot de Zentileky primipilus fass(us est) Egy nehanyzor hallotta(m) Zente Janostol hogy monta hogy eo nalla ez peres zena fw chiak zalogo(n) vagio(n) Mikor Sandor Balintal Derenchielenek annak utannais hallotta(m) hogy monta Zente Janos hogy chiak az eo penzet tenne le Bartsok Leorincz es Janos eo fel venne [UszT II/1. F. 74]. 1611 dirinczele egy wles auagy haz helyet Keopeczy Janos Vram, Orban Lorinczteol..., ada Keopeczy Janos vram Orban Lorincznek, egy darab szanto feoldet [Mv; Bál. 90. — A teljesebb szöve. *dirincs* al.]. 1619: Baga Miklos saját Jobbagia volt vramnak mert Dirinczelte volt Czereny farkastol [Kozárvár SzD; SLt CD. 4].

dirineselés cserélés; schimb; Tausch. 1593: Jlona Azzoni, Markos Gasparne vallia... az haz drinchelesre emlekezik, de azt sem tuggia mint volt [Kv; Tjk V/1. 406].

Szk: ~t tesz cserevását köt. 1575 Tőnek ilyen drynczelest, hogy Illyessy Andras... ada Syko Györgnek azt az lako helt [Bölon Hsz; HSzj lakóhely al.].

diskurál 1. beszélget; a vorbi/sta de vorbă; sich unterhalten. 1661 Az mi Vr(am) az Tottőri joszag, es Tothőri familiarol valo levelek allapattyat illeti, az Tottőrről Valokat prohibeala Gavay Vr(am), adigh ki ne adgya(m), migh kgdel szemben ne(m) lehetven arról ne(m) discural kgtek [Kv; Ks 41 C. 1 Val. Benkö lev.]. 1679: edgjszer discurrálván Cserei Urammal az Béli Pál el menetele felől monda ökgime hogy bár ezüst utat csinálnának eleib(e), csak jőne vissza havasalföldéből [Fog.; Törzs. „Joannes Philippus in Arce Fogar(as) Vigiliarum praefectus” (37) vall.]. 1786: Landa Ágoston ittasan bé jőve, s fél kupa bornak árrát kéré a' Bokányostol a' Bokanyossal Horárol discurrálván s vélekedvén meg nyomám a' Lábát, hogy mennénk el [Torda; KLev.]. 1803: a ház fenekében edjutt discurráltanak, Lármáztanak [Tyéj H; Ks Vegyes ir.]. 1805: egy keveset diskuráltunk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója]. 1820: Láttam hogy Dregán Juon kénsergette a' Vallokat az Esketető Házhoz s azokkal kiket kíséretgett az utzán, discurrált [Várfva TA; JHb 48 Bíró Sigmund (49) hűtes ass. vall.]. Pataki Joseffel szembeis állitattak, kinek is szemébe mondtam, hogy töllem soha sem hallotta, véllem ő hat Eszten-dőtől fogva soha nem is discurrált [uo.; i.h. Bontz Mária Szakmári Samuelné (37) vall.]. 1837 magam szemeimmel láttam az utrizált aszszonyt ben a Házbol az ablakjába ki könyökölve egy Katona Tisztel discurrálni, hathatoson nevetni egy estve Nap le mente előtt [Völcs SzD; Bet. 1 Darvas József (51) vall.].

2. tárgyal; a discussa; verhandeln. 1618: (A vezér) Ezek után keveset discurrála az dolog felől,

hanem kíváná azt, hogy az Nagyságod^a nekem írott levélét transferáltassam, és abból jobban meg akarja látni s érteni az dolgot [BTN 111. — ^aA fej.]. 1703 A' B. Céh egyben gyűlue(n) holmi szükséges dolgokrol discuralvan, Jőue elé Szabo György mester leue(n) ilyen kevsága a' B Céh előtt [Kv; AsztCjk 55]. 1733 midőn erről kezdett discuralni az a N: Universitas. [Dés; Jk]. 1736 Asztalnál maga^a szolgáltatót alkalmatosságot a két papnak, hogy de materia religiosa discuraljának, s ha látta hogy a pater nem felel rendiben, neki biztatta, Pater, ne hadd magadot, szégyenleném, ha a feleségem papja^b ki-győzne [MetTr 459. — ^aA hitbuzgó r. kat. gr. Apor István. ^bApor ref. feleségének, Farkas Zsuzsánnának papja]. 1752 égyben léven az betsul-letes Ché, s discuralvan az Articulusak felől, melyeket az mű régi Atyáinkis meg tartoták, és hasznosaknak üsmerték Mostan pedig in Anno 1752 Die 22 Februar(ii) vertálvan Nemeth Nyelv-bol magyara, mint (!) mostaniaknak, mind jőven-dőbélieknek hasznára [Kv; KCjk 16a ford. né-metből]. 1767 közönséges megegyezéssel és kéz-beadással discuralván a nemes céh a piacon lévő színnek dolga iránt [Dés; DFaz. 24]. 1784: diskuralván az Czeh az dolgoknak eligazításáról [Mv; EMLt Lakatos céh lev.].

diskurálgat beszélget; a sta de vorbă; plaudern. 1728 a kitsiny oldal Szobába édgút discural-gattunk volna [Dés; DLt 87/1829].

diskurálhat 1. beszélgethet; a putea vorbi; sich unterhalten können. 1721 ha Kglmed az innepekre az Aszszonnyal Hugom Aszszonnyal magát hozsam Almasra meg alázná igen szivesen látnám kglmedet, s akkor discuralhatnánk felölle [Alparét SzD; Ks 96 gr. Csáki Zsigmond lev.].

2. tárgyalhat; a putea discuta; verhandeln können. 1661 mivel valami obscuritast latni egy Donatioban, es egy Transumptumba(n) . . . hogy kgd megh Lathassa, es discuralhasson felölle, ha illetve az Chefei Janos maradakit neme? azok-(na)k expositioit es declaratioit le irattam [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.].

diskurzus 1. beszélgetés; conversatie; Unterhaltung, Gespräch. 1780 hallottam valami discursust Cserei Mihály, és talám Kőrösi közt [Kv; BK. Sig. Kun (23) lb vall.]. 1820: ott a' tagadhatatlan hogy a Bárónérol volt minden discursus [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánné (24) főző vall.]. 1843 Legényemmel valo discursussak után elment [Dés; DLt 65].

Szk: ~ba áll. 1718 Pestis alkalmatosságával interdicaltassek, mind az Expositus Borbélynak mind pedig az Temetők(ne)k Senkivel Szemben, és discursusban nem Infectussal, ne allyanak (így!) [Kv; KvLt I/225 gub.] * ~ba ered beszélgetésbe kezd. 1820 meg érkezik a' Rákosi Pápné Tiszt Ferentziné aszszony le telepedven discursusba eredének ezzel el akara indulni, az Ifjú aszszony pedig meg marasztá, . . . ujra la tele-

pedének én gondolom hogy hoszsazon fog folyni a' discursus jo északát mondék, s elmenék Házom-hoz [Aranyosrákos TA; JHb 48 Groza Marisko Luka Monujné (50) zs vall.] * ~ folyik. 1776: Estve Vatsorára mentek ő Ngok Mlgs Praepost Urhoz, de mi discursusok folytak ott asztal felett, jelen nem lévén, aztot nem hallottam [Kóród KK; LLt Fasc. 30 Georg. Vizi kat. kántor vall.]. 1820 én gondolom hogy hoszsazon fog folyni a' discursus jo északát mondék [Aranyosrákos TA; JHb 48 Groza Marisko Luka Monujné (50) zs vall. — A teljesebb szöve. l. ~ba ered al.].

2. megbeszélés; consfatuire; Unterredung. 1724: Az Monorai discursus szerint denominallyon Nacsagod mindenik szolgabiro melle egy, egy Asses-sort, had írják fel minden faluka (!) az pásztara-kat [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1761 kettőnk között való discursusban subin-feralta volna a Cancellistak(na)k hogj inseralnak azt is^a [Branyicska H; JHb XXXV/46. 13. ^aTi. a megegyezést foglalják bele az iratba].

3. tárgyalás; debatare; Verhandlung. 1618: Ezek után különb-különb discursusok agitáltatván, mondám neki^a [BTN 112. — ^aKöv. a nyil.]. 1639 nem kevés idő alatt discursus, ruminálás és igen szorgalmatos meghányás-vetés után vég-tére jó lelkiismerettel az megmondott hűtök után egyenlő értelemmel legelsőben azt a tölgyerdőbeli kárt az boerök mi előttünk ítélek és böcsülék két ezer magyar forintra [Erdő I, 434 hiv. bec-slés a sinkai (F) erdőben esett károkról]. 1722 ez a nép engemet majd az szemivel sem nézhet, Az el mult napokban in Suoru(m) Conventiculo discursussak volt irántam (:sok volna ennume-ralni:) ki edgjet mondot, ki mást, abban edgjezte(ne)k meg hogy engemet minden modon tradu-calhassa(na)k és innen eliminalhassa(na)k [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1723 sok discursussa után az B. Chenek Condonala az mostani dolgot ad flr. 2 [Kv; AsztCjk 120]. 1725 Gyulainé Aszsz(ony)omis alkalmasint meg iedet volt az ide valo ház iránt valo dolog elé vetetődött s az discursus meg volt iránta [Kv; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1727: Differalodott ad Diem 13. July Errol valo discursussa az B. Chenek [Kv; AsztCjk 136]. 1754: Sok Versben volt falu gyű-lése, és discursussa közönségesen a falunak, hogy azon Tanorok(na)k bírását meg ne engedgyék Alsoné Asz(sz)onyom(na)k, hanem hányják el [Gálva KK; Ks 66. 44. 17a].

Szk: derekas ~ba vesz alaposan megtárgyal. 1657 Együt leven az B. Céh eo kgl(me)k derekas discursusban veven, az ujab szünnek tsi-naltatasat, az eleobbi megh eghet szín helyebe, az holott vasari mives Vr(am)ek szokták az eo miveket arulni [Kv; Öjk] * ~ba/ra vesz a. tár-gyalásra kitűz. 1657 Szeszermanyon lako Szigethi Molnar Janos proponallya Del-(iberatum) Ecclesiae. Ez első be allasa, az leany nem volt jelen, mivel nem is citaltatot. Beszter-czen szolgalo. Ez dolgot^a ujab discursusra vőtte az sz. szek [Szjk 81. — ^aTi. az eljegyzést]. — b. megtárgyal. 1670: Az Anak Ótves Mihaly

Ciganynak colligalt testimőniumit, az Nemes Tanacz megh olvastatva(n), es szorgal(ma)tos discursusban veven, Ugy láttíák eő Kglmek, hogy azon testisek mindnyáian parasztok [Kv; TjK VIII/11. 15–6].

4. vitatkozás; discuție, dispută; Auseinandersetzung. 1757: Egy Miháltz Imre nevű N(eme)s ember Sokat hánkodat a Cs: György falviakkal is azt mondotta hogy Cs. Györgyfalvais a Rettegi Határan Vagyon, egyik azt tanálta mondani hogy Ngd most hanyatta a Captalant, és onnét mind a Rettegi s mind a Cs: Györgyfalvi határ ki tetzik, többet egyet Sem szollat a határ felől félb(e) hatta a discursust [Retteg/Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz].

disputáló vitatkozás; dispută; Diskussion. 1613 az pasa Nagy sok szántalan disputationk után oztán végre monda* [BTN 74. — *Köv. a nyil.].

disputál 1. vitatkozik; a disputa/disputa (in contradictoriu); sich auseinandersetzen. 1573: Fazakas myhal es chinek Balint Azt valliak hagi Nemely Nap Mentenek volt paxy thamas hazához Bor Innya..., otth Mas hazban lakozik volt paxy tamas egj onnat kywl leot deakal, Megien hozzaok Tamas deak Iweget kerni, otth disputalny kezdnek egymással | Semy Jakab, hity vtan ezt valya, hogy ez mult farsangba kezdet volt packsy (!) thamas Bort, Talalt volt egy deakis oda ky vytembergabol Jwv volt meg, talalkazik oda thamas deak, es disputalny kezd az deakal, Ne(m) alkhattak volt meg egymással | Gruz peter disputal volt paxy Gasparal hit dolgabol keozbe az plebanostis zdyia volt | Gruz peter disputal volt deakwl Paxy gasparal [Kv; TjK III/3. 143, 144b, 306]. 1613 14 die Augusti lönk ismég szemben az pasával. Akkor jobb kedvű vala, és igen sokat disputaltunk-altercaltunk véle [BTN 74]. 1789: Nincs helye arrol disputálni hogy valyon a Falusi közönség áltol biratott erdők Colonicalis appartinentiak é? [JHB III/7. *Szent-lászlóra (TA) von.]. 1832 azok* között Keresztes tallérok lévén még disputáltak fellette hogy egy Keresztes tallér nem ér öt forint 30 Xrt [Kv; KLev. 8. — *Ti. pénzek]. 1847 Egyéb aránt szinte jo is, ha elmegy, mert mostanság nagyon fel kapott, disputál mindenért halálig [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

2. megvitat; a dezbaté; besprechen, sich auseinandersetzen. 1722 az B. Chae az eo kglk Controversiaját pro et contra disputalva(n) es ventillalva(n) így Deliberalt az B. Chae [Kv; AsztCJk 116]. 1766 az A. eo Kegjelme. . most többé nem mehet, hanem tsupán azt kell Disputálni, leheté a' két Ház közt Métát erigálni avagy nem [Torda; TjK V. 325].

3. vitat; a disputa; behaupten. 1761 aztis izente . . M: B. Josika Imreh Vr ő Nga Daniel Urfinak hogj ugj menjnjen bé a Néh. Generalis Vr Udvarában most a napokban hogj bizoj elég s.v. kopoja vagjon (mit értett ő Nga a kopokon

en azt nem tudom, nem disputalom :) [Branyicska H; JHB XXXV/46. 14]. 1764 nemis illik azt most disputalni, hanem tsak ez az kérdés, l(e)g(iti)-ma Executiot peragáltaké az Ik vagy nem? [Torda; TjK V. 220]. 1804 én azt nem disputálok hanem ha ugj tettzik esztendő végivel vissza mennyen akármikor a Jóság [Ádamos KK; Pk 5].

disputálhat vitathat; a putea disputa/disputa (in contradictoriu); behaupten können. 1782 azon engedelem az én szabad akaratabban állott, . . . ezen el vételtis nem disputalhottyák [Torockó; Thor. XX/4].

disputálódik vitatkozik, veszekedik; a disputa, a se certa; streiten, sich auseinandersetzen. 1744 (A) sok tumultus közben ki edgyet ki mást kiáltozván, disputalodtak s kiki haza ment [Hsz; INyR].

disputáltatik megvitattatik; a se disputa/disputa (in contradictoriu); besprochen/diskutiert werden. 1709 Doctor Kolosvari Pal és a Város között az adosság iránt fenn forgho Controversia. revidealtatván, es pro et Contra disputaltatvan, determinaltatott ugj hogj az penz belj adosságok(na)k Interestét meg fizetvén az Város sine Controversia várakozzék [Nsz; KvLt I/197].

distancia távolság; distantă; Entfernung. 1605 Biro vram, Az wenség keozzeol az kfkét akar hyvasson, kikkel egyetemben lássák megh az keo faltol ualo distantiat, az teob hostatokhoz képest mint kellessek rendelny [Kv; TanJk I/1. 506 a hajdúság égetései, pusztításai után a hóstátok újraépítését elrendelő határozat]. 1765 azonn helyekről, az holott a' Pistollyokkal valo lövések estenek nem hogy a' Pistollyal valo lövés, de még nagyobb Puskával valo lövés sem szolgálna el az Aranyos vizere, mivel igen nagy a distancia azon helytől az Aranyosig [Gerend TA; KS. Sam. Teleki de Maxa (47) ref. tanító vall.]. 1768 nézvéen a B. Huszár Ur Malmátol a Mlgs Exps Ur Malma felé sugolog (!) és Sebensen le folyo viznek distanciáját [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1770 (Az alsó malomnak) hány ölni distantiája légyen a felsőtől nem tudom [Ádamos KK; JHB LXVII/120]. 1772 a' Decretumban fel tett királyi öllel magunk mértük az Utrumban fel tett Malmoknak distantiaját [Sövényfa KK; JHB LXVII/186]. 1812 Kolosvár egy ora Járásni Distantiára vagyon töle [Szászfenes K; Ks 76 Consr. 257]. 1820 Vagyon itten egy két kövű lisztelő malma az uradalomnak, . . . Nagysármáson egy malom, 2. órányi distantiára Méhesen három malmok [Báld K; BLt].

dísz ékesség; podoabă; Zierde, Schmuck. 1756: Vagjon magossan fel nőtt ki terjedet Ágaival egy Szép Száldokfa lévén Diszére a Curialisnak [Branyicska H; JHB LXX/2. 13].

diszcepelő vita; discuție; Auseinandersetzung. 1714: Néhai Mlgs Vr Josika Gabor Ur(am) Fiu

ágon lévő Successori compárealván előnkben, egymás közt fen forgo controversiajok(na)k revisiójára s determinatiojára, Sok disceptiók s altercációk s adhortatio után condescendálának arra, hogy bösületes Arbiterek eleiben, készek lesznek magok dolgokat adni, és azok által finaliter azokat decidaltatni [Nsz; JHb XLV gub.].

diszceptáló vita; disceptio; Auseinandersetzung. 1585: Az zo azért megh eshetet keozteok, de amy (!) elmenkbeol ky Ment, seot megis Montuk hogy minde(n)t Irassanak a' Notariussal, mert az legszes inkább meg tartana az keozteok valo disceptatioknak emlekezetit [Kv; Tjk IV/1. 413]. 1713: midőn az korszomálás felett, az nagy Rápolti és Arany Possessorok eő Ngok, és eő kglmek között disceptatio s egyenletlenség következett volna, annak Sopialására, és articulariter valo el igazítására eő Nga admonealtatván egész Composessorit eő Ngokat s ő kglket ad svum lenne hirekkel hogy a Tiszteket ... ki hozattya az Aprobata és Compilatabéli Articulusoknak tenora mellett, eligazittatni sem mulattya el [H; JHb XXXI/5].

diszceptálódik 1. vitatkozik; a disputa; sich auseinandersetzen. 1754: közönségesen az egész falu Lakossai ... falu gyűlésében egynéhány versben disceptálodván; mindenkor azt végezték, hogy semmiképpen azon falu közönséges helyyben senkinekis birodalmat ne engedgyenek [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17a].

2. ~ vmi felett vitázik, veszekedik; a disputa, a se certa; sich mit jm über etw. streiten. 1749 (Rablók) fosztották meg a Banatusi embereket azon ragadomány pénz között volt 2 Arany melly felett disceptalodtak egymás között a ragadozók [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

diszcernál megkülönböztet; a discernere; unterscheiden. 1718: Választassék edj értelmes Borbély a betegek látogatására, ki is tudja a Pestisnek mi voltát discernálni más féle nyavalyáktól [Kv; KvLt I/225 gub.]. 1740: Buha Avram zálogb(a) vetett sessioja utá(n) lehetnek több örökségek is, de minthogj régen abalienalodta(na)k az másokéval össze elegjedtenek, és már magok az incolák sem tudják discernálni és ki adni [Runk TA; Ks 89 Inv. 55].

diszcernálhat megkülönböztethet | felismerhet; a putea discernere; unterscheiden können | erkennen können. 1759: egész éfélig az említett Papnál mulatozván midőn éfélikor haza mentem volna, láttam ... Pap Lovával egy Embert Grohot felé nyargalni kit (: amint étczakának idején discernalhattam.); Bulzesti Sztrencz Péternek ismértem lenni állattyról és a kalapjáról [Tomnátyek H; Ks 112 Vegyes ir.].

diszciplína 1. fegyelem; disciplinā; Disziplin. 1635/1650 legyen valami disciplina keozetteok, az mint az mi Istenben el niúgot Attiaink ideiebenis volt [Kv; Ójk]. 1690: Ha azt mondgya hogy

jo disciplina alatt ott lehet egy ettzakán az Nemetis, az mi emberinkis, azt mondhattya re(á); Eleg pelda az Prodi Casus és több hasonlok [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]. 1751: az ő Nsga Udvari Csizmadiaja Csizmadia István keze és disciplinája alatt a' Csizmadia mesterséget egy esztendőnek el folyása alatt tanultam együtt Oprával [O.bogát AF; BfN VII/3]. 1765: Hogy p(e)d(ig) a Causaban Tiszt: Görgényi Senior Atyánkfia a refractarius Mestert ámbár a Tiszt: Sz. Simoni Atyánkfia unszolására provocalta és mint engedtelnt törvényesen gravalta: ez ugyan de vigore legii (!) jól esett; mert a discipliná(na)k az ilyen személyek ellen vigealni kel [GörgJk 201–2].

Szk: ~ban/~val tart fegyelem alatt tart, fegyelem. 1577: Az Drabantok fogadassat eo kegmek wegeztek, hogy har meg legyen De oly disciplinawal tarchyak eoket hogy valamy panazolkodassa vagy fogiatkozassa az varasnak miatta ne essék [Kv; TanJk V/3. 142b]. 1584: a Jesuitak Escolaiabol az Nemessek mind nappal, és mind eyel wdeo vta(n) fegweres kezzel Jarnak, kibeől hog az varosra veszedelem Ne keowetkezzek, Az Vrak erreolis Inthenek meg a' Jesuitakat hog mind Nemest smind Nemtelent ez fegwer hordozastol meg fognanak hane(m) tartanak disciplinaban eoket [Kv; i.h. 279a] * ~ban visel fegyelem. 1581: Az zolgakat penigh eo kegme Biro vr(am) oly disciplinaba visellie. hogy az varassy nepe(n) erőzakot bechywilletlenséget zidalmazast ne chyelekeggienek [Kv; i.h. 244a].

2. rend(tartás); ordine, rindualā; Ordnung, Vorschrift. 1577: Eo kegmek keryk Byro vramat ezenis hogy ellent ne tarchion benne hogy eo kegmek a mynemo tyztet byztak az ket hwteos vasar byrora abba Mehessenek elo feo keppe(n) az kenyer swteok dolgabol hogy ha disciplinának okaert valamelykteol^a kenyeret czypoyat el vevy wyhessek mingiarast az Espotalyba es az foglyoknak, hogy e keppen meg Rettenwen az io Rendtartasba p(ro)cedallyanak az kenyer swteokis dolgokba [Kv; i.h. 144b. — *Ti. kenyérsütőtől]. 1714: az inas(na)k kemeny disciplinat szabtunk eleib(en) myhez tartsa magát Inasi hivatallyáb(an) [Kv; AsztCJk 79].

diszciplínálás fegyelmezés; disciplinare; Disziplinierung. 1671: lattak hordatni az It Csizsar Miklost ve(ne)k hazátol, Felesegeivel adott jovait, melyből absoluta potentialiuskodasa az Inek nem elucescal, ... mivel veinek ugy mint gyermekének, és Leányának disciplinálásokra, valami competentiaja hozzájuk, mint Atyának láttatik lenni [Kv; Tjk VIII/11. 141].

diszciplínáztat (meg)fegyelmeztet; a disciplina; disziplinieren. 1722: ennek utanna is Szegény Leányomhoz Annjai Gratiával legjen, és ha valamiben Szo fogadatlanul viselne magát, nagj Gratiá(na)k tartom, ha illendőkeppen disciplináztatni méltoztatik Nagod [Nsz; Ks 83 Wajda Ágnes lev.].

díszelem kendőző/szépítő-szer; sulimenealá, suliman; Schönheitsmittel. 1849: egy kettős aju nõi díszelmeket tartó négy szegű polituras asztal [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

díszes 1. szép; frumos; schön. XVIII. sz. eleje: A kan farú ló abjectum quid, á keskeny faru ló nem díszes: Szép á hoszszu tomporaju, lég szeb az gombólyóg tomporaju (l)* [JHb 17/10 lótarási ut. — *Elírás tomporájú h.].

2. ékes; impodobit; prächtig. 1736: A kisaszszonyok, sőt elévaló fő nemes leányok is az fejeken két felől, az homlokokra feleresztve sok színnű festett strucz tollakat viseltenek, s igen díszesek voltanak azokkal [MetTr 344].

díszesen ékesen; decorat, luxos; schmuckvoll, prächtig. 1849: A' Groff Ur ő Nagysága szabájába itten inventált Butorak a' leg izletesebbek, nagyon díszesen el látva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1866: (A) Köz synat Fő Tárgya lévén a' Mlgos Fő Tiszteletű Püspök Jubileuma ... az emlék egy díszesen ezüst csatokkal ellátott Biblia legyen, mely 60 for. o. ér. [Gyalu K; RAK 111].

díszesített ékesített, díszített; impodobit; verziert, geschmückt. 1803 Más, Gyapot gyoltsból való széles, és két ujni szélességű Totos tsipkével díszesített jó kendő, mely(ne)k egyik végén, fekete selyemmel várrott betükkél álló ezen írás vagyon: László Borbára adta az Oltárra Ao 1785 [Harang-láb KK; Palotay 21].

díszeskedik díszleg; a se fáli/impäuna; prangen, prunken. 1870 Az Udvarház... meszeletlen Sövényből áll, ezen kívül ki nyulo rosz sövényből font kéménnyével díszeskedik [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 350—1].

diszharmónia egyenetlenkedés; discordie, neütelegere; Uneinigkeit. 1761: (: latván ő Ngok közt disharmoniat:) jóvallottam Daniel Urfi ő Ngának hogj helyesebb lészen az Udvar házok iránt atyafiságon végezni, hogy sem atyafisag-talan (: kitől Isten őrizzen:) származzék belőlle [Branyicska H; JHb XXXV/46. 18].

diszkantista kb. karénekes diák; elev corist; Sängerknabe, Diskantist. 1625: Az Vrunck eő felge Discantistaj, vgj mint Prosperus masod maghawal itt maradwa(n), es az Eggjke betegh lewen ... Attam Ebedre* [Kv; Szám. 16/XXXIV. 102. — *Köv. a fels.]. 1700: Discantistaknak fl 15 Az Deákoknak fl 15 ... Eddigh az Temesi alkalmatossaggal valo erogatio [Abrudbánya; Pk 6]. 1763 u.: A' három esztendőnként esni szokott nagy Innepekben, meg Cantálván a' Városon minden Reformatus gazdákat Négy Togás Deákok, azok közül kik Expenctások(na)k nevezetnek, és Négy Neotrálisták, ugy négy Discantisták, abból mindenikéből dupla portio a' Seniore, egy a' Contrascribájé, a többi proportionaliter a' Cantáló Deákoké, Neutralistáké és Discantistáké,

mellyből ... minden Innepen bé-jő Fl. hg. 10 [Kv; BK Kv-i ref. koll. ir.].

diszke egy-két éves juh; noaten(ä); ein-zwei-jähriges Schaf. 1627 Eöreg feiös Juh vagion Nro 217. Meddw dizkekkal eggjut Nro 86. Koos vagion Nro 22. Czap Nro 2. Koos barany vagion Nro 100 Nieosteny barany vagion Nro 85 [Kozmás Cs; LLt Inv.]. 1637 az karaim Negj dizke baranios jo [HSzj nőstény-bárány al.]. 1640 Adot az oskotar szamba szaz negyven hét kos ala valo iohot melyben diszke húzon harom, öreg meddü 7, Nöstin baray (l) 42 [Hsz; LLt]. 1747: Juhok száma. Fejér öreg Juh 114. Fejér Diszke 52 Szürke Diszke 19 Diszke 9 Nagy Czáp 1 Tavalyi Czapsa kett esztendőre menő 5 Kett esztendőre menő Tavalyi Nösténj Kecse 4 Esztendőre Czapsa 11 Öreg Fejér Berbéc 8 öreg Szürke Berbéc 5 [Királyhalmá KK; Ks 23/XXIb]. 1763: fejős kecske 2 ... öreg meddő juh fejer 6 ... öreg Berbéc fejer 5. Diszke fekete 1. Diszke fejer 2 esztendőre Tzap 1. Diszke nyüsten fekete 2 fejer 11. Ideji nyüsten barány fejer 12 ... Diszke kecske 2. Diszke ollois 2 [Hsz; Ks XXIIb]. XIX. sz. Juhat Diszkékkal Bányákkal edgyütt [Buza SzD; LLt].

diszkebárány egyéves bárány; mioarä; ein-jähriges Lamm. 1750: Öreg berbéc Vagyon nrő 2. Fekete Diszke berbits vagyon nrő 10. Fejős Diszke berbéc (így l) vagyon nrő 4. Fekete Diszke baránj vagyon Nro 12. Fejér Diszke baránj vagyon Nrő 22. Fekete Cos baránj vagyon nrő —13— Fejer Kos baranj vagyon Nrő 8, Fejer nősteny baránj vagyon Nrő 10 [Üvegcsúr kör. MT; Ks 91].

diszkeberbéc egy-két éves kos; noaten; ein-zweijähriger Widder. 1627: Dizke berbecz Nro 447 Diszke czap Nro 87 [Bodola Hsz; BLt] | Bodolai es Vzoni Juhok(na)k szamban adasa ... Maidrsagh es penzen veott Juhokbol guitot (l) berbeczek. Eoregh berbecz Nro 331. Eoregh czap Nro 34. Meddw Juh Nro 99. Meddw keczke Nro 87 Sum(m)aia az coreghinek Nro. 551 Dizke berbecz Nro 427. Diszke czap Nro 87 [BLt 1 Inv.]. 1637: Diszke Berbecz 24, ... diszke keczke [Hsz; EMLt]. 1734: Fejer meddő juh nrő 3. Fekete meddu juh nrő 3. Diszke fejer berbéc nrő 7. Diszke szürke berbéc 3. öreg szürke berbéc nrő 1. [Datk NK; JHb Fasc. D. 1 Bethlen Farkas Ielt.]. 1750: Fekete diszke berbits vagyon nrő 10. Fejős Diszke berbéc (így l) vagyon nrő 4 [Üvegcsúr kör. MT; Ks 91. — A teljesebb szöve. diszkebárány al.]. 1761 Szürke fiadzo Juh Nro 15 Fekete Diszke Juh Nro 5 Fejér Diszke Juh Nro 2 Diszke fekete Berbéc Nro 1 öreg fekete Berbéc Nro 2 öreg fekete Czáp Nro 2 [Siménfva U.; JHb XXIII/31. 16—7]. 1763 öreg fejer Berbéc 5, fekete 1. Diszke fejer berbéc 2. Ket eszt(e)ndős Tzap 1. Diszke nyüsten fejer 11 [Szentiván Hsz; Ks XXIIb].

diszkeberbécs-bárány egy év körüli ürü/kos-bárány; noaten; einjähriger Widder. 1631 Dizke Berbecz barani [Peselnék Hsz; EMLt].

diszkecáp egy-két éves bakkecske; çap de 1–2 ani; ein- zweijähriger Ziegenbock. 1627: Dizke berbecz Nro 447 Dizke czap Nro 87 [Bodola Hsz; BLt] | Eoregh vert berbecz Nro 14. Dizke vert berbecz Nro 12. Eoregh koos Nro. 3. Dizke koos Nro 2. Eoregh czap penzen veott Nro 3. Dizke czap penzen veott Nro. 9. Dizke keccke Nro 8. Dizke Juh Nro. 22. Meddw eoregh Juh Nro. 2. [Rücs MT; BLt 1 Inv. — L. még *diszkeberbécs* al.].

diszkejuh egy-két éves juh; noaten, noatenä; ein-, zweijähriges Schaf. 1627: Dizke Juh Nro. 22 [Rücs MT; BLt 1 Inv. — A teljesebb szöveg. *diszkecáp* al.]. 1761 Fekete Diszke Juh Nro 5 Fejér Diszke Juh Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16–7. — A teljesebb szöveg. *diszkeberbécs* al.].

diszkekecske egy-két éves kecske; caprá de 1–2 ani; ein-, zweijährige Ziege. 1627 Dizke keccke Nro 8. Dizke Juh Nro. 22 [Rücs MT; BLt 1 Inv. — A teljesebb szöveg. *diszkecáp* al.]. 1763: Diszke kecske 2 [Hsz; Ks XXIIb. — A teljesebb szöveg. *diszke* al.].

diszkekecske-olló kecskegödölye/gida; ied, iadä; Zicklein. 1750 Nyöstény ketske Diszke vagyon Nrö 2 Diszke Cap vagyon Nrö 1 ketske ollo nyöstény vagyon Nrö 2 ketske ollo Cap vagyon Nrö 2 Üveg tsüri Diszke ketske ollo Nrö 4 [Üvegcsür kör. MT; Ks 91].

diszkekos egy-két éves kos; noaten; ein-, zweijähriger Widder. 1627 Bodolai es Vzoni Juhok-(na)k, Tehenek(ne)k, es egjeb eoregh labas marhak(na)k szamban adasa ... Coram iuratus Ciuib(us) Nyen et Markos Aldgja new Ezkotar(na)k. Fejös Juhot Nro 1053 Ez idei Neosten barany Nro 399. Koos barant Nro 532. Meddw Juhot Nro. 22. Dizke Miúrat (!) Nro 294. Diszke kost Nro 48. Eoregh kost Nro 28. Eoregh Czapot Nro. 6. Eoregh keccke bakot Nro. 1 [Bodola Hsz; BLt 1 Inv.] | Dizke koss Nro 2 [Rücs MT; i.h. — A teljesebb szöveg. *diszkecáp* al.].

diszkemlóra bárány; mioarä; Lamm. 1627: Dizke Miúrat (!) Nro 294. Dizke kost Nro 48 [Bodola Hsz; BLt 1 Inv. — A teljesebb szöveg. *diszkekos* al.].

diszkenöstény fiatal nösténykecske; caprá tinärä; junge Geiße. 1763 Ket eszt(e)ndös Tzap 1. Diszke nyüsten fejer 11 öreg meddw Ketske 1 ketske ollo 2 [Szentiván Hsz; Ks XXb. — A teljesebb szöveg. *diszkeberbécs* al.] | Diszke nyüsten fekete 2 fejer 11 [Hsz; i.h. — Ua.].

diszkeolló kecskegida/gödölye; iadä; Zicklein. 1763 Diszke kecske 2. Diszke ollois 2 [Hsz; Ks XXIIb. — A teljesebb szöveg. *diszke* al.].

diszketehén üsző (fiatal tehén); juncä, junincä; Färse. 1778 Négy diszke Tehén két kis ökör tinóval [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18].

diszkordia egyenetlenkedés; discordie, neintelegere; Uneinigkeit. 1591 az mint Kando Janos falwtol ker volt Nilat, vgj mint lofeo, ezen volt keozteok az discordia hogj az darabantok s Vrunck Jobbagj nem tartoznak adnj mert ennek eleotte is mikor darabant kert nilat az lofeiek akkor nem Attak hane(m) azt mo(n)tak ha az lofeiek szaporodnak eok adnak lofeonek de eok sem darabantnak sem vru(n)k Jobbagianak Nem adnak [Uszt].

diszkordiál elüt/különbözik vmitől; a se deosebi de ceva; von einer Sache abweichen. 1761 (A szoba) oldalában bé vágva ä Palotán levő köntös tartó Almárium, discordálván az éppen csak abba(n) hogy ez ég szín kék hobos festékekkel festetett [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 206]. 1831 Ezen Vallomásakban a Dregán Vonutz Vallamása, a Baba Aszszony Isztrátyi Demeterne Fassiojával discordálván, statualtatik Dregan Vonutz, aki a nevezett Bába Aszszonyának ezeket mondgya szembe* [Dés; DLt 332. 12. — *Köv. a nyíl.].

diszkréció 1. (lekenyerező, jóindulatra hangoló) ajándék; plocon, atenție, cadou (dat in scopul de a îndatora pe cineva); (Bestechungs-, zum Wohlwollen stimmendes) Geschenk. 1708 most ezen Sarkanyi emberek által hajtatta(m) bé Szebenb(e) Discretiokra valo Disznokat nro 6 [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1718: a' Tisztek Naturalis Discretiot p(rae)tendálnak noha mikor be szállottak akkor is a' mint lehetet illendő kepen Discretizaltuk ökök [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. 1719 Sok esztendőktől fogva valo jo Comportamentumáért, és hasznos Szolgálatyáért, a Bellicus Fő Commissarius Rosentzeig (!) Uram Számára rendeltetett Discretiot pr Rf. 800' Trictici Cub. 100' Avenae Cub. 100 Foeni Cur. 20'' Vini Vasa 6 ... Kgltek ki adatni el ne mulassa [Ks 83 gub.]. 1725 Még Erdélyben Suhult az Militiának . el nem vonták az Discretiojakatt [Ivánfva KK; Ks 83 Miske Imre lev.]. 1729 à Falu az ö Kglme kívánta Discretiot ö Kglmen(e)k meg nem igiri s nem p(rae)stállya [Sövényfva KK; TSb 51]. 1730: Linczeg Ferentz, és Gombkötő Sándor Ur(am)ek adajakb(an) ingred(ia)ltam Szüreti discretiokra vött borok árrát Hfl 82 Den. 96 [Kv; Szám. 56/XIX. 20]. 1738 Generális Gilányi János Ur ö Excellentiaja Adjutattyának igértünk Discretiot e szerint* [Dés; Jk. — *Köv. a fels.]. 1747: Király biro Uramni discretioban ket kupa egj fortally borert d. 39 s fel [Kvh; Bogáts 8]. 1752 Ami az Discretiokot illti Generaliter ... Generalisnak mások(na)k az hova illet mind az egész országban minden impedimentum nélkül discretizálta(na)k azután jöven eő Felsége parancsolatya Decretuma M: Guberniumával edgyütt, hogy minden helységek mit Discretizáltak Költettek,

Generalisakra, Commissariusokra, Commendan-sokra és Tisztekre minden haladék nélkül adgyak fel, írjak le | A Commendans Ur discretioja ab antiqno meg volt [Kv; Szám. 69/XXVII. 4, 5]. 1756 Itt körül valamennyi Irok vadnak, azokat italbéli discretioval mind meg tsinálta Molduán Vonya, hogy azok nem írnak a' Galatzi embernek*, ha szintén halálos dolgok volna is [Galac BN; WLt Rob Thodor (40) j b vall. — *Ti. instanciát] | 1757 Demian Juon az akkori szolgabiroval discretio által valahogy ugy meg egyezett hogy a dolog megint el nyomult [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 15]. 1758 Pálfi István Ur(am) . hogy valakinek szolgálatyát engette volna el discretiojért aszt nem tudom [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII]. 1760 : Sem Udvari Bírāja, sem más Szolgáló Jobbágya ö Ngának discretio nélkült ö kglméhez Nem ment, mert ha discretio nélkült ment, ugy meg riasztotta, hogy még szollani sem tudott [Bethlen SzD; BK. Emeric. Ersek (35) j b vall.]. 1761 Tudgyae a' Tanu..., hogy ... Groff Daniel Aszony .. D(omi)nalis Birája Semmi bajokat, nyavalyájokat, és igasságokat az alatta valo Falusi Lakosoknak meg nem hallgatta, és igazította volna, nevezetes ajándék 's Discretio nélkül [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. 1768 (A commendans) holmi discreciokat kevanna latom, egy szeker szenat bar csak egy köből szep buzat, edj kadoczka kaposztat keves kerti vetement és egy köből kasatis emleget csak azt akaro(m) meg tudni ennek akare ur(am) ktek valami discretiocskával lenni, avagy csak holmi aprolekokból culinálekból avagy ne(m) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1774 : Sarjutis valami három Szekérre valot a Szombat Telkieknek adot Eö kigyelme Majorságrt ugy mint : hét Ludért, és két Pujkaért, ugyancsak még három Szekérre valot az Uraság Embereinek Discretioért mert mi Jobbagyokul Sem kaphattunk, ha Csak ajandekal előbb a Szemeket ki nem Szurtuk a Tiszteknek [Mocs K; KSConscr. 65]. 1792 A haranglábnak való fákért discretio 84 den. [A.tók SzD; ETF 107. 28].

Szk: ~ban ad. 1725 Az itt valo becsületes Plac Major igen keményen banik velem ok nélkül, hogy tudnylik miért ne(m) attam én néki 20 köből Zabot is discretioiban [Limba AF; Ks 95 Balog János lev.]. 1756 discretioiban attam egyre s másra fl. Rh 5 Xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 63b]. 1764 : Kotsis Tamásné adott Szarka Uramnak egyszer discretioiban négy Márjást [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1765 Hogy az Executionak kegyetlenségét könnyebbíthessük az Executor Commissariusnak discretizáltunk száma nélkül, ugy mint pénzét két, harom márjást egy egy napi előbb mozdulásokért igen sokszor adtunk . süvegnek való drága Bárány börtis Discretioiban, vaját, s egyebeket vont tsált tollílink [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 256] * ~ban fizet. 1730 fizettem Uj Esztendei discretioiban Commend(ans) Ur(amna)k adott 41 veder bor árrát [Kv; Szám. 56/XIX. 8] * ~ban kap. 1774 itten ugyan nem adnak Sz. Marton Borát, hanem a Sz Martoniaktól minden Esztendőben kaptak

öt. 6 veder Bort, még tán többetis discretioiban [Mocs K; KS. Áts István (30) lb molitor vall.] * ~ban visz. 1759 Uz Nyikulaajt is hallottam hogy egy Bárányt el vett, és egy Paternek Discretioiba Thordara vitte* | (A tisztartónak) a Paterekkel baja lévén a' Felesége mián, mind Thordára, mind Vásárhelyre vitt egy egy Bárányt discretioiba, a' Paterek(ne)k a' Groféból [Marosludas TA; TKI. — *Ti. a tisztartó] * ~t ad. XVII. sz. m.f. Capitany Csicsi Uram ki küldette az Districtusra Katonait és Intimáltatta hogy adgyanak Discretiot Ugy mint Buzat Zabott szenátt Tyukott Ludatt és esztendős Borjukat az ki ad vigye be [Uti „Fogaras Földi Gravaminak“]. 1724 az mi pedig illeti az Tisztek Discretioját..., ha in Natura bé viszik magak portiojakat, illendő képpen kel adni. Discretiot [Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1760 Az Arankuti Tisztarto mondotta Nékem hogy az Arankutiak Aranyokkal discretizáltak hogy valamib(en) szolgállyon Nékiek, 's hogy el menvén nem szolgált a' Tisztarto tsufolta boszszantotta eeket hogy no miért adátok Sándornak annyi Discretiot mi hasznát vészitek [Gyeke K; Ks 92]. 1779 A Méltóságos Ur Parancsolattya szerént a' Profiánt officerrel conferaltam a' buza iránt. assecuraltam, hogy illendő Discretiot fog a Méltos Ur adni [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz] * ~t küld. 1750 Mgos Josika Maria Aszszony ... szüntelenül mindenfele discretiot Generalisoknak, és egyebb militaris Tiszteknek küldött | a Mgos Nagy Aszszony a Nemes Varmegye Tiszteinek sok honorariumokat küldött és discretizált hogy sokszor magamis parancsolattyára meg untam a sok vadásztatást, és halásztatást, hogy mindenfelé lehessen discretiot küldeni [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.] * ~t vesz. 1760 Sándor Gáspár Nevü Iró Déákja hogy az Aszszony Joszágából valakit Discretizált volna, vagy discretiot magának valakitől vett volna nem tudom [Szamosfva K; Ks 92] | Azon Iró Déák ... az eö Nga Iavaival hogy bánt, abból mint sáfárkodott, hová kinek mivel kedveskedett, és magának is től minémü discretioikatt vett? [K; Ks 92 vk]. 1790 a restantiarusokat le hozza Drassora, azokkal meg edgyezni nem lesz szabad; sem tölleik discretiot venni, s vélek tractálni [Drassó AF; TSb 24].

Az adalékok időbeli jelentkezéséből megállapíthatóan a diszkrécio-adás szokása az önálló erdélyi fejedelemség megszűnte után a XVII. század végén és a köv. század elején a bejövő Habsburg-csapatok tisztikara jóindulatának megnyerése kapcsán hatalmasodott el. Az egyes városokban beszállásoló osztrák csapatok követelőző parancsnokainak és tisztjeinek egyre növekvő ilyenféle igényeiről — egy kis város vonatkozásában — jó, levéltári kutatáson alapuló tájékoztatást nyújt Sárkány Loránd, Katonailág Désen a XVIII. század elején: EMEEmi. V, 47–59.

2. ajándék; cadou, dar; Geschenk. 1743 adtam az ur eö Nagysága akarattýából a' kőmivesnek Conventioja felet discretioiba egy pár kordován Csizmaért H. fo. 2 Denar. 32 ugyan azon Conditioiban egy pár talpért Denar 34 [Szászkered K; LLt]. 1756 Czegei Cselédek(ne)k és a Császáriak(na)k discretiot attam Rf. 3 Xr 36 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 76b].

diszkrécio-adás (lekenyerező) ajándékadás; ofirea unui plocon (cu scopul de a îndatora pe cineva); Schenkung (mit Bestechungsabsicht). 1739: eő Felsege kegyelmesen interdicalta az discretio adást, Mikor a quártélyosink el érkezé(ne)k meg mutattuk a Tisztek(ne)k ezen eő Felsege Decretumanak Copiaját, de ők arra azt mondták, hogj nékik más Ordelek vagjon [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1816: azt sem állíthatyuk hogy némellj Art(iculus) ellen közönségesen né vétkeztünk volna u.m. a bér szaporításba és discretio adásba közönségesen hibáztunk de egyebekbe tsak annyit hibáztunk hogy nem akarunk masokatis a' Constitutionalis Articulusok meg tartására szorottani (!) [Torockó; TLev. 9/46].

diszkrécio-bor (lekenyerező) ajándékbór; vin de plocon; Geschenkwein (mit Bestechungsabsicht gegeben). 1730: Rusch Ur(am)nak adott discretio borert Hfl 14 Den. 48 1/2 azt ki vono s el vivo legények(ne)k Den. 24 [Kv; Szám. 56/XIX. 18].

diszkrécioeska lekenyerező ajándékokcska; ploconas mic, atenție mică, cadou mic (dat cu scopul de a îndatora pe cineva); (Bestechungs-)Geschenken. 1738: ennek akare ur(am) ktek valami discretiocskával lennj [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — A teljesebb szöveg. *diszkrécio* 1. al.].

diszkretizál 1. (lekenyerező, jóindulatra hangoló) ajándékat ad; a da un dar/plocon (cu scopul de a îndatora pe cineva); schenken (in der Absicht in zu bestechen od. zum Wohlwollen zu stimmen). 1750 az Hajosokkal felette sok baja volt az nehaj Mgos Nagy Aszszony(na)k, költött is, és discretizált az Hajos Tiszteknek eleget, mert külömb(en) meg nem tarthatta volna miat(t)ok [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.]. 1752: Generalisnak ... discretizálta(na)k ... minden helységek mit Discretizáltak ... írjak le [Kv; Szám. 69/XXVIII. — A teljesebb szöveg. *diszkrécio* 1. al.].

2. (lekenyerező, jóindulatra hangoló) ajándékkal kedveskedik/szolgál; a oferi un plocon/dar (cu scopul de a îndatora pe cineva); jn mit einem Geschenk dienen (in der Absicht der Bestechung od. Abstimmung zum Wohlwollen). 1722: A Pej hámos Lovak szépek, most ugyan meg ronta valamennyire az Tanításbéli idő; de akar hová lehetne discretizálni velle (!) [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1727: Hadnagj ur(am) az Ne(m)es Város neve alatt Mgos Gubernator Kornis Sigmond ur(na)k eő Ex(elen)tija(na)k és Mgos Fő Ispán Torma Miklos ur(na)k Discretizállyon egj, egj Kőver Sertessel [Dés; Jk]. 1730: Mint hogj yakorta az Militia obtingenseinek administratioira valo pénz(en) meg fogjatkozván, a mikorra kívánták, administralnom nem lehetett, hogj Várakozzanak sokszor borral, pujkával, gjümölcsel, pereczcel discretizaltam, s ugj nyertem kevés időt [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. 1758: Imre Antalnak Cizmájával discretizáltam Rf. 3 Xr 24 [TL. Teleki

Ádám költségnaplója 184b]. 1765: Hogy az Executionnak kegyetlenségét könnyebbíthessük az Executor Commissariusnak discretizáltunk száma nélkül [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 256. — A teljesebb szöveg. *diszkrécio* 1. al.].

3. ts megajándékoz; a dăruie; jn beschenken. 1718: a' Tisztek ... Naturalis Discretiot p(rae)tendalnak noha mikor be szállottak akkor is a' mint lehetet illendő kepen Discretizaltuk őket [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. 1745: en laudetur nomen D(omi)ni Sem magamra Sem Hugomra fel nem czifraztam a Szék pezit (!), Sem jo kedvemben a Hegedűsöknek nem discretizaltam, s el nem tantzoltam a Damakkal [Árkos Hsz; Ap. 4 Benkő Raphael Apor Péterhez].

4. lefizet/kenyerez; a mitui; bestechen. 1760: az Arankuti Tisztarto mondotta Nékem hogy az Arankutiak Aranyokkal discretizálták hogy valamib(en) szolgállyon Nékiek [Gyeke K; Ks 92. A teljesebb szöveg. *diszkrécio* 1. al.] | Sándor Gáspár Nevü Iró Déákja ... hogy az Aszszony Joszágából valakit Discretizált volna, vagy discretiot magának valakitől vett volna nem tudom [Szamosíva K; Ks 92]. 1765: Borbádon lakós Sárdi Szabó Samuka nevezetű Executor Commissarius az Executorokat egy, vagy más faluba bé szállítván, maga ... Samuka a Falukra excurrált, s magát insinuálván hogy ha discretizállyák, az Executorokat oda nem vinné, a szegénység discretizálta pénz s egyéb naturálékkal [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 202].

5. vmit szolgáltat, vmivel szolgál; a presta; mit etw. dienen/prästieren. 1736 a' Mikefalvi lakosok, mindhogy gyakórtab ők járnak által rajta Annuatim minden esztendőb(en) Discretizálnak, egy egy Napi dolgot minden háztól, melyet ha nem tselekednének szabadoson a' pallon ők sem járhatnának [Mikefva KK; CU XIII/1. 180]. 6. borralvót ad; a da bacșiș; Trinkgeld geben. 1756 kérdem hogy miért discretizált az inasomnak olyan bővön, mivel egy márjás is elég lett volna, 's azt monda, hadd legyen; mert ki húzott vagy négyszer a' Sárból [Kv; Mk IX Vall. 34].

diszkretizálás ajándékozás; dăruire; Schenkung. 1730 T: Biro Ur(am) parancsolvan Vásárlottam Város számára szüreti discretizálásra 10. darab aprobb nagyok (!) hordokat fizettem in su(mm)a H fl 13 Den. 62 [Kv; Szám. 56/XIX. 20].

diszkretizálhat lefizethet/kenyerezhet; a putea mitui; bestechen können. 1734: en nemis Discretizalhatom semmivelis azt az ki méreti az buzat [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.].

diszkretizáló (lekenyerező) ajándékozó; cel care oferă un dar/plocon (cu scopul de a îndatora pe cineva); der/die (mit Bestechungsabsicht) Beschenkende. 1816: a' Discretizalok^a és a bér szaporítottok buntetést nem szenvednek [Torockó; TLev. 9/46. — ^aA bányász-bérmunkásoknak a rendes béren felül — a bányavárosnak ilyen juttatást tiltó szabályrendelete ellenére — adott ajándékra von.].

diszkucióál megvitát; a discuta; diskutieren, besprechen. 1563/1577 az Toroczky wraym az Jeowendeo megh mondot Terminuson, Semmi okon, Magokat nem abséltallyak (!)*, hanem az keresetreol Exhibealnak Annak wthanna az Teorweny dyskwchyalya koztok [Kv; Thor. VIII/2. — *Nyilván tollvétség abséltallyak h.]. 1578 Wegeztek cztis eo kegmek hogy egy Röwyd napra az felseo tanachybol, eo kegme biro vram, valazzon egy nehanyat, tyzet vagy tyzenketteot az feo es wen vram keozwl, azokkal egywt mind az mostanj teczet az successio felöl mind az Regy waras Articulusyt, discutiallya eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1605: Vegeztek ö kk hogy ... Az Jöüe Hetföre Biro Wram ö kket fel gyücze hogy azokat az Akadalyakat discutialüa(n) és consignalüa(n) Ertelmeket írva a Jöüö Szombatra az Egez Varos eleiben hozzak Valasztottak pedig ö kk illye(n) Wrainkot ennek discussioira* [Kv; i.h. I/1. 50. D. — *Köv. a nevek fels.]. 1628: My Hwteos Diuisorok * Radnoti Jstuan deak vram Testamentumat, el oluastatua(n), es szorgalmatoson discutialua(n) minden reszeiben in vigore hadtuk, miuel nintsen az varosnak Constitutiola Ellen, inert proprium Aquisitumabol testalt eo kegime [Kv; RDL I. 138. — *Köv. a nevek fels. és az ügy előadása]. 1637 Eö kglmek az ket felnek feleleteket es az bizonsagoknak, vallasit diligenter discutialtak, de az bizonsagok igen homaliosok inkab azt comperialliak eo kglmek az bizonsagok vallasibol, hogj az szegenj megh holt legenyy ... haitotta volna hasbanis az Captivus legentt [Mv; MvLt 291. 104a]. 1644: Böreghbik Nyreo Mihaly es Adam Peter Colosuarat hüteos Diuisorok el menue(n) Istenben el nyugut Süteo Lörcincz szallasara: Es Ez testamentumot Assunlua(n) es azt szorgalmatosan megh oluasuan es Discutialuan, miuel maga sayat keresmenyebeol hatta az houa mit legalt, mely az varas teoruenyeuel Egyez: Annak okaert minden reszeben mys helyben hattuk [Kv; RDL I. 132]. 1674: Suki Pál és Mihaly vramekis ... Relatoriakat elő bizonsagokkal edgyütt exhibealanak sitalának, az kiket szorgalmatoson megh olvasván, es mind az ket reszről valo Exhibitakat discutialvan es pensitálván az Controversioban forgo határt egyky hegy teteietől fogva az másikig megh iartuk es visgaltuk [F. szová K; SLt Q. 13]. 1675: az szöcs Czéh társaságába, kévánkozva(n) Csűr Mihály a be állásra mellyet I(st)enesse(n) discutialva(n) ö klmek, ne(m) itélték Csűr Mihált paráznának . azért méltá(n) be vétetődhetik [Kv; TjK VIII/12. 23].

diszkucióálás 1. tárgyalás; dezbatere; Verhandlung. 1632: Mikoron m'v in hoc Anno p(rae)senti 1632 die 30 Mensis May a m'v uel'v'nk leh vlt Asseszor Boer Vrainkat egietemben it Fogaras Varaban a m'v regi szekes hely'v'nkben törüenieknec discutalasa (!) szek'v'nkbe leh vlt'v'nk volna Akkoron (: a töb Causans Peresek közv'l:) m'v előtt'v'nk Comparealanak Also Toriay Miklos deak egi feleöl, Masfeleöl ismet Recziey Boerok*

[Fog. Szád. — *Köv. a fels.]. 1638 mikoron m'v a vel'v'nk leh vlt Asseszor Vrainkal, Varosi birak Polgarokkal es egi nehani Asseszor Boerokkal egietemben, it Fogaras Varaban 1638 die 26 Juny törüenieknec discutialasara szek'v'nkben le vlt'v'nk volna m'v előtt'v'nk Nagy Tamas Vr(am) tön illien modon ualo feleletet [Szád.]. 1654: En Hiduegi Georgy mostan, az mi kgl's fejedelem aszonyunk eo Naga Komanay Uduar biraja az töb huttös eskut bujerokal* Mikor az mi szekes hely'v'nkbe(n) törveny(n)ek Discutialassa (!) le vlt'v'nk volna Compariallanak mi előtt'v'nk egy felöl fogarasban lakó Nagy Thamas Vra(m) az tekintetes es Nagos Gyerö Monostori Kemeny Janos Vr(am) eo Naga fogarasi mas Rezrül felseo Venice(n) Laku (!) Raduly Sztan paszara kepiben az apja Sztan passara es Nagy Tamas Uram igy proponalla Causajat* [Fog.; i.h. — *Köv. a fels. — *Köv. az ügy előadása].

2. megtárgyalás; discutare; Besprechung. 1642: Mi Kolosuarat Lako Hvteos Diuisorok az Be varando Adossagoknak, es Fizetendonek Discutialasaban procedaltunk [Kv; RDL I. 128]. 1643: az adossagok(na)k, mind be varandonak s mind fizetendonek discutialasaba(n) procedaltunk [Kv; SLt. TG. 7].

diszkucióálhat megvitathat/tárgyalhat; a putea discuta; besprechen/verhandeln können. 1625: My hwtos diuisorok ... az minemeö Diuisio keözteök volna, ... az Giulaj Azzonjról zalot iokrol, kinek kinek az eo illendeö igassagat excidálnük, megh értue(n) kiüansagokat az ket felnek es az Zokas szerent, kj leptetue(n) eöket, hogy mys inkab discutialhatnuk az eo kiüansagokat [Kv; RDL I. 127 Andr. Junck kezével].

diszkucióáltatik megvitattatik/tárgyalatik; a se discuta, a dezbate; besprochen/verhandelt werden. 1613: minden dolog mely in foro Contradictorio forog eleöszer az ket Biro előtt szokot kezdetny es discutialtatnj. Ez dologt is azerton ... az kett Birak Uraim eleiben boczatottak, hogj igy mind az ket felnek keuensagat ö kegmek discutialyak es resolualyak, az varosnak törüennye szerent [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. 1614: Teczet hogi affele causakis, ezen breuis processus zerint discutialtassanak [Ks; 87 ogy-i végzés]. 1670: ott lött volna helye az hol discutialtatott az controversia in prima instan(te) [Kv; TanJk II/1. 816].

diszkusszió 1. megvitátás/tárgyalás; discutare, dezbatere; Verhandlung. 1605: Vegeztek ö kk hogy Az Jöüe Hetföre Biro Wram ö kket fel gyücze hogy azokat az Akadalyakat discutialüa(n) és consignalüa(n) Ertelmeket írva a Jöüö Szombatra ez Egez Varos eleiben hozzak: hogj igy az Successionak Allapattya az Egez Varos Vegezessebol és Consensusabol determinaltassek és meg allapodgyek. Valasztottak pedig ö kk illye(n) Wrainkat ennek discussioira* [Kv; TanJk I/1. 500. — *Köv. a nevek fels.].

Szk : *vki ~jára támaszt* kb. vita útján való döntésre hocsát/bíz. 1654 tartozzanak arra való ideőt es napot prefigalni, hogy azo(n) portiókhoz minden igasságokat, vagy az Tabla fiaj eleib(en) ha lehet, vagy penigh . mindenik fel az maga reszeről három három emberseges teorueny tudo embereket, es egyet kedzül valasztua(n) tamazzak azoknak discussioiokra, hogy ha teorueny nélkül meltan exturbalhatake, à megh neuezet portiókból Szilagyi Janosne Asz(onyoma)t? auagy nem? [Medgyes; Wass].

2. tárgyalás; dezbatere; Verhandlung. 1623 Az Jo Zamartora nem keuseb Zwkseg vagion mint az kenyerre, Annakokaert mingiart Egy igen Jo Rationistatt keresse(n) olliat az ky ige(n) teökelltes es igaz okos tudos legyen az Eö Tisztib(en) es aztis oktassa tanycza szoktassa maga mellet az gonduissele Mayorkodásra teöruenynek discussioyara (!) [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

diszletes díszes; decorat, ornat; schmuckhaft. 1849: Torony fehérén meszelve, a' frontján diszletes építmény, hosszukos formára faragott, s két felibe a' toronynak dereka tájára alkatott kő gombak | Vagyan Groff Nő ő Nagysága szabájába egy igen diszletes lántzazon a' palata közepén függő aranyazatt Lusztér. mellyen öt felől lehet gyertyákat tartani [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

diszlik pompázik; a se fäli; prunken. 1864 a Ref. Qecla (!) erdeje szép nagy 200 éves Tölgy fákkal diszlik [Nyárszó K; KHN 124].

diszlokáció 1. elszállásolás; incartiruire; Einquartierung. 1740 a mint Hosdátrol irt levelünkben Nagd(na)k alázatosan notificaltuk vala az Quantum repartitójára, és Militia Dislocatiojára nézve (továbbá nem lehetvén differálnunk:) a Nemes var(me)gyét conflualtattunk kellett [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

Szk : *~t tesz be/elszállásol.* 1729 Vice Colonellus Vra(m) fenyegetődzik azzal, hogy míg más dislocatiot nem teszünk eddig Való statióból a Compagniakat el nem Viszi [Fog.; Ks 83] * *~t tétet be/elszállásolást végrehajtat.* 1711 Barcsai Ábrahám fő-commissarius lévén, ő kegyelmének kellett volna az már régen beadott lista szerint az dislocatiot tétetni [TT 1891. 289 SzZsN].

2. be/elszállásolási rend; ordine de incartiruire; Einquartierungsordnung. 1724 Az Dislocatiotis Ngd(na)k el küldtettem . . . Mihaczfalvára azért tettem egy Capralt hogy az Gregoriusakat inkább ne engedje excedalni [Veresegyháza AF; Ks 83]. 1740: Minthogj most több Militia rendeltetett ide Quartélyb(a), mint elsőb(en) intéztetett volt az Szebenb(en) végb(e) vitt Dislocatio(na)k még kellett változnia [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

3. el/szétosztás; repartizare; Verteilung. 1751 Ngod . . . Levelet alázatosan vettem az Mlgs Generalis Groff Kalnoki ur(am) Levelivel edgyútt,

mellyeket meg olvasvan, meg erttettem az Quartely Dislocatiojat [Nsz; Ap. 3 Dombi János Apor Pálhoz].

diszlokál 1. be/elszállásol; a incartirui; einquartieren. 1711 ennek előtte több Regimentekis a Gyimes lakan voltak meltoztassek oda dislocalni [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50]. 1738 Hunyad Vármegyének elég súlyosan eszet az govartele (!)*, nemis [tudom hova tuggyuk dislocalni ha csak pestises falukbanis nem Szálanak [Gyeke K; Ks. — *Tollvétség *quartele* h. ?]. 1741 az több Militiat Dislocaltuk, azan Compagnia(na)k pedig de die in diem ki mozdulását várván, nem Dislocalhattuk, hanem mái napigis indisposité vagyan Dobra videkin [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

2. szétoszt; a distribui; verteilen. 1708 6 kgimekis distribuáltak avvagy dislocaltak akkor azon borokat a' Falukra [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

3. kijelöl/oszt; a repartiza; austeilen, bestimmen. 1749: Én ugy gondolom nem volna Semmi terhíre az Nemes Széknek ha az Nemes Szék énnékem Dislocalna az Markusfalvi Stabalis Házatt Quarterul [Sszgy; Ap. 1 br. Josika Mózes oberster lev.].

diszlokálhat be/elszállásolhat; a putea incartirui; einquartieren können. 1741 azan Compagnia(na)k de die in diem ki mozdulását várván, nem Dislocalhattuk [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev. — A teljesebb szöve. *diszlokál* al.].

diszlokáltatás be/elszállásoltatás; incartiruire; Einquartierung. 1840 más helységekbe való dislokáltatását kéri [Dés; DLt 981].

diszlokáltatik 1. szétosztatik; a fi impärřit; verteilte werden. 1787 A Néhai Csiszár György eő Kegyelme Neveletlen 5. Arvái pedig az atyafiak között el intézet akarattól dislocaltottak eszerént* [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 17. — *Köv. az árváknak az atyafiak közötti elosztása].

2. szétszállásoltatik; a se disloca; nach Quartier verteilt werden. 1740 Az két Schullemburgiana Compagniak iránt parancsolat jöven hogy Falukba Dislocaltassa(na)k, az Gyogyi Kéméndi, és Illyei Processussokb(a) disponaltattak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

3. be/elszállásoltatik; a se incartirui; einquartiert werden. 1709 Determináltattott, hogy minden bujdosók Máramarosban, Ugocsa- és Szatmár-vármegyében dislocaltassanak [TT 1891. 269 SzZsN].

4. (be)osztatik; a se repartiza; eingeteilt werden. 1734: két Jobbágy nőtelen személy Superfluumban lévén az más két nyilakban dislocaltattak [M.brettye H; JHb XXXIV/34].

diszmembrálhat elkülöníthet, (egymástól) elválaszthat; a putea separa; voneinander trennen/absondern können. 1762 mind á Relicta, mind a leány ág ezen Causát appellálván . . . á Derék

Székre, minden meg különböztetés nélkül mikb(en) akarták appellálni és mikb(en) kívánták volna Executió(ban) vétetni, azért a Szék a Causát nem disztribuírhatta, hanem Transmissiót vévén a Pársok Appellatiojokat láttassák meg [Kvh; BLév.].

disznajói a Disznajó (MT) tn -i képzős alakja; din Disznajó/Váleni de Mureş; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Disznajó. 1614 a Diznay (!) Jozagat kezebeol ki nem bocziatotta | meg engettük hogy ott az Zent Pali Hataro(n), Negy szaz forint ereő sőt vagatwan, abbol a Bornemizza Diznay Jozagnak valtsagat lenalhassa [Gyf; Törzs. — A fej. Szentpáli Kornis Ferenc-hez]. 1630 diznay uita Pal [TSb 21]. 1654 Az Diznoj Maros mellett (sz) [Magyaró MT; EHA]. 1681 ezek(ne)k az Vita Peternek, Matyasnak es Sig(mon)d(na)k az Annyok, az Diznay falus biro kezéből edgy Thorda varmegyei Oroszfalvi boszorkanyos fogoly Sinkane nevű olaht el vőtte vala hatalmasul [Disznajó MT; WH. Disznajói cs.]. 1694 Disznaj Kelemen Mihály földő [uo.; Ks 8. XXI/23]. 1715 Disznajoi Vita Péter . procurálta volt azon házhelyet [Erdőszakáll MT; WH]. 1759 Diznaoi (!) Határ. Disznaj Erdő [LLt].

Ila. XIX. sz. eleje Disznajai [HG. Kornis lev.].

disznó 1. sertés; porc; Schwein. 1546 Aranyon, es Gernyezegen az menyé zamw dyzno wagyon, azt ygan, meg zamlalyak [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19]. 1561 twdom hogy Jo dyznok valanak aztys twdom hogy toth estuan el haytata vala de nem twdom hwa teue [Ráton Sz; Bál. 78]. 1569 dyznayat Itth öryzyk vala toth Janosnak [Kr; i.h.]. 1570 latta hogy az fekete Jakab leanya Szoksor (!) éleben veotte es vgy vytte ky az chydoraba. De azt Nem Thugia ky Dyznaia fya es honnat keolt hozza | gyakorta Talaltak az Taligas Dyznayat az azzonya kertebe | Jer ely lassad, Mert az Sram Isthwanne Mind Megh eleoty az The Dyznaydat | kerye azon hogy Dyznayt Ne veresse, hane(m) ha kart teot Theorvennyel keresse [Kv; TjK III/2. 17, 174]. 1571 az dezmasokis a hol kiral diznay voltak, azokat uztek es egieb keorwl valo nemes nipeket a makra, az eo diznaikot penig az zeginsegnek eorizny kellett hogy erdeyekre ne mennyen, kyk ha zaladas kippen rea zalazottak is ereossen erte meg birsagoztak es diznaikokat le vertek [SzO II, 330 a székelység panasza az egy-hez]. 1584: Kerekes Istwan vallia hallottam Az Zomzed Inassatol hogy latta volna a' varganet hogy egy Nagy fekete diznot feyt [Kv; TjK IV/1. 280]. 1585 Zenth Mihaly napban Akinek annj diznaia vagon hogy tizedett adhatt akkor tizedett veznek beleole [Kv; Szám. 3/XVI. 48] | Keoreosi Mihaly azt mo(n)da ... az Duna melleol haytott diznokbol is eggiet adok [Pálfa U; UszT]. 1588/1593 Mykehazan* Dizno pazor wolt ., ot eorizet diznot, de ovis (!) az eo sereg diznat sokzor teritette megh onnat a zygetbeol hogy az Deesi ritte

ne mennyen [Dés; Ks 35. V. 12. — *A Dés melletti Mikeháza]. 1589 Kóltottunk Az dyznok dizmalasakoro(n) .. Borra es egyet masra Magúnkra f. 4 d. 20 [Kv; Szám. 4/XII. 19]. 1590 Mikor ... Tott vram diznay előző rayta Jarnak Az megh irtt Zemilyeknek diznaikis az utan rayta iarhasanak [Jobbágyfa MT; Bál. 89] | Vdvarbiro Vram peczietuel hiia az olahot az kiteol az diznokot veotte | az Lengielfaly Markus Janos diznait Pribek Gergelynel talalak megh megis fizete az diznoknak az arrat [UszT]. 1591 : eczér diznaydat haytattam [i.h.]. 1592 ez Tot Mihaly eorizte az Attya Diznat az Eory* Erdeon | Tot Mihaly az Attianak Diznatis eorizthe az Eorj hataron [Dés; DLt 235. — *A Déssel tószomszédos Alőr] | en tartottam diznaymat Nywladban | Vagio(n) Negy eztendeye mikor fat hoztwnk az fanczialy aszalwanybwł Nywladbwł szenaiokatis latta(m) ott az fanczialiaknak, diznaikatis [UszT]. 1596 Az chirembe ualek <hal>lam az peresek zitkozodasokot, tahagh Gyenes Pal diznokot kerget, ki uiszi az ressen [i.h. 11/81]. 1599 : Jlon Szaz Cresteine Zolgaloya vallya: Az mikor az lopas eset azt nem latta ... megh valamj diznayattis hitetege el, es be vitte vala az maga hazaban ott tartoztata sokaigh [Kv; TjK VI/1. 368] | a' hul mütakat hogy honna(n) be yzték az Orozhegiek az leng'elfaluia diznaikot, az az hely inkab a' Zentlelekeje | En orozhej hatarnak latta(m) len(n)i az helyet honna(n) be yztek az lengelfaluia diznajokat [UszT 14/5, 10]. 1600 az Kenieres Balinth diznaiatth erowel el wittek latam Gyznok vadnak az kazalo ftyben [i.h. 15/5, 131] | ha megh zabadulhatna az dizpoba egynel teob ne(m) wezeth volna [i.h. 15/311]. 1604 egyzer az Kerek búk zegen Az diznokba az ebekkel megis fogatott vala [Lokod U; UszT] | minket hagiott wala Erdő paztornak .. nekwnk Erössen meg hagia hogi az mely Darab heliet meg tiltottam se lo főnek se drabantnak se magamenak ot Jarny meg ne Engegiotk ha ot kaphattiatok be hajcziatok az diznot rolla, Az(ert) sipos Janos diznait be hajtok wgian az En eletemrę [i.h. 18/129]. 1623 Tattarkatis sokatt vesse(n) mellyel tiukott Ludatt Maiorokba(n) beöueön tortasson diznokott hizlaltasso(n) [i.h. Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1625 byzonios szamu diznaymot ky kergeti haromzor az rauay hatarbolj az makrolj potentia mediante, melj miat elis uezot kető diznaiban [i.h. 142a]. 1626 : az Beczy Palne diznajt, azon hajtottak fel [Kozmás Cs; BLt 3]. 1628 : igire Radnoti Istuanne Aszszonio(m) Egy feyeos Tehenet, Egy Disznót .. Ez mellet Balogh Martonnak Egy feyeos Tehenet, Egy Sertes Disznót [Kv; RDL I. 138]. 1632 az diznokot tudom, hogi az fejedelem diznaj keoze hajtak [F.venice F; Szád.]. 1633 Egiczer masor (!) verék le az makos Diznakban ... No 12 [Ebesfva KK; UT]. 1634 az Zabo Andras Diznatis ot voltanak [Mv; MvLt 291. 8a]. 1638 tarthatiak ot diznaikot [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. 1648 Az magunk Disznajnakis eggike megh Malaczozuan szaporodott [Mv; MvRLt]. 1649 maganak az Varas diznaj keozül egyet megh

hizlalt [Mv; i.h.]. 1651 az makko(n) disznaink volta(na)k [Aldoboly Hsz; BLt]. 1665: a Fejedelem disznaj között vala disznaja Kaszoni Janos(na)k [Váradgya AF; BCs]. 1680: Vagyon az Falunak bikkes erdeje az Falusiak(na)k is szoktak szakasztani ... egy darabot, az többire ő nágok Disznat hajttjak, a vagy masok disznait fogadgjak rea gostinaban az mint meg alhatnak [Szaráta F; Alt Urb. 62]. 1681 Azo(n) Erdő hatiak* ... Juhoknak, Disznajoknak, meheknek Tizedet adgiak, ha Tizre nem telik, per den. 4 redimallyák [VhU 65. — *Az Erdőhátságon (H) lakók]. 1685 e. Vadnak ökrei 5 ... Juha 18 Diszna 4 | Disznaja 4 [Preszáka AF; MvRK]. 1699: Disznayo apostol volt no 20 [LLt Fasc. 28. C]. 1700: Nyilas Ferencz disznaiabol Percipialtam hét súldót [Kv; Szám. 40/I. 9]. 1710: az O.Nemegyiek(ne)k az Disznyakat (!) azon Controversia erdőről el kergyetek (!) [Tóhát BN; JHb II/15]. 1715 Puj Kozmanak egj esztendő Disznátt ölték meg [Szurdok Mm; JHb] | Kovácsiban Kufár Máthé Juha 4 Diszna 6 [Kv; RLt]. 1717/XVIII. sz.: Disztokbul, Johokból, Mehekből Dézmát adni tartoznak [Nagyszeg Sz; Berz. 7. 68/1]. 1727 Szent György Naptol fogva Szent Mihály napig az tanorok kapun belől az járo marhán kívül semmi marhát nem szabad legeltetni. ., az malaczos Disznyo mig az malaczok az csordába nem mehetnek szabad addig [Sztory Hsz; SzékFt 36]. 1746 midőn Etedi Miklos maga rekeszbén lévő Sertessinek egy néhány Csős Török buzát vitt és az rekeszb(e) be hánta a Zilai Vr(am) Joszágan lévő szabad Sertések meghalva(n) az Etedi rekeszib(en) lévő Sertésinek be adott Török buza(na)k portzogatasit oda menenek és ... egyiket Etedi Miklos ugy meg ütötte hogy az Iklandi emberek az meg ütött Sertésen esett ütést meg hallottak.. az egyik kérlette volna, ki üt meg aszt az disznót [Torda; Tjk III. 101]. 1748: kövér, s, rideg Disznaja mindenkör elég volt [uo.; Borb.]. 1751 ezen Controversiáb(an) forgo oldalt (!) alatta lévő Seppedékkal edgyütt a Falu nevezete alatt tartott nyárban . . ludai, disznai élöttek rajta [Kóródsztrmárton KK; Ks 17. LXXXI. 18]. 1764: midőn az káros mind disznójának a meg talált állára, mind az disznó bőrre réa eskünnék, azt kívánom, hogy megbüntessenek* [Torda; Tjk V. 203. — *Értsd: a disznótólvajok]. 1784: Vagyon négy Joha 's egy Disznaja [Diós K; JHbK LX/19. 63] | száma nélkül láttam mind Juhait mind Disznait [Kőrispatak U; Pf]. 1799 Disznyokat az Udvarban tartottanak [Backamadaras MT; CsS]. 1804: az Városi Pásztorok Disznójakat oda hozzánk ki hajtván ... kárt tettek nekünk [Sárd AF; TSb 51]. 1814: a disznáját össze ne vágtam volna [Borb.]. — I. még HSzj malac al., SzO III, 336—7; GyU 32—3, 37, 108, 110; BHn 24; KHn Mut.

Szk: ~i megült sertést megöl. 1590: oda menniek velle ahol az eo disznat megh wteottek [UszT] * ~i megveret 'ua.'. 1588: 1587 ... Karachion vitan valo Zeredan az hatt Dyznót hogy meg verettem

veottem az Aprolekianak kassat d. 8 ... Az hatt dizno veresteol attam ... d. 72 [Kv; Szám. 4/I. 66]. 1632 ha az kgitek diznaja mi hozzánk jó mi meg verjék [Mv; MvLt 290. 101a] * ~i veret disznót ölet. 1598: Eötwes Antal Coloswary wallya. Ez el múlt karachion eleot walo Chicoteorteokeon veztettem wala el hazamtól az en diznomat*, az mezarosokat kertem hozza ha valahul diznot veretnenek wellek vigiaznanak rea [Kv; Tjk V/1. 175. — *Köv. a disznó ismertetőjegyeinek rövid leír.].

Régen a disznót előbb disznóverő-bottal/fával (bunkóval) főbeütötték, s csak azután bocsátották ki az élettelenül cserült állat véré.

Sz: nem jó ~nak a gyömbér(por) gyöngyöt nem vetnek a disznó elé. 1573 Orsolia nehay Kadas Ambrwzne Azt vallaia hogy Beteg agiaban feksik volt Borbel Balintne Mondanak agianak Innia koman (!) Azzonnak az Irmes Borba, . hogy Iyam Benne azonnal Mint egy darab hws meg alla az gyomromba, Monda(m) hogi nem Twdom myt adatok Innom melj gonoszwl essek, Monda az vram vgian sem Io dyznonak geomber | panazolkodot az azzony az vranak hogy az Irmes Bortwl vagion Neky Nawaliaia, Azt Monta Borbel Balint vgian sem Io dyznonak gemberpor kurwalelek [Kv; Tjk III/3. 113, 115].

Hn. 1663 Disznó hausa (r) [Melegszanos K]. 1699: Disznogyban (sz) [Csöb U]. 1725 Disznó kú (e) [Türe K; KHn 260]. 1744: Disznodba (sz) [Csöb U] | Disznó oldal alatt (sz) [M.kályán K]. 1755: Disznokosár allya nevezetű erdő [Szentlászló TA]. 1757 A Disznó Fertő nevű Erdőn [Szentmihály Cs]. 1791/1796 k.: A Disznó szerben (sz) [Aldoboly Hsz]. 1806: a' Disznó kőbe (sz) [Türe K; KHn 264]. 1850—1860: Disznóhégy [Vaslab Cs]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. becsm (emberre von. jelzői haszn-ban is). 1568: Edes sophiazzon ... Bezzek kaar vgy mond hogy effele Jo parnath Illyen roz dizno zaggattia [Kv; Tjk 245]. 1584: Zekeres Mihaly vallaia, Az Zwretkor ezt lattam hogy . . az leany veztegh wl vala Monda ferkely Miklos feleol, Rezegh Az Dizno, Ne(m) megie(n) haza . . hane(m) chak raita(m) Akar hewerny [Kv; Tjk IV/1. 226]. 1634: en dizno Azzonnynak, kurva nemszetsegenek mondot(m) [Mv; MvLt 291. 5b]. 1657 (Szöllősi Gábor) sok illetlen szokkal diffamalt az D(omi)n(us) J...te rosz aszszony ki hanlak a schola hazbol ... a templomban se teszek tanitast, mert nem vagy te arra melto erdemes hogy ott az Ecclesia hazaban lakjal vagy mas emberseges emberek között. Nemis emberseges emberek közze valo vagy dizno rosz aszszony [Szjk 82 Felenyedi Györgyné özvegy papné Szöllősi Gábor szentgyedi prédikátor elleni perében a felperes ügyvédje, Petrus Bessenyei de Dees kezével]. 1748: á vén Disznónakis* hágy annyit hogy ha megbetsüllí életéig akar pénzt rágiön [Torda; Borb. — *A feleség a férjének]. 1773: ... vén disznaja. Kutja valagából eset vén Kannya [Tarcasfava U; Pf]. 1797 enye huntzfut Disznaja és haszontalan tejes száju

embere, hát te vagy itt Ur és te porontsolsz [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1813: (Barátosi József) a' Czéh Gyűlésekben tsak olyankor jelenik meg a mikor olyan részeg mind s.v. a' Diszno, ugy annyira, hogy a' Czéh Gyűlések miatta betsületesen nem folyhatnak, szüntelen háasártoskodik [Dés; DLt 56, 37]. 1815: Térjj meg azért már valahára, 's hadd el az eddig valo korhely, Részeges, Bujja, ócsmán, Fertelmes Diszno Életedet, 's ... meny bé Wásárhelyré Iskolában 's Tanoly jól, 's viseld ottan szépen magadot, leg alább hogy lehessen egy jo tisztességes Balavásári Diszno Pásztor belőled, s az által, hogy lehessen nékem is örög napjaimban; örömöm benned [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához]. 1851 hogy tsalt meg a' gaz diszno [Kv; Pk 6].

disznóukol l. disznóokol

disznóáll sertésáll; falcă de porc; Schweinskinn. 1589 Veottem ... 16 Dyžno labot .. d. 68 ... 3 Dyžno Alát .. d. /7 [Kv; Szám. 4/VI. 60–1]. 1590 veottem . Paztor Istuanetol Dyžno Allat [Kv; i.h. 4/XXI. 46–7].

disznóaprolék a sertés végtagjai és feldarabolt részei; picioarele și alte părți îmbucățite ale porcului; Beine und zerstückelte Teile des Schweines. 1591 Pechyenyetis Dizno Aprolekal kolbazzal egyywtw Swttettem p(ro) f – d. 10 [Kv; Szám. 58]. 1594: Tehenhust es dizno aprolekoth veottem az vtra [Kv; i.h. VI/6. 6]. 1604: az egi Swldeotis mind az dizno Aprolekiual edgwt el keolteok [Uzslt II/3. C. 43]. 1651 valami diszno aprolekis voltak az hiuban [Szászsztyörgy BN; Wass]. 1657 Minden fele Diszno Aprolekis a' haznall keolt el [Borberek AF; i.h.]. 1682: Disznó aprolyék szama fac(it) nro 14 [Almakerék NK; UtI]. 1687 Diszno Aprolék. Orja Fejestől nro 1. Diszno Láb nro 14 Kereszt csont nro 1. Oldal Pecsénye nro 1/2. Soldar nro 6 [Szűv; UtI]. 1692 Az Szalonnas hazban tanaltunk szalonnat, es egyeb diszno aprolekok ez szrent: Uj Szalonna nro 16// ... Ezek nyulastul, sodorostul vadnak Oria füstül vagyon nro 13// Oldal pecsenye nro 2// Diszno lab nro 51// Kereszt csont nro 19// Uj hajjak nro 16 [Görgénysztimre MT; JHblnv.]. 1776: A diszno aprolékját, orját, fejét, lábait el küldődz [Szentdemeter U; Ks 96]. 1736 A Diszno aprolékot ki ki el vette [Bölon Hsz; Berecz lev.] | az meg irt felházba ... talatatott ... Bogba túrt háj 17 1/2 Volt Diszno aprolék Nro 62 [Várhegy MT; CU XIII/1. 92]. 1749 egy Bikfa ágai között találtunk egy új orját, négy Diszno lábat, egy hájjat egy tarisznyába valami széna között kergettük tőlők; melyiké közülők azon Diszno Aprolékkal meg terheltetett tarisznya ... Mihucz peter ... ily forman excusalta magát; hogy azon Diszno Aprolek nem a mi Sertéseinkből valo, hanem az el veszett Almasi Sertéseknak aprolékja [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1843: halgass mert te is

el loptad a' Csiszárné Disznyo aprolékját és Lisztét [Bágyon TA; KLev.].

A jel-re nézve l. SzE 95 kk.

disznóártány herélt kandisznó; mascur; Barch. 1595: Egy Diszno Artantt vöttem [Kv; Szám. 6/XVII. 218 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

disznóáزالék a hurkaféle összefoglaló neve; singerete, caltaboș etc.; zusammenfassende Bezeichnung der Wurstarten. 1853: Trési néni a' napokba vett egy kis disznót 50 forintan s abból eddege-lünk ... ha egy mód lenne mikor a' Bogdánt le öleted akkor a' más diszno áزالék helyet friset küldhetnél [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra].

Az utótag jel-re nézve l. áزالék al.

disznóbarom sertés; porc; Schwein. 1579 ertettek eő kegmek az panaztis ... ky Az dyžno barom myat essik hogy minemő kart teze(n) az piaczon kenjeret es egiebet el rakadnak (!) biro vram ... az dyžno barmot matul fogwa harmad napigh ky haytassa Az varosrol, vagy olaba rekezze [Kv; TanJk V/330. 195b]. 1588: felseo filen" Dizno Barom vagion ... [Kv; Szám. 4/IV. 1. – "F.füle TA]. 1592/1593: Az dizno barommal ala Jeottewnk [Szásznyíres SzD; Ks 35. V. 12]. 1595: Dizno barom ... wacion waros zamara harom [Kv; Szám. 6/XV. 108]. 1625: 12 Diszno baro(m) harma suldeok [Uzst 8b].

disznóbehajtás disznócsordának tilalmasból zá-logként való beteretése; minarea drept gaj a unei turme de porci care a intrat într-un loc oprit; Eintreibung des Schweines als Pfand aus der Hegewiese. 1590: Az my az erdeő dolgat neszi Annak elotte mikor az dizno be háftas lett soha diznajat ott ne(m) tartotta [Uzst].

disznóbélesináló sertésbél-tisztító, care curăță mafele porcului; Schweinsdarmreiniger-. 1654: harom Beil czinalo Aszszony embernek lib. nro 6 ... Attam az diszno beell czynalo kett Aszszony-nak lib. nro 8 . az Meszarosnak Gasparnak lib. nro 4 Az tehen beell czinalo haro(m) Aszszony Embernek lib. nro 8 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51].

disznóbeli a disznóból vkinek (ki)járó/vkit illető; (partea) ce i se cuvine/ii revine cuiva dintr-un porc; vom Schwein einem zukommend(er Teil). 1603: A 19. diznobalj rezt(is)" meg atta volna [Uzst]. – "Értsd: az osztozás alá kerülő disznók-ból kijáró részt].

disznóbőr sertésbőr; piele de porc; Schwein-leder. 1674: Diszno, súldő malacz bőrok nro 12 [Déva; Törzs]. 1685 e. (A ház héján) ... vad-(u)a k ... ki keszitet diszno bőr Nro 2. Csavalt fejer barany bőr Nro 10. Jrha Nro 1 [Borberek AF; MvRK]. 1706 Döggel holt Diszno es súldő bőr no 9 [Görgény MT; Born. G. VII. 4].

Szk. 1747 az az Diszno bőrrel premezett, hunczfut Sutó Ferencz el jövetelem után ismét Tolvajásra attá magat [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

disznóbőrbockor sertésirha-bockor; opincă din piele de porc; Bundschuh aus Schweinsleder. 1830 Sokszor Diszno bőr botskorral jártunk egymáshoz keresztül [Toplica MT; Born. XVC. 1/35].

disznóeska sertésecske; porc mic; Schweinchen. 1587 Tizedben jutott eot diznochka, es egy Meh [Kv; Szám. 3/XXXII. 6]. 1842 közelebb mult őszön egj Disznotskát hizni fel vetettünk pajtára [Bözödűfalu U; Pf].

disznódézma sertéstized; dijmă din porci, dijma porcilor; Schweinszeh(e)nt. 1585 Az Also fwley^a dizno dezma zenth Mihaly napban | Az felső fwlen^b walo zenth Mihaly napy dizno dezma [Kv; Szám. 3/XVI. 21, 23. — ^a—^bA. és F. füle (TA), mindkettő Kv birtoka]. 1640 k. Disznódézmat, midőn makk vagyon, tizből adnak egyet és az váltóját den. 6 váltják fel [Lapupatak K; EM XLV, 24].

disznódinnye (takarmány)tők; bostan; (Futter)-Kürbis. *XVIII. sz. köz.* az Uraság Diszno Dinnyének fogott földje [Mezőbánd MT; Wass]. 1757 ezen Falubéli Bartsai rész jóság az Uraság parantsolattyából fel költetett és azon kertben .. egy Szekérre való Török buza is s ugy s.v. egy jó szekér diszno dinyé mind el predaltatott [F.gorbó AF; BK sub nr. 899]. 1760 k. az említett szőlő pásztorok Gabanainkat, Diszno Dinyéinket .. lopják prédálják [Torda; KW]. 1764 harmad idén négyet^a .. meg hizlaltatot, magais küldöt Kolozsvárról korpát, és Diszno Dinyét is vet [Méra K; Aggm. C. 30. — ^aTi. sertést]. 1778 a több részt^a is .., Diszno Dinyével most is ő vetette bé [Fejérd K; Ap. B Fasc. V. — ^aTi. a teleknek]. 1784 a kertet bé ültették kaposztával, valami dohánnyal, és diszno dinyével [Hidegvíz NK; MvLev. 9]. 1810: meg keritvén a' sertést a' Diszno Dinye között, a' fejsze fokával meg ütöttek [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1839: a falunak munkátlanabb lakosi faszujka v(agy) diszno dinye szedése színe alatt, a török buzánkba tetemes károkat tesznek [KLev.]. 1855 Diszno dinye 30 szekér [Bilak BN; LLt]. 1857: diszno dinnyébeni károsítás [Ormány SzD; HG].

disznódinnyemag (takarmány)tökmag; seminte de bostan; (Futter)Kürbissamen. 1761 Tők alias Diszno Dinnye mag Metr. 1 [Branyicska H; JHb XXXV/39].

disznófő sertésfej; cap de porc; Schweinskopf. 1590: Pechy Martontól Belt veottem ... Nagy Mathiasnetol 2 orya 3 diznofeo 9 kolbaz 4 mayost d. 36 | 2 dyzno feo es Lab.. d. 18 [Kv; Szám. 4/XXI. 46–7]. 1591: Battory Boldysar vram

Jeue be wittem Ayandekat kett dyzno feett f — d 10 1 dyzno giomort f — d 5 [Kv; i.h. 5/I. 47]. 1593 Henteler georgynetwl egy Oriat f — d — 10 . Egy dizno fwt f — d 6 [Kv; i.h. 5/XXI. 40]. 1680 ezen ház(an) találat(na)k egy köteses állásson orja fejestől no 10. Diszno fő no 5 [A.porumbák F; Ált Inv. 13]. 1684 Diszno fő vagyon nro 57 [Ebesfva; Utl]. 1734 Vagjon az Tisztarto ház végéb(en) egj éles kamara melybennis találatot Szalonna no 11 Sodar no 20. Orja diszno fejestől no 8. [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1748 Kölcség tanálatott a Szerént Szalonna nro 4. Orja nro 4. Bog háj nro 4 Diszno láb nro 8. oldalos nro 2. Száraz diszno fő nro 3. [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

disznógyomor sertésgyomor; burtă de porc; Saumagen. 1590 Dyzno labot Giomrot veottem d. 23 Theremy Ianostol veottem Dyzno Lab es Majost [Kv; Szám. 4/XXI. 46–7]. 1591 Battory Boldysar vram Jeue be wittem Ayandekat ... 1 dyzno giomort f — d 5 | Thwry ferencz .. volt nalam Ebden Veottem .. Egy Tal dizno Gyomrotth f — d 5 [Kv; Szám. 5/I. 47, 5/X. 52]. 1625 vonas Igazito vramjnak Ebdenre Atta(m) 3. Tal Etek. Egj Diszno gyomor keörtvelliel es mezzel d 12 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 232].

disznógyöngyös pártá vmilyen gyöngyfajttával disztett pártá; partă impodobită cu un fel de mărgele; Borten mit einer Art Perle geschmückt. 1628 Ket dizno giöngios Parta | Harom hituan dizna (!) giöngios Parta [Gyalu K/Kv; JHbK XII/14. 3–4].

disznóháj sertésháj; osinză; Flaum. 1595 dizno haytt úeottem p(ro) f — //31 [Kv; Szám. 6/XIV. 23]. 1605: A toronba(n) uagion ... dizno hay nuro (!) 8 [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. 1685 e. két üveg ablakos éles ház vagyon ... Holott vadnak ... Diszno háj. Nro 8 Sodor Nro 8 [Borberek AF; MvRK Urb. 15]. 1767 Diszno háj Nro hét a Dr 68 [JHb XXXV/55].

disznóhizlalás ingrășare de porci; Schweinemast. 1681 à malom por, csak ighen kevés lévén az diszno hizlalásra nem elégsheses, hanem à melle minden nap kell erogalni vam buzat fel fel vekat [Vh; VhU 48].

disznóhizlaló ől sertéshizlaló pajta; cocină pentru ingrășarea porcilor; Schweinemaststall. 1736 Dib Dáb tűzi fából nem állandóképpen egybe rakott Diszno hizlalo, Szalmával fedett Lábos ol [A.ídec MT; CU XIII/1. 45].

disznóhús 1. sertéshús; carne de porc; Schweinefleisch. 1571 Mindenfele allatot vasarra valot halat dyzno hwst es egeb ez felet fontal Meryenek [Kv; TanJk V/3. 49a]. 1576 Az Dyzno es Jwh huzt eo K.^a Merettesse fontal [Kv; i.h. 138a. — ^aA bíró]. 1577: Megh értettek eo kegmek vara-

sul az Mezaros vrain es az hentelerek keonyergesset az dizno husnak arulassa es el adassa feleol [Kv; i.h. 152a]. 1580 mind wró hust mind dizno hust fontal Meryenek [Kv; i.h. 232a]. 1584 Az dizno hwnak mas fel fontiat . d II Az Júh hwst mas fel fontiawal aggiak d I [Kv; PolgK 8]. 1593 veottem . zalonnat ispekelní f — d 5 .. diznio hust ispekelní f — d 4 [Kv; Szám. 5/XXI 12]. 1598 Az Dizno hwnak penigh melieztese ennek vthannajs tilalmas legyen [Kv; TanJk I/1. 319]. 1603 hallotam aztis peterfi Lukaczjtol hogy nem zeretem en effele dizno hust, feddette az többit, rolla hogy fel oztotak wala [ÚszT]. 1620: Az Dizno hustis, es ennek aprolekiat fontal merjek [Kv; TanJk II/1. 288]. 1729 Az Dizno hussal elődő hentesek penig a Mészárszék előtt szint Csinalva(n) reggel arulyanak végeztük [Dés; Jk]. 1851 a dizno husokat sozzák jól be nehogy el romolják (!) [Kv; Pk 6].

2. sertéshús-étel; mincare din carne de porc; Speise aus Schweinefleisch. 1653 Mi Kik egy Istent vallunk és disznóhúst nem eszünk, a több atyafiakkal együtt a hatalmas bassának szegény rabjai [ETA I, 31 NSz]. 1749 Enis öttem abb(an) az Diszno husban [Szászníyres SzD; Ks].

disznóhúsadás sertéshús-eladás; vinzarea cárnii de porc; Schweinefleisch-Verkauf. 1764 ä magok Inquisitóriájokból a jó ki, hogy tsak egy orját, egy véka Törökbuzáért adott volna el hogy pedig az efféle diszno hus és szalonna adást az Mészáros Czeh nem tiltatta, praevaticatio(na)k nem tartotta, vilagosan constal abbol, hogy sokan sok szalonnákot, hájot, orját s egyéb aprolekokatis atta(na)k Tordai és más helyre való Lakosok [Torda; Tjk V. 221].

disznóhús-pecsenye sertéssült; friptură de porc; Schweinebraten. 1570 egy Nap . Megen ky az piachra feyerdy Balint es hoz valamy Dyzno hws pecheniet [Kv; Tjk III/2. 114]. 1585 Az vtra vasarlotta(m) Elest tehen hus peczhyenyet d. 16. Főzny valo tehen hust d. 12 ... Dyzno hus peczhyenyet d. 8 [Kv; Szám. 3/XXII. 66]. 1596: Cornis W(ram)hoz attam 2 diszno hús peczhyenyere d 8 [Kv; i.h. 6/XXXVIII. 6 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1629 Tordaj Marton-nak süttenek megh Dizno hus peczeniet [Mv; MvLt 290. 186b]. 1650 Süttettem Diszno hus peczenyet Lib. 12 [Kv. Szám. 26/VI. 418].

disznókosár sertéskarám; țarc de porc; Schweineperch. Hn. 1737 Az Erső Erdő neveztetik Szurdok Főnek mely vulgo Diszno kosárnak is hivattatik [Bádok K; BHn 24]. 1764 a' Disznó Kosár és Szurdok árakai között (e). Disznó Kosár árka [uo.; BHn 25]. 1799/1857 Disznókosárnál [Méra K; EHA]. 1815/1817 A Disznó Kosárban (2) [Dobó U; EHA]. 1837 Disznokosarba (k) [Szék SzD; EHA]. 1891: Disztókosár [Kalotasztkirály K; KHn 57].

disznókotyec sertésöl; cocină (coteț pentru porci); Schweinestall, Koben. 1813: Egy Sövény Diszno kis kotyetz [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata leit.].

disznókörm sertésköröm; copită de porc; Schweinsklau. 1596 Mezaros Kalmannetol, Körmet, oryat és peczyeneket hoztam p(er) f 1 d 4 ... szettem az piatzon az szakaszok kezében (!), 4 diszno kermet p(er) d 16 [Kv; Szám. 6/XXXVIII. 10 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

disznókrumpli takarmányburgonya; cartofi fura- jeri; (Futter)Kartoffel. 1815 A' Krumpinak Fajtáji ... Eredeti fajtáknak a' mi Hazánkban ezeket nevezhetjük: 1. Diszno vagy Tehén krumpi. Solanum anglicum Englische Schwein- oder Vieh- kartoffel [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére H. n. 1815].

disznóláb kb. sertésboka, disznócsülök; ciolan de porc; Eisbein. 1589 Veottem 15 Dyzno oryat ... 16 Dyzno labot ... d. 68 3 Dyzno Alat ... 17 [Kv; Szám. 4/VI. 60–1]. 1590 Dyzno labot Giomrot veottem . d. 23 Theremy Ianostol veottem Dyzno Lab es Majost . d. 18 2 dyzno feo es Lab [Kv; i.h. 4/XXI. 46–7]. 1594: az Ispannak Zenth Marton napban keth kett penzt adnak* Karachjon napban penigh egj egj diszno labat es egi egi kalachiot [Bagos Sz; UC 113/5. 16. — *Ti. a jb-ok]. 1680 ezen házban találtat(na)k egy köteses állásson . diszno láb no 47 [A.porumbák F; KvLt Inv. 13]. 1686 Diszno Lab vagyan nro 40 [Küküllővár KK; Uti]. 1692 Az Szalonnas hazban tanaltatnak Dizno lab nro 51// Kereszt csont nro 19 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1730: Tavalyi Diszno aprolék, negj Diszno láb két orja fő nélkül két bokor oldal pecsenye [Bibarcíva U; Berz. 16. XLIX/16]. 1734 Vagyon az Tisztarto ház végebe(n) egj éles kamara melybennis talátatott... Orja diszno fejestől no. 8 Háj no 14. Diszno láb nro 52 [Datk NK; JHbB gr. Bethlen Farkas inv.]. 1747 Ujj diszno láb Sodorjával edgyütt [Szpring AF; JHb XXV/188. 3]. 1748 Kölcség tanaltatott e Szerént Szalonna nro 4. Orja nro 4. Bog háj nro 4 Diszno láb nro 8 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1749 egy Bikfa ágai között találtunk egy uj orját, négy Diszno lábat, egy hájjat egy tarisnyába valami széna között [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1761 Disznó fő Nro 3. Diszno láb nr. 7 [Siméníva U; JHb XXIII/31. 20].

disznólkodik baromkodik, marhaskodik; a face porcării; schweingeln, zoteln. 1799 pirongatni kezdém őket hogy mit disznólkodnak mennyenek el onnét, azonközbe Varga Péter egy nagy karoval bé hajitta a Birora, de nem öglgt hanem az ötsemet találta, eleget káromkodának s hívák ki a Birot, de mű addig pironगतok őket, hogy osztán el menének onnét [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

disznólopás sertéslopás; furt de porc; Schweinediebstahl. 1632: Eleiteől foguan ualo rend tartas

szerent Fogaras feőldé birsagh szedesben egienő modott es rendett tartott. Tehen Lopas f. 6. Dizno lopas* f. 6. Meh Lopas f 3 [Grid F; UC 14/38. 6. — *Az adalék tulajdonképpen sertéslopásért járó büntetéspénzre vonatkozik].

disznómarha sertés; porc; Schwein. 1629 minek eleotte diosra haitottak volna az diszno marhat, ot volta(m) Baboczon [Kv; Tjk VII/3. 79]. 1651/1653: az Prasmari Diszno marhak-tol minden disznótól ket ket penzt [Lisznyó Hsz; BLt].

disznómellesztés sertéskopasztás; jumulírea porcului; Schweinentborstung. 1679 : Diszno mellyeszteshez valo szarvas Tekenő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 95].

disznóokól sertéskarám; țarc pentru porci; Schweineperch. 1625/1770 : Horváth Miklos Uram a' Csűrös kertbeli részit és Diszno oklot adá és restituálá Horváth György Uramnak [Széplak KK; SLt évr. Transm. 240]. 1729 A Diszno okolba(n) talaltunk örög disznót e szerint örög Eme diszno . 12 Esztendős Eme Diszno 20. Esztendős Ártány 22 . Tavaly njári Südők nro 7 [Marossztyörgy MT; Ks 23/XXIIb].

disznóól sertéspajta; cocină; Schweinestall. 1587 egj darabochjkat* Zarka Antal az eo vdua-rához az dizno olnal el kertelt [Jedd MT; Bál. 1. — *Ti. a telektől]. 1594 : Az Also Maior haz vdua-rau vagjon eőkeör jstallo No. 1. Baromnak walo zin No. 2. Dizno oll vagjon No. 2. Borjw oll vagjon No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 9—10]. 1650 : Elso-bennis az Olah Fenesi Vdúarhazat minden kerülle valo épületekkel absq(ue) controversia a d(omi)na Relictanak kezibe resignalok, ugjmint Menes Akollal az patakon tul valo Diszno olakkal [O.fenes K; JHb XLVIII/31]. 1687 azo(n) külső udvaro(n) egj véghben két ökör pajta, három diszno ol más rendben meghint két pajta és ismét három diszno és borju ol. ezek mellett edgj tehén ol [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1694 : az Eőkör Pajta ... Ajtaja előtt kezdetik ... njolcz sas fáknban fel rőtt, fedele nélkül álló, tapasztatlan, ujj Diszno ol avagj Pajta, rideg disznok(na)k való [Kisenyed AF; Bfr néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1751 : kertek, Pajták, Csűr, Diszno Olok, Tyuk ol, s több másfélekis ruinálnak Sorva-doznak [Marossztkirály MT; Told. 29]. 1756 : 4 Cserefa Czövekekre hasonló Cserefa Talpfakra vagjon rako fabol 4 szegeletekre rakva s.v. a Diszno oll alaton Szarvazattal, mellyet vékony szalma fedél fedez bé a hol is 4. Sertést könnyen lehet hizlalni [Branyicska H; JHb LXX/2. 28]. 1809 : éppen a' gyümölsős kert Mellett vagyon ... kisdéd fenyő Deszkából készült Diszno ol [Algyógy H; Ks 75. 14]. 1848 : A Diszno olokból 16 kövér Diszno ... 400 rft. [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIV/d].

disznóolacska sertéspajtácska; cocină mică; Schweineställchen. 1692 : egy sővenybol font

Disznó olacska [Mezőbodon TA; BK Inv. 16]. 1702 : vagyon ... az kérthez ragasztva, egy Sővenybol font, Szalmával fedett Disznó olacska is [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 9]. 1748 : meg rongyololt Szalma fedél alatt épült hizo Diszno ollocska is Vagyon egy [Nyárádszbenedek MT; Told. 79]. 1773 : egy Diszno olotskát gyujtott fel [Burjánosóbuda K; KLev.].

disznóoldal-asos cu costiță de porc; mit Schweins-rippenfleisch. 1736 minden leves az polyeka vala és káposztalé, leves disznó oldal-asos^b [MetTr 330. — *A központozás helytelen; a vesszőnek a leves szó után kellene kerülnie? ^bApor tájékoztatása a fejedelemkor végére von.].

disznóoldal-pecsenye sertésoldal-as; costiță de porc; Schweinsrippenstück. 1585 : wöttem ... Egy dizno oldal pechenet f. — d. 7 [Kv; Szám. 3/XVIII. 18a].

disznóól-készítés sertéspajta-ácsolás; construirea unei cocine; Zimmern des Schweinestalls. 1873 : Felhozottt ... a papitelekre disznó ol készítés [Burjánosóbuda K; RAK 28].

disznóorja sertésorja; spinarea de porc; Schweins-riicken. 1582 : 17 sept(embris) keolteottem az nemesekre az kiket Biro v hiwatot paranchyolattal az zamosfalwy Gat weget, wallatny Tehen hús feozny d. 6 Dizno Orya, Zalonna, d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 23]. 1586 Capozta es Diszno oria —/6 [Kv; i.h. 3/XXIV. 77]. 1589 Veottem 15 Dyzo oryat 16 Dyzo labot ... d. 68 3 Dyzo Alot d. 17 [Kv; i.h. 4/VI. 1]. 1632 : Saffar ház ... Zwrt miz vagion Ur N 11 ... Dizno oria N. 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 178].

disznóölés sertésölés; táiatul porcului; Schweine-schlachten. 1630 hogj ez az fekete Ianosne reszes let volna az dizno eőlesben en nem hallotta(m) [Mv; MvLt 290. 222b].

disznópajta sertésöl; cocină; Schweinekoben. 1652 : Ezen kapu mellet van egy ágasokra csinált, vesszőből font, szalmával fedett, avatag diszno pajta, fedele hoszas á falakrol á szél á szalmát le vetette [Görgény MT; Törzs]. 1654 : Daraba(n)t Szekely Janos haza pitnara kamaraja, jo Istalo, egy, ket Bresz. Diszno pajta. Egy csüre Kö kert [Gógánváralja KK; Ks Bánffy Anna urb.]. 1675 : Egy jo Czür, mellette vago(n) barom tarto okol major hazaczka jo, Egy Diszno pajta, Ez is jo uj leszás fedeles kertel vago(n) bé kéritve [Dés; Borb. II]. 1694 : az Eőkör Pajta ... Ajtaja előtt kezdetik, és a' Csűr kapujáig continuatlatik, njolcz sas fáknban fel rőtt, fedele nélkül álló, tapasztatlan, ujj, Diszno ol avagj Pajta, rideg disznok(na)k való [Kisenyed AF; Bfr néh. ifj. Bálpataki János urb.]. 1697 : az gabonás ház végiben vagion sajto szín, es sajto minden készü-tivel. Ez sajto szín mellett vagjon szekér szín Ez szekér szín mellett, más szekér szín vagj farago szín. Ez szín mellett baronából rott s padalt és

Vallus Diszno pajták [Borberek AF; Mk 5 Alvinczi Péter inv.] | a Csűr marada a Diszno Pajtaival edgyütt Pap Istvan(na)k [Illyefva Hsz; BLt]. 1699 cserefa ágakokra koszoruzot rosz szalma földel alatt sövényből font öreg diszno pajta [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. 1701: Az épületeket meg becsülvén ... a csűr ad flo. 14. a Diszno Pajtát árnyekostol ad flo. 2. az szilva aszalot d. 40, egy rosz hizlalo pajtát ad d. 20 [Kissolyos U; BLev.]. 1714: bornából Csenyált diszno pajta [Kásznfelsőfalu; LLt Fasc. 85]. 1765: az Kapun belől vagyon egy Sövényből épült Jó Diszno Pajta [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 5]. 1767: Egy sertés hizlalni berenából tsinált O diszno pajta [Árpástó SzD; Ks 35 Árpástó IV/23]. 1842: Egy Diszno pajta, hidlása nints, s padlása sínts [Felfalu MT; DE 2].

disznópajtácska sertésolacskas; cocină mică; kleiner Schweinekoben. 1699: A Küküllő parton vagyon edgy edgy hitva(n) fakból rakott romladozott félb(en) álló, rosz fedelű diszno pajtácska, kib(en) edgy rosz valuis vagyon [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

disznópásztor sertéspásztor, kanász, kondás; porcar; Schweinehirt. 1569 En akoron Tot Janosnak dyzno pasztora voltam [Kr; Bál. 78]. 1588/1593: Mikor Mykehazan Dizno paszor wolt gjernek koraban, ot eörizet diznott [Dés; Ks 35. V. 12]. 1592: Attam az dizno paztornak groza Janosnak Eztendeő által Boczkorra valo penzt f — /32 [A.füle TA; Szám. XII/5. 8]. 1594: dizno paztor Kwlichjar Andras (jb) [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. 1595: Gyapiw az mi volt az haz zwkseger Saaknak (!) diznopaztornak chyondoraiara halisnaiara es az mire zwksig, depútaltúk [Kv; Szám. 6/XV. 77]. 1596: Veöttem vgia(n) Akko-ro(n) kennyeret d 50 Wgyan akkor az diznopaztornakis veöttem egy gúbat [Kv; Szám. 6/XXIV. 1]. 1629: Kis Miklos Bardosi Uaros dizno paztora [Mv; MvLt 290. 167b]. 1632: En voltam dizno paztora Paldeak vra(mna)k [F.venice F; Szád.]. 1703: Kett Diszno Pásztorok(na)k negy Juhászok(na)k, ad Personás nro 9* [Fog.; UtI. — *Köv. a fizetés fels.]. 1710: en egy telen diszno paszor Voltam az O. Nemeti Makos Erdőn [Tóhát BN; JHb II/15]. 1745: ötseim egyik borju pásztor, a' másik Diszno pásztor volt [Backamadaras MT; Told. 37/44] | Szigethi Ferencz ... ollj szegény ember volt hogj néha város szolgál, néha téhen pásztor, néha disznó pásztor volt [Torda; TJK II. 11]. 1815 Térjj meg azért már valahára..., 's hadd el az eddig valo korbely, Részeges, Bujja, ócsmán, Fertelmes Diszno Életedet, s' ... meny bé Wásárhelyre Iskolában 's Tanoly jól, leg alább hogj lehessen egy jo tisztességes Balavásári Diszno Pásztor belölle [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához. — A teljesebb szö. *disznó* 2. al.].

Hn. 1737/1792: Loco vero vulgo Diszno Pásztor Kutja vocato [Szamosújvárnémeti SzD; EHA]. — L. még GyU 83.

disznópásztorság sertéspásztorság, kondásság; indeletnicirea de porcar; Schweinehirtentum. SzK: ~on lakik disznópásztorkodik. 1625 Mind dizno paztorsago(n) es ökeör paztorsagon laktam Heős bwkiben [Kénos U UszT 181c].

disznórívás sertésvisítás; guítat; Schweinegebuitsche. 1629: szeredara virradolag, halla(m) az Dizno riuast hogi sikattiak vala [Mv; MvLt 290. 186b].

disznóröhögés sertésröhögés; grohăit; Gegrünze. 1804: egykor halyak hogj valami kutya ugatás és Disznó röhögés vagyon az Exponens ur Szőlőjének kapuja fele [Dés; DLt 82/1810].

disznóság (mindenféle) disznóölési termék; cărnuri și preparate din porc (cu prilejul tăierii porcului); Schweinerei (Speise). 1847: mü... ezután ölünk sertést, ezután lesz a' jo élet disznósággal [Kv; Pk 7].

disznóserte szőrű; Nardus stricta L.; țăpoșică; Borstgras. 1820 Igen kevés haszon vehető kaszál-lonk vagyon, mert többnyire mint diszno Serte és Boktók*, vgy hogj némellyek nem is kaszálják le hanem a' mezőn pusztájában hadják minden Sükér (!) nélkült valok lévén [Kisvajdafa F; MvÁlt Fogaras vidéki urbéri összeír. 619. sz. 4. — *A párhuzamosan — latin betűs írással — beiktatott román szövegben a *pîpîrig și paru porkuluj* növénynév olvasható.].

disznósüldő növendékertés; grăsun; Frischling. 1587 Maradott Nyolcz dizno Swldeo dez-maban [Kv; Szám. 3/XXXII. 7]. 1649/1650: Egy dizno Süldőjet Ferenczy Peternek az Cziganiok az Halo mellett meg eoltek [Kv; ÖJk].

disznósüldőcske növendék/süldődisznócska; grăsun mic; kleiner Frischling. 1587 az három faluban iutott dez-maban Swldeo diznochka 16 Ezekben az Dizno Swldeochkeken attunk el 8 fl. d. 62 [Kv; Szám. 3/XXXII. 7].

disznószemű XVIII. sz. eleje A Ménlő körül ... ezeket kel observálni a Diszno szemű Lo igen rút, de a Bika Szemű lő Szép [JHb 17/10 lótarási ut.].

disznó-teremtette 1. disznófajzat; porc de ciine; Schweinehund. 1750 enye diszno teremtetten el menél penig aszt mondad hogj ithon maratz, s, meg csalál [Kál MT; Berz. 12. 92. 61]. 1752: Felakasztanám inkább magamot mint sem vajda nevet visell(jem) nem Vajda vagyok én diszno teremteték, hanem udvar biro | Nem eő az Udvar-biro a diszno Teremtette, hanem én vagyok, engemet urallatok nem otett a diszno Teremtett | nem kell nékeim az az Vesselényi csufos bora Pillangos diszno teremtetten, hanem jo bort hozz énnékem [MNY XXXVI, 269, XXXVIII, 56]. 1762: Kaffai (!) János ... az Iffiu Pétsi Pált

tépi hurczolya vala, s Diszno s őrdög teremtetének káromolya vala | ma itt a Diszno teremtetett ember halál leszen, s ma valaki meghal a Kő teremtetett | Az ajtotis be rontá Kaffai János, s Diszno teremtetéssel, s egyéb szitkokkal is rutul káromkodék [Geges MT; IB] | az I(nct)a masokat őrdög, hoher, Diszno kutya teremtetével, nem gondolva I(ste)nével s' maga édes Teremptőjével, Hazánk, és Istennek Törvénye ellen káromlott, meg Mag(istra)tussatis ily tsufos szoval illetvén, hogjha mind örökbé teremtetézis nem fél van hat forintja, s meg békélik az Hadnagjal [Torda; Tjk V. 139]. 1766 Damokos Ferentz ... monda nekem ... közel ne jöjj Diszno teremtetete mert tüzet adok [Szilágyecz; BfR 104/2]. 1784 aszt monda Iljes István botsáds el Salva venia diszno teremtetete mert mingyárt meg halsz [Béta U; IB].

2. Jelzői haszn-ban disznófajzotta/csinálta; de porc; Schwein(s)-. 1762 László Ferencz . azt mondgya vala; hogj: jo szerencséje vgy mond a Diszno teremtetete Jobbágy kutyáinak, mert ha oda érkeztem volna, mind ki hajtottam volna őket a Házból [uo.; IB].

Míhthogy a disznót egyrészt – valószínűleg az őszövétségi tabuisztikus felfogás alapján – tisztátalan állatnak tartották, másrészt meg a disznótól való származás tulajdonképpen Isten teremtetésének a kétségbevonását jelentette, a címszóbeli szk használat a feudalizmus korában főbenjáró bűnnek minősült; büntetése nyelv-kiszagatás, ill. a helyette járó, nagyon jelentős bírságpénz: a nyelvváltás (l. ott) volt.

disznótized sertésdézma; díjma porcilor, decimálá din porci; Schweinezeh(e)nt. 1590 Dizno tizeddel ne(m) tartoznak [Kajántó K; GyU 17].

disznóvakaró sertéstisztító eszköz; tesalá pentru porci; Schweinekratze. 1837 Egy rozsdás hitván diszno vakaro [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

disznóváltság sertéstized-megváltásként fizetett átalány-összeg; sumă globală plătită pentru răscumpărarea díjmei de porci; Pauschalsomme gezahlt als Ablösegeld für den Schweinezeh(e)nt. 1585 Zent Georgjnapi pasitt dizno valtsagh facit in vniver(sum) f. 4 d. 82. Zenth Mihaly napy dizno valtsagh in vniversu(m) mind a' haro(m) falubol* f. 4. d. 76 [Kv; Szám. 3/XVI. 32. – *Kv három jb-faluja: A. és F.füle, Asszonyfva TA]. 1597 Aszonifaluj Ado penz f. 8 Tehen Valtsagh f. 1 3 die Maj Dyzo Valchag f. 1 d 68. 11 Septembris Dizno Valchag f. 1 d 8 [Kv; i.h. 5/IV. 2]. 1592 Also filej Z. Marthon Adaia f. 8/– Tehen Valtsagh f. 1/ Dizno Valtsagh es meh Valtsagh f. 1/50 [Kv; i.h. 5/XII. 6]. 1656 diszno valtsagh jutott az Havasrol f. 6/30 [UtI].

disznóvalyú sertésvalyú; troacă de porci; Schweinetrog. 1694 az hízó Disznók olára nyílik tsak egj Ajtó, az holott taláztatik Disznó válujok is [Kisenyed AF; BfR].

disznóvám disznó/sertésdézma; vama porcilor; Schweineabgabe des Fronbauern. 1632: Diszno

Uám. Diznaiok az reghi usus szerentth minden huszoneöt diznobol veznek edgiert uámban, uagj terem makk auagy nem, uagian tartoznak uelle, az Diznokat pedig minek eleötte fel nem haitottak az makra, alatt a pasiton szoktak megh dezmalni, es ha kinek diznaia huszoneöttre nem telik, mas ember diznaiual uetik eözue, azon kiawl az mi megh marad kit kit penzel ualtiak fel [Grid F; UC 14/38. 5].

disznóvám-jövedelem disznó/sertésdézma-jövedelem; venit din vama porcilor; Ertrag erhalten nach der Schweineabgabe. 1640 k. Az makkos erdő és havasok jövedelmében, mikor az makknak termése vagyon, similitér ilyen rendtartások és osztozások vagyon. Jelentvén azt, hogy mostan az Bánffi Ferencz és Bánffi Mihályné tisztartói hír nélkül hajtották alá a disznókat és magoknak usurpálták az disznóvám jövedelmet [Bh; EM XLV, 24 jegyz.].

disznóverés sertésölés; táiatul porcului; Schweineschlachten. 1577 Megh ertettek eo kegmek varasul az Mezaros vram es az hentelerek keonyergeset az dizno husnak arulassa es el adassa feolel, eo kegmek azt wegeztek hogj arullyak az dyzno hust fontal a' mint az elöt a kinek penig nehez, a vagy el ne(m) twrhety zwnniek meg az dizno weresteol [Kv; TanJk V/8. 152a]. 1588 1587 . Karachion vtan valo Zeredan az hatt Dyznót hogj meg verettem veottem az Aprolekiának kassat d. 8. Azon diznokra veotte(m) keet keeo (!) Soot d. 9. Az hatt dizno veresteol attam d. 72 fokhagymat veotte(m) kolbazznak d. 2. Azon nap az feozeonenek feltette(m) egy Sarwth d. 16 [Kv; Szám. 4/I. 66].

disznóverő-bot sertésütő-dorong/bunkó; bită pentru lovirea porcilor; Knüppelholz gebraucht beim Schweineschlachten. 1646: mikor bekeuel ment volna az tamadot egy nagy diszno verő bottal es azzal hozza verue(n) vgy ketelenitetet maga otalmab(an) eczer hozza ütñj [Kv; Tjk VIII/4. 56].

A régiségbeli disznóverésre l. disznó al. a disznót megűt szk. jegyz.

disznóverő-fa sertésütő-dorong/bunkó; bită pentru lovirea porcilor; Knüppelholz gebraucht beim Schweineschlachten. 1736: Némelyeknek* tiz-tizenöt sastollas, forgós szolgálai is utánna, azoknak mint egy disznóverő nagy fa, olyan csomós botok voltak az hónjok alatt [MetTr 361. – *Ti. a főurak közül].

disznóz disznónak szid; a porci; jn Schwein nennen. 1749 Láttam tavaj hogj a' Jákob kertnél vertenek egjmáshoz Mészáros Onul és Kerekes Mihály, Disznozták egjmást és szidták egj más Annyát [Szásznyíres SzD; Ks] | hogj Pálffi Ferencz vram ökröszte és Disznosza volna az Pálffi István uramat nem hallottam [Tarcsafva U; Pf].

diszortizálhat oszthat; a putea împărți; teilen können. 1746: à Tanás à Város híre nélkül senki-

nekis földet nem discorttízalhat (?) [Torda; TJK III. 17].

diszparitás különbözőség; disparitate; Unterschied. **Szk**: ~sal fateál különbözőképpen, más-máskor eltérően vall. 1761: Nagy Anna, Tot István, Debreczeni Kata, a kik mind nallom, mind pedig az Anal fatealtotván hasanlo disparitással fatealnak. ott astrualvan, hogy az I. vért ontat volna. én nallom pedig arról mentiot nem tévén [Torda; TJK V. 70].

diszpenzáció 1. házasságkötésbeli felmentés; dispensa de cásatorie; Ehedispens. 1769: a Reformata, és Lutherana Valláson lévőek Negyedik, harmadik, és Második izen lévő Atyafiaknak eo Felsege a Jegybe Házasodást (így!) bizonyos taxát Le tévén dispensalni Méltoztatik [UszLt. — A teljesebb szöve. *diszpenzáció 1. al.*]. 1776: a M. Praepost, és Generalis Vicarius urtol értettem, hogy azért dispensált a Kis Aszszonnyal*, hogy szegény a Kis Aszszony [Egrestő KK; GyL. — *Ti. gr. Kornis Annával] | Megértvén Groff Lázár János Urffi ő Nga, hogy most nevezett Mlgs Személyeknek* Mlgs Praepost Ur dispensált volna, vallyon őszve kelések, vagy eskettetések előtt, nem mondotté ellent azon Dispensationnak ...? [Nsz; GyL. hiv. — *Ti. gr. Kornis Annának és br. Henter Antalnak].

• 2. (pénzt el)költ; a cheltui (banii); (Geld) ausgeben. 1795 Az mit az Wy Jozagbany keölteotunk. Mikor kegteok minket Az wy Jozagbany elseobenis Statuálni vit Akkor Smelchyer Georgteol kerenk tizen eot forintot, kibeol 10 dispensaltunk [Kv; Szám. 6/XV. 97]. 1797 Az mint az ado penzjbol dispensaltunk arról walo zam adas [Kv; i.h. 7/VI. 2].

3. (pénzzel, jövedelemmel) gazdálkodik; a chivernisi (cu bani/venituri); mit (Geld/Einnahme) wirtschaften. 1798 minden Adozas teherwiseles sathcholtatas eo kgmek* Altal lezen megh ... Seott eo kgmek nehez es gyalazatos newen vezik, hogy az Vniuersitasnak Adott priuilegiumott kezeonkben nem Aggya, es nem mery bizny, seott azt mongya biro vram eo kgame ..., hogy ... eo kgmek akarnak dispensalni beleolle* [Kv; TanJk I/1. 320. — *Ti. a bírő és tanácsa. *A fogalmazás ilyen zavaros!]. 1614 Boldisar Deak Uram mikor hozotis marhat nem az en hazamhoz hozta . hanem az Baczj Janos hazanal deponalta és ő dispensalt belőle [Kv; RDL I. 8].

4. ? (anyagiakkal) ellát, gyámolt; a se ingrij (de cineva); versehen/sorgen für ju. 1610/1621 en dispensaltam volt az megh holt Batiam Sarmaszagi Istuan leaniat Anokot [Gerend TA; JHb XXXIX/12].

5. szétoszt; a împărți; verteilen; 1795 Almat vöttem... de az sok halogatásban felenel több rothadott el: Az mi penig meg maradot Ianos Wramhoz vittem és onnet dispensáltuk [Kv; Szám. 6/XVI. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

6. vkinek vmit oszt/juttat; a repartiza cuiva ceva; jm etw. zuteilen. 1769/1802: a Mlgs Possessoratusnak szabados dispensatioja, a midőn látná hogy egyik Falu majd minden glándinatiobeli beneficium nélkült volna, dispensal kinek kinek maga quantitássához [Torda; TJK III/25].

diszpenzáció-adás házasságkötésbeli felmentés-adás; acordarea dispensei de căsătorie; Erteilung von Ehedispens. 1863: A' Dispensatio adas a' T. Esperes urnál hagyatík, mire figyelmzettetni kell az azzal élni akarokat [Gyalu K; RAK].

diszpenzál 1. házasságkötésbeli felmentést ad; a dispensa, a da dispensa de căsătorie; (ehelich) dispensieren. 1769 a Reformata, és Lutherana Valláson lévőek Negyedik, harmadik, és Második izen lévő Atyafiaknak eo Felsege a Jegybe Házasodást (így!) bizonyos taxát Le tévén dispensalni Méltoztatik [UszLt. — A teljesebb szöve. *diszpenzáció 1. al.*]. 1776: a M. Praepost, és Generalis Vicarius urtol értettem, hogy azért dispensált a Kis Aszszonnyal*, hogy szegény a Kis Aszszony [Egrestő KK; GyL. — *Ti. gr. Kornis Annával] | Megértvén Groff Lázár János Urffi ő Nga, hogy most nevezett Mlgs Személyeknek* Mlgs Praepost Ur dispensált volna, vallyon őszve kelések, vagy eskettetések előtt, nem mondotté ellent azon Dispensationnak ...? [Nsz; GyL. hiv. — *Ti. gr. Kornis Annának és br. Henter Antalnak].

• 2. (pénzt el)költ; a cheltui (banii); (Geld) ausgeben. 1795 Az mit az Wy Jozagbany keölteotunk. Mikor kegteok minket Az wy Jozagbany elseobenis Statuálni vit Akkor Smelchyer Georgteol kerenk tizen eot forintot, kibeol 10 dispensaltunk [Kv; Szám. 6/XV. 97]. 1797 Az mint az ado penzjbol dispensaltunk arról walo zam adas [Kv; i.h. 7/VI. 2].

3. (pénzzel, jövedelemmel) gazdálkodik; a chivernisi (cu bani/venituri); mit (Geld/Einnahme) wirtschaften. 1798 minden Adozas teherwiseles sathcholtatas eo kgmek* Altal lezen megh ... Seott eo kgmek nehez es gyalazatos newen vezik, hogy az Vniuersitasnak Adott priuilegiumott kezeonkben nem Aggya, es nem mery bizny, seott azt mongya biro vram eo kgame ..., hogy ... eo kgmek akarnak dispensalni beleolle* [Kv; TanJk I/1. 320. — *Ti. a bírő és tanácsa. *A fogalmazás ilyen zavaros!]. 1614 Boldisar Deak Uram mikor hozotis marhat nem az en hazamhoz hozta . hanem az Baczj Janos hazanal deponalta és ő dispensalt belőle [Kv; RDL I. 8].

4. ? (anyagiakkal) ellát, gyámolt; a se ingrij (de cineva); versehen/sorgen für ju. 1610/1621 en dispensaltam volt az megh holt Batiam Sarmaszagi Istuan leaniat Anokot [Gerend TA; JHb XXXIX/12].

5. szétoszt; a împărți; verteilen; 1795 Almat vöttem... de az sok halogatásban felenel több rothadott el: Az mi penig meg maradot Ianos Wramhoz vittem és onnet dispensáltuk [Kv; Szám. 6/XVI. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

6. vkinek vmit oszt/juttat; a repartiza cuiva ceva; jm etw. zuteilen. 1769/1802: a Mlgs Possessoratusnak szabados dispensatioja, a midőn látná hogy egyik Falu majd minden glándinatiobeli beneficium nélkült volna, dispensal kinek kinek maga quantitássához [Torda; TJK III. 25].

diszpenzálhat 1. (házasságkötési) felmentést adhat; a putea dispensa, a putea da dispensă de căsătorie; Ehedispens erteilen können. 1776: mostan nem hiszem, hogy hatalmáb(an) légyen a M. Praepost, és G(ene)ralis Vicarius Urnak, hogy in tertio gradu lévő Attyafiak között Dispensálhasson [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

2. költhet; a putea cheltui; (Geld) ausgeben können. 1578: az quartasok semmit sohowa az biro es tanachy hire nelkwl ne dispa(n)salhassanak (!) [Kv; TanJk V/8. 16a]. 1604: Hasonlokeppen azon küldüs kergeteo biraknak az kuldus kergete-seert aminemeo fizetest Tanachiul rendelnek tartoznak az Egyhaziak aztis megh fizetny. Az Niomorult hazj Zegenyeknek niomorgho ehelhol-taknak, az Tanach Commisioia, es magok io lelkj esmeretek Zerentis ezen ioeudelemebeol dispensal-hassanak [Kv; RDL I. 77].

diszpenzáltatik 1. (a házasságkötési tilalom alól) felmentetik/oldatik; a primi dispensă de la interdicție de căsătorie; (vom Heiratsverbot) dispensiert werden. 1816 Ifju Legény Györgyfalvi Ifju Jasko György Bodor András és Veres Ersébetnek — az irt Legénytől meg esett Leányokkal ... Bodor Katával Dispensaltatva lévén mind a reconciliatio mind a Copulatio, hosszas vitatás után ment veghez a Papi Háznál [Györgyfa K; RAk 94]. 1840: (Eskettem) Damosi Bálint Márton 28 esztendősi ifju legényt ... Damosi Bálint Katával 21 éves hajadonnal (: ezek atyafiak lévén Dispensaltattak; és e mellett eskettem őszve:) [Damos K; RAk].

2. (a házasságkötési kihirdetés kötelezettsége alól) felmentés adatik; a se da dispensă de la publicația de căsătorie; (von Heiratsaufgebotspflicht) dispensiert werden. 1841 Branyitskai Liber Báro Méltóságos Josika Josef nőtelen Vr és Tekintetes Marillai Héléna Kis Asszony, egymással házassági Szent Szövetségre kívánván lépni, ... a háromszori rendes kihirdetésre nézve ezennel hivatalosan dispensaltatik Canonicum impedimentum nem létezend copulaltathatik [Ne; Végr.].

diszperál megváltoztat; a schimba/modifica; verändern. 1599 Amy az penz dolgat nezy, es azon dologhoz valo zemelyek valasztat, arrol valo vegezest disperaltak eo kgmek arra, hogy biro vram eo kgme az Tanachbely vrainm melle gyeotchyon be az Jdes vrainmban es azokkal eggyeott ehez valo dolgokrol vegezenek [Kv; TanJk I/1. 332].

diszpereiál eloszt; a împărți; verteilen. 1588: az Anniok kewana hogy azt az egy Agyat egy mastol Ne dispercialnak hanem beochw zerent engednek neky [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 26].

diszperzálódik szétszór; a se împrăștiá/dispersa; sich zerstreuen. 1747: midőn én feles Tordai emberekkel az aranyos vizén kötendő gáton dol-

goztattam volna, meg várva az Ik*. hogj az Tordai emberek Déli ebédre le telepedgje(ne)k és nyugadalomra némelyek vele(m) edgjött dis-persalodgja(na)k, vasvillakkal hajgalo kövekkel és tsépekkel minket inopiate invadáltak [Torda; TJk III. 162. — *Az alperesek: Szentmihályfa (TA) lakosai].

diszplencia kb. nem tetsző dolog; ceva neplăcut; Mißfallen. 1761 Nem hallottam hogj soha se egj se más Mlgos Josika Daniel Vrit ő Ngát szidta volna, sem egj, sem más dolog avagj displi-centiáért [Branyicska H; JHb XXXV/46. 8].

diszponál 1. rendelkezik, intézkedik; a dispune, a lua măsurii; verfügen. 1581 eo kegmeek dispo-nallio(n) hogy ha az fak hordasara az zegenyseget Az falubol kellie(n) e rea vetny [Kv; TanJk V/3. 236b]. 1723 megszűnően disponálni bajos es karos is: Annak okáért közel lévén kegyelmetekhez a' le vágatott es vecturazni valo fa, ezen Comission-kat praesentalo Czeigházbéli embernek allitsan kgtek Curr. nro 15 [Nsz; Ks 18/XCIII gub.]. 1729: Maga vólt egj a meg kötötzetet személy Capitány Vr(am) maga jellen létében kötötzetet meg, maga Capitánj Vr(am) dispónálván a Falubeli paraszt Strázanak meg kötözésének modgjáról [Sövényfa KK; TSb 51]. 1730 Requiraltam volt az M. Bellic(us) Fő Com(mi)ssarius urat ő Ngát is ezen dologrol, de ő Nga relegalt Ngodra hogy ha ngod ugy dispónál felölle nem contrarius benne [Vízakna AF; Ks 83]. 1777: Azt tudom hogy a Nemes Torda Vármegyei (!) Deputatussai itten voltanak, de én akkor az iránt Semmit Sem értettem hogy azon utrizált Ház kijé légyen, hanem azt látom s tudom hogy az el mult Szombatig Tit. Also Péter Uram parantsolt s Dispónált belölle [Mezőpágyocsa MT; BK]. 1782: a' vásár pénz avagy a Vásár Vám a' városnak járt melyekből a' város dispónált, s dispónál még ma is [Torockó; Thor.].

2. végrendelkezik; a dispune prin testament, a testa; testieren. 1608: Nem akarua(n) ... zere(lm)es Vranak nagy gondot es busulast hadni hanem így dispónala my e(l)éóttwnk Jouay feleöl az eo kgme edes Attiarol es Anniarol rea Zallot Testamentum zerint ... hogy kinek mit akarna hadni Zabad legien | ha Jsten eo kgme Kalachswteő Katha azzont ez vilagbol ki venne, zinte vgy dispónallion, hadgion, es Legallion testallion min(t) magha Sayat keresmennyebeöl, myerthogy eo kgmek Kalachswteő Kathaazzonnak hattak [Kv; RDL I. 85]. 1628: Noha en annak eleotte ket izbenis ... az en Iouaimrol Testamen-tarie dispónalta(m) uolt, de azolta mind az Ideok es dolgok változuan es magamis minden dologról kwleomben Illendeokeppen gondolkodua(n), min-den ekeddiglen valo dispoicijomat, reuocalnj es annjhilalnj akaro(m) [Bonyha K; Eszt-Mk Cserei Mária végr.]. 1631 enis ahöz kepest az mint ide fel mondam libere akarok ioszagomban dispónalni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 2 Sükösd György végr.]. 1645: sokkal illendeob

embernek, az ilyen n<agy> utara ualo igyekezeti-ben Czedli es edes haza nepej keozeott bizonyos dispositiot tenni, es igen szepen az o teolle es birodalma alatt leueo keresett jokkal disponalni [Erdőszengyel MT; Told. 1a. II]. 1658: az en kiczin jovaimbol akarok Illyen rendel disponalnj. Az haz Eöröksegrim felöl igh disponalok [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1683: Tkts Nghos Ruszkai Kornys Gaspar ur(am) o Nga beteg agjaban ep elmevel lévén ... igh Disponala rend szerént [Kv; Ks 14. XLVIIIa]. 1734: Nagy Dán halála előtt disponalt 500 forintrol [Torda; TjK I. 35].

3. elrendez; a rindui/aranja; ordnen. 1599: Eze(n) Balint deak ige(n) Megh haborodek fel Ment hat Iaraba(n), es Mindeneket oth disponalt [Kv; TjK VI/1. 274b]. 1625: hittel agion szamot az jn. mindenekrol, mert eo uolt dispositior es mindeneket eo disponalt az mint akart [UstT 8b]. 1690: mint uramat Kgltd kerem disponállya Uram kldt ugy a dolgokat, hogy mind az Tavaszszal el marat jo tizenkilencz humlito (!) ember asokkal kapakkal, mind a Szölö levelezők a Contractus szerént legyenek it vasárnap estve [Örményes TA; Besztlt Csepregi T. Sámuel a beszt-i főbíróhoz].

4. elrendel; a ordona; anordnen. 1709 Ugy informáltunk hogj ki ment dispositionk es parancsolatunk s Mel(tóság)os G(ene)ralis Vramnak tött accordánk ellen az hus(na)k Bétsi fontyát klték három pénzen es nem kettőn vágottya az Mészák (!) székb(en), melj ha vgj vagjon vakmerőséggel es engedetlenséggel méltán vádoltathatik klték. Co(mmi)ssionkat azert vévén minden ... az husnak fontyát két pénzen valo vágot(ását) effective disponállya [Nsz; KvLt I/199a gub.].

5. rendelkezik; a dispune; befelen, walten. 1792 mig Torotzkai Ur disponált a jország(an), addig szomszédtságoson egygyezkettünk [Bencenc H; BK].

6. parancsolgat, dirigál; a tot porunci, a dirija; herumkommandieren, diktieren. 1765: Eredgy tova Hunczfut Nyakas Embere, mit diszponálsz [Szépenyerűszentmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 22].

7. készlet, ösztökél; a indemna/stimula; ermuntern, اسپورن. 1737 animállya es disponállya a kösséget termésének szorgalmatos procuratiojára [Ap. gr. Haller János aláírásával]. 1780: Nem hogy resistentiára disponáltam, de mindenkor mondtam, hogy minden resistentia nélkül, magok* difficultásaikat adják fel a Mlgos Fő Consistorium(na)k [Ne; Borb. II Kováts József rekt.-prof. lev. — *Ti. a céhbéliek].

8. gondoskodik; a avea grijă (de ceva); sorgen für etw. 1756 Az Urfi bizony nehezen szenvedte eddigis a tűzetskeket, de igh meg hűlepedik. Holnapra le citalom ide, es hogy alkalmatosságról disponállyon meg hagyom [Ne; TL. Ajtai A. Mihály prof. gr. Bethlen Katához].

9. befolyásol; a influenza; beeinflussen. 1748 Illyésfalvi Pap Laszlo, más egy Attyokfiával körül vették Mgs Gubernator Vr(am) Exja secretariussát ... s velle edgyütt engemet is, igen

kérvén bennünket es reménkedvén mind kettőnknek, hogy interponálnok magunkat Mgs Groff Kornis Sigmond ür előtt ... Pap Vonka nevű detentus Eöttsekért, es disponálnok kérésünk által a' Grofot Bekességre [Nsz; Ks 27. XVIIIb St. Budai gub. janitor vall.]. 1763 kerülőleg elé hozza Bodoninak Causáját ..., s jovalja szegénynek minden képpen a' békességet, s addig disponálja, de okoson Bodonit, hogy jól tartya [Mv; Told. 33. 26]. 1772: Azon két Eskető Cancellisták hallottam hogy az hitlöket is kívánták ugy Disponálni, hogy magok Exponensei hasznára fateáljanak [Drág K; TSb 21].

diszponálás (el)intézés/rendezés; aranjare, rinduire; Erledigung. 1580 Az Mezarossok keozt valo lewelinek (!) megh latogatassara es az dolgok disponallasara Rendelessekre, valasztottak eo kegmek varassul az Also tanachy melle* [Kv; TanJk V/8. 223a. — *Köv. a választott személyek fels.].

diszponálhat 1. rendelkezhetik; a putea dispune/rindui; über etw. verfügen können. 1580: Az wdeoheoz kepest in subsidium az ket porozlonak vegeztek hogy Aggianak egez eztendeigh, egy egy keöbel buzat De ezt Sem vgy hogy eorökesse(n) maradgion megh hane(m) pro tempore disponalhasson eo kegmek felölle [Kv; TanJk V/13. 213a]. 1695 ezen dispositio ellen semmit ne disponalhasson o kegyelme, mely ha lenne is annihilatassék mindenekben [Impérfa Cs; BCs]. 1774 Szabó János az irt Kertnek a fúvit szabadoson el vehesse meg maradván a Sarju a Kertelésért, ha pedig az irt malom mellett való tanorok körül a kertet kertelni, fogatkozását igazittani nem akarná, tehát ... Szabó János mind fúviból, mind Sarjujából Libere disponálhasson [Jakabfva Cs; BCs].

2. végrendelkezhetik, hagyományozhat; a putea dispune prin testament, a putea testa; testieren können. 1682: Mind ezeken kívülis penigh ingo, es ingatlan jok, s edgyetmások, es házi eszkeozok, mind azokatis hadtam ... feleségemnek, hogy ugy élhesse, birhassa, usurpálhassa, s ugy disponálhasson beleolleok a' mint szintén akarja [Kv; RDL I. 160]. 1753: az Mlgos Testans ur ... mind Fő Tisztsége után járt jövedelmét, mind jóságának fructussából be jött pénzt, megh gjűthette' s az kinek tettzett disponalhatta [Harasztos TA; Ks 14. XLIIb]. 1776 Dobai Klára libere disponálhatott maga Jóságából [M.köblös SzD; RLt O. 1. 3].

3. (el)rendezhet/intézheth; a putea aranja/rindui; ordnen/erledigen können. 1770: midőn minden dolgot jól disponalhatok az Vr gratiajából haza menyek [Lekence BN; Ks 47. 87. 29].

diszponált I. *mn* kiküldött/rendelt; delegat; entsandt, delegiert. 1740: az elől járok oda disponált Commissariusinkkal rutul bántak [Kéménd H; Ks 83].

II. *fn* 1. a rendelt/hagyott (dolog); cel orinduit; Angeordnete, Disponierte. 1753: Akarattya volt

... az Testans Urnak hogy arany marha is maradjon az Mlgs Asszonnak, mely nem lehet egjéb, hanem az, mely Se gyermekeinek tett hagyásokb(an), se az köz osztalra disponaltakb(an) megh nevezve nintsen [Harasztos TA; Ks 14. XVIIb].

diszponáltatik (ki)rendeltetik; a fi delegat/trimis; entsandt/delegiert werden. 1708: ha szüntelen ide s tova hanykodo embereink más feleis disponaltatnak nagj neheze(n) folytathato eo Herczegsege itt valo oeconomiaja [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1740 az Hunyadi Erdőhácságrais Nemes Vár(me)gye Confluxussán Quártellyos disponáltattott vala [Kéménd H; Ks 83] | Az két Schullemburgiana Compagniak iránt parancsolat jöven hogy Falukra Dislocaltassa(na)k, az Gyogyi Kémendi, és Illyei Processusokb(a) disponaltattak [uo.; i.h. Zejk István lev.]. 1766: Az IIsok minden kötelesség küvül gazda nélkül meg indulván Kolosvárról az onnan meg mozdult Militiaval, oda, a hova disponaltattott azon Transport, kikis mint Tabor után valok ... más nap, mint suspecta személlyek, s' paráznák el fogattattok, és igj supponalvan félöllek az adulteriumat, mint nőtelen paráznák Városunkról ki csapattassanak, meg kívánom [Torda; TJK V. 176].

diszponáltatott rendeltetett; prescri/vázut; beordnet/stellt. 1694: Az szebeni statioban quarteljozo Hajszer Regimentje számokra Aprilisre disponaltatott bor árráb(an) ... administrált Széplak^a fl. 20./48 [SLt AQ. 34. — *KK].

diszpozíció 1. utasítás; dispoziție; Anordnung, Vorschrift. 1629 Annakokáért hűségteket kglén intyűk, seőt hagyuk, és nékik igen serio paranczollyuk, ez kglmes dispositionkat, és paranczolatunkat értuén, és látuán, az fellyül specificált rend és mod szerint, ha mi oly derekas fen álló controversia volna az varga és Csizmazia mesterek között, azt mox et de facto az igasságnac uttya szerint complanolván, priuilegiumoknak, és régi szokásoknak tartasa szerint, tarcza az egy Cehbeli unio alatt eőkeöt [Kv; Céhir. I. fej.]. 1640: en az mint kg(ne)k megh irtam volt, akartam mynden dispoziťiomat rendelnj az kgd ide be valo erkeze-sehez kepest [GramTr]. 1695 Várom Ura(m) en is aláz(a)t(osa)n Kglđ dispoziťióját, az iránt a' Belgiumb(an) Tanulo becsull(ete)s Iffju iránt, kizul az elött is emlékeztem Ura(m) [Kv; BK. Sz. Némethi Sámuel Bethlen Gergelyhez]. 1710 k.: az Ur eő kglnek volta képpen még irtám volt a dolgokat, vártam és várom is az Ur eő kglme io válaszát és dispoziťioit [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1733: mászszor külge idején kglđ emberit, azomban egész dispo(siti)oval bocsássa kglđ [Boros-bocsárd AF; Borb.]. 1736 Tisztarto Uram eő kglme az Ur dolgát rendessen és helyessen nem igen folytatta és helyes rendes Dispoziťioi nem igen voltak [Réce F; JHbT]. 1740: Az J Militia accomodatija iránt örömost valami dispoziťiot vennék mihez tarczuk magunkat [Kéménd H; Ks 83]. 1779: Pap Alekszát, Vaszaliát és Alekszát-

nak Fiát Togjert a magők Zalagós örökségekről . ide hozták Baczában és őnet Déésre az nemes V(árme)gye Tömlécében küldvén Groff Lazár János ur Eő Excellenciaja dispoziťiojaból [O.péntek SzD; LLt]. — L. még GyU 50.

2. rendelkezés; rinduiálá, dispoziție; Verfügung, Bestimmung. 1634 Vno verbo, minden res mobilissimet valamellyeket specificice, masoknak nem hattam, mind az Pater Iesuitak(na)k hagiom, az mint ide fel azokrol disponaltam. Ha mellyekreol penigh nem talaltam emlekeznj, azert concludaltam igy ez Testamentum leuelemet, in genere, akkori Pater Generalis es Pater Provincialis eo Atyasag io dispoziťioiara tamaztuan mindeneket [Wass. — Wass János végr.]. 1708 Az Sarkanyiak már ugj el fajultak hogj szot sem akarnak fogadni ... kemeny parancsolat mellet ki adtam kgd dispo(siti)ojat ..., de soha meg eddig nem effectualtathatta(m) vellek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1721: Bizonyos szükségre Szebeni fortalitiumhoz kevántatotnak feles szamu palizádák annakokáért a Kglmetekre esett palizada fa Summáját Szebenb(e) Szebeni Polgár Mester Atyankfia dispoziťioja ala administraltotni el ne mulassa [Ks 83 gub.]. 1726 Feleségem és Fiaim, mig Feleségem özvegségben nevemet viseli meg ne különözzenek, hanem edgyütt lakjanak és Jóságokat inkább oltalmazhassak és conserválhassák, az Feleségem Dispoziťiojától dependeallyanak, és akarattjabol excurrallya(na)k az hová az dolog kívánnya [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.]. 1752: A mi holtunk után pedig ezen Háromszáz ~ 300 Magyar Forintnak Interesirul valo dispoziťio hagyattatik a Kolosvári ... Ecclesiasticus és Civilis Curatorok Dispoziťiojára, a mi Maradékink ezekben semmi Dispoziťiot magoknak ne praesummallyanak [KvRLt VII. 22]. 1780 vagyon ... Leányim kezek és Dispoziťiojok alatt [Mv; Told. 27]. 1810: A Héderfái édes Atyámtol maradott rész Jóságom ha Kedves fiam fel neveltetése előtt történnék halálom, azon kegyes Jo lelkű Atyám fiai dispoziťioja alatt légyen a' kik gyenge négy Esztendő koráb(an) kedves fiamat kegyes szárnyaik alá vették [Héderfája; BI. Gr. I. Bethlen Sámuel végr.].

Szk: ~jában van kb. rendelkezése alá/feladat-körébe tartozik. 1653: A mi azért a kapitányság allapottyat illeti, az függ az Fejedelmek szabad akarattjaból ..., de ... nem tudhatunk kgték(ne)k mostan köztük lakozo oly Attyafiat, a' kit eleghsegesnek itilhetnenk rea hogy abban à hivatalban Hazajához s Urahoz tartozo kötelességének hivatallya kívansaga szerint megh felelhetne, hanem mi dispoziťionkban levén arra valo vigyazas, igyekezőnk rovid nap kgték eleiben ollyat allatni, a' kit erdemesnek, s eleghsegesnek, es az kgték törvényenek es szokasinak megh tartojanak, — s oltalmazojanak esmerhetűnk lenni [ÚszLt IX. 72. 12 fej.] * ~t tesz rendelkezik. 1678: Tanats Vr hiveinek bõlts itiletek, es egyező értelmekből, méltosztassek kglse(n) ... ezen Controversiamban olly dispoziťiot tenni, igassagomban ne bantod gyam meg [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez].

1691 eo Kglme* maga az Nemet Tisztek vagi Commissariusok Inspectioját (így l) voltakeppe(n) ki tanollja, így osztán oda kívántato Portiok foytatása iránt egjező értelemből tegjenek kívántato dispositiot [Kv; i.h. — *Ti. a főinspector]. 1710 fa felől tettük (!) dispositioikat 500 Szekerigh [Nsz; KLev. Fasc. I. 199b gub.]. 1718 Szintén expirálván a két hybernalis holnapok, melyre á téli qvartélyban localt Militiánakis anticipált Qvantuma consum(m)áltatik, illendő, ujjabb Dispositiot tenni, de ulteriori Subsistentia ejusdem Militiae [Kv; Ks 83 gub.]. XVIII. sz. v. : Királyfalváról lett eljövetelemmel dispositiot tévén Borsainak a' Boroknak fel kísérése iránt ..., ezzel Vasárnap estve felé megérkeztem Thúrben T. Gyjto urhoz [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

3. rendelés; hotárire, ordin; Verfügung. Szk : isteni ~. 1763 : (Az asszony) hitese férje mellett szüntelenül katonakkal s haszontalan személyekkel gonosz életit s' feslett természetit mértéktelenül követte, gjakorlatta, sőt meg rögzett gonoszságát hogy jobban tetézhesse Hites Ferjének oly ételt intoxicalo szerszámokból készített, probalgotván annak meg ételével Urát, hogj ha I(ste)ni dispositio által férje maga élete s' etelere nem vigyázott volna, az által kellett volna kénas halált szenvedni [Torda; TjK V 177].

4. végrendekezés; testare, dispoziție testamentară; Testierung. 1608 Kerljs Ghellyen Jmreh Vram eo kgme az eo zerelmes Attiafiat, hogy az eo fellíwl megh irt dispositioiat es veghezset az eo hozza valo zeretetekért, se in toto, se in parte fel ne bonchiak, hanem minden rezeibe(n) ereyebe(n) hadgiak, Tekinchiak es gondolliak az eo kgme zerelmes hazas tarsanak Kalach swtoó Katha azzonnak Jo es ighaz Ziwele eo kgme keórníwl valo zolgalatti(a)t es forgolodasat; azert ez dispositio es veghezést intacte megh tarchiak [Kv; RDL I. 85]. 1628 Noha en annak eleotte ket izbenis ... az en Iouaimrol Testamentarie disponalta(m) uolt, de azolta mind az Ideok es dolgok változnan es magamis minden dologroll kwlomben illendeokeppen gondolkodua(n), minden ekeddiglen valo dispoziiojmat, reuocalnj es annjhilalnj akaro(m) [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei Mária végr.]. 1631 : (Feleségem) mikor az ioszagot kezebeöl az Atiafiaknak resignallia akkor az en dispositio(m) szent, kik iobbagiból allo szolgak voltanak, es iobbagisagh alol fel szabadullianak [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6 Sükösd György végr.]. 1652 Azert ez Dispositionkat Testamentum tetelünket, mind ketten jozan elmevel leven, senkinek kenszeriteséből igaz jo Lelkiismerettel egy mas hüségheben megh maradvan, czelekwdtük, tettük, es hadtuk [Kv; RDL I. 139]. 1719 En T N: Zt Nemes Orbay Szeki Imecs-falvi Imecs Mátyás latvan, hogi Némely Kereszten Atyank fia veletlenül minden dispositio nélkül világbul ki múlt, . Csendes elmevel es jo egességben hagyom es Testalom alab következő rend szerem (!) [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1740/1748 Ezen buzabeli praetensioját az Viduanak ... Fejérvári

Istvány Uram ő kegyelme fizesse meg Ratio, miért nem Obediált edes Attya Dispositiojanak, s nem adta ki mikor a Vidua ki akarta venni az Veremből, hanem impediálta, és maga distrahalta [Pókafva AF; JHb XXV/57].

Szk : ~t tehet végrendekezhetik. 1761 ha Baro Josika Imre Ur kívánna Legátiot tenni, tehát nem tovább, és nem fellyebb, hanem a mint ezen Contractusban expressált Punctumoknak ereje tartya tsak tehessen Dispositiot [Branyicska H; JHb XLV] * ~t tessz végrendelezik. 1645 : sokkal illendeob embernek, az ilyen n(agy) utara ualo igyekezetiben Czeledi es edes haza nepej keozott bizonyos dispositiot tenni, es igen sepen az eo teőlle es birodalma alatt leuoó keresett jokbul disponalni [Erdőszengyel MT; Told. Ia. II]. 1688 : edes feleségem minde(n) súlyos betegségeb(en) melett(em) lévő gondomat viselte Lukács István tekéntve(n) edes felesége nagj margitnak mellette(m) valo hüvséges daikását ilyen dispositiot es Testamentomot tészek [Uzon Hsz; BLt]. 1764 Nehai Csipkés Ferenczné Asszony es két ágon levő Gyermekai holmi acquisitumakat, es supraedificiumakat summálvan ment 80 forintakra mellyekről tön ilyen Dispositiot* [Asz; Borb. I. — *Köv. a fels.].

5. határozat; hotárire, decizie; Beschluß. 1676 Sokszor hallottam az szegény Uramnak eo kgm(ne)k az Jobbagyokrol valo dispositioját ... hogy .. Mojses fiaji es Szegediek nem eőrekös Jobbághi [Vaja MT; Ks]. 1690 kellet bizonyos számu k(őből) buzat külön külön Limitálnunk, minden kőből buzaert az eo Felsege Commissariussa .. f. 4/4 igerven sub parola Christiana, melyrol miis per p(rae)sente(m) Kgdet assecuralljuk Kgdeis ezen dispositionk Szerent Limitálnunk Trit. sax. Cub. 100 [Borb. I egy-i végzés]. 1695 : ezen dispositio ellen semmit ne disponalhasson ő kegyelme, mely ha lenne is annihilitassék mindenekben [Impérva Cs; BCs].

6. elhatározás/tökélés; hotárire; Entschluß. 1664 Kegldnek . paranczolljuk jőtest jőjön hozzánk oly dispositioval, hogj mjnd az dolgok vegeigh lehessen itt Taborunkba(n) [Wass. — A fej. Czegei Wass Jánoshoz].

7. igazgatás; administrare, gospodărire; Verwaltung. 1595 Kerik Biro vramat varosul hogy Ez Napokban zollion Marton deak vrammal Az Iktatas feleol, valazzon eo kgme ket vramatis az tanachbeliek keozzwl kik az Statutiokort Az tanach newet representalliak az Jktataskort az harmad Nap alatt Az Jozagot Nominanter fiastol Marhastol Connumeraliak, onnat megh Jeowen, tudhassak valoba referalnj eo kgmeknek varosul; varosul vizontagh tudhassanak az vy Jozagnak Gondwiselesereol vagy dispositioiarol elmelkednj es veghezni [Kv; TanJk I/1. 249]. 1681 : Mioleta, Groff Ur(am) eo Nga dispositioja alá devenialt az Erdelyi, Szilagyí, Máramarosi Jozságh, hol, s kik voltak a Tisztek ? [Ált Urb. 2]. 1762 : eo Nsága mikor azon Curiát ocupálta ő Nsága személlye szerint lakot benne harmad napig, de akor is, ... mikor fel ment belőlle nem

mondot le rola, söt udvari Biráját ... és koltsárját hatta benne, dispositioja alat [Branyicska H; JHb XXXV/51. 10] | az A(na)k edes Annya sine Testamento e vivis decedalt maga bonumairol senkihez nem tett reflexiot és senkitis bonumainak dispositiojara nem rendelt [Torda; Tjk V. 75].

diszpozicionális kb. rendelkező levél; scrisoare de dispoziție; Dispositionsschreiben. 1589 21 february ... kellet Zuchy Istua(n) vramnak teoruenyre, Ala Feyuervarra Menye . Leüelekre kyre koltot eo keglme Part veott az Dispositionalisert Productionalisert fizettett f. 5 d. 75 [Kv; Szám. 4/VI. 17].

diszpozitor rendelkező; disponent; Disponent. 1625 hittel agion szamot az J mindenekrol, mert eő uolt diszpozitor es mindeneket eő disponalt az mint akart [Uoszt 8b].

disszenzió egyenetlenkedés, vizzálykodás; disensiune; Streit, Uneinigkeit. 1620: De hogy nagiob dissensio perpatvarkodas eo kglek keoziben ne Jeoiön, Egy massal beszéluen szolank eo kgeek keoziben hogi ne perlekednenek hanem bekellemek megh Eö kgeek [Berz. XXXIX/6. 15]. 1746: Akár vrbarialis Taxát, akár ordinárium Militare Quantumot repartialnak, mindenkor tartoznak az l'alut a' Popa házahez convocálni, és in p(rae)sentia Incolar(um) a' Popával specificáltatni mit vetnek fel, s mijért, hogy az addig alattomb(an) lött repartitioik mián volt dissensiok, huzások, vonások annál jobb(an) anteventalodhassa(na)k [Déva/Bulzest H; Ks 82/10]. 1760: a nagyobb dissensionak el távoztatására nézve, mind az két részről eddig birt és mostani biradalmakb(an) lévő minden szánto, és kaszálo Földek maraggyanak meg tulajdon magoknál az eddig valo Possessoroknál [Szava K; RLt].

disszipáció (el)tékozlás; risipire, prăpădire; Vergeudung, Verschwendung. 1641: ereos compositioiok ellen ... Pap Janosne Aszonio(m) egy darab Eoreokseget ... az eleobbi compositio utan dissipaluan, Via Juris ezert az dissipatioert Pap Janosne Aszoniomot prosequalan Kispal Balint Vram .. Emberseges embereeknek Intercessioiokra abbali juris processust ... ez maj napra differaltak volt Vzonba [Uzon Hsz; Kp 53].

disszipál 1. eltékozol/veszteget; a risipi/prăpădi; verschwenden. 1641 Pap Jánosne Aszonio(m) egy darab Eoreokseget dissipaluan ... abbali juris processust ez maj napra differaltak volt Vzonba [Uzon Hsz; Kp 53. — A teljesebb szöve. disszipáció al.]. 1663: Rab Elekes Ferencz Derzen lako, ada alazatosan ertesünkre, hogy Tatarok rabsagaban Keserves inseget szenvedven az alat lator Felesege szolgajához Szalanczi Janos Jobbagyához Dienes Balashoz adta magát gonosz veg alat, kivel, s több complicessevelis minde(n) jovait dissipalta [Uoszt IX. 75. 50 fej.]. 1682: ha az Atyafiak eo kglmek Berki Istvan ur(am)

jovaib(an) participalni akarnak adgia(na)k számot annak rendi s- módgia szerint a Dna praetendens-(ne)k; ha pedig nem akarnak számot adni, verificálván es comprobálván a Dna p(rae)tendens literis, vel humanis testimonys menyi kárt valhatot miatta, es menyi jovait dissipalta vagi költötte el Berki Istvan ura(m), reportaltatvan az documentumok törvények lészen [Kv; RDL I. 161]. 1694: Esküszöm az elő Istenre ..., hogy ezen hivatalomban

kezem alá bizatát eő Nsga Jozságát nem pusztitam, bonumokat nem disszipalok [Fog.; Szád. Boér Péter fog-i ub kezével]. 1711 En is Cseréltem, azon Tulkokbol egjet, a' többbit azon Gondviselő el hajtotta töllem, hova dissipalta nem tudom [Gyergyóújfalu; WLt]. 1732: az mely Argentaria ö Ng(na)k ment, ne dissipája és ne rontassa ö Nga el [Kórod KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1743 a' Tokon valo Nád Vagatás, és a' Halas Tonakis halásztatása 'a Possessorok között közönségesseé tétetik. A Falusiak is ezeknek rendes elésétül nem arcealtatnak, tsak véleek moderatē ellyenek és másoknak pénzért vagy egyéb képpen ne dissipállyák [Mezőrűcs MT; Ks 14. XXXII. 4]. 1752: egy Serédi tartott egy Kamuti árva Léányt tutorság alatt, és annak feles mobile és immobile bonumit dissipalta volna, minek utánna penig férjhez ment volna az árva Léány perbe fogván Seredit a dissipalt bonumokert, meg nyerte [Aranyosgyéres TA; BLt 11]. 1760: A' Gabonát ne disipálja mert ha deprehendatitak a' Corporalis Kemeny büntetést el nem kerüli [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

2. elherdál; a toca/risipi; verprassen/tun. 1746: Tudom hogy hazhelyeket dissipaltanak de Jobbagyokat nem értettem [M.köblös SzD; RLt].

disszipálás eltékozlás; risipire, prăpădire; Vergeudung, Verschwendung. 1676: ezen Tutrixtol eő klménekis egy Fiaczkája lévén, javaiab(n) dualistais, javok(na)k egybe(n) egyeledése szerint per matrimoniale(m) etia(m) nexu(m) s azok az jók ki mutatódvá(n) ..., az Arvák javainak dissipalasa(na)k supplementumara ugy fordittatnanak [Kv; RDL I. 155a].

disszipálódik 1. elpazarolódik/tékozlódik/vesztegetődik; a se risipi/prăpădi; verschwenden werden. 1664 a Török Deak Majtini Andras megh halván szállattanak volt minden nemű acquisitumi s bonumi a feleségére, kiis megh halván, mivel mi voltunk közeléb valo Atyafiak, s azok a bonumok minket illetnek .. egy néhány izben requiráltom a' Kolosvári Uraimékat, hogy adnák kezemb(e), de csak ide s tova mutatgnak, és így az igaz véreket illetendő jók, magis idegenek által dissipalodnak [SLt 25. W. 2]. 1780 A' mindenkor nehezen esett, hogy a' Collegium java dissipálódjék [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. kezével]. XVIII. sz. v. tudode kinek neve és hatalma avagy keziből disszipalodot, Avagy ki miat leöt azoknak az joknak el tekozlása [Csz; Ks 65. 44. 18 vk].

2. szétszéled, szertefut; a se imprästia; auseinanderlaufen. 1690: Galga szultán feles pogánysággal Somlyó felől irumpált és már Tordáig grasált. Azonban Badensis fejedelem ő felsége Szathmár felől utánna nyomulván, az hirre is magokban megszaladtak és panico tenore dissipodtak [IIAMN 327].

disszipált elherdált/tékozolt; risipit, präpädit; verschwendet, vergeudet. 1752 az árva Léány perbe fogván Seredit a dissipált bonumokert, megnyerte [Aranyosgyéres TA; BLt 11. — A teljesebb szöveg disszipál al.].

disszipáltatik 1. eltékozoztatik; a se risipi/präpadi; verschwendet werden. 1624 Ele Alua(n) Desy Georgj Vra(m) kéuana azt, Az városnak s az Constitutionnak rendtartasa szerint, hogi az eő kegme vnokaianak Andorkonak az eő Edes Anniarol szallot Tertiumat Kalaczuteo Ferencz adna ky, ..., hogi az Arua kiczin Jouay ne dissipaltassanak [Kv; RDL I. 123]. 1739: attyafia Köteles Gergelly Vram ... ketelenitetett kölcsön kért pénzzel azon ház örökségből az idegent turbálni, hogy azon ház és örökség ára a Viduatol ne dissipáltassék [Torda; TJK I. 179].

2. elpocsékoltatik; a se präda; vergeudet werden. 1681 Egi Bányában egi hetre adatik szén^a 120 tereh. .. hogi penig mostan többet enged(ne)k az usual(na)k ... ez nem egyebre valo, hanem à Lopásra; mely(ne)k el követésevel csak az Lovak vesztegettetnek, és az materia dissipaltatik az Proventus nagj kárára [VhU 67. — ^aA vashánya kohójához]. 1744: Mitsoda Gabonája dissipaltatott azonn Nyomásba lévő földön ? [Dob; Wass vk].

díszszoba fogadószoba, nappali; camera de primire; Empfangszimmer. 1861: a díszszobába az öntött fűtőház cső 5 fl 20xr [Kv; Újf.].

disszolváltatik fel/megolvasztatik; a se topi; geschmolzen werden. 1550 k.: Rp. 1 l(i)b(rum) kenkoueth es orold meg Jol egy kőpon es mind Itasd regi es tizta 1 lib(rum) koz olayal Mind addeg, Megnem vllian, Mint egy Pastum; annak vtanna ted azth egy vasserpenyoben gienge twzön hogi mind dissolualtassek es Mikor latnad feltaytekozny, wed el a twzrol [Nsz; MKsz 1896. 285–6].

dísztelen kb. közönséges; ordinar; gemein, ordinär. 1776: azon Bikát az Falu telyességgel nem szerette azert hogy kicsidelte es maskent is dísztelen, nem szep fajú Bika [Szentháromság MT; Sár.].

dísztelenítettik elcsúfítottik/éktelenítettik; a se poci; enstellt/verunziert werden. 1825: az uttzákon rakásba lévő Kővek — méltán számlálhatok mivel ezek által, az uttzák nem tsak keskenyítettnek — dísztelenítettnek [Torda; TLt Köz. ir. 252].

diszterminálhat elkülöníthet; a putea separa; absondern können. 1717 3dik Berek vagjon az Csemete farb(an) de ennekis mind magát mind vicinitassit ugj el mosta a viz hogj (l) tsak az helyek maradott, s ki hól vólt alig disterminalhatni [Polyán TA; JHb XVI/14]

disztingvál 1. elválaszt/különbít; a separa/dspärji; trennen, separieren. 1620: az megh irt faluban leuő Uduarhazat, es portioakat, az megh neuezet Kouaczioczi Susanna azzony es Kouaczioczi (l) Istuan Uram keszői, ket egienes rezre akarnok oztani, es edgik rezt az masiktól distinguálni separálni [Körtvélyfája MT; Bál. 51]. 1722: azon árok mellett volt egy Határ kő, a melly is distingválta a Kis Denki Határt a Thamás pataki és Martinesdi Határtól [Martinesd H; BK sub nro 262 Iuon Koszta (70) jb vall.]. 1727/1751 az Actorok(na)k határit az Hargita Havassán az Inctusoknak Határitól Halmazásokkal distingváltak eszerént^a [KS CartTr II. XXX. 6a határ-megállapító ítéletlevélből. ^aKöv. a határhalmok fels.]. 1728 azon Erdőt a Borkut, vagj Akó Bércz nevezetű helyek terminállyák, Sápárallyák, és distingvállyák edgymástól? [Fejér m.; Mk I Fasc. I vk]. 1748 az ország uttyára le járó földek(ne)k a Szélyekben MVásárhely felől Distingvállya a Hugjo Domb mellett lévő árok [Sásvári préd. MT; EHA]. 1751 a' Felső Váztmányának az Ákosfalvi Erdő felől lévő alsó végénél fekvő s eminenter kitettző egy Tó-gátnak Koronka felől való egy kerek Domb distingvallya [Koronka MT EHA]. 1757: az kérdésb(en) nevezett földet .. ez az utatska distingválja a miénktől [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 10] | A Vajda Tisztásán fellyül (e) . vicinussa nap nyugutrol a Falu Erdeje, melytől egj erdőől utt distingvallya [Nagyernye MT; EHA]. 1758 akarván distingválni a Várhegy allyi határt a Remete falvitól [Szárhegy Cs; LLt 76/2153]. 1760: Tugyaé a Tanu Hogy .. Zaránd Vármegyében Váka nevezetű Falujának Határa a' Vallebrádi határ felé meddig extendálódott régentén, az hol azon két Határ egyben folyt, hol, mitsoda Metáktot, és Signumokot hallott a' Tanu, mellyek distingválták a két határt egymástól ...? [TL] | Hesdath nevű Falunk(na)k határ szélye féll hágg Välle Bouluj nevű hégyre, az hova Hátár Kőis tétetett distingválván a Hesdathi Határt a Sz. Lászlóitoll [Hasadát TA; EHA]. 1761 az Curialis fundusnak nagy része körös környül pusztán hagyatott, melyből eset az, hogy az barazdais, mely distingvalta az irt Curialis fundust, az szomszédoktól, oblitérálot [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1766 Mihelyen Susanna az A Édes Annja... apprehendálta az Actionalt Fundust. attolfogva jussa volt Susannának azon Fundust a' közepin hosszúra edgik végétől fogva. a masikig két felé hasítani, és köz kertel Distingválni, ugy Testveretis Sárát fele köz kertnek fel alittására adigálni [Torda; TJK V. 306]. 1766/1809 bizonyas állandó, és meg esmertethető halmokkal métáztassák ki, és distingválják s distingváltassák

a két egyben folyó határt egymástól [BSz; JHb LXVII/3. 13]. 1769/1802 : kereszties fák Viz folyásas árka distingválák a Határakat | mutatának az nagy Erdőn keresztül, a Szakatura Burgyi felé ki ... Petris felé hogy menne a metais ottan, és volnának kereszties bikfák melyek distingválák a két határt [Torda; TJK III. 25, 36]. 1771 mind ez ideig azon rész a melj a Felvinczi, Szentpáli és Bálpataki részekre jutattak, nintsenek Secer-na, és distingválva edgyik részre is [Girbó AF; JHb Vonja Rula (46) j b vall.]. 1772 a' Commune Terrenumokból jutott Porkolabianak Tiz Sessiók után valo Tábla földekből excindál-lyuk s distingváljuk a' Ngöd részit [Pocsfva KK; Ks 66. 44. 17c]. 1782 A Kopasz domb nevezeten lévő Erdőnek a Határát . Déről egy Nagy élő Tölgy és annak irányáb(an) egy ugyan élő Bokros Gyertyány fák(an) vágott vj keresztelkel Distingválák és métázák ki [Kide K; EHA]. 1784 az Aranyi határt a Bánpataki Határtól a To közepin lévő kő Méták distingválják [F. nádasd H; JHb XXXI/51. 9]. 1791 : a' Szamos régi járásának el-hagyott Alveussának Tós helye ezen Buza-mezei és Kis-Dobokai Határokat egymástól distingválja [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 4]. 1826 azon Commissio ... azt határoztta volt : — hogy azon árka ductussa és meatussa, a' mely minden emberi emlékezetet felyül haladó időktől fogva a' két faluknak conterminalando határaik között volt, azokat egymástól disting-valta | A' rajzolatból az is kitetszik, hogy a' mostani árok telységgel nem distingválja a' két falu határát [Msz; GyL].

2. határol; a márgini; (an)grenzen. 1760 Va-gyon egy darab Rakottyás nevezetű kerek erdő, kőrös körül az mező distingvallya [Novoly K; BLt].

3. megkülönböztet; a deosebi/distinge; unter-scheiden. 1742/1760 : Allodialis földek azon Nemes ház után mik, és minémű nevezetű helyekben légyenek, mint hogy az Wass rész földekkel con-fundaltak distingvalni nem tudom [Szentegyed SzD; Wass]. 1756 meg károsíttatását az Milgos Exp(one)ns Ur(na)k Balogh Mihály Ur(am) által tapasztalta az Tanu minden környül álló dolgait együtt declarálya, distingválja az Tanu? igaz lelke szerént [Kővár vid.; TKI vk]. 1762 fateala ä... Zabolai Ötves Mihály eökegjelme, hogy az mely lopot arany lánczot, és pereczet vitt volt az tolvaj Leanzo eö kegjelméhez, este vitte, és nem tudta distingvalni, ezüst vagj aranj légyené [Torda; TJK V. 132]. 1763/1786 itten az Ördög Fami-li(na)k harmintz Antiqua Sessioja vagyon, melyek közül tizenött az Egregy Vizen tul . vagyon, a többit distingvalni nem tudom [Romlot Sz; Bet. 5]. 1767 Györburo János eö Kglme jó és hüséges gondviseleje volt Veresné Aszszonyom-nak, melyből tudta a Simon just a Veres Justol distingvalni [Hsz; Kp IV/246 vk]. 1791 Vagy-nak-e Allodialis Szántó Földek ... s azok közt vagynak-e olyanok; melyek minden Esztendőben Cultivatnak? ha vagynak; distingválja a' Tanu, az alternatím mivelendőktől? | hány Véka Férő

és hány Szekér Szénát termő, Szántó és kaszálo helyek, s azok ki Szomszedságiban vagynak? s azok közül melyek minden Esztendőben Cultivalandok melyek pedig alternatim, distingválja a' Tanu? [BSz; Ks 74/56 vk]. 1816 Mind ezen ... tizen négy Tanuk .. hitelesen distingvál-ják, melyek légyenek a' subdivisio alá jöhető Terrenumok [Létka SzD; EHA].

disztíngválándó elkülönítendő/választandó; care separá/desparte; was abzusondern ist. 1784 : eö Nsga kaszálojaís a Nádasával edgyütt, a Bánpa-taki határt az Aranyi határtól distingvalando Metális kövekig mégyen hosszúra [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 29].

disztíngválhat megkülönböztethet; a putea deo-sebi/distinge; unterscheiden können. 1741 : (Az ökrök) a mennyire distingválhatni ketteje Szürke szörü ketteje Röt avagy Veres forma szörü [Szent-margita SzD; Ks 14. XXXVIII. 7]. 1809 látom, hogy a' Replicájában citált Documentumai mind égyig közösök Alföldi Antallal, és Pizi Mihályal, valamint a' Replicais hasanolog közös s annál fogva nem distingválhatom a' Orbán János Fele-letit, amazoknak Feleletjektől [Kv; Pk 3].

disztíngváló elválasztó; care separá; Scheide-, Trenn(ungs)-. 1756: Lovak allasit distingváló fara-gott oszlopok 9 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35]. 1757 : A' nevezett Berket határunkban lévő Réttől distingváló Halmot nem tudunk [Balkács KK; BK]. 1765 mi ezen Erdőnek Szélességét Sohult is fel nem mértük, hanem csak éppen az allyát az Erdők Határát distingváló út mellet [Hosszútelek AF; JHb XXVII/25. 5]. 1769/1800 A mutatott kereszties fák . határt distingváló jegyeknek nem tarthatnak: mind azért hogy azok nem régiek? mind pedig azért hogy azok tsak olyanak, hogy privatus Emberektől vágottanak fenn egy Ember magassagnyira, nem pedig az fa tövében [Torda; TJK III. 38] | a praetendált Turka Pereuluj nevű helyen az három határ nem conterminalodik, aminthogy sem határ dombnak erectiojával sem pedig határt distingváló Keresztes fával nemis stabilialtottak, praetensiojakot | Szemlátomást valo dolog az hogy mely Erdőn ősvény mellett kereszties fák elegendők láttatnak, de azok hogy határt distingvaló jegyek volnának, ki asseveralhattya [BSz; JHb LXVII/3. 53–5]. 1784 a To közepin lévő kő Méták distingválják az Aranyi határt a Bánpataki határtól, a disting-váló kövek közül pedig most is láttzik [Bánpa-taka H; JHb XXXI/51. 10]. 1785 : A Taxások Veteményit az Udvartól distingvaló kert bé hosz-san a porond felé 35. Láb szin deszka gyalog kert Csére karokra öt öt szálával vj állapotban [Szu; Ks 73. 55].

disztíngválódhatik megkülönböztetődhetik; a se putea deosebi/distinge; unterscheiden/abgegrenzt werden können. 1769/1802 : éppen az egyenes igassággal ellenkezik, hogy oly helyeken distingva-

lodhatnék, az praetendált Határ [BSz; JHb LXVII/3. 55].

distingválódik elkülönítődik/választódik; a se separa/despárti; unterscheiden/abgesondert werden. 1676 Mivel pedig(n) az Al-Gyogy Vidéki jóságok ige(n) egybe elegyedve vannak, mind addigis migle(n) nem distingvalodnak, igerik az Atyafiakis ..Költségekkelis subleválni a' Dotalista Aszont [Sv; Törzs]. 1777: A Szakaturai Határ penig tudom hogj az Búdospataki Praedium Határáról nem distingvalodott [Szakatura SzD; TL]. 1778: Hát itten az Aranyi határ a Bánpataki határtól hon, mitsoda jegyek által distingválódik, metalis köveket s egyéb jegyeket mutasson ki a Tanu [H; JHb XXXI/51. 5 vk].

distingvált meg/kettéosztott; separat, despárti; verteilt. 1766: a Szomszédtság jussa nem engedi azt, hogy edgyiknek Marhája, Tyukja, Ludgyai, Réczéi a' másnak incommodallyanak, eleg pelda vagyon a distingvált Vdvarokon veszekedő szomszedokrol, hát még a' kik promiscue elik egymás Vdvarát, mitsoda Bekességet lehet onnan reménleni [Torda; Tjk V. 310].

distingváltat elkülönített/választat; a dispune sã se separe/despárti; absondern/trennen lassen. 1766 kére minket ... Torotzkai Péter Ur élete kedves Párja Mlgos Suki Klára Aszszony, hogy .. két antiqua Colonialis Sessiojít, Nem külemben valamely helyek, Puszták, s Szégelek azokhoz valok és tartozok, benn itt(en) a' Faluban s kereken mellette, mind azoknak Törvény szerint valo kijártatás által régi igaz határokat kijáratnok és figáltatnok is, és az hol ugy kívántatnek egyszer s mind gödrözésekkel és kövözésekkel a másokétol distingváltatnok [SLt XLVIII. 16]. 1766/1809: bizonyos állandó, és meg esmertethető halmokkal metáztassák ki, és distingvalják s distingváltassákis a két egyben folyo határt egymástól [BSz; JHb LXVII/3. 13].

distingváltathatik elkülöníttethetik/választathatik; a se putea separa/despárti; abgesondert/abgetrennt werden können. 1769/1802: Commissarius Uraimék némely öreg Emberektől meg kérdették, mind a helyet ottan lévő Pojánakat és erdőt, hogy hová valo Határnak állíttának lenni, de soholt is azon Erdők között .. semminémű meták(na)k erectioját, melyet határ domboknak fel hányásával distingváltathatának egy mástól nem mutathattának [Torda; Tjk III. 37] | Már pedig hiedelem felett valo dolog az ... Hogy az actionalt két határak tsak egy régi határ keresztül distingváltathatának, mely keresztetis fátéálnak hogy Nyárfában volna; melynél veszendőbb fa nintsen [BSz; JHb LXVII/3. 35].

distingváltatik 1. elkülöníttetik/választatik; a se separa/despárti; abgesondert/getrennt werden. 1737: egy Ló Istálló . külön külön tölgyfa sasokban, eregettetett, és bikfa deszkából magosan fel rakott állásokkal distingváltatva [Gorbó

SzD; JHbK XXVI/13. 11]. 1757 a Falu erdeje ez ut által distingváltatik [Nagyernye MT; EHA] | Biro Berke nevezetű Szigethbeli Berkének ... régi igaz határozattya, es Métaja . volt és terminaltatott ekképpen: .. amá .. fejer félbenn le tsonkált kopatz fűsz fánál, és elébb amint kerülő formálag árkos hely tettzik tartatott és terjedett régi igaz határozattya, és akkeppén distingváltatott az Balkátsi Lakosok kászálójától [Bethlensztmiklós KK; BK]. 1760: két Lab föld melyek tsak valami szakadásokkal distingváltatnak [Novoly K; BLt]. 1766 valamint a köz Vdvar vgy hatulso részeis ezen Jozságnak Soha distingváltatva nem volt [Torda; Tjk V. 314]. 1777: (A két falu) határai egymástul nem distingváltattak [Körtvélyes SzD; TL]. 1782 Kettős mezőnek határai össze ütköznek és egymással egy közönséges bizonyos mais tettzhető meta által distingváltatnak [Galgó Sz; EHA].

2. megkülönböztetik; a se deosebi/distinge; abgegrenzt/unterschieden werden. 1740: Csulje Zaharia bir egj Pusztá Col: Sessiot is, mellj az maga Telkéhez vagjon kertelve, mint hogy mellette vólt, mellj pusztá Sessio után lévő földek, és kaszálló helyek a' többi között el elegjedvén, distingváltatni nem tudat(na)k [Nagyoklos TA; Ks 89 Inv. 36].

disztinkelő 1. rendelés; rendre; Anordnung. 1623: az Egez Tartomant* be hyuassa egy Napra feyenkent es Ez My Eő feolelleók valo keues distinctioikt zep rendell eleykb(e) aggia velek Joll megh Ertesse hogy nekik lezen Nagiob keőnnyebsegekre haznokra hogy Rendell fognak zolgalny [Szu/Fog; Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — *Fogaraszölde lakosait].

2. megkülönböztetés, különbségtétel; deosebire, distinctie; Unterscheidung. 1650 Az Jobbagiok is mind eddigh valahol mit birtanak keozeonsegesen megh egj reszre voltanak, ez ugj utannis mindenűt egj arant minden distinkcio nélkül szabadon elhessek birhassak, az mezeötis egy arant elhessek [T; JHb XXXVIII/31].

disztrahál 1. elad; a vinde; verkaufen. 1597 Az Ispotalihoz walo sőt az Ispotaly Mester wagy it lehet wagy masúa distrahallya adgia el [Kv; TanJk I/1. 290]. 1729: jo kantza lovát.. ugj elrontották hogj csipőitől fogva a' Serenyig le kopodott a' bőre, melyet nagj kárával el tserelvén a masikot hasonlóképpen a sok postálkodást nem győzvén kárával kellet distrahálni [Sövényfa KK; TSb 51]. 1734 az Inctus az én Szénámat malitiosé hírem s akaratom ellen distrahalta s maga ususara fordította [Branyicska H; JHb XXXV/51. 24]. 1739 az I. Zöldi Gaspar Vram (Besenyei István Vr(am) elábalása után:) az Actrix(na)k egy bornyos tehenét, az elábált Debitor által préstálendo interesér el hajtátván azon bornyus tehenet meg betsültette, betsű szerint distrahálta [Torda; Tjk I. 176]. 1746 Rethinger Jánosnak Gubernator vrunk o Excellentiája Devara meg fogadott Serfőzójének

Se Egetbort, se sert titkon vagy nyilván pénzen distráhalni ... nem szabad [Déva; Ks 107 Vegvesir.] | Tudom hogy Diosi Kata Aszsz(ony-na)k maradtanak mind itt, mind másut szép portioi, kikis az eö kglme Successorira deveniálván azokból eö kglmek minyájan distráhalta az mit akartak [M. köblös SzD; RLt]. 1752: az eö Excellentiája bórának móst volna ideje hogj distráhalnak mert az árrán most el kelne [Gagy U; Ks 83 Péterffy Miklós lev.]. 1753 Akim Flora ... Tisztartóságában 11. marhát distráhal [Mezősályi TA; Ks 8. XXII. 9]. 1763: Mányika Juon ... mig a' Biróságot viselte ... Jobbagyait az Exp(onen)s Aszsz(ony)(na)k Kiket mivel s mikeppen taxalta, huzta vonta? minemü Bonumait distráhalta az ide valo Jozságából hire s akarattya ellen ő Ngának ...? [T; Mk VII. V. R]. 1772: az Erdőhátságon ... a' Tavaszi Buza, és Zab vetés vagyon nevezetesebb bővség(en) ... Mikor pedig bővetskén terem distráhalni szoktak Zaltnán, és Szászvárosan [Algyógy H; JF 36].

2. (el)pocsékol/prédál; a risipi/práda; vergeuden/schwenden. 1740: á Malombali Vámost ... hová distráhalta? [BSz; Ks 54. 72 vk.]. 1754: Azon Buzát, Zabot, Árpát, s egyéb gabonáit az említett Mlgs Asszonyrak ki distráhalta? ... Az említett Házi eszközöket ki hová tette, distráhalta, kinek, miért, ajándékon é, vagy pénzért megnyírt? [Fejér m.; Ks 22/XXIa vk.]. 1792: Maga Krajnyik uram zabját is az Uradalom Korcsomáján distráhalta [Szászváros; Ks 75. VIIIb/41].

3. (el)osztogat; a tot împărți; nach und nach verteilen. 1756: azonn Gernyeszegről el vitt Ládák-ból distrált (!) volna másoknak vagy el adott, vagy el ajándékozott volna [Kv; TGsz 51].

4. el/felhasznál, elfogyaszt; a folosi/consuma; verbrauchen/zehren. 1740: Egjéb Bonumiból nem tudom volt é particeps Sibitán Toma Sztán luon(na)k ha nem az Töröküzát a melyet el vett maganal el tartott és maga szukségire distráhalta [Bencenc H; EMLt]. 1758 az Actrix-(na)k fel Bugja szenáját magá(na)k distráhalta annak is az árrát mind eddig magánál felejtette [Torda; TJk III. 278].

5. el/lefoglal; a ocupa, a fi ocupat; besetzen, beschäftigen sein. 1739: Ennek előte bizonyos Deákok iránt parántsolt volt Excellentiád az Néhái Űdvezült Aszszony Jozsaginak Inuentatio-jára hogy Exmittaltam volna, örömet abban mingyárt akkor compleceáltam volna Excellentiának, de minthogy Deakim ide s tova voltak distráhalva nem lehetett exmittalnom [Kiskend KK; Ks 91]. 1743: mivel e nyári szoross idő s tsekély oeconomatskánk lovainkot distráhallya, meltoztassék Nagysagtok egy szekér iránt parancsolni [Hatolyka Hsz; Ap. Pótsa Lázár Apor Józsefhez].

6. szórakoztat; a distra; unterhalten. 1782: Sz Margitán pedig ilyen Companiát mostanság nem fog együtt látni. B. Kemény György Ur vgyan itten lészen, de ... a Mlgs Urfi nélkül ilyen Companiát distráhalni elégtelen lészen [Szentmargita SzD; SLt 17].

disztrahálhat eladhat; a putea vinde; verkaufen können. 1580: Az Jesuitak is semmy vto(n) es semmy zin alatt az be hozot borral, se az Clastromba se azon kyweol ne Compolkodhassanak se semmy egieb vto(n) ne distráhalhassak [Kv; TanJk V/3. 230a]. 1748: az Idegenek mézet hozván bé, poltránként és kupával itt a' Városan a' szabad sokadalmokon kívül ne distráhalhassák, hanem ha bé hozzák darabjában adhassák el [BSz; JHb LXVII/3. 199]. 1763 hogj nem prosperálhattam a Jozságból, nem tsuda, mivel semmit nem distráhalhattam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1772: a' földös uraság hogj a' parasztok is Distráhalhossák boraikat házalknál is egyenlő képpen mindenik(ne)k szemlly válogatás nélkül, meg szokta engedni ... árulhatták, 's korcsomárolhatták boraikat [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 81]. 1778: A' Biro Boka Péter köteleztetik addig, mig a' Mlgs Venditor Ur itten maradt szénáját, töröküzáját, s egyéb Mobiliát distráhalhattya v. distráhalhattatya és vecturáztatya, mindenekre gondot viselni [Mezőcsán TA; Ks 26. X].

disztrahálható eladható; care se poate vinde, verkäuflich. 1756: Laszoi vendég fogadoban distráhalható borból Palinkából, Zabból, szénából egész esztendőben prosperálhatni Rf 160 [Déva; Ks 101].

disztrahált eladott; vîndut; verkauft. 1747: Az mi az Inctusoktol distráhalt szanto földek dolgát illeti, azok tudódgja(na)k magok részekbe [Torda; TJk III. 126]. 1756: eö Exlja Nimet kertésze, köteles Udvar Biro Uramnak menstruatim minden distráhalt Leguminomokrol, kerti virágokról 's egyebekről, hová megnyit, és mi áron distráhalja — hitelesen demonstrálni [Déva; Ks 101]. 1767 az vasatim distráhalt sernek árra ... fel vetetvén tartozot ... administralni kientzven Rforintokat [uo.; Ks 94. 24. 4].

disztraháltat eladat; a dispune să se vîndă; verkaufen lassen. 1715: (A zsindelyekből) hirtelen kévántato szukségre distráhaltatni kellett [Beszt.; Wass]. 1732 esék értesemre hogy parancsolta vona a M: Ur hogj suhnt se distráhajjanak semmi naturat léuén most mindennek leg job ára, azért én distráhaltatni fogok mindent [Kóród KK; Ks 99]. 1740: Cseh Benjámin Uram által Igen Patakarol küldöt 4. darab borokot bekevel fel hoztak mindjar korcsomákra ki adtam, edgyiknek ejtelit distráhaltatom 7 polturán. [A. árpás F; TK 1. Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1760 (A tisztartó) szénáját hol, miképpen distráhaltotta eszre nem vehettem [Bethlen SzD; BK]. 1832 Exponeus Néhái édes Attyának ... a Temetésén és azután mindjárt, kítsoda, mitsoda névvel nevezendő el maradt fellelhető Javait, házi eszközeit, Marhát, Gabonáját s minden édgyet mássát a Néhainak, miképpen tractálta, és distráhaltatta? [Dob.; RLt vk.].

disztraháltathat eladathat; a putea dispune să se vîndă, a putea vinde; verkaufen lassen können. 1778 A' Biro a' Mlgs Vendor Ur itten maradt szénáját, .. distráhlhattya v. distráhlhattatya [Mezőcsán TA; Ks 26. X. — A teljesebb szöveg. *disztrahálhat* al.].

disztraháltathatik eladattathatik; a se putea vinde; verkauft werden können. 1816: itten Déván mint pura Fiscalitásban ilyen mulattságok, hogy Bor, Pálinka, Ser sat. distráhlhattassanak tartattak é? [Déva; Ks 118 Vegyes ir. vk].

disztraháltatik 1. eladatik; a se vinde; verkauft werden. 1743 eset értésére, az Protestans Asz(szony)nak eő Nsg(ána)k, hogj mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jusrol, deveniált Jozságok, mind állók, mind ingok felesen distráhlattak [JHb XLVII/24 Km-i konv. fog.]. 1756 akkoron Urfi Sándor Ur ő Nga Gernyeszegi Gazdaskodásának első Esztendőjében tudom hogy sok marhák Szalonának Bor Buza és minden féle Naturálék völtanak, melyek ... rész szerént az ő Nga Parantsolattyából distráhlattanak [Sáromberke MT; TSb 21]. 1768 az ország uttyától ezen irtt Fogado távul esik, mi pedig Falusiakul szegény állapottal lévén nem igen iszúk az italt nehezen disztráhlattatik [O. kocsárd KK; Ks 74/55]. 1774: a' mit Maceláltathat a' Hátulso Székben distráhlattassek [Kv; MészClev.]. 1777/1780: (A pálinka) kuppája a Fogadokban, mind a Denariis 60. distráhlattatik [Alparét SzD; JHbK LII/3. 18]. 1786 A P.Sz: Mihályi Fogadoban vagy 1785. ternet Almási bor Ur/34 Kupája distráhlattik à Xr. 4 1/2 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/34].

2. szétosztogattatik; a se impărți; verteilt werden. 1634 a' Romaban chinált Eoreg Oltarj Reliquiaimat, azokat chak ide az Monostori Templumhoz applicallyak, az ott lako Jesuita Paterek, hogy imide amoda, ne distráhlattassanak [Wass. — Wass János végr.].

3. szétszóratik; a se imprăstia; zerstreut werden. 1709: Buzája(n) kívül meg eddig semmit sem csepelethettünk bajlodva(n) a' mezei Takarmanyal, mig azt le nem arattuk ne(m) érkezhetünk csepeletniis sokfele distráhlattatva(n) à Jozsag soha bizony nem érkezhetik annyi fele [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

disztraháltatott adott, bocsátott; dat; gegeben. 1787 Az órának Vajda Samuelnek amiért az Licitatoria distráhlattatott orát meg igazította Dr. 36 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10].

disztrakció 1. eladás; vinzare; Verkauf. 1814: Ami pedig a' Borok' distractioját illeti, arról semmit se tudok [Banyica K; BfR 117/1].

2. elosztó (szerv); oficiu de distribuere; Verteilungsam. 1822: a' Déés Aknai Királyi Sós Tisztségtől a' Sáros Berkeszi Apro Sós Distractioanak meg hagyatott az, lo Hogy a' visitatio alkalmatosságával a' Dés Aknai Kir. Sós Kamara

Ispány Berenyi Emánuel Ur által, itten a' Berkeszi* Distractioánl hagyatott ujj Bollétakrol Hiteles Jegyzés vitessen végben, Hogy az ezen S. Berkeszi Distractiohoz tartozo 13 Helységbeli Hiteles Notáriusok által a szerént Testificaltassanak [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmond aprósó-áruló biztos aláírásával. *Sárosmagyarberkesz Szt].

3. elfoglaltság; treabă; Beschäftigung. 1690 Szám vevő Uraimek(na)k holl betegsége, holl egjeb distractioji, mind a' Számadó Betsülletes emberek(ne)k sok akadalljok miatt eddig haladott [Kv; KvRLt X. A. 5]. 1729 Az Asz(szony) m(na)k nem csak edgy, hanem két levelét is vettem .. melyekre a sok felé valo distractioim mijat válaszolni nem érkezhettem [Nsz; Ap. 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához].

4. szórakozás, időtöltés; distractie, petrecere; Unterhaltung, Zeitvertreiben. 1768 Székellyt ha ottan vagy 10 tisztelem s jo distractiot kíván(ok) [TKhf Alvintzi Gábor lev.].

disztribuíál 1. szétoszt; a impărți; verteilen. 1609: Az Ayton Allokna* Biro Vram eo maga distribuíalta (!) hat Remesपुरgi kest .. f 1 d 50 [Kv; Szám. 126/IV. 297. — *A fej-i udvarban]. 1695 ezen levelben legistalt szanto földeket, reketek es erdőköt eo klk közt distribuíáltak [Kakasd MT; DLev. 1. VIII.B. 7]. 1708 ő kglmekis distribuíáltak avvagy dislocáltak akkor azon borokat a' Falukra [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

2. osztogat; a distribui; austeilen. 1600 Circumspectus St(eph)hanus Radnothy fassus est lata hogy az zenat mellet zerzet Jspotaly Mester vra(m) iuhainak hogy ereossen distribuíálnak minden fele [Kv; TJK VI/1. 414].

disztriktuális kerületi; districtual; Bezirks-, Distrikts-. 1787: Méltóságos Districtualis Tábla. Méltóságos Groff Mikes János Ur Ó Nagysága Duplicaja sub praesentato Diei 18vi Xbr(is) Anni 1787. Numeroque 1716. Hozzánk Decretáltatván arra Triplicálunk à következőkben [Mv; BLt 6].

A mv-i táblát, amely 1754-ben költözött át Medgyesről Mv-re, alkalmasint az 1780–1790 között végrehajtott, kerületi jellű jozefinista közigazgatási átszervezés* következményeként illeték a címszövebeli jelzővel [*L. erre: Trócsányi Zsolt, Erdélyi kormányhatósági levéltárak. Bp. 1973. 14–6].

disztriktus 1. kerület; district; Distrikt, Kreis. 1641 Vitezleő Peczy Janos Colos Monostorj eggik kaptalan hiüünket boczatuan bizonios vallatasok veget hússeghetek districtusaban: kiben hogy job megdyaval procedalhassan Kglmesen paranczollya varasakban comparealni az districtusok belj Faluk lakosit [BesztLt 140 fej.]. 1703: vadnak Több Nemessi es Boéri becsülletes Rendek Districtusunk(ban)* [Fog.; UtI. — *Fogaraszöldén]. 1744: Pankota fekszik hozzá tartozandó Falukkal a' Mezőség Szélin a' Zarandi Districtusban [Déva; Ks 101]. 1824: A Dobrai Districtusban ki fizetődöt Rongy ... 41 flr 27 [uo.; Ks 106. 294].

2. *Fogaras* ~ a Fogarasföldre; Tara Fágárasului, Districtul Fágárasului; Fogarascher Land. 1632 Mű Zegedi Gergely Fogaras Varanak es districtusának (!) Vdvarbiraia [Fog.; Szád.]. 1644 Mw Leszay Istvan Fogaras Varanak es Districtusának Uduarbiraia [Fog.; Berz. 17. XII/3]. 1654 Mi Fogaras varossanak es Districtussanak hűtös szolgabirája H. Jstvan Deak* es Balogh Janos [uo.; Szád. — *Aláírása Stephanus Literatus Judex Nob Fog.].

disztriktushell kerületbeli; din district; Distrikts-, Bezirks-. 1641 Vitezeő Peczj Janos Colos Monostorj eggik kaptalan hiüünket boczatuan bizonyos vallatasok veget hűsseghetek districtusaban: kiben hogy job modgyaval procedalhassan K(e)g(ye)l-mesen paranczollya varasakban comparealni az districtusok belj Faluk lakosit Secus non factur(is) Datum in Possessione nostra Szasz Fenès [Beszt-Lt 140 fej.].

diszturbium 1. pusztítás, rombolás; pustiire, devastare, distrugere; Zerstörung. 1608 Az Hidelwen Volt Egi Maior de az distúrbiumban el Egett [Kv; RDL I. 83]. 1625 az scolaba(n) mind az ket Auditoriumba(n) valo lantornakat borította meg szebenj mihaline, mert az disturbiumkor mind el szaggattak volt [Kv; Szám. 16/XXX. 24]. 1688 In A. 1687 et 88 Dévai Várban provisiom alatt lévő eő Ngok jovakban lótt kár e'sze rint Az Disturbiumban Várbéli Tiszt Uraimek es Praesidium ben lévén, Szalonákatt meg szeldelven defect(us) lótt az szalonakban libr. 236 [Törzs].

2. *ibsz* zavaros idők; vremuri tulburi; trübe, verworrene Zeiten. 1622 czepehej Benedek vram teón illien vallast .. ez ell mult distúrbiumokban es dragasagokban, vetet volt Zalogban az eő angia . Jobagit* [Mihályfva AF; JHb LXVI/11. — *Előtte a jb-ok neve és lakóhelye]. 1628 k. Mikehaza* neuw falu. az sok distúrbiumokba(n) annyra el pusztult volt hogy sok ideig chyak egy emberis ne(m) lakta [SLt V. 17. — *SzD]. 1686 : ezekről* valo leveleket ennek előtte valo distúrbiumokba(n) el vesztette(m) [Bikfva Hsz; BLt. — *Ti. a földekről].

3. zavar; incurcătură; Verwirrung. Szk : ~ot *cselekszik* zavart kelt, félreértést okoz. 1739 kellett Kltek előtt panasz képpen jelentenem, Serfőző Uram mitsoda distúrbiumot akar tseledni közöttünk* atyafiakul [Torda; Tjk I. 169. — *Telekadásban való akadályoztatás ügyében panasz] * ~ot *hauszál* 'ua.'. 1740 a Postal-kodast már más szegenyek tizennegyedik rend-b(en) prostállják, amiotta ezen atyánkfia tsak ötször, mellyel az egész Varosnak nagy distúrbiumot, causalt s causál más [uo.; i.h. 180].

diszturbiumos zavaros; tulbure; verworren. 1666 Noha az D. Anak hűtös embere es darabantya uolt az disturbiumos időben s nem hogi Ura jouainak p(rae)daloia lót volna, sot jnkab mások-lis otalmazni kellett uolna kötelessége szerint, de az akkori p(rae)dalo üdödhöz kepest nem otal-

mazhatta az Ura jouait [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

diszvadeál lebeszél; a desfătui; abraten. 1598—1607 Annakutánna midőn Húnyadot megégette volna, Fejérváron akarta másodsor az nemességet levágtatni — de . igen diszvadeálták propositumában [ETA I, 195]. 1740 : Bornemisza soguram jo idein legyüvén, az Praefectussa által sok factiok által diszvadeálta [Ks 99].

ditrói I. mn a Ditró (Cs) tn -i képzős alakja; din Ditró/Diträu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Ditró; Ditróer. 1617 : Miklos Georgy Gyergyoban Gytray fiu volt [Sár.]. 1658 Ditray Drabantok [Ap. 1]. 1665 : Bayko Miklos Ditrái Nlis [Szárhegy Cs; Bál. 61]. 1720 : a' Ditrái Jobbágy György Déák Fiak Nagy Rét nevű kaszáló helyek [uo. EHA]. 1733 Gyergyajj Ecclesiak. Ditráj Ecclesia. Plebanus Ditráiensis. [uo.; LLt 1]. 1734 (A) Ditrái Mester Ura(m) . bizony meg fogia bänni még a' mostani nyakasságát [Alfalu Cs; Ap. 2 Szentimoni Páll plébanus kezével]. 1755 k. a' Gyergyó Szárhegyi Ditrái, és Várhegy allyai közönséges szabad erdő [Ditró Cs; EHA]. 1775 : a Ditrái malom [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78]. 1803 a' Gyitrai Communitas el vett ... egy Testvéremtől egj lántzot, két csafflingját [Toplica MT; Born. Xvc. 1/77] | a' Gyitrai Communitas ugj elkaszálta azon széna füvet .., hogj nem maradt rolla ... két szekérnyi szénára valo Fünél több [Szászrégen; i.h. 1/63]. 1831 : a' Gyitrai Határ. Ditrói Biztos [Gyergyóremete/Toplica MT; i.h. XVb]. 1850 a' Ditrói ország ut [Szárhegy Cs; EHA]. 1864 ezen düllo éjszaki részén a Ditrói község határával ütközik [Gyszm; GyHn 42].

Szn : 1658 Gitrái Mezei Balas es István [LLt]. 1664 : Gytray Magiarosi György libertinus [Ditró Cs; EHA]. 1696 Ditráj Bajko Gábor. Ditráj Benedek Thamas. Gyitraj Balyko András [Szárhegy Cs; LLt]. 1720 Gyergyó Széki Ditrái Falus Biró [Gysz; LLt]. 1753 : Ditrái Sipos Péter [LLt]. 1759 : Gyitrai Portik Mihály [LLt]. 1773 : Ditrái Puskás uraimék [LLt]. 1794 : Détései László és Gyitrai István uramék Oroszfájáról valo két nemes ember [LLt 227. L. 28].

II. *fn* ditrói lakos; locuitor din Ditró/Diträu; Einwohner von Ditró. 1755 az Pestis előtt Ifniu legény voltam, és a johokkal az maroson tul ott jártam, de a Ditráiak nem engették [Ditró Cs; LLt Gáfftona Mihály (60) jb vall.]. 1803 : azon helyet mais a' Gyitraiak birják [Toplica MT; Born. Xvc. 1/35] | a' Gyitraiak a' Topplitzaiaknak hat vagy hét szekér szénájokot erővel el vették [Gyszm; i.h. 1/14 Zacarias Anis'or alias Lázár (65) örmény kereskedő vall.]. 1804 ki jöttek a Ditráiak [uo. i.h. XVb].

diurnum 1. napidíj; diurná; Diurnum, Taggeld. 1718 : Pestis alkalmatosságával ... particulariter visellyenek gondot, à meg irt dolgokra*; naponként egj s két oraig öszve gyűlvén egj bizo-

njos helyen, és az meg irt Doctor Borbély, es egjéb betegek(ne)k s holtak(na)k ministraloitol vegjenek relatiot, ... Szükség pedig hogj ha lehet azok között is légjen Medicus, és Borbély, és ezek(ne)k is propter continuatos labores dietim rendeltessék ex Publico fizetés, vagj diurnum [Kv; KvLt I. 225 gub. — *Ti. a kirendelt személyek a pestises óvóintézkedésekre]. 1742: dietim lesz egy-egy garas diurnumok, kenyerekre napjára egy-egy ejtél buzával tartoznak [Usz; SzO VII, 416]. 1760 k.: Udvarhelyszéki Fő Király Biro Daniel István Urnak applacidáltaték mostan a két Diaetara különös Diurnum, az az in summa négy száz Rforintok [Ks 18. C. 2]. 1765 az Executores nem az Diurnumokból éltenek [Ompoica AF; Eszt—Mk Vall. 18]. 1787 Az egyikünknek ... mint Licitor Commissariusnak négy napi Diurnumába Hf 2 Dr. 40 [Mv; MvLev.]. 1793: a' ki Métázásra meg jelenő Birák Uraknak Diurnumok és Intertentiojok ... Rf 21 Xr. 30 [H; Ks LVII/53]. 1808: A Divisor Birák első ki jöveletekre Diurnumat az 3romnak H. fl. 3 Dr. 60 [Asz; Borb. II]. 1812: Tartzali üvegesnek hogy kijött a Varosrol diurnumat (adtam) [Mezőmadaras MT; MvRLt]. 1826: A Tit. Márkális Székre járt két Expressusnak Intertentiojokra és Diurnumokra külön külön napjára xfr. 50 kettőnek egy napra Rf. 1 xfr. 40 [Szkr; Borb. I]. 1829: Egy eskütnek a ki az Idegeny embereket az udvarb(a) egybe gyűjtette két napi Diurnumb(an) 30 Xr [Hosszúaszó KK; Born. Bod László tt szám.]. 1866 Ezen visitatoria fizetendő Diurnum naponta 15 f. [Gyalu K; RAK 120].

2. napibér, napszám(bér); simbríe cu ziua; Taglohn. 1700 a' dologtevő tavaszi napok bekőszőnven a' munkások diurnuma limitaltott [Dés; Jk]. 1796 Cserép egetőnek 7 napi Diurnuma 3/30 [WLt Cserei Heléna jk 74b].

divakodik dőzsöl; a se desfăta; schlemmen. 1838—1845 divakodik: dőzsöl, divatlanodik; udvarhelyi szó [MNYTK 107. 17].

diván török államtanács; divan; türkischer Staatsrat. 1618 az pasa megizené tőlök, hogy ő véle nem beszél, ... hanem ha mi dolga vagyon, adja írva articulatiom s ő az divánban az vezérnek eleibe adja s válasza lészen [BTN 88]. 1669: Kapihia (!)* Böer Sigmond ... elsőbbenis az Vezér es Kaimaka(m) kapui előtt jo akarokat szerezzen, hasonlokeppe(n) az teob Divánt üleo vezérek kapujnis (?) hogj ... az által dolgainkat jól kormaniozhattia [Törzs. fej-i instr. — *Elírás kapihiha ~ kapihiha h.].

divánszönyeg törökszönyeg; covor turcesc; türkischer Teppich. 1627 Feier apro szeoniegh Nro 7. Scallat seoniegh kettei veres, eggik kek Nro 3. Keosz veres szeoniegh Nro 3. Egy eoregh veres diuan szeoniegh [BLt 1 Béldi Kelemen lelt.]. 1628 Ket veg szekel karpit Nro. 4 ... Egy feier keczie ... Ket ueg Beczi karpit Nro. 2. Egy Vegh Flandriay karpit Veres Divanj szoniegh

Nro 3 [Gyalu/Kv; JHbK XIV/44. 2]. 1628/1635: Zeonegek, Egi fel veres djuan Zoniegh, Egi fel djuan Veres Zoniegh, Egi fejer fel diua(n) uere(s) rosaju szeonegh. Mas egi fejer fel diua(n) ueres rosaiu zeonegh Egi uiselt asztalra diua(n) darab ueres Zoniegh (igy!) [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen lelt.]. 1642 Az Diuan szeonyegeket hattuk Tholdalaghi Mihaly Ura(m) számara [Koronka MT; Told. 26]. 1654: Kett Eoregh Skarlat Diuany Szeonyegh [Csapó KK; LLt 100. C]. 1673: Egy Toldozott foldozott divány szönyeg [Fog.; UtI]. 1674: Az szönyeges ládában Vagyon három Uj fejer szönyegh Vagyon más egy Viseltes Devan szönyeg Vagyon egy falra valo persiai kárpit [Beszt.; Wass 72/6]. 1681 Vajda Hunyad Vára ... Aszszony háza . Vagyon ezen házban .. Divány szönyegeket, mellyek már igen viseltetek [Vh; VhU 502, 538]. 1683 Egy öreg Divan Szönyeg [UtI]. 1696 Öreg Devan szönyegh no 3 | Templomokhoz valo Aprob szönyegh no 2 [Bethlen SzD; BK] | Divan szönyeg három, asztalra valo három [Kv; LLt Fasc. 146]. XVIII. sz. eleje: Az Theatrumot ki mint szereti, ugy őltöztetheti, ... az Theatrum alá Diván szönyegyet terítettünk [Ks]. 1736: Hosszu szín volt az gyalui vár előtt csinálva, ugy hogy az Majestas helyén kívül ötven asztal volt benne elkészítve; az szín belől mindenütt be volt vonva diván szönyegekkkel | az nyújtószéken volt valami szép portai skarlát szönyeg, az nyújtóztatópád alatt volt nagy öreg diván-szönyeg [MetTr 394, 401]. 1751 visznek M. Sz. Királyrol Bolyában Deván Szönyegyet nro 2 [Told. 19]. 1752: Edgy Diván Szönyeg [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. 1761: nékem jutott hat szönyegem, ... négye volt Skarlát, ketteje pedig amaz nagy Diván szönyeg [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf]. 1788: Egy nagy foltos Divány Szönyeg. Egy viseltes kllim. Más egy viseltes foltos kllim. Egy kítsin Szönyeg [Mv; TSb 47].

Az adalékok némelyike diványborító szönyegféleségre is vonatkozhatik* (L. például az 1696-i kv-i adalékot).

divány kerevet, pamlag, heverő; canapea, divan; Divan, Liegesofa. 1796: Kolosvára a Divánert 15 — [Cserei Heléna jk 84b]. 1846 adjon két egy forma Divánt négy párnával, melybe jár két karikás ágyfa is [Kv; Végr.]. 1849 egy diván ... elrongyosodván tovább használni nem kívánta [Kv; Végr. Vall. 55—6] | maga a' Diván polituras federes Egy más gyönyörű Diván polituras ... a' diván előtt egy töltött párna hárasztal ki varva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1850: Egy hosszú töltött zöld divány [Mv; DE 2]. 1857: Diván vagy federes mátrácz [Bodola Hsz; BLt 11].

divat. Csak szk-ban: 1. ~ jában folyó pénz forgalomban lévő pénz; monedă in circulație; Kurentgeld. 1815 az Fejérvár felé menő ország utya, és a Sárdon le folyó Patak Szamszetsagok közt lévő ... telkit ... meg vettem ... Száz tizen ött Rforintba ... divatyában folyo Pénzben

[Sárd AF; KmULev. 3] * *mesterséget ~jában folytató* kb. mesterséget megszakítatlanul űző; care își practică meseria fără întrerupere; ein Handwerk ununterbrochen betreibend/ausführend. 1792 mivel Városunkban a Kézi Mesterségek tsak akkor mivel tethetnek ezen Helység(en) a midőn a Föld mivelés Szőlő munka és a tetemes Vectura engedhetik, Contribuenseinkre a közönséges adót, nem a több Városbéli és mesterségeket divattyában folytatható Mester Emberek-(ne)k példájok szerint, hanem azokra semmit sem, vagy legalább sokkal alább való tekintetb(en) vettessenek (így l) fel [Zilah; Borb. II] * *~jában (van)* a. (vhol vmilyen mesterség) szokásban van, vhol vmilyen foglalkozást űznek; a fi la modá; in Mode sein. 1732 Vagyon ezen Valkoi határon, elég havas, melyben épületnek való fenyő fa bővön találatik, a Sendely tsinálás pedig divattyában [M. valkó K/Szentjakab TA; TSb 51] | a Sendely-tsinálás divatjáb(an) [uo.; Told. 11/67]. — b. teljében van; a fi in toi; in vollem Gang sein. 1791: a' Mezősegen szántás vetés még ez előtt két hetekkel jo divattyában volt [Sztrezakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Tekei Józsefhez]. — c. bőségen/bőviben van; a fi din plin; in Überfluß haben. 1796 A kérdésben fel tött Hellyet a mig a fü Divattyáb(an) tartott rajta, addig a Neveztem két familia a maga hasznáért oltalmazta szorosabban [Uzon Hsz; Kp IV. 288]. — d. működőben van; a fi in functiune; im Betrieb sein. 1760: azon Sugo vagyis ugronban levő malom Divattyában lészen [Etéd U; NkF] * *~ja van* 'ua.; idem'. 1731 az malomból penig most alig jó ki öttven, vagy hatvan kőből gabona vám mikor jo divattya van is [Marossztkirály MT; Berz. 13. III/13].

2. *becsm* (nöre von.) *~ban van* kb. vki kapós, felkapott; a avea trecere, a fi căutată; begehrt. 1844: Szamasujvári kurva vagy dézsén* is most nagy divatba vagy [Dés; DLt 1247. — *A város nevét — a megőrzött régies frott alak ellenére — még ma is Erdélyszerte Dézsnek ejtik].

divatkozik dívik, divatban van; a fi la modá; in Mode sein. 1837 (Ahol) az a' rosz Szokás divatkoznék, melly szerint a' Hitesek változtatodnának, annak eltörlésivel az Ekkla érdeme-sebb tagjaiból választassék egy állandó Hitesség [Nyárádszttenedek MT; a hagymásbodonai ekl. könyve].

divatlankodik dőzsöl; a se desfăta; schlemmen. 1838–1845: divakodik; dőzsöl, divatlankodik; udvarhelyi szó [MNYTK 107. 17].

divatlanul kb. telhetetlenül; cu nesat, hămes; unersättlich. 1838–1845: Bősörél, bősöl, divatlanul eszik, iszik, dőzsöl, dombéroz [MNYTK 107. 14 bősörél al.].

divatos módis, újmódi; la modă; modisch. 1849 Egy Diofa divatos kanapé és hat hozzá való karos székekkel töltött [Wass].

divatozik használtatik, használatban van, használatos; a se folosi; im Gebrauch sein. 1861 írják fel a' ... Tabellába, külön jegyzetbe azt is, hogy egy féle nyelvet beszél é az Egyházközség, s minőt, ha vegyes nyelvű, mitsoda nyelvek divatoznak? [Gyalu K; RAK 59 esp-i kl].

divertál 1. betér/fordul; a se abate; einkehren. 1689 arra le indulván, divertaltam volt ide Sz lászlora [Szentlászló KK; SLt AU 35.].

2. elutazik/távozik; a călători/pleca; abfahren. 1742 El mulhatatlan nagy okra nevezve kellett vala egy napra divertaltom Hidvegi pusztá hazamhoz [Ikafva Hsz; Ap. 2 Dombi János Apor Péterhez]. 1765 (A commissarius) mikor a Militaris Esztendő kezdetin az új Birora az új quantumért, az emeritus Birora pedig az Restantiaért ki szállott edgyik Birora egy Executort a másikra mást szállított, és maga innen divertált, de mikor visszá jött mind a két Biron meg vette Diurnumát [Kisened AF; Eszt-Mk Vall. 284].

3. eltér/fordul; a se intoarce/abate; den Lauf ändern. 1722 Ezen Controversias széna helyb(en) annak előtte maros Vize járt, osztán onnét divertáltván másuvá a viz berek vette fel elébbeni helyét [Algyógy H; JHb XXXII/41].

divertálhat el/kiutazhatik; a putea pleca/călători; wegfahren können. 1755 fen nevezett Feő Ispány Ur mostan Sáliba hirtelen nem divertáltván, tehát cum initio May az mely napra fog terminálni, Expressussomat küldöm [Nsz; Ks].

diverza különféle dolgok, különfélék; diverse; Varia, Vermischtes. 1586: Comprehendallion* minden Diuersakat, keozeonseges Aprolek keolchegeket, Vgmint lowakra, Zekerekre, Es zolgakra való keoltséget (: etelek kyweol:) ruhazatokat kowachioknak való fizetgetest [Kv; PolgK 21. — *Ti. az ispm.] | Az diuersa tezen f 794/25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 67]. 1600 Az kazaltatasra es egyeb Aprolek diuersarais amith keolteot Tezen f 75/14 [Kv; i.h. 9/XII. 76]. 1625 Hat holnap alat Vrunk(na)k eo felgenek diuersaira Ieoueo Jarokra es postakra keolt f 1102/33 1/2 [Kv; i.h. XXXIV. 261]. 1646: Egyébféle ekléziabéli diversákra, úgymint kovácsok számára, mikor az harangot fölcsinálták, harangláb építésére az ácsoknak és kőműveseknek, holmi egyéb ekléziának szükségére való költséggel együtt erogáltak ékegymek cub. 15 m. 2 [Kv; ETF 107. 13]. 1650 Vrunk eő Naga diuersaia tt f 68. d 63. Rakoczy Sigmund Vr(am) eő Naga diuersaia f 43. d 22 [Kv; Szám. 26/VI. 440]. 1700: Kővetkezik az Szőlőműeltetésre . és egyeb diversakra való Erogation [Kv; i.h. 40/I. 23].

dividál 1. fel/megoszt; a diviza/divide; aufteilen. 1576/1577 Vgy Emlekezem Rea hogy Jteleo Mester Koromba 1575 Eztendeobe paranchiolt vala Nekem Lengiel kyaloy eo felsege hogy Torozkora, Zentgeorgyre Mennen es oth diuidaluan Az Jozagoth Thorozkay Jstúa(n) es Miklos keo-

zeoth ... M(e)ly diuisio Ellen Thorozkay Miklos Repelala „Vyuar” vára/Kv; Thor. VI/4 Em. Sulyok canc. kezével]. 1594: Szilagiban peniglen ... az mely iozagh attyokrol reaiok maradt volna, mi eleottwnk igire Borzasi Janos magat hogi egi mas keozeot az eo eocziuel Borzassi Georgiel ket fele diuidallya [Szászserked K; LLt]. 1617: mikoron minköt az Vitezlő More Lazlo es Boldisar Abrugibanian magok Szallasara hittanak volna az okon hogi mind eösökteöl, mind penigh Attioktol es Annioktol, maradt iok ha mik talaltatnanak azokat igaz lelkünk ismereti zerent kett fele diuidalnok ... [Abrudbánya; Törzs]. 1640: azon fele be szedetlen be varando Adossagokat, mind bizonyost, es bizontalant Diuidaltunk eo kigyelme(ne)k [Kv; RDL I. 116]. 1644: Az mely iokat az szegeny Maxai Balas Vr(am) 1644 esztendeo vtan acquiralt, ... azokat negy rezre diuidaltak [Mv; IB VI. 225/12]. 1654: marat megh Diuisiora tiz forint d. 90 ... Ezt három fele diuidalu(n) az ket resz tt f. 7/30 [Kv; RDL I. 142]. 1659: Az mi buza Zab es Arpa szegeny edes Attiamrol ... maradt azokat hagiom az Uramnak Mihalecz Mihaly Ur(na)k Turi Ferencznek Mihalecz Miklosnak es a leaniomnak Turi Ersebetnek negyen diuidallyak egy más között aequaliter [Altörja Hsz; Borb.]. 1675: Magjár Nagj Sombori János, és Sombori László Uramek leven osztozo Birak, Nemzetes Veglay Horváth László egy Testvér huga Horváth Iudith Aszszonj között; Edes Attjokrol reajok maradt Bonumokat Dividaltuk ez szerint [BSz; RLt O. 35]. Ne(m) diuidálták az jorzagot [Impérfa Cs; BCs]. 1725 persona vagjon 84, fel vetett Quántum, vagjon rajtak Rf 243 aszt három felé dividálván főre, nyírla, és marhára [Ks 99 Miske Imre lev.]. 1732: (A) Colalás alá alkalmas földeket ... ez szerént dividálok [O.bogát AF; JHb XXVI. 59].

2. (el)oszt; a împărți; verteilen. 1660: ha Indiuisus volt az Jobbagy, Eö kgmek diuidalliak aequaliter [Altörja Hsz; Borb. I].

dividálás felosztás | osztozás; împărțire, diviziune; Aufteilung. 1580: azon possessioban Eormenezekesson lakok pariformi(te)r consentialtak az my diuidalasunknak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1617 Az Abrugyalua mellet valo Espan Auasnak kitt hinak kett fele valo diuidalasra engettük [Abrudbánya; Törzs]. 1722: midőn ... Groff Keresztszegi Csáki Sig(mon)d és Csáki Imreh Vrak eo Nagok mint Nehai edes Attyokrol ... eo Nagokra devenialt és eddig indivise maradt Erdélyi alább Specificalt Jozságok(na)k Dividálásra hivattak volna ... Gorbora El mentünk [Gorbó SzD; JHbK XLV/50].

dividálatlan osztatlan; neímpărțit/divizat; ungeteilt. 1643 az giümolcziös is dividalatlan [HSzj gyümölcs(ös) kert al.].

dividálhat fel/megoszthat; a se putea diviza; aufteilen können. 1677: migh az huszon negy forintott az három Atiafiak ... ne(m) deponalliak

reszek szerent addigh ne(m) dividalhattiak, azt deponalvan eo keglmek, az utan aequaliter dividaltatik [Illyefva Hsz; Bál. 61].

dividált fel/megosztott; împărțit, divizat; aufgeteilt. 1677: Ezek penigh az Braditol^a marat, es diuidalt Eöröksegek [Abrudbánya; Törzs. — *Brádi Mihálytól].

dividáltat (fel)osztat; a dispune să se împartă; aufteilen lassen. 1735 Az Excellentiad szokott fött Vizeinek való Specieeket én megvizsgáltam, ugy látom hogy igen sok benne a Badian ..., en azért badiant tsak egy lotot elegyitettem közzib(en), azonban tizenkét részre ugy dividáltattam — hogy mindenik ingrediensből egyaránt legyen [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.].

dividáltatik 1. fel/megosztatik; a se divide/diviza; aufgeteilt werden. 1621: kelletet ez megh Newezet portiot Boliaj Gaspar(n)ak aequalis divisióra ereztetni, ki Imar diuidaltatotis [Bolya NK; JHb XXII/19]. 1673/1788 a' vásári, és az oláhok korcsomárlásából való Proventus^a a' két Eklésia között dividalassék aequaliter [REKlt Acta cons. 61/788 fej. — *Később e jövedelem *dolgosia* néven (l. ott) kezeltetett. ^bTi. az abrudbányai ref. és un. egyházközség között]. 1677: migh az huszon negy forintott az három Atiafiak ... ne(m) deponalliak reszek szerent addigh ne(m) dividalhattiak, azt deponalvan eo keglmek, az utan aequaliter dividaltatik [Illyefva Hsz; Bál. 61]. 1720/1811: Az öt kas Méh ad tres aequales partes dividaltatnak [Szotyör Hsz; Borb.]. 1748: a Demeter Márton háza után való földek egyaránt a több osztott Hidalmási Házhelyekkel dividáltassék atyafiságoson és igasságoson közöttünk három Testvér Atyafiak között [Hidalmás K; RLt O. 3].

2. osztatik, tagoltatik; a se împărți; aufgeteilt/gegliedert werden. 1677 Udvarház három házokra, egy konyha forma szénházra s egy Pítvarra dividaltatott [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

dividáns osztozó, osztozkodó, rég osztályos; care participă la împărțire; teilend, Teilungs-. 1642: Eottueos Benedekne adossaga kit most Diuidalnj kel' az Diuidans verek keozeott teszen --- f. 36 d.— | mind az keet rendbelj Diuidans ver ez Deliberationknak annuallanak [Kv; RDL I. 128].

divízió 1. osztozás, rég osztály; împărțea, partaj; Teilung. 1577 Jwttthank az dengelegy^a porchjonak az dywissioira tholdalagi ferencz arrol Sem lewellet nem p(ro)ducalla, Sem az Jozagot megh ereztanj, wagj oztani az wegezes lewel thartassa zerenth [Vajdasztiván MT; BfN 71/19. — *Dengeleg SzD]. 1670: Mj ... Hwteos ozto Byrak coloswarath ... Minek eleötte azért az Diuisiohoz kezdetwk (l) volna hozza Catha Azzonj egj Inwentariumat eleöngbe [Kv; RDL I. 6]. 1677: Az Bradi Janostol marat Eoreksegek(ne)k Diuisioia igi vagion [Abrudbánya; Törzs]. 1625:

A kiért perlettwnk Bicolcz Chereiért cziak azt keuanniuk diuísiora [UszT 137b]. 1627 Wicej Peterne Aszszoniomat Elseoben megh Eskwtettwk, Hogy mindennemw Jokat, az mellik az Diuísiora ualok. Eleő neuez, es ad, mind penzt, Araniat Ezwsteot, mind Jugo es Jngatlanokat, akar mi neuel neuezendeoket [Kv; RDL I. 132]. 1639 a' diuísiorok én számomra jutot az á ház hely [Homoródsztpál U; Szád.]. 1701: Távu legyen s Isten oltalmazza ő kglmeket attol, hogj ő kglmét Tholdalaghi András Ur(ama)t azzal busítsák, szomoricscsák, hogj ő kegjelmétől Törvényes Divisiót kívánnyanak [Kv; SLt FG. 55]. 1713: Mi ez ide alabb meg irt személljek eo Kglmek meg égezzet akarattyokból nehái Cassai Borbára Aszszony reszin levő jószagnak s jobbágyoknak Divisiojara exmittaltattunk [Orbó SzD; JHb XLI/2]. 1724: Melly Divisionak Seriesse modo praemisso így menven végben mi előttünk és mi általunk, ennek jövődöbeli bizonságára irtuk és attuk ezen osztosztato Levelünket [Asz; Borb. I]. 1745 Elébbeni irasomban feltettem volt azt, hogy illy szoross divisionak magamat nem submittalom [Torda; Tjk II. 10]. 1747 hibásan Polyt azon Divisio [Uzon Hsz; BLt]. 1762 a Divisio, és Successió állapottja premtorie dirimaltassek és Végezödjek [Búzásbocsárd AF; Mk]. Szk: ~ *celebráltatik* osztozás megejtetik/végbevitetik. 1627 De myuel az vr Jsten beolczi Tanacziabol Nagy Ferenczet Ez Arnyek világol ki szolítva(n), vyobban Diuisionak kellet Celebraltatni. Az mi Jouaj maradtanak Azokat az Attiafyak keozot, kinek kinek az Eő versege szerent portioiokat ki mutatua(n). Annak okaert Az Hazakatis vyobban kellet keozteok megh osztani [Kv; RDL I. 132] * ~ *melé hlv* osztozásra szólt fel. 1745: Illjen okon kelletett nekem az It ő Kglmét Divisio mellé hivnom, ... hogy ... négy Gyermeke maradván az Anjai Jusban illő hogj rata portiojok kiadatassék [Torda; Tjk II. 9] * ~ *melé szólt* osztozásra szólt fel. 1747: Illyen okon kelletett nekem az Jnctusokat Divisio mellé szollittanom, hogj t.i. Néhai Férjemmel Bőjte Nagj Samuella appropialta(m) volt edgj Jozzagot ... a' Kolosvari uttzáb(an) subdividaltatni in duas aequales partes kévánom [uo.; Tjk III. 124] * ~ *ra megy* osztozásához lát. 1617: minek előtte az Diuísiora mentunk volna, mind More Laszlo, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kötel alat, hogi ez mi diuisionkon mind az kett fel meg al [Abrudbánya; Törzs] * ~ *ra menti* osztozásra került. 1775 birunk a' Tobisok Vereje nevezetű Verőben mint Atyáinktól reánk marad 's a' Bartók familia között már nem tsak egyszer divisióra ment aviticumot, 30 vas tsinalás verőt [Torokó; Bosla] * ~ *t admittál* hozzájárul az osztozásához. 1808 Mi Kövendi Nagy Péter, Gál Moyses, és Tanka Moyses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hites Assessorai, és az aláb következendő Osztálynak végben vite-lére ki rendelt Divisor Commissariusok ... el mentünk a Székely Márton ő Kegyelme lako Házához, még pedig ezen Commetaneusokis jelen

lévén velünk ő Kegyelme mint Hútesek, kik előtt a praetensus Piu Székely Márton ő Kegyelme a' Divisiót önként admittálván ... Házához bé bocsátott [Asz; Borb.] * ~ *t celebrál* osztozást megejt/végbevisz. 1622: My hwttös Diuísiorok hiuatatunk Ennek okajert miuel hogy az Vristen Tothazj Mihaly Vramat ez világol ki ueötte es gyermekj maraduan, varosunknak io zokassa es teörüenie zerent közöttök Diuísioit celebrálnank [Kv; RDL I. 119]. 1627 Ez Arnyek világol ki szolítuán eo kglmét Wicej Mathe vramat, maradtanak fijaj, leanj, és vnokaj az kik keozot Diuísioit kellet Celebralni varassunknak teorüenie zerent [Kv; i.h. 132. 2]. 1635 az mi keues az Adossagokon felül megh maradt abból Divisiót celebraltunk, kinek kinek az eo reszeket excidaltuk az Divisio szerent [Kv; i.h. 23]. 1673 Belenyesi Szabo Istva(n) Vr(am) Hadnagy Vr(am) által megh fogattassék, és az toronyba(n)* be vitessék, és mind addégh ott fogságban tartassék valamigh igaz Divisiót ez városnak Successioja szerent az kikkel illik nem celebrál [Kv; PolgK 143. — *A városi fogház]. 1699: D(e)l(i)b(eratu)m. Constat hogy az mely jözagot Baktzi Miklos, Baktzi Boldisar, Baktzi Istvan, Iosa György, Erdős Samuel, Nagy Ferencz, Baktzi György Kökösi, Baktzi Gábor ur(am) Albisi, és Baktzi Gaborne, az Peter papne Asz(onyo)m jözága vicinu(m)jab(an) birnak, azon jözagh eo kglmítől indivise biratot mind ez mái napigh, azért intra quindenam azon Fundusbol celebrallyanak eo kglmek realis divisiót [Zalán Hsz; Borb. II]. 1715 jöve(ne)k mi előnkben illyen betsületes két egy testvér Atyafiak úgy mint ab una Bakcsi Ferencz Ur(am) a parte vero altera Bakcsi István Ur(am) ambe partes Sepsi Szekiek Ethfalviak p(rimi)p(i)lusok minket meg bírálván kezek bé adásával Celebralanak benn valo Fundusokból és örökös földekből illyen örökös divisiót* [Étfva Hsz; i.h. — *Köv. az osztozás] * ~ *t tesz* megosztózik. 1782: arról reflektálok hogy egyszer Veress Márton Gálffi István uramnál ... a' jobbágyokból Divisiót tettenek vala [Torda; KW Vall. 13].

2. osztóz/osztályos egyezség; in voialä de împărțire/partaj; Teilungsvereinbarung. 1577: az My az erdely Rezt Nezej abból tholdalagj ferencz Nem tharttozik djwisiowal, hanem chak Quartawal [Vajdasztván MT; Bfn 71/19]. 1580: azon possessioban Eormenzekosson lakok (a) diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg tartasat minden fel Eonno(n) magokra Libere assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1611: Mindeneknek eleotte az Constitutio zerint az kit az oszlasnak feo dolga illetet, meg eskettuk, hogy mindennemu Jokat, az Djujsiora valokat, igazan eleo ad es neuez [Kv; RDL I. 90]. 1642: diuísioiokat, compositioiokat nem tudom eo kglmeknek [Szentkatolna Hsz; Bél. I]. 1683 Ószve ereszkedven az Falu az Ministerrel az Vambol* tesznek illyen divisiót: Egy resze az ministere, második az Faluie, harmadik az Molnare [Borzás Sz; SzVjk 48. — *Ti. a malom vámjövédelméből]. 1739: az A. az Contro-

versiában forgo széna fűb(en) hogy vagy maganak vagy Praedecessorinak divisiójok lótt volna nem comprobálhattya [Torda; TJK I. 164]. 1775 : mintsem olyan bontakozást tsinállyon a' Divisioba készeb inkább más Verőt adni a' Praetendensnek [Torockó; Bosla]. 1781 : Divisio szerint jutatt részét le fizette [Mv; DE 4. XXXVI. 1]. 1820 nagyon szükséges volna megmutatni. hogy ezen Divisio szerent Mihálynak akkor jutott Jozság ma ki birtokában van ? [Mv; Borb. II].

Szk : ~n/t megáll osztályos egyezséget meg/tiszteletben tart. 1597 : Mely fellyewl megh Irt keozteok valo el Jghazitott dolgoknak es ozlasoknak megh allasarul, my eleotneonk így vyghezenek, hogy . p(ro)cator lewel mellet keotek maghokat megh allani ez megh Irt diuisiot, es tutoriatul valo megh eleghetyst [Galac BN; Wlt. — A teljesebb szöve. *dos(z)* 1. al.]. 1677 : minek előtte az Diuisiora mentünk volna, mind More Laszlo, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kötel alat, hogi ez mi diuisionkon mind az kett fel meg al [Abrudbánya; Törzs].

3. osztoztató határozat/döntés; hotárire de impärtire; Teilungsbeschuß. 1576/1577 Vgy Emlekezem Rea hogy Jteleo Mester Koromba 1775 Ezendeobe paranchiolt vala Nekem Lengiel kyraly eo felsege hogy Torozkora, Zentgeorgyre Mennenk es oth diuidaluan Az Jozagoth Thorozkay Jstúa(n) es Miklos keozeoth . M(e)ly diuisio Ellen Thorozkay Miklos Repelala [Thor. VI/4 Sulyok canc. aláírásával].

4. kát zászlóalj(nyi); divizion; Division. 1785 : még katanaság ezen a földön több nintsen, hanem itt Szászvároson volt eddig egy Divisio Dragonos [Szászváros; BK].

divizionál(é) osztály/osztózólével; scrisoare/act de impärtéală/impärtire; Teilungsbrief. 1642 : Eottues Benedekne Azzonom adossaga, meliet mi hteos Diuisorok adiudicalunk, noha appellatioban uagion, az mint oda fel Diuisionalban megh irtuk, most is Diuisiora iriuk teszen f. 30. d. 75 [Kv; RDL I. 128]. 1767 : á mi illeti az A. Csernaton jóságáról exhibálando Divisionalet és Contractust azt á Leány ág azért nem co(m)municálhatta á fiu aggal hogy azok masok literaléi és tegnapi napon jött kezére | sub No 45. indigitaltatik egy Divisionale vagyis compo(siti)o . . . hogy á leányok az oroszfalvi és osdolai jóságokban miként osztozodta(na)k tehat omni Jure nem excludaltathatik ma az p(rae)tendens leány ág [Oroszfallu Hsz; BLev.]. 1766 : Producállya hát a' Néhai Tiszteletes Szaniszo István és Sigmond Vramek között lótt Divisionalet [Torda; TJK V. 316].

divizionális 1. osztály/osztózólével; scrisoare/act de impärtéală/impärtire; Teil(ungs)brief. 1642 : melj adossagott . . . melik fizesse megh, ide alab az Diuisionalisban megh iriuk [Kv; RDL I. 128]. 1677 : Vagyon egy öreg üst Annoké*, fizesse ki a többit belőlle, az mint böczűje az divisionalisba(n) extal [Kv; i.h. 155b. — *Előbb ugyanezt a leánykát Kisanna néven említik]. 1791 (A levelek)

közül némellyeket nékemis mutogatott Kőpetzi Uram és olvasat nevezetesen egy Divisionalistis [Várfva TA; Borb. II]. 1820 : nagyon szükséges volna megmutatni . . . Mind azon Divisionalist, melynél fogva nehaj Sándor Mihály János Testvérel megosztotak [Mv; i.h.].

2. ~ levél osztózó/osztálylével; scrisoare/act de impärtéală/impärtire; Teilungsbrief. 1677 : minek előtte az Diuisiora mentünk volna, mind More Laszlo, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kötel alat, hogi ez mi diuisionkon mind az kett fel meg al, Ha penigh valamelliek feel megh nem allana ezen diuisionalis leuelnek ereieuel ezen megh nevezet Birak . . . az meg nem allo felen exequálhassak [Abrudbánya; Törzs]. 1676 Ezekb(en) az Divisionalis level continentiaia szerent valamelly jók jutottanak Daniel számára mind meg vad(na)k, az egy testállásos régi forma övön kívül [Kv; RDL I. 155a]. 1735 Ha köztötünk lett volna realis divisio, arrol iratott volna Divisionalis level [Torda; TJK 82]. 1792 Mellj fenn meg nevezett Atjafiaknak mi előttünk és általunk lett osztozásak hogj mindenekb(en) a meg irt mod szerint ment légjen végben, miüs jövendőbeli bizonságul, igaz hütünk szerent, tulajdan petsétünk és Subscriptionk meg erősítése alatt meg irtuk és adgjuk ez Divisionalis Levelünket [Aranyosrákos TA; Borb. I].

divizlós osztozásos, osztozásbeli, rég osztályos; de impärtéală/impärtire; Teilungs-, Divisions-. 1762 olyan p(rae)tensiók adták elő magokat hogy meg nagyobb difficultásokbann invólvaltatott volna ezen divizios Causa [Kvh; BLev.].

divizor 1. osztoztató bíró; jude divizor (insărcinat cu impärtirea moştenirilor); Teilschreiber. 1603 : Mw Várostol választot Hwtős Divisorok . . . el mentünk az megh nevezet házhoz [AsztC Jk 16a]. 1614 : My Pitter Luch, es Nylas Gaspar, Huteős Diuisorok* [Kv; RDL I. 95. — *Alább : My felliul meg nevezet ozto birak . . .]. 1623 : My Desi Eottues Janos es Hannes Eppel Varostol valasztot huteos Djuisorok adgiuk tutlara mjndeneknek az kiknek illjk, hogy huanak mjnket,

Colosuarat magiar vczaban, az Istenben el njugot Tizavasarihely Borbeli Janos hazahoz [Kv; i.h. 120 Hannes Eppel kezével]. 1656 eskwszeom hogy . . . a lakadalo(m) utan egy hettel Diuisorokot uiszek hazamhoz [Kv; KvLt Vegyes ir. III. 143]. 1674 Csomor András jovaibol tempore diviionis percipialtunk egy pártha eovet . . . melyet divisor Uramék akkor az régi boldogjabb údeobeli aestimatiob(an), ugy mint eotven forintban hagyván, mi fellyeb el nem adhattuk 46 forintnál [Kv; Szám. 34/L. 1]. 1680 : ez ott levő akkori beczülletes Divisorok investigálva(n) az dolgot akkor az fen forgo alkolmatasságh szerent reszt iteltenek volt az defunctá(na)k az Zöld familiabol [Kv; RDL I. 158]. 1695 : Arkosi István Nemes Colosvár Városá(na)k edgyik hütős Szám vevője és edgyyszer s mind Diuisora [Kv; Berz. 2. 28/43]. 1762 Az allyasabb Ingo Iók penig az Inventariumbol ki

Nyilaztatván, a Jozságokban a végre delegando Divisorok által excindaltassanak és Assignaltassanak [Búzásbocsárd AF; Mk]. 1775: a' Divisor Urak által Tsüres Kertnek assignalt darab Helly [Szőkefva KK; Újf. 3].

2. ~ bíró osztoztató bíró; jude divizor (insär-cinat cu împărțirea moștenirilor); Teilschreiber. 1808 A Divisor Birák ki jövedelekre Diurnumat az 3romnak H. fl. 3 Dr. 60 [Asz; Borb. II].

3. ~ kommisszárius osztoztató biztos; comisar divizor (insär-cinat cu împărțirea moștenirilor); Teilungskommissar. 1808: Mi ... az aláb követke-zendő Osztálynak végben vitelére ... ki rendelt Divisor Commissariusok ... el mentünk á Székely Márton ó Kegyelme lako Házához [Asz; i.h. — A teljesebb szö. *divízió* 1. al.].

4. ~ régiszr osztoztató bíró/biztos; jude/comisar divizor (insär-cinat cu împărțirea moștenirilor); Teilschreiber, Teilungskommissar. 1767: Divisor Regiusok .. voltanak akkori Kirally Biro Sarosi György vr(am) és Iszlai Farkas uram [Udvarfva MT; Told. 44/32].

divoreiál (válóperben) elválaszt; a divortja, a despárti (prin divort); trennen, scheiden. 1680: Causa Sz: Gothardiensis. Tötöri Tót Marto(n) Ferentz Mihalyt constitualyia képében felesége Martonos Kata ellen. Deliberatum ... communi consensu arra leptünk hogy divortiallyuk az legint az aszszonytól, et ad 2das nuptias admittal-lyuk tsak lehessen in D(omi)no [SzJk 148]. 1684: Tar Ersoknak N. Thorma Benedek p(ro) t(empore) hütös feleségnek, ... rut parznasaga ... meg annyi vilagos jelekből irtozassal constalua(n) előttünk, Tetzet mint olyan közönseges paraznat diuortialnunk ferjétől [i.h. 203]. XVIII. sz. eleje: Megh vizsgálván az szent szék ezeknek az pereseknek Causájokat ... Szabo Judithot Vargyasi Balástól divortiallyá [Kük.; SLt AU. 14]. 1720: Tetszett azért az Szent Partialis Széknek Tekint(etes) Nemzetes Fekete örsebeth Aszszonyt mint ártatlan felt Ferjétől Fogarasi Samueltol mint nyilván valo paraznatol divortialni [IB a sővényfalvi ref. partialis synodus hat.]. 1731 k.: Fekete Ersebet Asszant ... Férjétől Fogarasi Samueltol divortialták [Born. XXXIX. 16]. 1766: Referalja ... az A. Aszszony h(ogy) az I. férje hitetlenül tizenhárom esztendőktől fogva el hagyta, ... facultaltatik* hogy ha elegendő okot produ-cal az A. ő kglme két három Atyafiakkal együtt Divortialja [GörgJk 208. — *Az esp.].

divoreiált elvált; divortjat; geschieden. 1642: Az minemu adossagokat penigh Diuortialt Felesege vtan Czinalt, azokat az adossagokatt, Veleo Jstuan mostani Felesegeuel szenuegie [Kv; RDL I. 128].

divoreiáltatás (válóperes) elválasztás; divortjare, despártjare prin divort; Ehescheidung. 1680 Personalis comparitioj at mivel ne(m) lattyyuk leányanak Birtalan Katanak ez oko(n) diuortial-tatasatis diferallyuk [SzJk 149]. 1684: citaltassa*

partialisunkra, ha ne(m) jő, remilheti diuortialta-tasat [i.h. 203. — *Ti. a férjét] | Sütő Istvánné diuortialtatasat kívannya ferjétől s mert ektelen karomkodo, sanyara(n) tartya, s veri [i.h. 20].

divoreiáltatik elválasztatik; a fi divortjat; geschieden werden. 1642: Veleo Jstuan ... nemi nemu okok mia, az eleobeli Felesegeteol Diuortial-tatott [Kv; RDL I. 128]. 1672: Causa Katonaen-sis*. Erős Ersók de Magyaro keresi Kovacz Balintot matkáját. adgja igaz okat miért hadta fel szövet-segét velle. Deliberatu(m). Mivel egymashoz valo szeretetek megh hült, azért tetzet hogy divortial-tassanak egymastul [SzJk 120. — *Katona K]. 1680: Csernatoni Janos uram, hitetlen fugitiva Feleségetől divortialtatik [i.h. 145]. 1681: Kerekes Eörsök diuortialtatni kiva(n) Tetsi Andrastol [i.h. 160]. 1689: Látvá(n) az Asszonymnak propositio szerint igasságát, Urá(na)k két uttal valo mellöle csalárd el menését ... divortialtatik [i.h. 235]. 1695: Hat vagy hét hiteles tanuk nyilván repor-tallyák hogy az Inctus Lengyel Mihálynak más hites feleségeis vagyon, kit is maga helyében rabságba(n) hitetlenül hagyott és ez mostanit azon fellyül el vötte, harmadikatis akart el mátká-sitani Kolosvárott, tetczett azért a' mí törvé-nyünknek, hogy tovább, Eröss Judith infidelis parázna Férje(ne)k köteléb(en) ne tartassék, hanem divortialtassék [i.h. 297] | Deesi Alvinczi Nagy Istvantul divorciatottat nem Kis faludi Anna asszony [Dés; Jk]. 1696 Causa Czegeien(sis), Veres Kis anna Férjétől Iszák (!) Jánostol divor-tialtatni kiva(n) mert hitetlenül el hadta [SzJk 297]. 1699: Causa Bonczhidainen(sis). Lakatos Gergely renovallyá is (!) ujjobba(n) suscitallyá causáját felesége ellen, és divortialtatni kiva(n) [i.h. 319]. 1766: az A Aszszony mint nyilván-ságos parázna az I. férjétől Divortialtatik [GörgJk 207].

divoreiáta elvált feleség; soție divortată; die Geschiedene. 1798: Tudom ... Nehai Miko Miklos Ur, Divortiatájának, Bernárd Kristina Aszszony-nak edgy Curiáját [Szentkatolna Hsz; Mk R. N. IX/109. 3]. 1819/1831 Hunyadi Rosália Kérelem Levele, hogy a' Tar Anna Hunyadi Sámuel Divor-tiatája által ki viendő Executio fel függesztessék de 26ta Januar: 1808 [Aranyosrákos TA; Borb. II].

divoreiő (válóperes) válás; divort; Ehescheidung. 1591 (Berekzazi Mathe) ada valami Jegzest kezemben, melinek tenora ez vala hog' eő közötté es feleseghe közöt diuortiois p(ro)núntialtatott pypők vram sekin [KvLt I/60].

divoreionál válási döntés/ítélet; decizie/sentință de divort; Ehescheidungsurteil. 1602: Az fogoly azzony ... az zent zekteolis diuortionalt nem veott [Kv; TjK VI/1. 126b].

divoreium (válóperes) elválasztás; divort; Ehescheidung. 1628: ez okonnis diuortiomot kuanok

az z(ent) szek<től hogi> eginehanizor megis akart foítani* [SzJk 19. — *Ti. a férj a feleséget]. 1639 : Megis Fűzesen lako Nagi Janosne Leaniat Ersebetet bocziatta az Ecclia hitőtlen ferienek keresesere suis modis, es az hol fel találhattia plectaltassa, aloquin Divortio ma az Eccliatól nem lezen [i.h. 46]. 1679 : Causa Feöldvariensis. Kotsis Ersik diuortiumot kiua(n) férjétől Székely Istva(n)tol [i.h. 141]. 1691 : Causa Göcziensis. Sos Annok Férjétől orosz Mihálytyl divortiumot kivan mert vagyon négy esztendeje hogy a' férje el hadta [i.h. 249]. 1766: én a Divortiumot nem urgeálom mint hogy okot is rá nem szolgáltatam [GörgJk 206].

divoreliumos válóperes; de proces de divorç; eheschidungs-prozessual. 1731 k. : Ugyan azon divortiumos Causa tractaltatván in Forro Ecclesiastico hányan voltak azok a Fatensek a kiknek bizonyág tételekre ... Fekete Ersebet Asszant ... Férjétől Fogarasi Samueltól divortiólták ? [Born. XXXIX. 16 vk].

divulgál nyilvánosságra hoz; a divulga; bekanntgeben. 1761 : az expedialt Leveleket p(eni)g divulgálnom nem szabad, hanem Relationkra magamot referalom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 9].

diszgusztál elkedvetlenít; a dezgusta; verstimmen. 1728 : az Ur Groff Uramotis ilyen szomorú állapotában dizgusztálni nem akartam [Darlac KK; Ap. Apor József gr. Kálnoki Borbárához]. 1737 : Az Militia ellen mindenünnet elég praetensioiokot meg Bellicus Commissarius Ur(am) elé nem vélte, elége ágálya hogy pro modernis circumstantiis az Militiat sem lehet dísgustalni [Nsz; Ap. 4 Székely Elek Apor Péterhez].

diszgusztálódik elkedvetlenedik; a se dezgusta; verstimmt werden. 1716 : tavalyis az N. szek egész fele adajat azon szegény falunak el engedte, es maga supportalta, tsak Colonelus vr(am) ne dizgustalodgyek [Ks 95 Apor Péter Kornis Istvánhoz].

diszgusztus 1. elkedvetlenedés; dezgustare; Verstimung. 1801 nem tudom irt-é ötsém Uram, a' Bátyám(na)k köszönő Levelet a' minapában küldött pénzért, nekem ez iránt egy kis disgustussát jelentette, s hiba-is lett volna meg-nem köszönni [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez].

Szk : vkinek ~ába esik kb. vkinek elmegy a kedve. 1755 : az a Tatár szemű leg kissébb Urffiacsaka Dajkája, valahogy kapdosott az Legényekhez, Klmes Asz(o)ni eo Excelljának disgustussáb(a) esett [Nsz; Ks Baló Antal lev.]. *vkinek személye ellen ~a van 'ua.'. 1716 Colonellus Ur(amna)k ne legyen csak pure az en szemelyem ellen disgustussa [Ks Apor Péter Kornis Istvánhoz].

2. dtv kb. zavar; incurcaturá; Verwirrung. 1748 Meg valloom Mlgos Groff Vr! resz sz(e)r(i)nt szégyenletemb(en), resz sz(e)r(i)nt disgustusom-

b(an) Nem adiuveniálhatom, mikep(en) jelentsem bé magamot Nságod udvarlására [Vh; Ks 101 Pogány László lev.].

dizunitus görögkeleti vallású; de religie greco-orientalä/ortodoxá; von griechisch-orientalischer/orthodoxer Religion. 1805 Fegyéri Dis-unitus Diaconus Avram Déák panaszolt a Fegyéri Disunitus Papra, hogy holmi hamis fel adásokat téven ellene nagyon üldözöbe vette [H; JF 36]. 1827 Dany János Késziü, Dis Unitus visel fekete bajuszt, és hasonlo bakumbartot [DLt 510 nyomt. kl]. 1829 Igna Sándor Verespataki születésü Bányász Disunitus 26. Esztendős [DLt 239. ua.]. 1830 Sig(natum) Alamor Május 10kén 1830 Esztendoben Ion Barák mp. Alamori Disunitus Pap [TL]. 1847 Gyorgye Koszta dizsunitus (!) vallásu [DLt 1162j].

dob 1. tobá; Trommel. 1580 : A dob helyet penig wegeztek hogy tyzenket orakor fwyak megh az trombitat [Kv; TanJk V/8. 217a]. 1591 Chynaltottam az Dobra keett feneket fiztettem d 75 [Kv; Szám. 5/I. 26]. 1592 : 13. die decem-(bris) Karos Peter es Polchi Marton. 6. lowon uittek Dobokat zazlokot [Kv; i.h. 5/XIV. 102]. 1594 10 Juny. Az meli dobokath Zabo Istuan vith vrunk Zamara Thord(a)ra, vgian azon dobokra v(et)tem Egi Gikinth f -/38 [Kv; i.h. 6/VI. 19]. 1599 eo kgme azert biro vram az elebby darabantok keozeol a' kit talaltathat minthogy dob es zazlo megh kezeknel vagion, azokat hywatassa, Az varossy keosseget es miwes rendet eo kgmek ne kenzeritchjenek, hanem rydek legenyeket fogadgyanak dobot zazlot ky tewen [Kv; TanJk I/1. 346]. 1741 az Leányok hallották is az gyermek Sírását, de akkor Csiszér Uram a kis Urfficskának két Dobjait elé vette, s verte hogy inkább ne hallassék a Sírás [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXV/4].

Szk : ~ra ütlet elárvereztet. 1825 Teheneit, és Sertéseit el kotyáztatta, dóbra ütletvén [Szentdemeter U; Told. Conscr. 23].

Sz : ~ja fakadttal marad kb. a nagy haraggal marad. 1618 az szállásomra kétszer izent* az legényekre, hogy azon szekérre, felrakják az szénát, kíröl lehányták, s az ő szállására vigyék, mert ha oda nem viszik, ugy vereti meg őket, hogy pokrócba viszik őket az szállásra. De azért ugyan nem adák az szénát, csak dobja fokattal marada [BTN 81. — *Kamuthi Farkas, a portai főkövet Borsos Tamás legényeinek].

2. malomdob; tambur, vácálie; Getrieb, kleiner Mühltrieb. 1825 : Kis bél kerék jó ujj, a Dob ujj [Dés; DLt 224z].

3. bubo inguinalis venerica; adenitá; Pauke, Bubo. 1794 : a néhai Groff ... volt e olyan nyavalyábnan ... Dobban Sankerban és Kánkoban [Koronka MT; Told. 42. 1].

dobban 1. dobbanó hangot ad; a bufni; (dumpf) schlagen, erdröhnen. 1632 hallom hogj le ugrek az kertreöl s nagyot dobbana [MvLev. 290. 77b].

2. megdobban; a zvicni; pochen. 1723 Laczika mint legyen, nehez hogy nem halhatám, ha csak edgy ember jött is, mindgyárt dobbant a szivem [Kóródsztrmárton KK; Ap. Apor Péter feleségéhez].

3. odatoopan, (vhol ott) terem; a sosi/apárea pe neasteptate (undeva); (irgendwo) plöztlich erscheinen. 1633 vgj latta megh hogj az fia veres s vgi vitte az Borbelihoz, es az keozben az wstgiar-tois oth dobbant az Borbelinal [Mv; MvLev. 290. 129a]. 1747 ha Isten eltet, csak akkor veszed eszre mikor otthon dobbanok | ha Isten eltet rövid időn otthon Dobbanok [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1749 én is ha Isten eltet még mikor nem is gondolatok hon Dobbanok [uo.; i.h. ua. ua-hoz]. 1842: Piri Joseff Háza előtt azomba Beretzki Joseff tsak előnkbe dobbant [Szováta MT; Bereczki József lev (ut).].

dobbanás dörömbölés; bocánit; Gepolter, Ge-poche. 1584 egiebet Nem hallottam, hane(m) chak a' sikoltast es az lelekel valo zitkozodast halla(m) Eyel es a' hazon valo dobbanastis halla(m) de Nem tudom ky chelekette [Kv; TvJk IV/1. 334].

dobesináló I. mn dobkészítő; care confecționează tobe; Trommelmacher. 1594: 25 die Júly az Egik Dobnak Terett vala megh az feneke, attam az Dob Chynalo Neometnek hogi Megh Chynalta d 60 [Kv; Szám. VIII/6. 35 Casp Semel sp kezével].

II. fn dobkészítő; meşter care confecționează tobe; Trommelmacher. 1596: Az dob chinalonak attam hogj az Varos dobjanak ket feneket chinalt, es sinort f — d 90 [Kv; i.h. 6/XXIX. 83]. 1597: adtam az dob chinalonak egy wy dobert f 2 d — [Kv; i.h. 7/XIV. 45].

dobirosta magtisztító rosta; ciur rotativ; Trommelsieb. 1860 A' Csürbe egy dobi rosta használható állapotba [Szilágykövesd; HG Gr. Kemény Sámuel hgy.].

dobófalvi a Dobófalva (U) tn -i képzős alakja; din Dobófalva/Dobeni; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des ON Dobófalva: Dobófalvaer. 1594: A(ctor) Boldisar Ambr(us) dobofalui [ÚszT 10/81].

dobogás 1. mély dübörgés; tropáit; Gepolter, Dröhnen. 1568 Georgius szoch ... Ezth vallia hogy egy vasarnapra viradolan, dobogas loth az hyan, es Tyuk Repeyes (?) [Kv; TjK III/1. 233]. 1574: Iffyw Sram Istwan valleya ... fwtwa Megien volt az vduarra hatra, Azomba hogy az Dobogását meg hallota volna az vra Zeoch demeter vgy fordul leh egy veres kacholarwl [Kv; TjK III/3. 310]. 1626: Hallek dobogást az hidon [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1734: Mint hógj magam is vigjáztam az Urfiakra tudom hógj vigadaztanak, kiáltoztanak, tánczot jelentő dobogást is hallattam [Kv; TKI]. 1803: Harmad nap mulva a' Remeteiek lohátan Fegjveresen ... a' Ploptyisba jöttek; a'

mikor ezeknek dobogásokat az Ötsém észrevette, a' Juhokot széjjelkergette [Toplica MT; Born. XVC/1. 115].

2. dörömbölés; bocánitürä; Poltern, Gepolter. 1572: 10 órakor eyel, Az Mas hazban ... halot volt ket Ember Newetesset Bezedet Es az keozbe Az agynak pattogását, Es az falnak dobogását, Az mely fal az ket haz keozt vagion, mely fal Mellet Eois feleségewel feksyk volt, Annyera rwgyak volt az falt hogy az eo fogassarol ket talnyeris Esset leh [Kv; TjK III/3. 1].

dobogó '? Szn. 1759: Egy Jantsi nevű fattyu gyermek dobogo Persi nevű An(n)yával [Lázárfva Cs; BLt 9].

Noha a címszó világosan a *dobog* ige igenévi származéka, minthogy a közzsói jelentkezésre nincsen egykorú adalék, a származékszó jel-ével együtt a vn-i alakulás szemléleti alapja is teljesen bizonytalan.

dobogós ? dombos; deluros, cu dealuri; hügelig. 1822 fel is járták az Erdőtt, de a Sok, és szakadatlan esők mián olly vízbe vagynak a fák, hogy a hol alkalmasabbak (!) fák találtattnak mind gázolhatatlan Tókba feküsznek, a hol dobogosabb helyek vagynak, azok Rétek lévén, ott ara való fákat nem találhatván [JF]. — A megadott jel-re nézve I. MTsz *dobogó* al.

dobokai a Doboka (SzD) tn -i képzős szárm.; din Doboka/Dábica; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des ON Doboka: Dobokaer. 1796: A Dabakai Kortsoman el fogytot hordo borbol 10 [MkG].

dobol dobott ver; a bate toba; trommeln. 1805: egyszer dobolni kezdenek égésre, és az harangot félre verik [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 114].

dobolás 1731 Az mint eddig volt reggel ollyan időb(en) tisztcsák, itassák és abrakollyák meg az Lovakat az Dobolastis el követvén abrakoláskor [JF 131 lovászmesteri ut.].

doboló. Csak e szk-ban: ~ *bástya* turnul/bastionul in care se bate toba; die Bastei wo getrommelt wird. Hn. 1605 Az Dobolo Bastiaban uagio(n) egy forgo Tharaczky negy kereken [Gyalu K; Sennyei 11/47]. 1767 az dobolo Bastia [uo; EHA].

doboltat 1. dobott veret; a pune să bată toba; trommeln lassen. 1706 Az Ármáda bé jövelele alkalmatosságával, mint hogj itt réz pénznel egjéb nem volt, Generalis Erheville eó Excellenciaja, valami roszt pléh pénzt parancsolt hogj el vegjünk a városon, ... és maig is itt circualodik a városon ... Közelebb most G(ene)ral és Comendáns Vrék eó Ngok, doboltatva ki kiáltatták ezen pénzt hogj járjon, de még is Confusio vagion iránta [KvLt I. 193 Kv panasza a gub-hoz].

2. (árverésen) vki ~ árverésen a legtöbbet ígérőnek leüt; a pune să se bată toba la licitație (după oferta cea mai mare); als Abschluß der

Versteigerung zu Gunsten des Höchstbietenden die Trommel rühren lassen. 1835 Alább irtak kirendeltetve lévén . A Rájsul körül lévő kaszálónok es a Teglanal fenn maradtat kaszálóknak a fenn irt Esztendei hasznokat litatio (!) útján adnok el el menván lititalok a következőleg

A rájsult körüllette lévő kaszálóval a többet igérő Tettes Barta Jóseff Urra Doboltatván huszon öt Rf Váltoba [Dés; DLt 336].

dobonka l. bodonka

dobos 1. toboşar; Trommler. 1596 Die Prima May, Mikoron az Eotven leginieket az Varos ala bochata Temesuarra, akkor ... Nagi Mathenak az hadnaginak attunk, hagi ha az leginie meg fogiatkoznanak, adogatna pinzt nekiek, melireol tartozik zamot Adni f. 12 Feier Danielnek, zazlotartanak f 4 Dobos Jmrehnek, Dobosnak f 3//23 Sipos Janosnak, Siposnak f 4 [Kv; Szám. 6/XX. 4]. 1632 Fizett (!) Uarbéli Drabantok. Pal Ianos Tizedes Nagy Istuan Tizedes . Dobos Ianos Dobos Horvath Andras Tizedes [Fog.; UC 14/38. 108–9]. 1672: A(nno) 1672 28 Novembr(is) az Kallai Nemeteket meg fogadván esszerint fizetetek (!) eo Ngok első utal nekik. Kapitán Jacob Belligrandt f. 40// ... Dobos Johannes Jacobus Zapfel f. 5//– [Uti]. 1685 Dragányoknak. Kornyéta hordozo Joannes Pannoni f 6//... Kaplár Ferdinand Lifofski f. 5// Dobos Martin Zaleski f 4/ [Uti járandóság-szám.]. 1730 Erdélyinek egj 27 élősz kötelért mellyel az Toronybol az emésztetet le ereszték a Dobosok Hfl 2 Den. 72 | Toronybéli Dobosok emeszteti le eresztés körül dolgozo Acs(na)k HFl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 5–6].

Szn. 1596: Dobos Jmrehnek Dobosnak f 3/25 [Kv; i.h. XX/6. 4. A teljesebb szöveget l. az 1. jel. al.]. 1598 Johannes Dobos al(ia)s zabo [Kv; KvLt Vegyes III. 89]. 1632: Dobos Ianos Dobos [Fog.; CU 14/38. 108–9].

2. kb. kisbőr; toboşarul oraşului, toboşar comunal, jude mic; Gemeindeweibel. 1585 Albert Antal vytte az Rezdobot dobosokkal Eggywt fizette(m) 4 lora f. 1 d. 50 [Kv. Szám. 3/XXII. 26]. 1595: Dobos Ferencz az varos dobossa czynaltatot. 1. Gyalog Dobot, vtra válot . f 2 d 75 Czjnalta Kadar Iakab Czjnaltatot Esztergaros Györgyel 2 Czont few verőt p(er) d 15 [Kv; i.h. 6/VIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597 Doboss ferencz ... dobiahoz egy Boriw bwrt wott volna az Megh boritasra ... –/12 [Kv; i.h. 7/XIV. 33 Th Masass sp kezével].

Szn. 1595: Dobos Ferencz az varos dobossa [Kv; i.h. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. – A teljesebb szöveget l. a közzsói adatok között]. 1597 Doboss ferencz [Kv. i.h. 7/XIV. 33 Th. Masass sp kezével. – A teljesebb szöveget l. a köznévi adatok között].

Hn. 1761/1818: A Dobosban (k) [Kisfalud MT; BHA]. 1781/1818: A Dobosban [Náznánfva MT; BHA]. 1797/1800: a' Dobos nevű Berekben (ku, ke) [uo.; EHA].

dobosság dobosi szolgálat; serviciul de toboşar; Trommler-Dienst. 1687 Csuta Miklos . Viszár Ivon ... Ettől* az elöt Dobossaggal, Madaraszszaggal szolgaltak [Mv; MvLt Urb. 23–4. – *A telektől].

dobrocsáni ? dobrudzsai; din Dobrogea, dobrogean; Dobrudschaner. Szk: ~ ló. 1695 Az edgyik szürke Dobrocsani Lo forma ige(n) vékony rüt farka vagyon, derekába(n) is vekony [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével] * ~ posztógyapjú. 1688: Egy Mása Nikapolyi poszto Gyapjutol f –//50 Egy Mása Dobrogsáni poszto Gyapjutol f –//75 [MvRK Vect. 21, 25] * ~ süveg. 1688 Egy Mása Dobro(n)csa (!) süvegnek valo Gyapjutol f –//75 [i.h. 21].

dobszó 1. dobpergés; sunet de tobă; Trommel-schlag. Szn. 1716 Az affele' hitvan ros szokon meg se indulj bizony meg latod hogy ezen ket nap dob szohoz tanyitott az embereket [Nsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

2. dobolás; baterea tobei; Trommeln. Szk: ~ val publikáltatik dobolással közhírré tétetik. 1800: most akar meg venni Zámfira Néhai volt Bokányos Péter özvegye Néhai Férjem meg halálózásával Báncrotizáltattam, a melly minden felé kétség kívül ki hirdettetett, de Nevezetesebben Tordán Dob szoval publicáltatott [Torda; TVLt 23. IX Közig. ir. szltan].

dob-tok dob-védőburkolat; husă pentru tobă; Trommel-Schutzhülle. 1595 Schmeltzer Lörcincztől vittet Biro W. 6 sing Braszlait verest f 1 d 68 Dob es Zazlo Toknak, Lipa fele hogy az Drabantinkat küldek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 129–30 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

dobzódás tobzódás; desfătare; Schwelgerei. 1800: hogy .. az Makfalvi Jussát részegeskedése és dobzodasa végett adta volna el nem valhatom [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 6] | Részegeskedésit Dobzódását vesztegetésit nem tapaszaltam [Msz; i.h.].

dobzódó tobzódó; care se desfătă; schwelgend. 1800 részegeskedő Dobzodo Ember nem volt [Msz; DLev. 3. XXXV. 6].

doceál ts is 1. bizonyított; a dovedi; beweisen/zeugen. 1590: az feöld nem tudo(m) my okon tyed, ha docealz hogy my okon a tyed, keső ne legyen Arrais teőb valaszt tenne(m) [UszT]. 1614: Ez plenipotens penig tőb baratiual hazamhoz Jőúen az Leueleket latogattak el oluastak es elis vitték az kiket talaltak: Ki keredzem az törúenytől bizonyasagra, es mindeneket docealni akarok [Kv; RDL I. 8]. 1614/1615: az megh denotalt falumat Bathori Gabor akkori feiedelem el veotte üolt teollem potentia mediante extra omnem viam iuris ... ha tagadna hogy en teollem, ne(m) teoruentytele(n) veottek el az en falumat in instanti az articulosok tartasa zerint docealliu [T; Törzs].

1625 Azmint az Jttus Replicatioiaban azt As(se)-rallia hogi az atiam aiandekon atta uolna nekj azt a heliet ezekre azt breuiter mongiuk el uariuk hogj Doceallion hogj aiandekon atta az attiam [UszT 22b]. 1628: Az A. igh Replical az J. ellen. Im hallom mivel vado(1) engem az en feleségem hogi gondgiatt semmiben nem vis(él)-nem, de en azt tagadom, mert minden idegenségnek az Attiad az oka nem en. kit docealok [SzJk 21]. 1648 semmi oly derekas defectus az Ratiokba(n) nintse(n) hogj kart töttünk volna eo Naguak hanem minden fele percepciokrol, Erogiatiokrol, Testimonialist ker annak hitunkkel keszek leszünk, docealni azokat [Alvinc AF; Szád. Csp. Bodo lev. Petrus Zenas de Balliokhoz] | Szaczvaj Janos vram¹ docealion Benedek András ellen hogj 4 ludgiat verte s megholtak [HSzj lúd al.]. Kemény Ianos docealta ..., hogy az eo uduarara Nem eo sem haza nepe nem hajtotta be az louat [Kv; TJk VIII/4. 289]. 1649: Földvaratt lako Baniaj Anna el futot parazna hitötlen Ferjetöl Burjan Geörgytöl el szakadast kiua(n), .. Jövendö partialisba(n) compareallion es azt is doceallia hogi Ura megholt, es valazza lezen [SzJk 68]. 1652 Mellyet ha tagadna az J hogi igi nem volna à mint feleletemb(en) irom boczasson ki az ő Naga szeki docealom a' Mennyre lehet, mind emberj s mind leuibeli bizonsagom(m)al hogi igi va(gy)on az mint feleletemb(en) irom, en nekem mind az maji napigis megh nem atta^a [Asz; Borb. I. — *Ti. az adósságot]. 1668 Mivel Recsei Boér Sigmond Ur(am) Désanyba(n) lako Raduly Vladhoz valo jussát Praetensiojat vilagossa(n) és eléghessege(n) dóceallja Teczczik az eo Nga Szekinek mint saját Jobbágját reducalhassa s birja pacifice [Fog; Szád.]. 1672 Az Töruej mind kett felet bizonsagra bocziata. Az Actort, Doceallia hogj eo rea az eo Uer attyfiarol szallot^a [Kászón; BLt 3. — *Ti. a peres föld]. 1689 az el mult tele(n) szolgabiroval eeket admealtattam, doceallyak mi mibe(n) vagjon Zalogban [Szőkefya KK; Szád.]. 1719: Farnadiai Possess(iona)r(ia) Portiombeli ... Kanda Nicula neuu Jobbagiomatt meg kötözven Vdvarházához fogságra vitte, és vitette .. Melly hatalmas tselekedetett ha az I eo klme tagadna ... in instanti kesz vagjok docealni [H; Szer.]. 1721 Maramarosbul hogj 90 Berbécsnél többet nem percipialt, hiteles attestatioval doceallja [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1763 maga az A doceallja, hogj az Haz hija lakattal volt acudalva [Torda; TJk V. 156]. 1780: régi Levelekkel docealándja a Migos Groff A. Vr hogj ante Annum 1718. fogattott e communi fel az Eccla részere valami Intravillanum [BSz; JHbK LIV/25. 7]. 1804: Az Alperes szosszolloja Nagy Solymosi Kontz Pál meg kívánja hogj a' Felperes docealja actiojat, mert az Alperes azt tagadgya [Torda; TVLt Közig. ir. sztlan].

Szk: ~ vmiről. 1613: az Captiuus ... ő Fgetöl gr(ati)at hozot, melyet presentalis, és fatelya ő maga in facie A. Senatús, hogy arrol vagyon gratiaja Jövendöben condemnatatnj akarnok, azert

ne(m) lezen szükség arrol docealni [Kv; PLPr 95/1612–1615]. 1724 Mi nem tudgyuk nemis hallottuk, eo kglme doceallyon rolla, s — meg kel fizetnünk [Asz; Borb. I]. 1734: Az Kerek Dombi szőlőnek eladásáról és vissza váltásáról minthogy egyik fél sem doceal bizonyoson, refusiót nem adjudicalhatunk [Torda; TJk I. 32]. 1748: az töb summa ... hagyatik in suspensio mig bővebben fog az Actor az Inctus negligenciajarol docealni [uo.; TJk III. 244]. 1757 Mű szántszándékból a Víz az I(ncti)re nem eresztettük; ha nem magától leszakadot volt egy darab Föld; 's a' verte vissza a' vizet, de mű mihelyt Eszünkben vertük mindjárt ki tisztítottuk a' vizutból, melyről készek vagyunk docealni [Torockó; Bosla]. 1767 Branyitskán a Kastéljra, az az annak Renovatiojára és Conservatiojára medio tempore a mit fog költeni erről is Legitime Doceálván .. tartozzanak ... Deponálni [Branyicska H; JHb XLV] * ~ vmi felől. 1625 ha docealni kel uersem felol kez uagiok ha uersememet tagadna [UszT 177]. 1670: az Incta(na)k nyilván(n) valo boszorkánysága felől ne(m) docealnak, mind azért, mint hogy reportálnak oly vilagos Circumstantiakat .. mellyek ne(m) kiczin pr(ae)sumptiot importálnak az Inct(ana)k boszorkánysága és bűjös bájoskodása felől ... az nagy pr(ae)sumptio alol tertio se eliberallja magát intra octava(m) [Kv TJk II/1. 724–5].

2. bizonyossá tesz; a incredința pe cineva (de ceva), a demonstra; jn (einer Sache) vergewissern. 1590: azt meg keüanniuk te teöld ha teörüeny^a hogy vgyan neüeth Agy nekj hogy kiczioda az az kit my zabadsagban tartotthunk eskwtthwl mikor minketh ezreöl doceal valazt tezwuk te neked [Szu; UszT]. — *Így! Az egykori perbeli jogi nyilatkozatok magyar szövegében is gyakori lat. *si iuris* tükröfordítása].

doceálhat bizonyíthat; a putea dovedi; beweisen können. 1595 Akik ez varosra zallottanak az Lexnek es az veghezesnek c(on)stitutioia eleot, vagy penigh akik docealhattiak azt hogj az eleot magat A tanachy eleot be iratta volt. Ezek Immar varossy embereknek tulajdonitathatnak [Kv; TJk I/1. 251]. 1611: Eztis uegezek mj előttünk ... hogj ha ualamellik egik az masikot gyalazatos bezedekkel diffamalna eze(n) controuersiak felol eőtaz arani forintot uinculumba imponalnonk közikbe Melliet Varosso(n) ket beczületes zemelliel ... egy beczületes (!) zana hihető nemes zemelliel egik az masik ellen docealhat [Fejér m.; Szád.]. 1614/1616: Mellyet .. az mikor valakik az meg neuzet Aknat Arendaban birttak, minden idökben es esztendökben fogyasztas nélkül meg attanak, Kitt ha stükseges leszen docealhatunk [Kv; RDL I. 100]. 1623: nemelleyek akkor auagy betegok voltanak auagy hazoka(n) kiüül, auagy egieb oko(n) eleo nem Jeohettenek igassagokat nemis <doce>alhattak akkor [Csikszereda; Törzs]. 1646: Enis peniglen az en igassagomnak ereossegere ha mit exhibealhatok es docealhatok kesz lesznek [Kv; TJk VIII/4. 140].

1670 Causa Levata Szekiensis. ... Deliberatum. Doceally Nagy Anna Ura elle(n) a' mit proponal. Mivel ne(m) docealhatot ellene teczet hogy lakjék az Uraival megh is engedelmes lévén mindenb(en) Urahöz kedvet keresse [SzJk 109]. 1711: Semmi semmel látott bűvölést bájolást boszorkányságot ellenem nem doceálhatnak [Dés; Jk]. 1733 concludaltatott volt hogy ez jelen valo Tavaszig, rákészülvén ki ki p(rae)tensiojára, veris Documentis edocealja, különben ha nem docealhattya azonn Kis Kereki Sellerek s Falu Földel, Secundum ratas unius cujusvis Portiones fel osztassek [Kiskerek AF JHb XXVI/44]. 1735 hogy en ... ő Kglménel ettem s ittam mint atyamfianal azt nem tagadom, de hogy Conventio szerént en ream költött volna az A ő kglme azt nem docealhattyja [Torda; TJk I. 94]. 1740/1778 praetendalhattyja

Fejervari Daniel Uram is a lovának meg fizetését (:ha docealhat hogy Testamentaliter legálta:) [Pókafva AF; JHb XXV/57]. 1790 nem doceálhattyja, hogy a' Décrétátiót admánuáltatta volna Ngodnak [Szásznyíres SzD; KsMisc. I].

doceálható bizonyítható; care poate fi dovedit; beweisbar. 1740 k. Minthogy azért doceálható magunk eredetünköt így tudgyúk alazátoson könyörgünk Excellentiad(na)k mint Kglmes jo Urunk(na)k szegeny szabad személyeket ne igyekezze Excellentiad meg rontani [TKI].

doceáltat bizonyítottat; a pune să dovedească; bewaisen, bezeugen lassen. 1606 De az A. azt mo(n)dgia hogi eötet a' teörüeny közbe fogta megh ne(m) chelekedhetne volna: meljre az J. zembe fogia hogi eötet teörüenihez ne(m) hitta docealtatni keüan(n)ya [UszT].

docilis tanulékony; docil; lehrsam, gelehrig; 1722 ez a Grobinus Paraszt ember az gonoszságra pronus, amit az adversariusok közzül valaki eleiben ád, könnyen imprimalodik, affélékre docilis [Fog.; KJ. Rétyi Péter kezével]. 1731: Amely lovak már joban tanultanak meg probalja őket az ugrato fa közé köttetvén, a kik(ne)k semi inclynatioját nem latya az ugráshoz nem kell erőltetni őket, mert az lovakba(n)is akik docilisabak azok inkább megtanulják [JF lovászmesteri ut.].

doh 1. dohosság, dohszag; mucezealá; Moder. 1597 23 Novembris. Mikoron Pal deakot az wywary zamtartot az Kis Templumban az boltba temetek, vettünk 3 zewendeket kiwel be mentenek es ot alat egetek hogy az dohat ki haicha [Kv; Szám. 7/III. 36].

2. bűz; duhoare; Gestank. 1586: Hogy penig egiebkpeppenis eo kgmek varosul magokat es az eo Iffilyt chemeteyt otalmazhassak, feokeppen az Cehekben valo Iffiu Mestereket, kiket kenzeritenek mind az Syr Asasokra s mind az Dohos testeknek viselesere, Melybeül feokeppen hogy Iffiak hamareb megh Nyomorodnak, Inficialtatnak

es veottekis eo kgmek ezekben hogy effele Iffiu-sagh az testnek doha myat az eleot valo wdeokban halakra betegedtenek, Eneke es effeleeknek el tawoztatasaert Vegeztek varosul hogy egy Eleoben Niolez keozeonseges emberek valasztassanak, kik Io Reggel az temeteo helyén keszen lewen zerzomok, talaltassanak [Kv; TanJk I/1. 33-4].

dohány 1. dohánypalánta; rásad de tutun; Tabakpflanzling. 1787 azon helyén duhánt Szoktak a Városiak ültetgetni [Ms; LLt 89/5]. 1784: a kertet bé ültették kaposztával, valami dohánnyal, és diszno dinnyével [Hidegvíz NK; MvLev. 9]. 1786: hol Tökkel hól Dohányol bé majorkodták [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76. — *Ti. a bírák a földet]. 1787 lehet ezen Joszágon lévő kertbe Dohánt vagy egyéb féle vetement is vetni [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy.].

2. dohányültetvény; plantatie de tutun; Tabakpflanzung. 1702 a viz ... a falu között veteményekben dohányokb(an) igen sok károkat teszen [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1706: a határunk bizony igen gjarló, a Dohányok ugjan kisarjasztanak de késén vehették elé magokat de tsak lészen valami keves [IB. Szent Gerlizei Nagy Sigmund mezőújlaki ref. pap kezével].

3. (száritott) dohánylevél; frunză (uscată) de tutun; Tabakblatt (getrocknet). 1719: Valamikor Hazabol Dögös időben Emberek közli ki megyen az Ember Szegeny Legeny Dohant. Basalicumot, melyet biszioknak is hinak vagy örmény Gyűkeret, vagy Lävisticum Gyűkeret vagy tsak Fenő magot ropogtasson [Ks 54. 84 Medica instructio]. 1739 Én Tollas György Vövék Tisz: Nagy Szigyarto Györgyné Aszszonyomtól kölcsön dohánt Száz fontott [Ms; MvLev. 8]. 1745: Minthogy a Dohán(na)k comperialtatik Galfiné Aszszonjom ál(ta)l kezéhez vétele ..., azért ő kglme az ezen esztendőben esendő Sz: Miklós napjáig a dohánt distrahallya és akkor ... árrát továbbra valo haladéknélküli exsolvállja, itlitetett [Torda; TJk II. 55]. 1747: én nállam lakvan* .. az kamarámbol egj bálból lopott dohánt, és mikor meg piron-g(a)tom volna azon Cselekedetiért meg fenyegete hogj még többetis lop, azután tsak hamar el vesze négy Spárga dohányom [Szőkefva KK; Ks 17/ LXXXI. 14. — *Ti. egy legény]. 1750: Valami tiz fontig valo Dohántis ezen alkolmatossággal vizsnek [Szentbenedek SzD; Ks 83]. 1754: Szász János egy Dohányt kérdezett hogy hol árulnának ... s vón dohányt [Fgerend TA; TL]. 1762: kiket tud á Tanu hogy ... azon helyen talátnak volna edgy tekercs dohányt? és valami pipából kiesett darab kormot? | a már megásott és deutralt gödörhez kialtván engemet Mersinán Lázár láték ot jo reggel pipából ki hullatt kormot és ki tekért dohánt [Gyeke K; Ks VII/12]. 1768 az dohant ket bálban jól öszve szoritom [Mv; Told. 5a]. 1774: Dohány 1768b(an) Zöld András Uram Tisztartóságában meg termet 50 font [Mocs K; KS Conscr. 47-8]. 1782: a Borakat, Dohányakat ... Basa Mária Aszszony hordatta

el [Mv; DLev.]. 1787 : 95. Sparga Dohány Spargáját a Dr. 18 Hf 17 Dr. 10* [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 10. — *Ti. ennyiért árverez el]. 1796 : Kováts Istvánnul, Söröstör Andrásnul egy nehány ispárga dohánt el loptak volt [Tarcsafva U; Pf]. 1797 Két Bál Dohán [Mezőköbölktút K; CU]. XIX. sz. eleje husz kötés duhányt ... talaltunk [Msz; VK]. 1814 az Gabonás hijján 17 az az tizenhét Ispárga Rosz duhány [Mezősályi TA; RLt]. 1826 : most küldek ... Duhánt [Háporton AF; Kath.]. 1832 Csomafái Sándor Uram Fuszujkát, borsot, Lentsét, Aszszu gyümölsöt, kész Dohánt . fel rakott* [Récekeresztúr SzD; RLt. — *Ti. szekérre]. 1844 engemet sok csalogato rá Beszéléssel rá vettek, hogy men(ny)ek velek edgyütt Kövendre . . el menvén mind a négyen a' Dohánt el hoztuk [Bágyon TA; KLev.]. 1849 ezek hordották el a' Dohánt, melyetis az özvegy Cseh Josefnő nyoltz mására teszi [Héjjasfva NK; CsZ]. — L. még ETA I, 133.

Szk : ~ *papusálni* dohányt bálázni. 1843 na én nem dolgozom többet megyek dohán papusálni [Dés; DLt 65].

4. dohányköteg, báladohány; pápusá/balot de tutun; Tabakbündel/ballen. 1774 : Maradott még ászatlan 27 darab Dohány, nem mind egész Bálók hanem félmásas darabok a' többi p(ed)i g egészsz Bálók [Mv; DLev. 4. XXXVI].

5. kb. dohányzás; fumat; Rauchen. 1665/1754 Ha valamely Legény vra s Asszonya akarattyá elle(n) a' házat s házatáját dohánál büszhösztí, nem illendő Társaságbéli Mester legényhez, azért büntetése két héti bér [AsztCart. 15].

dohánybörbönce ? dohányos bődön; cutie/tabacheră pentru tutun; Tabaktönnchen. 1846 : Egy dohány börböntze [Dés; DLt].

Vö. 1838 : Dohánybörbönncze, die Tabakbüchse [Tzs]. Ez adalék alapján 'dohányosszelence-féle' jelentéssel is számolhatni. A *dohányos börbönce* szókapcsolat előfordul Faludi Ferencnél (NySz) és Kresznánál (I, 54) is.

dohányföld teren cultivat cu tutun; Tabakfeld. Hn. 1718 : Az Dohány földek között [Udvarfva MT; EHA]. 1793 A' Dohány Földekben (sz) [Remeteszeg MT; EHA].

dohányfüző dohánylevél-füző eszköz; sculă pentru înșirat frunze de tutun; Tabakhefter. 1817 Egy kis Dohány Füző, égy kontyolo Tök [Mv; MvLev.].

dohányfüző tű ac pentru înșirat frunze de tutun; Tabakheftnadel. 1814 : ket Dohán füző Lapos Tő [Mezősályi TA; RLt. — Rettégi S. kúriájában]. 1838 Dohány füző tő [M. bogáta SzD; Bet. 2].

dohánykészítés prepararea tutunului; Tabakbereitung. 1832 : Udvaromon dohány készittessel bibelődvn [Dés; DLt 574].

dohánymag seminte de tutun; Tabaksamen. 1817 : a nyoltzadik melégy ágyba vetettünk dohán

magot [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt kezével].

dohánymorzsalék dohánytörmelék/roncsolék; färimituri de tutun; Tabakkruch/bröckel. 1843 *hőv.* láttzott a Dohány morsalék [Kövend TA; KLev.].

dohányos 1. dohánytermő; unde se cultivă tutun; tabakbringend. **Szk :** ~ föld. 1780 A Csorgonál Dohányos, Kenderes és Dinnyés Föld [Jedd MT; EHA] * ~ kert. 1751 Fekete József, Tordai Márton, Szappanos György, Lenárt István, Kőteles János, Sziggyártó Péter és Szabó János Uraiméknak volt Dinnyes és Dohányos kertek azon helységben [Mv; Told. 48/4]. 1775 Locum in oppido Déés vulgo Dohányas kert nuncupatum [Dés; OL ErdFiscLt XII/15. T]. 1787 : az Udvaron lévő Dohányos kertbe Dohány meg terem circiter 2. Bállal [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 4]. 1789 Dohányas kert [Dés; ErdFiscLt XII/15. T].

Hn. 1861–1862 : A téglánál lévő Kisdohányos haszonbériből [Mezőbergenye MT; MvRLt].

2. dohánytartó; de tutun; Tabak-. **Szk :** ~ *zacsó* 1753 : azt látam, hogj ő klgme a' dohányos Satskojával úte az edgjkhez [Balavásár KK; Ks LXXVIII. 17]. 1845 : (A tolvajok) egy Sarlangos dohányos magyar országi zatskot üresset el takarították [KLev.].

dohányozás fumat; Rauchen. 1694 : Valaki a Praedicator Atyfiak között akar füstös akar porral valo dohanyozasa felől convinctatlik, nem penzel es egyeb mulctaval hane(m) tisztitül valo meg fosztatással avagy csak ideig valo depositioival büntettetik | A dohányzás felől a' mely deliberatumot tött a' g(ene)ralis Visitatio a' széki társaság(an) hogy valaki azzal contumacit(er) él, deponaltassék [SzJk 277, 284]. 1726 akiket Gazda emberek a dohányzáson rajta ér(ne)k Hadnagy uram(na)k tartoznak bé mondani [Dés; Jk]. 1779 en rajtam is vön Szolgabiro ur(am) egy máriást a dohányzásért [Ap. Mich. Erdő sen. de Karatna (50) nb vall.].

dohányozik 1. a fuma; rauchen. 1726 valakik effele helyyeken dohányozni Comperiáltatnak, a Gazda emberek toties quoties f. 1 büntettessenek [Dés; Jk]. 1727 Ha valaki magát az Falu között illetlenül viseli vagy dohányozna denar 20 büntettetik [Szotyör Hsz; SzékFt 35]. 1746 : Dohányozni bebótsátottak [Sepsisztgyörgy; LLt]. 1763 : ebédén jól meg itatott, ebéd után Rosolissal tractált és ... egy házban Dohányoztunk [Told. 33/25]. 1764 : Foglár Ferenc nevű mester ember ily száraz időben .. az céhház körül dohányzott [DFaz. 27. — *Ti. júliusban]. 1799 bé jöttek idejeket töltvén dohányozni [Dés; DLt].

2. pipázik; a fuma din pipá; Pfeife rauchen. 1819 : nézém egy darabig miként próbálgattya vala pipájába tüzet tenni, 's dohányozni [Déva; Ks 126 Vegyes ir.].

Noha az 1. alá sorolt adalékokban meghatározhatatlan a dohányzás módja, minden valószínűséggel azok is pipázó személyek dohányzására vonatkoznak.

dohánypalánt dohánypalánta; rásad de tutun; Tabakpflänzling. 1824: dohány és répa palánt találatott [Erdőszengyel MT; TSb 43].

dohánypárga dohányfűző zsinég; sfoară pentru înșirat frunzele de tutun; Schnur zum Heften der Tabakblätter. 1765 Dohány Spárgak(na)k erog(alodott) kender fő 5. [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 szám.].

dohánytartó cutie pentru tutun; Tabakbehälter. 1842 Egj portzellán dohán tarto [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]. 1847 Dohány tarto [MKG Conscr.].

dohányvágó dispoztiv de tăiat tutun; Tabakschneider. 1797 A Dohány vagoért, és a Késinek ki küszürülésiért Hung. fl. 16 Dr. 86 [Szilágyság; IB III. CXLV. f. 22]. 1829 Dohány vago ... el nem kelvén az árra téssen 10 Rf [BLt 12 Kv-i dologházi nyomt. számad.].

dohányvágó masina dohányvagdaló eszköz; masină de tăiat tutun; Tabakschneidemaschine. 1826 A' Dohány vago Maschina meg hibáztván a' Madám meg tsináltatta 4 Rft [Mezőmadaras MT; Born. XVb].

dohányzacskó 1. dohányos zacskó; pungă de tutun; Tabaksbeutel. 1791: Tafota Tohány szatskora 1/12 [Cserei Heléna jk 40a].

2. dohányos zsákocská; săculeț de tutun; Tabakssäcklein. 1829 Spárgából készült Dohány zatsko maradot volt 3 Darab [Kv; BLt 12 Kv-i dologházi nyomt. számad.].

dohányzó-zacskó dohányzacskó; pungă de tutun; Tabaksbeutel. 1816: Egy uj és egy otska Szarvas bőr Dohányzo Zatsko [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

dohos 1. dohszagú; cu duhoare; muffig, moderig. 1657 Ketelyben lako Magyar Simon ... ily dolgot jelent az szent Ecclesianak; felesége ellen ... az en feleségem oly büdös, dohos, mely az orrhaból szarmazik ki, hogy en semmikeppen vele nem lakhatom [SzJk 83].

2. megdohosodott, dohossá vált; incins, aprins; muffig geworden. 1675 Percipialtunk két Boltokban levő, valami ighen felette megh veszett rothatt dohos buzat [Kv; Szám. 35/I. 5].

3. büdös, bűzös; impuțit, puturos; stinkig. 1574: Borbel Marton es Leorinch Celi Mesterek Azt valliak hagi eoket Byro vram kwlte volt Meg lattny az meg holt Inast, Immar Maszod Nap, lattak hagi Mellye es hata kek volt, De Eok Nem Ecserhettek my chodabol vagi My Myat leot legien, Mert Immar vgian dohos volt [Kv; TjK III/3. 351]. 1586: az Cehekben valo Iffiu Mestereket ... kenszeritenek mind az Syr Asasokra s mind az Dohos testeknek viselesere [Kv; TanJk I/1. 33–4. — A teljesebb szöve.

doh 2. al.]. 1597 Az scholaban az Cloaca nagy dohos volta miat valami eoreg ablakokat nitatunk rajta [Kv; Szám. 7/III. 24].

dohott 1. deget

doktor 1. orvos; medic, doctor; Arzt. 1579 Az 17 January Ő Naga vrünk hywata wala Syetsegel doctort blandratat* feyrvarrol az wdwarban mert azoniunk Igen beteges wolt [Kv; Szám. 1/XVIII. 6. — *Blandrata György olasz származású fejedelmi orvos, antitrinitárius reformátor; az inkvizíció elítélteként menekült Svájcba, innen Lengyelországba, majd Erdélybe (mh. 1588 Gyf)]. 1584: Rudolp Georgy valia, Ezt hallottam Pongoracznak a' Segeswari doctornak zaiabol Meggiesen [Kv; TjK IV/1. 291]. 1585 19 Sep

B. vramnak paranczolt wala Vrünk hogy az Jesuitak doctora, es ket lada Ala adatna egy Zekeret | Az Dactor (!) mene Bethlemben attunk 4 louat Dessyg [Kv; Szám. 3/XVIII. 9b, 3/XXII. 23]. 1588 22. 9br(is), hogy Desre az Doctorert mentek keet zekerral ... attam annak az Negy lora f. 2/17 Septem(bris) Seres Jstwan vra(m) Koltot volt az dactorra Keolchyeget meg attam eo keglmenek f. 2. [Kv; i.h. 4/I. 13, 4/III. 28] | Az Medicus feleől kit Bornemiza Janos Commendal a' varosnak vegeztenek eo kgmek, hogy melto volna lenny az varosba(n) egy feő tudos Doctornak, holot a' sok betegsegh felette ige(n) kezdet grassalnj, a Borbel'ok penigh vgmint giakorlatlanok Nem hogy az emberek eletet otalmazhatnak es a' betegseget keonleibithetnek, seot gyakortab artalmas gondwiselek munkaiok az latatlansag es tudatlansagh miat [Kv; TanJk I/1. 87]. 1589: 23 octobris B V. P. vrünk dactoranak Ayandekot Ferencz dactornak 2 Chywkat warosset. 4 Kanna Bort p(ro) d. 16 | 25 Septem(bris) vittek el b(yro Vram) P(ararchyolattiabol) Az feyedelem(m) Doctorat Hunyadra, warady Kuchis Janos 4 Loual Hunyadra fizettem Neky f. 2 | 27 October . vittek el az varady dactort 4 loual Hunyadra vitte el Doaruas (!) Janos varady Kuchis att(am) f. 2 | 26 (Aprilis) Az fejedelem Doctorat Cirillust, vitte Cibere Peter feleségesteol, partekastol Thordara 8 louon, attam nekj f. 2/50 [Kv; Szám. 4/VI. 48, 110, 113, 4/X. 66]. 1590 5 Marcy Byro vram Akarat' vittek el az olaz dactort Hunyadra 6 lowal. fizettem az Karpitos Peternek f. 3 6 May vittek el dactor Marcellust Tordara 6 Lowal fizettem Zente Balintnak f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/XV. 4, 6] | 18 Nouemb ... Kyüldot. Az fejedelem dactoranak Marcellusnak Ayandekot Hústh d. 31. | 29 Septem(bris) Kochys Balasz vitt egy dactort 3 louon vrunk paranchiolta fizettem f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 39, 87]. 1591 2 die february Renaldus Fylep à feyedellem Docttora | 5 die february Joannes Cúpidot az feyedellem, Doctortatt witte Rab Jakab Tordaig 4 Loan f 1 d 0 [Kv; i.h. 5/I. 11, 69]. 1593: Die 29 Augusti Moraldus Janost fejedelem doctortat wizj 6 lowon feierwari Josa paxi lukaczj tordaig [Kv; i.h. 5/XXI. 111].

1595 Biro Wram küldte en magamat es Monostor útzai Borbely Ianost, ala Wyúara Azzonnyúnk ő fge Doctoraert, Sombori Sandor es püpek Wram kedueiert, miert hogy ő km(e)k igem beteg vala, es zegenj Somborj Sandor úgya(n) ez betegsegen megis hala En magam 3 loaim(m)al vittem Ala (és) vizza: Hogy penig Püpek Wramhoz latot, Attam múnkaiba(n) f 6 És az patika szerszamert tt f 2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 149]. 1596: Bort 2 Altalagba kezdettem vala megh Mint hogy eo nekiek bor kostoloioik vagion: Egyiket Christoph deaknak, komornikoknak, es teőb feofő zolgainak, asztalnokoknak, doctorocnak, papnak, Borbeljnak, Hopmester, Leanj azzoniok, es ven azzonj zamara. Masikat Zakachoknak, mezarosnak, lowazoknak, es egieb jnasoknak [Kv; i.h. 6/XXIX. 149]. 1598: B. Boldisar wram it wolt az dactorral [Kv; i.h. 7/XVIII. 29]. 1716 az Doctorak mondták volna, hogj megh nem gjojjithatni [Nagyida K; Told. 22]. 1776: Sok Szép Penzt költöttem már Doctorokra Borbéjokra, Patikára, vén aszszonjokra, és minden kigondolhatokra [Négeríva SzD; BfN Bánfi Péter kezével]. 1796 most Istennek halála anyi erőm vagyon hogy ma Szindről áltam jöttem Koppándra de még gyengélkedem és a Doktor Ur azt mondotta hogy ne erőltessem magamot mig nem erősödöm mert ha recidivát kapok Száz Doktor sem gyógyít ki [Koppánd TA; GyL. Csia Moses kezével]. 1835 Borbéjt tartott, fizetett, orvosságot is maga költségin hozatott mikor itt helybe Doctor nem volt, Zilahrol, Somlyorol szokott hozatni nagy Költséggel [Zsibó Sz; Wlt.]. — L. még *diurnum* 7. al.

Az 1585-i első és az 1588-beli harmadik adalék csak kétesen vonatkozik a jel. alá; ezek a 4. jel. alá is tartozhatnak.

2. Jelzői v. értelmezői haszn-ban; in constructiue attributive: doctor; im attributiven Gebrauch: Doktor. a. 1587 Jeoue be Vrunck eo Nagjsága ... valamjt tuttak etelre valot kernj eleget attúnk Doctor Blandratának, Lovasz mestereknek, az fw szerszammal bano Janos Deaknak .. Tykmonj keolt el [Kv; Szám. 3/XXX. 36]. 1590: 6 May vittek el dactor Marcellust Tordara [Kv; i.h. 4/XV. 4. 6. — A teljesebb szöve. *doktor* 1. al.]. 1796: a Doktor Ur azt mondotta hogy ne erőltessem magamot [Koppánd TA; GyL. Csia Moses kezével. — A teljesebb szöve. *doktor* 1. al.]. 1812: Hogy a tisztelt Groffné eo nga innen Hederfájáról Januariusnak 23k napján a kis Léányával 's, Doctor Horváth ural az Aranyas Hinton MVásárhelyre bé mentek, és az olta soha többé ide viszza nem jöttek azt tudom [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmund (25) grófi számtartó vall.]. — b. 1590 30 July Byro wram Akaratiabol vittek el Phylep dactort Hunyadra 4 Louon veoros Mihálnak fiztettem f. 2 [Kv; Szám. 4/XV. 10]. 1595 Keozegy Ambrusnal Colosuary emberrel vagyon harom szaz forint Adossagh, Bernat doctornal vgyan Colosuarinal vagyon ket szaz forint [Zsombor K; SL]. 1598: Bartholomeus pecz dactor Csaszar Commissariusinak az Egike [Kv; Szám. 7/VIII. 27 Th. Masass sp. kezével].

Szn. 1593 Die 21 July feiedelem zolgaiat doctor petert wízy zekel balint 6 louon tordaig f 1 d 50 [Kv; i.h. 5/XXI. 109].

3. ? (iskola)mester; invātator, dascāl; Schulmeister. 1570: az melly gyermek ekkor Kakas Andrasnal lakyk wolt Laczko new Andras uram az Scholaba Jartatta, Nyr aggal werthe mikor nem tanult wagy Scolaba ne(m) ment, mikor az doctora meg yzenthe [Kv; Tjk III/2. 41].

4. (a legmagasabb) egyetemi, ill. akadémiai fokozatot szerzett személy; persoana care a obținut cel mai înalt grad științific universitar respectiv academic: doctor; Träger der höchsten Universitäts- bzw. akademischen Doktorwürde. 1653 Mikoron már Calvinus, Brencius és többek elszakadtak volna az ő mesterektől doctor Luthertől, ottan könyveket írnak a magok értelmeik szerint valót ellene [ETA I, 33 NSz].

doktori orvosi; medical, de doctor; ärztlich. Doktori cura alatt kellett magát hosszszoson nagy költséggel gyógyíttatni [Ilencíva MT; DLev. 3/XXV]. 1825: A' mint meg tettzik ezen ... Doctori Testimoniumbol, olyan nyomorék vagyok, hogj nem vagjok Capax tovább magam élelmemet keresni, s ezt látva Földös Uram is az eddig birt Örökségemet töllem el vette [TLt Köz. ir. 1470 Vutka Ilia Styopu a tisztséghez].

doktorné orvosné; soția medicului; Frau Doktor. 1857: ezen pénznek a' Doktorné kezebe leendő juttatása [Kv; DE 2].

doktoros ? tudós; savant; gelehrt. 1661: a Kövesdi Joszagot 3 szasz 40 forinto(n) vöttek volt először egy szasz Doctoros Paptol [Sófva BN; Ks 41. K].

doktoroz gyógyíttat, orvosoltat; a vindeca; heilen lassen. 1716: Doktorozni vitték bé, de semmit nem használtak az Doctorok [Nagyida K; Told. 22].

doktorság doktori tanulmány; doctorat; Doktorat. 1791 Egy Enyedi tanulónak ki Doktorságra megyen 4/32 [Cserei Heléna jk 40b].

dokumentáció bizonyító anyag; documentatie; Dokumentation. 1739: Az I. Czako Mihály Vr(am) rationabiller excusállyá magát hogy miért nem lehet mostán az A Asz(szonyna)k keresetire meg felelni, ad futuram dilatatit, hogy akkoron minden továbbra valo halogtatás nélkül egész documentatioval készen lévén judiciumot obtinealhasa(na)k [Torda; Tjk I. 179].

dokumentál (adatokkal, iratokkal) bizonyít; a proba/atesta; beweisen/zeugen. 1814: Hogy pedig mi Makai Miklos Testvér ötsénk ... valóságos descendensei légyünk, ha Nságod abban kételkednék azt Nságodnak ítélet szeréntis készek vagyunk Documentalni [Dés; Borb. I]. 1820: a' Számadó

az aszszu szölő Borokról, és Ūrmösökről szám-
adást nem adott bé ..., az nem mérték szerént
adatott ki, documentálva nintsenek [Déva;
Ks 105]. 1837 a Terü menyisegit Hitelesen docu-
mentalva [Tarcsafva U; Pf].

Ha. 1866: documentálvan [Nsz; HG Vegyes
ir. 111 gr. Kun László kezével].

documentálhat bizonyíthat; a putea proba/
atesta; beweisen/zeugen könnyen. 1808 Továbbá
praetensioban jöven a' praetendens Leányok
részeokról egy darabotska földön fekvő Summa
két részinek Deliberatum szerént valo meg fordí-
tása, onszoltatott a praetensius fiu, hogy produ-
cállya a Contractust annak acquisitiojáról, kiis
azt felelvén, hogy acquisitioját nem docu-
mentálhatná [Asz; Borb. II].

documentum 1. (ok)irat, hivatalos írás; docu-
ment; Dokument. 1725: ā Suplicánsok documen-
tumokat nem producálván; a mijá kellett ā dolog-
nak protráhaladni [Ap. I gub.]. 1733: az elébbeni
Contradictor és Inhibitor Semmi Documentu-
mokat nem producálának [Kiskerek AF; JHb
XXVI. 44]. a Novizans A semmi ollyas documen-
tumot nem exhibeal a melyből a Nms Szék Conclu-
dalhatna azt a mi a Levatjaban (!) Specifikálva
van [Torda; Jk I. 15]. 1735 documentumokból
világosan constál, hogy egymást fertelmes rut
szokkal mocskolták, bestelenítettek [Dés; Jk].
1736 Ezen darab földet az Mike falvi Poss(ess)orok
közül Nemelylek p(rae)tendallják, hogy quondam
lett volna, az Po(ss)essorok(na)k közönségesen Lo-
tzöveklő helyek de erről Semmi documentumot
nem producálnak [Mikefva KK; CU XIII/1. 183].
1760: Groff Teleki Adám Vr Ngodat ...
admonéaltattya hogy meg tudhassa eő
Nsga, mik légyenek a miket Nsgod p(rae)tendál,
s magais a maga részére való justificatoria ratioit
s documentumit producálhassa [TKI „St. Dobolyi
et Gabr. Török tab. scribae ac. jur. notarii” szer-
kesztménye]. 1762: A már vett Deliberatumból
eszre vehette magát az I(nct)us .., hogj az
Novum mellett semmi Documentumakat nem
exhibealt [Torda; T Jk V. 143]. 1765: ezenn
Kérdést most nem evincállyák az Novizánsok bé
adott Documentumokkal [uo.; i.h. 256]. 1780:
valami Documentumok még vadnak [Baca SzD;
TSb 24]. 1784: minekelőtte a' mi Malmunk oda
nem építetend voltis nyárb(an) a' nagy Arviz(ne)k
idején mindenkor exundált Telben hasonlóképpen
vagy a' rend kívül valo hó, és havazás mián ki
dollott, mint mind ezek meg tettezen exhibeált
Documentumainkból [Szováta MT; Jeremiás
György és Lőrinc folyamodványa (Mt)]. 1788
Rigi Documentumaimból és Inquisitoriájimból is
nyilvánásos volt; ugy hasonló képen haszna es
fructifica(ti)oja az en részemn(e)k azokból ki
tettzett [Nagyrapolt H; JHb XXXI/34]. 1822:
az Alperes B. Urak Documentumaik arra mutat-
nak, hogy a' Mlgs Fellperes résznek ezeket kellene
szükségképpen meg mutatni, kinyomozni, és ki
világosítani [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel lev.,

csak az aláírás sk] | hogy ezen Decsey Samuelnek
valóságos Nemes Levele is volt, és el égett, bizo-
nyította a' D alatti Documentumon, hogy Pap
volt ezen Nagy atyám E alatti Testimonium
hitelesíti [Zilah; i.h. Decsey György ns kezével].
1834: Az Allperes Tulajdonos Possessoratus
a' per rendébe exhibealt Documentumai által meg
mutatta mind proprietatis Jussat mind a' simul-
taneus usussát [i.h. I Asz törvénszéke].

2. tanúsvány; certificat; Bescheinigung. 1833
Regius lévén ki nevezve a' Regius documentumai-
val bizonyítva kellet volna készülni a' Számadás-
nak [Kisessküllő K; Somb. II].

Ha. 1815: adjan Documentumát [Kövend TA;
Borb.]. 1816 Documentumát. Novumát [uo.;
i.h.].

dolga-igazítatlan dolga-rendezetlenül; färah a fi
fäcut vreo ispravä; unverrichteterdinge. 1650
Ezen Bakos Istuan Rottues legendy, dolga igazittat-
lan me(n)t el az Varosrol [Kv; ÖCJk].

dolgotlan 1. dolga-hagyó/mulasztó; deläsátor,
neglijent; nachlässig. 1680 Causa Devetseriensis.
Szilagyi Andras ... szolittattya Vigh Annat ...
A Sz: Szektül divortialtatni kívának 1. Mert
hüetlennül el hagyott. 2. Engedetle(n) 3. Ige(n)
gonosz nyelve vago(n). 4. Dolgotla(n) [SzJk 150].

2. munkakerülő; chiulangiu, trintor; arbeits-
scheu. 1699 Kőpeczi Mihály Feleséget nem
taplálta, hanem inkább ötet mint valami herés
rosz dolgotla(n) embert a' Felesége az a' maga
eröss kezi munkájával tartotta [SzJk 322]. 1724
ezt az Simont az emberek nevezték volt Hocz(na)k
mivel ifju legén korában igen keringő és dolgotlan
ember volt [Kisnyfres SzD; Ks]. — *L. még dolog-*
atlan al.

dolgoeska (apró-cseprő) tennivaló; treuhoarä;
Kleinarbeit. 1710 magam dolgoeska[m] [Csasz;
BCs]. 1722 én Ncsagas Uram csak dolgoeskaimat
végézhessen fél mégyék runkra [Kéménd H;
JHb XIII/39 Várad András br. Jósika Imréhez].
1762: szorgos dolgoeskaím lévén Erdő Csinádra
haza mentem [Told. 43/88]. 1769: Ottan kilentz
vagy tiz napok alatt dolgoeskaimat végezvén,
Excellentiadtoknak tiszteletekre, sietek [TSb Gr.
Teleki Sámuel kezével].

Szk: *Ljához lát* munkácskájához fog. 1738
En az Innep előtt egy hettal ujjobban le beteged-
vén csak tegnap s tegnapelőtt könnyebbettem
annyra, hogy dolgoeskaimhoz csak gyengén is
lathattam volna [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz
György lev.].

dolgos I. mn 1. dologkedvelő, munkaszerető;
muncitor, harnic; arbeitsam. 1586: Anna Zabo
Bartosne vallia, hogy elseobe a' leany Igyartonit
lakek, dichírtek hogy ereos dolgos [Kv; T Jk
IV/1. 572].

Szn. 1554: Dolgos benedekne [Kv; Szám.
1/IV. 28]. 1641: Dolgos Varga Janos [Mv; MvLt
291].

2. *mi* ~ *mi* járatban (van)?; ce caută, pentru ce a venit?; was führt einen her? 1573: (Anthonius aztalos Iuratus) ky Tekint Aytaiian, Tahat az Kappa Myhal haza eleot ket legeny al, hogi azokat latia Mond nekyk Mit allatok ty ott my dolgossok vattok | Kerestwry peter kezdy Bezelleny hogi .. Latot (!) otth hogy ket Ifyw volt kardiok oldalán, de nem twtta My dolgosok [Kv; T]jk III/3. 49, 53–4]. 1580: Az Be Iratas felől penigh eo kegmek vezettek hogy senkit be ne Iryanak Az Waras keonywebe Es a kit be Irnak Iol meg visgallyak michioda Nemzet honnet Ieot es my dolgos [Kv; Tan]jk V/3. 210a].

3. ~ *szolga* ? béres | napszámos; zilier; Arbeiter | Tagelöhner. 1589 A haz szüksegere es egieb külömb külömb fele Nyari dolgos zolgakra keolt el cub. 137 [Kv; Szám. 4/XI Aggm. 4].

II. *fn* munkás | napszámos; zilier; Arbeiter | Tagelöhner. 1569: az Molnoknak gongia viselese Mind az hozza valo dolgosok az Thanachtwl figyenek Mint Ez Jdeiglen [Kv; Tan]jk V/3. 1b]. 1578 My Engedelmesek lewen az Nagod paranchyolattyanak el Menenk thodalagra . es ott thodalagy ferenchet hon nem lelwk hanem Egy ott hazanal valo dolgosat vgyan thodalagon hon lelwk es kerwk twle felywl Meg Jrt leweleket Nekwnk ez walazt thewe hogy hyrre Agya vranak hyzen Az Vra twgya myt kel chyelekedny [Póka MT; Thor. VII/4]. 1581 Igen nagy sok Bozzwkat zenwettem miatta, es vtanna walo dolgossi miat [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthori Istvánhoz]. 1587 31 die Júly . vagattam egj Bikat meg, ennek az Húsában Tartott kett nap, mert sem egieb dolgosok nem akartak megj enni, hanem felitt a Zamosban kellett hannunk [Kv; Szám. 3/XXVI. 33]. 1589 Fogattam esmeg 6 embert, Azok voltanak ot 3 nap Attam egyknek 14 d mert Jgen zywk volt az ember az dolgos f. 2 d 52 [Kv; i.h. VI/4. 31 Stenzely András kezével]. 1592 nem tudom en mi okbw Vdwar-biro Vra(m), azt monda cziak az darabantoknak hogj kj ne ereztenenek az kapwn egj kewesre migh az dolgosoktul vizza Jeone [U; UszT]. 1600: Voltak dolgosink az wyz mellett . harmad Napigh | Az Zenas kerтт mellett barazdoltattam es Asattattam egj Arkot meljteol Attam az dolgosoknak d 62 | Karacson hauanak 27dik Napia(n) mikor az barmokat az Mezeőreöl be kellett fognúnk Jazol czinalasert fizettem az dolgosnak es vezzeoert d 73 [Kv; Szám. 9/VIII. 11, 9/XIII. 9, 14]. 1604: Az Zeoleo Miűeseknek fizetesek feleol az Tavaly eztendeobely vegezest helyen hattak semmy fele eelest ne merezellyen Adny mywessenek dolgosanak [Kv; Tan]jk I/1. 469]. 1625: kegtek beölchen meg Itelhetj hogi az dolgos meg kivannia az Etelt es az Italt [Kv; Szám. 16/XXX. 37]. 1631 Kovacz Giörgj el ment falura dolgozat s hozat penzt, derib darab szalonnat abbol fizettek az dolgosoknak [Mv; MvLt 290. 58b]. 1644: Ez el múlt Niarba(n) az mikor az Biro Antalek haza megh ege az dolgosoknak akarok vala Eonni vinni [Mv; i.h. 291. 432a]. 1658 Szőlő fedeo 16. Dolgosoknak ... N. 320* [Borberek AF;

Wass. Perc 36. — *Ti. cipót]. 1699 Az Német Aczok ... kévántak Continue dolgost melléjék nro 50. sive 20 Zlotott, ök azzal fogad(na)k napszámosokat [Kv; BLt]. 1702: A Portalitumok építésére valo dolgosoknak adasa még az el mult Ország Gyűlése alat tractáltatvan, . az Co(mmi)s-sionkat vévén mentést tegjen dispositiot [UszLt IX. 77. 47 gub.]. 1711 Egj üdöb(en) Lázár Ferencz ur(am) ganesztatott vala, akkor énis ott voltam, tudom hogy azon dolgosok számára üttetett vala meg eo kglme egy Szép Tehenet [Szárhegy Cs; WLt] | A dolgosok etelé es itala iránt az Ur eo kglme tudositását váro(m) [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1717 dolgosunk mind szőlő munkára, s mind aratásra elég vagyon igyerve de igen kevés profitálozik az ígýeretben [Szentdemeter U Ks 95]. 1724: vöttem ... két csebre, négye meg vagyon, hármát a dolgosok el nyötték 1., 38 [Kv; KvRLt X. A. 16] | Jövenek mi előnkben . Karai Lakosok kérenek az említett Mlts Groff Vrtol .. hetven Magyar forintokat esztendeig kölcsön dolog fejében, addig valo Várakozásért . minden forintol egy egy nyári napi dolgost Sarloval . adgyanak értvén jól dolgozható embereket szokás szerint reggeltől fogva estvéig [Szamosfva K; Ks 25. B. 2]. 1732 minden két véka búza után egy egy napi dólghost prestálnak [Dellőapáti SzD; i.h. B. 12]. 1746 Die 24 Apr. Váltván ki az Nemes Gabornál valo szőlőt Végeztem levelezését 16 dolgossal [M.köblös SzD; RLt Rettegi J., DiarOec. 43]. 1749: Szolga Biro Uram husz dolgost vett rajtunk [Tóhát AF; Told. 3]. 1756: Molduán Vonya, a' Dipsei szász Papnak két Ur dolga rendiben valo dolgost adott (: a' mint hallottam:) bor áráért [Galac BN; WLt]. 1757: az egész Falu egj egj napi dolgost ád [Buda-telke K; LLt 129]. 1761 az ő Extiaja Sellérei kezességekre vettenek volt buzát, vékáját Denar 72 .. igirvén minde(n) köből után három napi aratást, tudjuk hogy exurgált Szász ötven dolgosra [Spring AF; JHb XXIII/31. 39]. 1764: sokszor a dolgosokat magakra hagyván ő idebé Szarka Urammal ivutt [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1765 Kornis Gábor Uram amelly gyalog pallót tart az kapuja előtt eo kegyelme, hogy meg engedi járni a Borbandiaknak, minden embertől kalákában egy egy napi Dólghost vézen [Borbánd AF; Eszt-Mk 185 Vall.]. | (Az udvarbíró a) Keze alatt valo Béresekkal, dolgasakkal az időtt hijáb(a) ne töltse, hanem mikor minek ideje léssen utánna állyon a dolognak [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. 1772 az Bánfalvi Málé és Borso prosperatioja mellett sokat fáradoztanak dolgosok után jártanak és Pallérkodtanak míg fel vehették es bé takaríthatták [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt]. 1774: itten nem lehet pénzen dolgost kapni; s az kaszá-lással el maradunk [Mocs K; Ks Conscr.]. 1780: egj kosár Méhe elveszvén Exc(e)ll(entiádna)k, gonosz ember által, azért hogy az Falu 100 forintot fizessen imponálta Exc(e)ll(en)tiad és azolta a 100 forint után minden Esztendőben 100 dolgost kell az Falunak Exc(e)ll(en)tiad számára usuraban adni [K; IB. Kászoni Nagy János szb kezével].

1784 En usurát arreám (!) esendő adossagomert nem praestáltom különesen, hanem mind Dominális Biro minden nap talpan állattam s állók az Méltóságos Exponens B(áró) Uram eö Nsgá dolgosai és oeconomiaja körül [Mundra SzB; Mk IV/35. 70–1]. 1794: a Majoromnak elejit az árvíz annjára el szaggatta vala, . . . akkor a Néhai szegénj Atjám azon szakadást és viz mélységét pénzen vett bakkokkal, czövekekkel, fűzfákkal és tüvissel pénzes dolgosokkal meg rakta s töltetni kezdette [Kv; Pk 3]. 1796: itten . . . pénzen erre a részre egyszer sem dolgoztotnak, mivel a Jozsággal szoktak többnyire minden féle dolgot végben vitetni, vagynak ugyan még más Usorás, dolgosok is, ugymint miis falusiakul a Szilvási Malomba(n) lévő öröltetésünkért minden Esztendőben 70. Kaszásokat adunk, melyekkel itten dolgoztatnak [Szentegedy SzD; Wass]. 1804: Dolgost fogadok a Szöllőbe helyettek [Ádamos KK; Pk 5]. 1819 Azonn Szilvioriumokot néhai Boldisár Ur maga hordogatta fel a pintzéből, soha azt Tselédre nem bízta, abból soha a Dolgosoknak nem adott [Kv; Pk 2]. 1821 a dolgosok kihajtására kezesek Stefusz Nyikuláj és Bude Andrej [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf]. 1840 az 3rom dogosnak vettem egy kinyeret [Asz; Borb.] vettem egy Font szállannát a 3rom dolgosnak [Asz; i.h.]. 1852 holnap jön . . . egy tenyérrel való dolgos ásoval és 3 szál detzka hasonlolog a Pálfi Mihály Bátyám részire is [Kadács U; Pf Pálfi Dávid Pálfi Lajoshoz]. — L. még GyU 81.

dolgosia kb. kocsmárlási és borvámbelei jövedelem; venit din circumärít; Wirtshaus-Einkommen. 1702 k. Resolutio Beniaminis Sebesi de Bolgárfalva, ad Difficultat(e)s Orthodoxo Reformatae Eccl(esi)ae Abrudbányaiensis A Dölgosianak rendi ez volt Abrudbányán . . . Ab antiquo usque ad annum 1667, a' Dölgosia vólt egészen az Ünitériusoké, In Anno 1667. a' mint eszemb(e) jut, keg(yé)lm(e)s Úrünk idősbik Apafi Mihály, az oda Telepedet Réz Bányai fugitivus Reformatusok instantiájára, az az ötös (!) Mihály intima(ti)ojából Templomat erigáltatván ilyen rendet is tartani parancsolt, hogy tudniillik a' Borral kereskedő Reformatusok, nem az Ünitériusoknak, hane(m) az Reformatae Eccl(esi)á(na)k Contribuállyák a' Dölgosiát, az Vnitariusok pedig a' magok részekről borral kereskedő emberek dölgosiájával légjenek contentusok; ha mi dölgosia pedig az oláhok részről bé jöhetne, azt a' két részről lévő Egjházfiak, minden héten a' Berbenczés oláh Korcsmához el járván két felé oszszák és ki ki az Eccl(esi)a Szükségére fordicsca, Mellyet mind eddig is el követtek, de mivel az reformatae Eccl(esi)a részről való Réformatusok felesen kereskednek Borral, Eget borral, Méserrel . . . Némellyek tellyességgel Semmit sem Contribuáltanak, söt irtóztató fenyegetésekkel sokszor futva Szalasztatták az Edgházfiat, a' mellyből ki jö hogy, nem hogy 100.100 forint dölgosia pénz jöhetet volna ki annuátim söt csak 20. forint-is alig jutat egy részre, a' közös korszomáknak Perceptumából [Born. XXXIX. 6]. 1788:

Az Abrudbányai Reformatae Eklésia Dölgosia nevezet alatt lévő J^avedelme dölgóban minémü Rendelést méltotztatot légyen tenni a' Mlgs K. Gubernium Decretumának az ide zárt Mássá meg mutattya [REkLt Acta cons. 152]. — L. még *bor-dölgosia* al.

1673-ban Apafi Mihály elrendelte, hogy „a' vásári és az oláhok kocsmárlásából való Proventus a' két Eklésia^a között divídáltassék aequaliter.” Ez utóbbi jövedelmet később, a XVIII. század végén *bor-dölgosia* vagy egyszerűen *dölgosia* néven emlegették [i. h. 61. — *A ref. és az un.].

dölgosia-pénz kb. kocsmárlási és borvámbelei jövedelem; venit din circumärít; Wirtshaus-Einkommen. 1702 k. nem hogy 100. 100 forint dölgosia pénz jöhetet volna ki annuátim söt csak 20. forint-is alig jutat egy részre [Born. XXXIX. 6. — A teljesebb szöv. *dölgosia* al.].

dölgöz ts 1. fel/megdölgöz; a prelucria; be/ver-arbeiten. 1774: Öt Véka kender magot vétetett Csutak Uram, mellyet az Jobbágy Aszszonyok Nyöték, s dölgözták [Mocs K; KS Conscr. 77–8]. 1788 a kendert még akkor dölgözták, mert gazdaszszony is nem régen szegödöt volt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. megmunkál/művel; a lucra/cultiva; (be/an)-bauen. 1770 Hogy kaptak ezen Bányákra az említett személyek azt magok tudgyák Hány hetig dölgözták mar eddig azt mi bizonyosan nem tudgyuk [Torockó; Thor. XVI/39]. 1776 (A földet) bekeségesen minden leg kisbebb Contraversia nélkül dölgöztük és miveltük [M.bogáta SzD; Bet. 6 Morosan Tyifor (40) jb vall.].

dölgözás munka, munkálkodás; muncä; Arbeit(s-leistung). 1642 az Vice Uduarbjo Szeőke Tamas lattak hogy ides toua adományert osztogatta az jobagiokat dölgözasra, melyert uezsekettene kis uelle, hogy az derek dologh jdeje(n) czelekkette [Hidegzsamos K; GyU 88]. 1669/1681 serio paranczollyuk Haczokon lako Karansebesi es Lugosi minden rendeket . . . Semminemü adozasra, dölgözasra, egy szoval Semmi rend kivul valo exactiokra öket erőltetni Semmi uton modon ne mereszellyek [VhU 354 fej.].

dölgöztalan megmunkálatlanul; nelucrat; un-bearbeitet. 1756 k. A napon kün lévő egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abból probát téven semmi hasznot nem esmér, s oda hadgya, és Esztendő, s három napok(na)k el folyása alatt pusztán, s ö általa dölgöztalan áll, ez idő mulásával el veszi jussát, és más a' kinek tettzik bátran, és szabadon bele állhat s dölgözhattya [Born. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.].

dölgöztat munkát végezget; a migäli/meşteri (la ceva); herumarbeiten. 1735 Teleki Samuel Vram eö Natsaga Mester emberej Teleki Pál Vram eö Natsaga Nagy Somkuti Vdvarházán dölgöztatta(na)k [Drágavilma SzD; TLt]. 1771 magamis Mester ember vagjok, gjakron dölgöztattam az utrumb(an) fel tett Malomnál [Ádamos KK; JHb LXVII/168].

dolgozhat(ik) 1. *ts is munkálkodhatik; a putea lucra; arbeiten können/dürfen. 1746: mindenik fél maga bányáját colalhattya, de edgyik is á másik(na)k kárára ne' igyekeztek ... mindennik fél maga felől szabadoson dolgozhassék [Torockó; Bosla]. 1756 k.: A napon kün lévő egész kő Bányában a' kinek tettzik bátran, és szabadon bele álhat s dolgozhattya. Hasonlo ítélet alatt lesznek azokis a' kik a' határban más helyen kevés valami kevés (így l) munkát, vagy tsak vakarítást annál inkább jegyet tennének, sub praetextu, hogy mast onnet praeve excludállyanak, mert ez ő nékiek semmit sem sufrágálván, a' kinek tettzik az dolgozhat ottan [Born. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.]. 1762: kevés időt Nötelenségiben dolgozhassék [Kv; ÖCLev.].*

2. képes/tud dolgozni; a fi capabil să lucreze; arbeiten können, arbeitsfähig sein. 1754: Iffjabb Cire álás Szirb Onul ... verte meg. Jánk luont ugy hogy az oltatol fogva két hetet impoltál és sem(m)it sem dolgozhatot hanem penzivel amit dolgoztathatot | Jánk Juon amiolta meg verték Sem(m)it sem dolgozhatat | az oltatol fogva ami oltá meg verték Sem(m)it sem dolgozhatat sőt most sem dolgozhatik [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1774: Kováts Siga .. nem ollyas vas mivelő hogy magára dolgozhassék [Mocs K; KS Conscr. 28]. 1788: nem dolgozhatván ugy küldette el Sz János napkor házatol [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1791 nagyobb részin az embereknek nintsen kenyere hogy egész hétre valot hozzon, két napra valot hoznak magokkal és még abb(an) tart, dolgozik, el fogyván pedig az eledele és itt is az dolog sok levén ... annyira jut a barázdab(an) hogy az ehseg miatt el dől és osztán nem dolgozhatván kéntelenítettik az ollyant el bötstáni [Szilágycséh; IB].

3. lehetősége van dolgozni; a avea posibilitatea să lucreze; die Möglichkeit haben zu arbeiten. 1791 Az asztalos munkájátis meg alkudtom a Gyogyi Pap öttsevel, és már az ablakokat és ajtókat kezdetteis szabagatni, de itt dolgozik Bentzentzen azokon, mert Ludesden nints háza, hol dolgozhassék [Bencenc H; BK].

Ila. 1788: dolgozhatik [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1818: dolgozhatik [M.fráta K; KLev.].

dolgozható dolgozni tudó, dologhoz értő; care știe să lucreze, care se pricepe la muncă; sachverständig, arbeitslustig. 1724: Jövenek mi előnkben ... Karai Lakosok ... az egész falu képib(en) és kérének az említett Mlts Groff Vrtol .. hetven Magyar forintokat esztendeig kölcsön dolog fejében, addig valo Várakozásáért minden forintrol egy egy nyári napi dologst Sarloval adgyanak értvén jól dolgozható embereket reggeltől fogva estvéig [Szamosfva K; Ks 25 Fasc. sub B.].

dolgozik 1. munkálkodik, munkát végez; a munci/lucra; arbeiten. 1584: Luch Gergelne vallia, Tartok vala egy leankat .. Es kesen mikor mind dolgoznom, ... Mondek a' leannak hogy Melliez-

ze(n) eg Ludat holnapra | Agota Varga Leorinczne vallia, Az en Vdwaromon Tfilok vala, Es mikor Eyel effely kortis ot dolgozna(m) hallek, egykor Nagy Ropogast [Kv; TJk IV/1. 246—7, 264—5]. 1591: Berthaimy gyarffas 3 Nap dolgozat f — d 75. Kenyeres Balint 3 Nap: dolgozott f — d 75 [Kv; Szám. 5/I. 98]. 1597: Kwlomb kwlomb ideokban nyers es egetet bort Amit nekik attünk Amegh ot dolgoztanak tezen egi Sümmban f l d 27 [Kv; i.h. 8/XVI. 35]. 1631 Kovacz Görgi el ment falura dolgozat s hozat penzt, derib darab szalonnat abbol fizettek az dolgoosoknak [Mv; MvLt 290. 58b]. 1677/1678 Hogy dolgozat haram acz azoknak az ketejinek attam napszamba | ket nap dolgoztak [Mv; MvRLt]. 1692: En Czak Filep Menyhart(na)k dolgozom [Kercsed TA; Borb.]. 1728 dolgozzek egj nap [Málnás Hsz; SVJk]. 1734 az Fiaim tudom hogy edgyser másszor oda voltanak Somkutra dologra de en Soha Sem tudakoztam töllek hogy mit dolgoztanak mit nem [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf Fatt Irimia (56) jb vall.]. 1743: mi dólgaztunk ő klme számára | Holmi fátákis dolgoztak ott Szent Imrén aratással ő k(egyelme)k [Herepe AF; BK. Herepei lev.]. 1751/1753: minden Ember egy egy napot dolgozzon [Koronka MT; Told. 78]. 1758: az Tarloban egy Ember egyebet nem dolgozat hanem öllel hordazta a Botot, Vasvillát az Aratók utan [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. Az Atyank(na)k gyamaltalan állapattyában életiben szegicséggel voltunk Éjjet, Napott edgye tettünk, szüntelen dolgoztunk eoconomiát (!) folytattuk [Asz; Borb. I] | Tudam bizanjosan hogj Szekej Boldisar uramott az fiai Segitettek Szolgálotall ők dolgoztanak az után lett oljan jo gazda [Várfva TA; i.h. II Agilis Franciscus Kis (56) vall.]. | tudam azt hogy az fiak attyak mellett lakván az fiak dolgozta(na)k [Asz; i.h. „Szász Judit Agilis Betze Andras Felesege” (32) vall.]. 1759: vettenek volt ki bizonyos szamu Sum(m)a pénzt Interesre .. szölő munkával Intereszték (!)* ... minden forint utan egy egy napot dolgoztak [Szentrontás MT; Sár. — *Tollvétség *intereszték* h.]. 1763 én meg szollitván őket kérdem töllek mit dolgoztak [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 49]. 1764: a Sellek dolgoznak [Esztény SzD; Told. 29]. 1767 el tiltották az Exponens Ur Eő Nga Részin valo Emberek, hogy ott ne dolgozzanak [Kettősmező Sz; JHbK LIV/9. 9]. 1774: Ezen Mester Emberek ... a Szolgálatyáért nem fizettek, vagy nem dolgoztanaké valamit a Tiszteknek ... ? [K; KS vk] | nem volna Csuda ha Földes Urunk számára dolgoznánk, de más idegen Ember veszi hasznát [O.zsákod KK; LLt Vall. 197]. 1777 a konkofalvi Bahokás Ember Csatlós Pintye ... ezen a heljen ... kaszált mikor itt irtogatni kezdett tiltották Falus Biro által hogy ne irtson s ne dolgozzék [Kisnyires Szt; JHbK LVIII/28]. 1778: nem dolgozott többet [Solymos AF; Told. 6]. 1779: Anyám is fáradazat dolgozat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1783: az Apám usorázat Szőkefalvara ..., azután magomis minden esztendőben három napat dolgozstam s tavalyis ki dolgozstam

[Csüdötélke KK; Ks 92]. 1788: Harko Péter Uramnak sokszor halatta zugalodását ... Balás Mihály nevű szolgájára hogy nem dolgozik elbuvik [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1795/1800 én Rákosi Istvánnal Czímbarában szántottan s vele sokat dolgoztam [Harasztkerék MT; i.h. 30]. 1800 én a hazból ki is sem (így!) mozdultam, mert volt mit dolgoz(z)am [Borsa K; BfR Petykó Rózsa vall.]. 1803: A' Gáton dolgozván* két Molnár [Mv; MvRLt. — *De uo. dolgozván és dolgoztatván is]. 1808: Ezenn Sellérek, a' Papi Mesteri Házok és Templom körül többet tartoznak dolgozni, mint a' több Földes Urat szolgáló Emberek [Vista K; RAK 116]. 1810: Blós Mihaila ... a maga Cselédgyeit is el vitte a' Szöllőbe a' Szászokért dolgozni [Adorján MT; Born. G. XIV. 1 Latzko Andrásné Abel Anna (40) ns vall.]. 1815: egész Nap dolgozatt a' Malmas rajta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1828 A malmas a Malom árkan dolgozván [uo.; i.h.]. 1829 A' Fűsűs és Esztergáriusak között találtattván ugy Nevezett Kantárok, kik nem tartván sem a' Zállaglástól, sem az Törvényes meg Intetéstől magak elátalkadtatt szándékjakkól, éppen a' N(eme)s Czénak elenére kívánnak kantárkodni s dolgozni [Torda; TVLT 992]. 1840 azon lábba melyet Krosán Nyikuláj dolgozatt 20 Veder* [Alsó sztmihályfva TA; Bosla. *Ti. kár esett]. 1846—1847 Dolgozatt 32 ember [Dés; DLt 1851. évi iratok közt].

2. ~ *vmín* vmínek elvégzésén fáradozik; a se strádúi sa execute/sá facá ceva; sich bemühen, sich um etw. bemühen. 1794: Az kertnek igaz, hogy Nagyobb Része gódrös dombos haszantalan hely volt ... 10. Svábok dolgoztak az pláneorozásan [Mezőmadaras MT; BK Gazd. Kosztin Szávuj (30) auriga vall.].

3. művel, művel; a lucra; arbeiten. 1726 kovács lévén mint mester embernek az városon dolgoznom szabad nem volt, az czéhba bé nem vöttek [Ne; Ks 90]. 1761: Dirib darab deszkák melyekből dolgoztanak az Asztalosok feles számmal vadnak [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 29]. 1768: minden nap kell dolgozni a szőlőb(en) [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1770 már három hete hogy dolgoznak azon Bányákba [Torockó; Thor. XVI/39]. 1774: 'a Korondon lévő Uraság két Fűrés Malmi és Düröszkölő körül 'a Mikor kívánnatik Vas Munkát dolgoznom [Szentdemeter U; LLt Vall. 243]. 1791: Az asztalos munkájatis meg alkudtom a Gyogyi Pap öttsevel, és már az ablakokat és ajtókat kezdetteis szabogatni, de itt dolgozik Bentzentzen azokon, mert Ludesden nints háza, hol dolgozhassék [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. vmilyen folyamat megy végbe benne; a acționa/lucra; wirken, arbeiten. 1797 Doctor Pataki Uram irta hogy tudósítsuk hogy a Hánytató miképpen dolgozik [Héderfája KK; IB]. 1829 az Lábom Szárát meg ütöttem egy kevésé akor Számba sem vetem. az ütés magába mindig Dolgozt mind adig a mig ki foksasztota a Lábom szárát [F.gezés NK; Told. 7a].

5. *vkivel* ~ közösül, paráználkodik; a se impreuna; mit jm geschlechtlich verkehren. 1603 Almadj Gaspar ... vallia ... az azzonj kezdé mutatnj az feier Daniel hazához, oda tekintek, tehát varga Janosnet egy Nemet az falhoz tamaztatta es dolgozik velle [Kv; Tjk VI/1. 689].

Ha. 1759 dolgoztanak [Szentrontás* MT; Sár. — *Később: Szentháromság]. 1788: dolgozik [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1850: dolgoznának [Mv; MvLt]. 1851 Dolgoztam [Dés; DLt].

dolgozó I. mn munkálkodó; care lucrează; arbeitend. 1810: A' Szőlőbe dólgozo emberek közül ... vótak haragossai [M.bőlkeny MT; Born. G. XIV. 1 Lázár Gávriil (56) vall.].

II. *fn* dolgoz; muncitor; Arbeiter. 1656: Tudom azt hagi az mit epittetek mjnd Benes Jstuan epittette, de en ne(m) latta(m) hagi Csizser Ferencz epittetet uolna, se penigh az dolgozokkal ot lótt volna [Szentgyörgy Cs; BLt 3].

dolgozóasztal munkaasztal; masă de lucru; Arbeitstisch. 1792 Asszonyinak volo dolgozo Asztol [CU].

dolgozódik I. dolgozgat; a migáli/mešteri; herumarbeiten. 1618/1669/1681* Mivel Hunyadi Molnaink es töb épületeknek fel allatasara Molnar Thamast kellett volt Váradrol be hozatnunk az mikor mi szamunkra dolgozodik, minden hetre egy forintot, napiara hat Cipot es egy kupa bort rendeltünk nekie [VhU 301 fej. — *Kétszeres átirás]. 1771 azon ökrött haza hajtván Abafájára dolgozodtam velle mint magam marhám-mal [Abafája MT; Told. 26/8]. 1829 Olá Gligor találto ebbe az helybe éjtzakának idején egy kapával dolgozodni [Csókfva MT; TSb 24].

2. Nemi von. nyil-ban: közösül, paráználkodik; a se impreuna; mit jm geschlechtlich verkehren. 1640: (A nő) melléje mene az legennek, s azt látám, hogy váltig dolgozódának olyformán, hogy ... hiszem meg értheti kegyelmetek [Mv; MvLt 291. 233a].

dolgozó-ember napszámos; ziler; Taglöhner. 1606: Amely beres vel dolgozo ember velem volt, amikor az eokreot lattam [HSzj béres al.]. 1633: Mijs az epiteseben mind Boerok es szabadosokis s az szegenysegis segítettünk clakaban eo kegnek ..., azon kiүүл penzel is fogadot eo kegme, mües es dolgozo embereket [F.komána F; Szád.].

dolgozó-ház dologház; casă de muncă foratát; Arbeitshaus, Rasperhaus. 1829: ezen a' Nyáron a' mulatokert, kortsomának használt Épületei készítettetek el, majd tsak nem egészen újba, dolgozo és Szegények Házának [BLt 12 kv-i dologház nyomt. szám.]. 1846 Meszáres János

30 Rf váltó fo(rint)okra oly hozza tétellel büntetődött hogy azon tömög, a Ns város által, a most ujbol fel allitando dolgozo haz szüksege pótlására rögtön által adassek [Kv; AsztC Prot. 16—7].

dolgozó-nap munkanap, hétköznapi; zi de lucru; Arbeits/Werktag. 1817: az közölgető dolgozo napok is jönnek [Póka MT; TLt 542 (belekeveredve az 1317/817 jelz. csomóba)].

dolgozó-zaeskó kb. kézimunka-táska; pungă pentru lucru de mină; Handarbeittasche. 1789 vettem kezemhez 3. Dolgazo Zatskokat, egy aran(n)yal varratott tafutát ... 1. Tafata pántlikával garnírozottat [Meggyesfya MT; JHb XLVI/1].

dolgoztat 1. munkát végeztet; a pune să lucreze; arbeiten lassen. 1716 az Arok gátját kevésb(en) maradot hogy el nem vitte az jég, az héten mind rajta dolgoztattam [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1734: Teleki Samuel uram Mester embereinek mindenkor meg fizetet vagy penzül vagy Gabonául az mikoron vellek dolgoztatot [Butyásza Szt; TKhf Merkás Kosztán (51) jé vall.] | Az Mester emberekkel dolgoztatot valamikor kívántatot [Kővárhosszúfalu Szt; i.h. Kardos Kosztán (64) jé-ispán vall.]. 1744: egykor néhány Czövekeket Néhai Veselenyi István Vr(ain) veretet volt fel a Gáth(a), de annál egyebet körülle nem dolgoztattanak [Tóhát TA; JHb XI/17. 19]. 1770 ezen Pataknak gyakor áradása, és sebesége miat gyakran úgy el szaggatta a gáttyait hogy az egész Jozzágal egész holnapig, még továbbis dolgoztatott rajta sok izben [H; JHb XXXI/17.3]. 1791: a kőművesek a belső pintzét már meg boltozták, és már az idén talám nem is merünk többet rajta dolgoztatni a kőművesekkel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796 itten pénzen erre a részre égyyszer sem dolgoztotnak, mivel a Jozzágal szoktak többnyire minden féle dolgot végben vitetni [Szentegyed SzD; Wass]. 1800 a Csapo Gáton az Ujj Hídnál dolgoztatnak [Mv; EHA]. 1818 Nap számakkal dolgoztattya majd minden oeconomia folytatását a' szegény Contribuens Embereken erőszakosan huzat vont | azakan is éppen úgy dolgoztat [M.fráta K; KLev.]. 1842: A Czigánt kitelve a 15 nap melyre el bósátották Zuvatyost keresni, rögtön kezünk(e) adják* s akkor vagy ki váltja magát, vagy dolgoztattuk addig mig le dolgozza a pénzt [Úsz; Pf Szentivanyi László lev. — "Ti. a kezések].

2. (földet) műveltet; a pune să cultive/lucreze pământul; bebauen lassen. 1668: az Hadnagy .. két nap dolgoztatot [Szűv; Born. XXXIX. 5 Kok Kirah (30) vall.]. 1723 beteges állapottyában erőlen korában jó darab időket töltettek, hozzá láttak, Cseléd fogadással, Cselédnek való fizetéssel pénzél és buzávalis Segítették, Sőt néha maga fizetett Cselédeivelis . Dosa András ur(am) eő kgyl(ne)k dolgoztatott [Ilencfya MT; DLev. 1]. 1730: jobbágyival sokat dolgoztatott, ugjmint szántatott, hordatott, baranáltatott [Mihálcfa AF; LLt 127]. 1752 (A tisz) mindenkor tsak azan siránkozik hogy éhel hal, és nints kivel dolgoztassan de hogy dolgoztassa(n)? mikor à potiori mind boros [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1774: Ezen ... aratatlan Gabonának vesztében ment létele nem egyeből eset,

hanem hogy Tiszt Uraim eő kigyelmek magok Számokra az Dolognak jóván az Jobbágyokkal dolgoztattanak [uo.; KS Conscr. 35].

Ha. 1818 dolgoztattya [M.fráta K; KLev.].

dolgoztatás szolgáltatás, szolgálattétetés; prestatie; Beistellung, Leistung. 1642 Az gyermek lo dolgat es Zeoke Thamas dolgoztatatasis vgy vallyak mint az Gyalaiak [Hévszamos K; GyU 85]. 1717 Én az Vr parancsolattja szerént az miben lehetet igjekeztem procedalni az itt valo dolgoztatásban de az Emberek(ne)k szó fogadatlan-ságok miatt igen sokra nem mehettm. Kivált a' széna csinálásban mivelhogy' az aratás is hirtelen bé következék [Borosbocsárd AF; IB].

dolgoztathat munkát végeztethet; a putea pune să lucreze/execute lucrări; arbeiten lassen können. 1754 sem(m)it sem dolgozhatot hanem penzivel amit dolgoztathatot [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir. — A teljes szöve. dolgozhat 2. al.].

dolmány dolman; Dolman. 1560: Harnycz harom Ezwth Aranyas gomb dolmanrah walo [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1567: vno vestime(n)to dolmany dicto [Kv; Tjk III/1. 18]. 1568 ez istuant Jg fogatta vala meg eztendeyg, hogy neky, f. 8 ad, Mentet dolmant nagy ragotho (!) es inget gatyat kettőt, kettőt, az felső Ruhát az feyert annak felette atta neky [Kv; i.h. 173]. 1572 Dabo Tamas, Azt vallya hogi .. Istwan vayda fya .. esthwelere dolmanat leh vety es dwgia az agyfeobe az fewal ala, volt az zelyben fl 3 d 75 Regwel ele wezy dolmaniat Ne(m) talalya benne az penzt [Kv; Tjk III/3. 10]. 1584 Margit Sos Mathene vallia, Horwat Istwa(n)t latta, Mert egy dolma(n)t vit volt hozza foldozny [Kv; Tjk IV/1. 336]. 1585: chinalta(m) Daroczy Peternek gombokat ezwtbeol es karikakat dolmanyara valot [Kv; i.h. 395] | vöttem a trombitas zolgayanak 5 Zattyant egy dolmannak ... tezen az Eöt Zattyant f. 1. d. 70. Synort bagazyat kapczhyot vöttem hozza megys chynaltatta(m) neky fiztettem Erte d. 64 [Kv; Szám. 3/XXXII. 74–5]. 1591 Byro Vram akarattyabol attam a Trombitasnak Antalnak, Egy felseo Ruhanak, Egy Dolmannak, Nadragnak 21 3/4 Sing Karasiat, Singit d 66 f 14. d. 36 1/2 Ennek Nyreseteol attam neky f — d 32 Gombra, Sinorra, Bagaziara f — d 50. Az Chynalasatol attam f 1. d 20. Az belleseteol attam f 2. d 25 [Kv; i.h. 5/X. 71]. 1595 Egy fekete kamuka dolmanj f 10. Egj Scharlat zeold tafotauat bellet dolmanj f. — f. 24. [Zsombor K; SL reg.]. 1604: Azt mondotta en nekem Galfy Mihajl, Jm hul edes öcözem, tudod az eleött Skallatba granatba iarok uala, de im(m)ar a Zentegedj iozagh waltysaga mia ahoz iutek hogi czak ruham sinch mutata az dolman(n)iat hogi megh kopott [Uszt 20/128]. 1609 1 Nouembris egy szegeni kolosuari Me(n)dicans gyermeknek Parkas wchaba(n) kis Benedek fianak veotthem szabó Menyhartol egy doloma(n) Modra valo szúrt [Kv; Szám. 126/IV. 128]. 1622: Egj zeold londis

hosszu dolman becsültek f. 7 d. — [Kv; RDL I. 119]. 1628 : 5 szarvatlan gomb Valami Mentere Dolomanra fekete szarvas gomb [Gyalu/Kv; JHbK XII/44.5]. 1629: Egy vy Dolmani Granat, Zeold Bagaziala bellett aestimaltuk tt f 10 d — [Kv; RDL I. 132]. 1635 Az mikor Nytrai Mártho(n) el vene Azzonyomat ... egy Zold menteje is vala dolománya [Mv; MvLt 291. 60a]. 1637 egj dolmannak valo karasiatis veszünk [Mv; i.h. 91b]. 1639: En Szakmari Marton Segesvar mellett Szent Lazlon lako ... Kepiro Istuan Sogoromot, es Farkas Marton Batiam Uramot, arra kerem hogy adnanak nekem az szegeny Batyam ruhaiban, egy mentét, egy dolmant, egy paplant, es gyolectot, s vaznat [Kv; RDL I. 117]. 1656: Cziontos Geörgy mind az vitan szerzette az eszwstös gombos dolmant mentet, eszwstos kardot Lodington mikor Czianadi Margitot el vette [Balázstelke KK; Kp III/82]. 1658: 8 xbris Balpataki Uramnak adott Barcsai Akos Fejedeleme, dalmanra, mentere valo failandit, melynek csinaltatására valo Ezközket vettem, zold makkos Gombokat, per fl. 2./80. Negy végh sinort, mentere, Dalmanra, nadragra, per fl. 2./80. Negy singh Gyapot vaszant dolmany ala, per fl. —/60. Egy viragos szattyant dolmany ala, per fl. —/75 [Borberek AF; Wass. Perc. 51] | Koczis Istuan fizetesse kez penz flor. 13 Dolmanyának mentejenek ketzer uanyolt brassay posztottból (!) valott ahoz ualo szerszamaul [Góc SzD; Wass]. 1670 Maradot Egy Dolomania eszt adtak el pro f. 13 d ... [Kv; RDL] | Szabattam az Incedine Aszonyo(m) kis Fiaczkájának zold granatból egy dolmánt [Uti]. 1680 Ki mondott olyant hogy megh nyomittam bizony vagy negyszer az kek dolmant, Baltaval ki hagyotta megh Killyeni Mihalyt [Kilény Hsz; BLt 3]. 1684: a Cantor Inasok Dolmanyakhoz adtam Vasznat [Uti]. 1688 Vétetett Asszonyunk ő ngü Policseni Gjörgj nevű Görögötől őtt nitra sodrot selljmet ... Policséni Szavatul Vér János és Kapusj Pál Dolmanjokhoz. Gombnak 2. löt Sodrot hamü szín selljmet [Fog.; Törzs]. 1692: Szeben szekb(en) Szilistyen (?) lakott ... Czigany ... magat köteleze Jobbagyul ... Recsei Boer Peter Uraunak ... Boer Peter Ur(am) az penzen kívül az specificalt Cziganynak igire az maga Viseltes dolmányát [Szád.]. 1701: edes Anyam Aszszony .. dolomannak valo posztot vöttem mar kegyelmedtől varnak vasznat [Ne; BLt 9 Tóth István lev. édesanyjához, T. Balásnéhoz Angyalosra (Hsz)]. 1702 egy Dolománna<k> valo Aba Posztot, avagy Brassait egjszer vanyoltat kell adni* [Dés; Jk. — *Ti. az inasnak]. 1711 Egy harmad fü tinoval Szabo Mihály ur(am) magának Dolmánt uett [Búzásbesenyő KK; IB IV. 30/26]. 1721: Márton Mihály(n)a<k> ... legálok egy kék viseltes Dolmant [KvLt VII. 15 Mezei András végr.]. 1730 Pellium ovinarium Sütő Mihály Dolomannya ala Nros 2. [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1736: Az dolomanyomhoz nadragomhoz nem azt az posztot hozták el fotnak, az mellj kellett volna [Ohába AF; Ap. Apor Péter feleségéhez] | A M. Urfinak dolománya

alá valo bőrt vettem h. fl. 1 den. 02 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72. 53]. 1740: egy viseltes nyári Dolomány [Novoj K; Llt 47/1216]. XVIII. sz. köz.: egj viseltes fekete dolomán [Ürmös NK; Hr 1]. 1755: Egj Meczin dolomány ezüst varás rajta [Hr]. 1757: Groff Kornis Sigmond Vrnak Szabo Legény szolgálja ... el szököt, és ... Ivagyan Togyernél lattam Zöld báránybőrös Sarga gombos menteit, veres Melyrevalojat, Sarga Sinor övit, es egy zöld réz gombos dolmányát [A.gyékenyes SzD; Ks]. 1763: Az Nehai Melgs Baro Ur Hazasagára kesztetett ... köntösön vgy mint mentén és dolomanyon lévő ezüst gombok is le szedettettek [Hsz; Ks XXIIb]. 1766: által adot ... mentéket és dolmánt [Szárhegy Cs; Llt 96]. 1768: Félig viseltes Vass Szini Dolomány 1 [Mezősztyörgy K; Ks XXIIb]. 1773: küldöm a Dolományokat [Szárhegy Cs; Llt 149]. 1774: Sendellyes András Papiros Csináló ... beretváltatván magát a dolmányát le vetkezte [Oprakercesora F; TL. Goja András (38) vall.]. 1783: Nehai Somodi Gábor Uram e Vivis decedálván maradtó Feleségire Miske Klára Aszszonyra ... husz aranyos gombos és két felől valo aranyos pikkelyes uj anglia Dolmány és 18 ezüst gombal pikkelyekkel más Dolmány néhai Somodi Gabor Uramrol ? [AF; Szentk. vk]. 1789: Az Papi Kontösöm ugy mint a' Mente, Toga, a' Dolomány a' Köppenyeg maradgyon a' Feleségemnek [Usz; Pf]. 1790: egy ezüstös Materia Dolmány [Ludvég K; CsS]. 1792: adok ... Esztendőre egy Dolománt [Drassó AF; TSb 24]. 1849 Páin fekete posztobol Sejem készültü ujj dolmán, nadrag, metztet bárson lájbi [DLt]. Szu. 1562 Georgius dolmany [Kv; Szám. 1/VII. 40].

Sz: csak egy ~ban megy vhovd (férjként). 1573: Az hazis, valamibe Tamas vagion Mind Sigmond-twl Marat, Mert chiak egy dolmanba Ment volt oda Ianos deak Tamasnak attya [Kv; Tjk III/3. 165] * ha a ~om leteszem sem engedem másnak. 1720: ha kicsin is örökkös*, s bizony, ha az dolmányom le teszem sem engedem másnak [Ks 96 Apor Péter lev. — *A jóság] * közelebb az ing a ~nál vki közelebbi (vér)rokon vkivel, mint vki más. XVIII. sz. e. f.: ki hánylak belőlle mert közelebb az ing az dolmány nál nekem vrsigem van hozzá* [AbN. — *Ti. a telekhez].

dolmányesinálás dolmányvarrás; confectionare de dolman/dulamă; Dolmanschneiden. 1609 Attam Stamp Janosnak, egi Doloman, mente, Nagirag czinalastol, vaznot, kapchiot adot hozza teott f 1 d 50 [Kv; Szám. 126/IV. 172].

dolmánygomb nasture pentru dolman/dulamă; Dolmanknopf. 1789 adat 1 rendbéli dalmán gambat [Mv; Berz. 7/69].

dolmányka dolmányocska; dolman mic; kleiner Dolman, Dolmanchen. 1748 volt egy Dolmánkája [Torda; Borb.].

dolmányos dolmányú; cu dolman/dulamă; mít Dolman. 1629: az leanyom ... monda, hogy ahol

anya bizony egy fekete dolmányos ember ide akar jeonyi [Kv; TjK VII/3. 120]. 1631: egi szürke dolmányos legény forgódik vala Filek Gergely körüli mezítelen kardal [Mv; MvLt 290. 242a]. 1849: Vagyon ... ezen Szobába ... itt egy mestersegesen formált kis Huszár — gyalog- kardos- és dolmányos [Somkerék SzD; Ks 73/55].

dolmányú. Jelzős szerk-ben: dolmányos; cu dolman/dulamá; mit Dolman. 1599: Prouidi Petrj Pokos Anna ... fassa est ... erkezek egy veres dolmányú Nyirő legény es hinnya kezde ... fűta be az Nyirő hazba(n) és úgyan abba(n) futa mas is egy feyer szakadoszt dolmányba(n) be az Nyirő hazba(n) [Kv; TjK VI/1. 384]. 1635: az ezüst Gombos dolmányu ember küldötte el az kett lovát az vizre, kett giernektől [Mv; MvLt 291. 48b].

dolog 1. teendő, tennivaló; treabă; Arbeit. 1755: igen szorgas dolgam volt [Gernyeszeg MT; TGsz]. 1780: nekémis akar sok dolgom lévén [Somkerék BN; Berz. 11/75]. 1782: Nekem más Dologt adot volt az Tiszt azért nem mehettém el [Mocs K; JHbK LIII]. 1792: ha idején tudtam volna Rákkel napjára Kolosvárra jöhetsz úgy én is úgy rendeltém volna dolgaimot hogy akor ot lettem volna de már így telyes lehetetlen [Óralja-boldogfva H; Borb. II Bethlen Kristina kezével].

Szk: dolgára elmegy. 1783: mennjen el dolgára ne alkalmatlankodjék [Udvarfva MT; Told. 44/54]. 1794: Néké azt mondotta, hogy menyen el dolgára Lemény felé, ne alkalmatlankodjék, ne hogy verést kapjon [Letka SzD; TSb 5]. 1843: dolgamra el mentem [Dés; DLt 410] * **dolgára megy.** 1600: Erdely Georgy ... vallya ... Lazlo annak vthanha Neki serkenek es esmet Innya kezde ... kertem ereossen hogy az haborusagnak beket hadgyon hanem mennye(n) dolgára na(m) jól lakot [Kv; TjK VI/1. 455]. 1879: Béressét az Ifiaszszony, némely illetlen feleselésiért ... ki taszigálta, hogy menne dolgára [Kv; Pk 2] * **oly ~ talál rá** olyan dolga akad. 1571: oly dolog talala ream, hogy semmi keppen fel nem mehetek az napra [Sepsikőröspatak Hsz; Bál. 79].

2. munka; muncă; Arbeit. 1667: ha elő kerölnek azok az jobbagjak megh mondják nekik hogj dologhra ala jöyenek Colosvara [Wass. Szentkiraly Mihaly Deak vszb kezével]. 1694: A regi D(omi)n(u)s terrestrisek idejéb(en) nagjbol leven(n) a' jószág, hetek is engettettek nékiek a' magok dolgára; de az mostani údöre szorulva(n) állapottjok, gjalok szerrel minden szolgálatra reá fordittatnak; az előtt telben semmit sem dolgozta(na)k; de most szőlő karokat is készített(ne)k vellek [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1697: hogy az várat el igetik másnap be jöttem ... ezen kiminy reá dült poszderjára törté*, az ipitishez most hozá nem foghatni mivel rajtunk a sok dologh [Szilágycséh; BK. Kőmíves Gergely Bethlen Gergelyhez. — *Ti. a palota padlását]. 1756 k. Ha valamelly Gazda akár hant, akár őlszámra mivessének szakasztva ad

dolgot, tartozsága a' mives a rendelt időben a' Gazda kívánsága szerint 'a dologra ki menni [Bor. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.]. 1787: meg esik néha hogy egy heten minden napis hajtattatnak Ur dolgára, a' szolgos (l) dolog hozván magával [M.bikal K; Somb. I]. 1823: Csernátóni Samuel Uram réám is több versekbe el jött, egyszer nevezetesen éppen mikor dagasztottam kínált egy Csomo pénz, és kért hogy engedjék néki, de nekem nem lévén az a bajom folytattam dolgomat és dagasztottam [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-ben. Csorvási Györgyné Benedek Klára (26) ns vall.]. 1828: Hatfaludy József igyekszünk mindent ügyesen és helyesen eligazítan(i), ámbár dologba elége kerül [Bet. 4 Hodor Károly lev. Bécsből]. 1829: Valóságos szűkölködőknek dolgot és élelmet adni nem pedig henyelő dolgot kerülő kudzsakat* táplálni, használtattnak e' szerint, a' nemesebb Tzélra határozat kegyes adományak; az alkalmatlan köldülést tsak kevesíteni, tzélja ezen joltévó Intezetnek [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám. — *Egy kéz ceruzával köldusakat alakra javította]. 1844: már nints mit várni tsak menni kel, mert a' kert a' nyakaman meleg úgy minden tavaszi dolog [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: dolgot tehet dolgozhat. 1574: fazakas orban ... eo attiafiaynak egi gira Ezwsteot hagiot, Az Teobyt ... keres Azonnak az felesegenek Ez Mondwan hogi had elyen zegeny Beleole Mert eo felseg* ember Immar dolgot Nem tehet [Kv; TjK III/3. 348. — *Olv.: félszeg] * **dolgot tesz dolgozik.** 1568: zabo Kelemen harom nap esty az zolgalo leanyat ige(n) Erössen zitta bestye hyres kuruanok, es azt monda neky Meny el bestye hyres kurwa, mert ky verlek a kapumon, ne teg neke(m) dolgoth es az lean vgy mene el [Kv; TjK III/1. 207]. 1585: kerdem: ... hol a' leany? Monda El Wzem Az hires Curwat teolle(mi), Mert Nem teze(n) vala dolgot, Az zeoleole sem Megien munkalkodny [Kv; TjK IV/1. 455] * **dolgot végben vitet** munkát elvégeztet. 1796: itten ... pénzen erre a részre egyszer sem dolgoztatnak, mivel a Jozsággal szoktak többnyire mindenféle dolgot végben vitetni [Szentegyed SzD; Wass] * **~hoz lá** munkához lát/kezd. 1634: lattam az Borbely legent, ... hogy az Leany czieczyehez kapa, kire monda az leany, no ne kapdos en hozzam, hane(m) las dolgozhoz [Mv; MvLt 281. 32a]. 1765: mondani kezdé Kolosvári Ur(am) Péter(ne)k, már békélyél meg Péter Urszullyal, s meny el innen haza lass dolgadhoz, mert már végire mentem jól az dolog(na)k hogy Urszuly volt az oka az verekedések(ne)k nem te [Záh TA; Mk V. VII/19 Gráma Puj (40) jb. vall.] * **~ra megy** munkába áll/megy. 1823: majd a kováts azt fogja mondani, mikor dologra kellene menni, hogy miért menne ő oly szorgalmatosan, hiszen kap ő két harom nap is eleget [Torockó; TLv. 9/47. — A teljesebb szöve. alább] * **alig lehet ~ra vinni** alig vehetni rá a dologra/munkára. 1823: majd a kováts azt fogja mondani, mikor dologra kellene menni, hogy miért menne ő oly szorgalmatosan, hiszen kap ő két

három nap is eleget, annál fogva nagy bajjal és alig lehet dologra vinni, és tsak utat s modot ad a' vas-adás^a a henyéségre vagy tobzodásra, a' verős kovátsi Társaságnak^b nagy kárával [Torockó; TLev. 9/47. — ^aTi. a munkabéren felül való vasjuttatás. — ^bAzaz a munkáltató verős kovácsságnak] * *utána áll a ~nak* a dologhoz/munkához lát. 1765: (Az udvarbíró a) Keze alatt való Béresekkkel, dolgosokkal az időtt hijáb(a) ne töltsé, hanem mikor minek ideje léssen utánna állyon a dolognak [Mezőcsán TA; Ks 26. X] * *véghez viheti a dolgot* (el)végezheti a munkát. 1638 ennekem vala egi kis leantikam az ki polgar balintne aszoniommal lakek, de hoga szegeny ereőtlen vala nem vihette véghez az dolgott hanem ugi fogada megh ezt az Selie Mihalynt vala leant [Mv; MvLt 291. 124b].

3. úrdolga (a földesúrnak tett gyalogos v. ígás-munka); slujbá, robotá; Herrenarbeit, Frondienst. 1553: ha penigh wala melyk fel vra dolghara lezeon wagy Beteg lezón tah(at) ... Alkalmas napot hagyának neki [Kv; BfR VI. VI. 295/1]. 1633: Egy fiam volt az Jart az eo Naga dolgara mikor az szer rank Jött [F.venice F; Szád. Sztan Puttiul (42) vall.).

4. *uraság dolga* 'ua.; idem'. 1770: midőn Uraság parancsolattyából mentünk utak, s hidak reparatiojára Uraság dolgára akkor nem hojszoltattunk [Alparét SzD; JHbK XL/8]. 1772: A' Szélszégi Hajosok(na)k hogy az Jobbágyokat által hordozták az Uraság dolgára adott az Ispán 12 véka (málét) [Pribékfa Szt; JHb Teleki ir. Fasc. 14].

5. *úr dolga* 'ua.; idem'. 1652: Az két birság mely a' faluba(n) esik a' Biroje ... Ha az Ur dolgan esik az Tiszteke [Kajántó K; GyU 127]. 1696: Naskuly ... Sokszor nem ment Ur dolgara eleget veszekedet az Birro erte [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 4]. 1731: Dobolyi András nevű Jobbágy bírāja a' Lánzcát el vette, hogj az az Ur dolgára nem volt [Szentk. St. Demeter (80) jb vall.]. 1744: midőn mentü(n)k volna ... Záhra az Ur dolgára ... [Mezőzáh TA; Told. 28]. 1756: Molduán Vonya Ur dolga rendiben az ide valo embereket maga dolgára ... hajtja | Moldduán Vonya, a' Dipsei szász Papnak két Ur dolga rendiben valo dolgot adott (: a' mint hallottam:) bor áráért [Galac BN; Wlt]. 1767: Groff Toldalagi Pal Vr ő Nsga emberei ... vr dolgan vadnak [Koronka MT; Told. 19/29]. 1768: Jól ismertem azt az Isák Péter szürke kantzsa lovát mivel, hogy sokszór voltam Ur dolgára véle [Kovácsna Hsz; SzentkGy Nic. Kis (38) jb vall.]. 1780: Janko Ur dolgában vra számára Füzi fát vágot [Udvarfva MT; Told. 69]. 1784: Az ide valo három Jobbágy Gazdák eddig mindenkor vr dolgára jártak, hanem ezelőtt esztendőttől fogva Taxát fizetnek [Kisrápolt H; JHb XXXI/56. 23]. 1806: a' Szöllő-jeket is miveli Ur dolgában [Magyarsáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1810: Az Udvar dolgán kívül az Adorjányiakat, Soaknalakat, midőn ur dolgára hajtották, lattom hogy Kántor Josef el foglalta a' maga számára [Adorján MT; Born. G. XIV. 1]. 1812: elmentem le a Fás Kertbe a

Faragokhoz; minthogy ur dolgába vágták a Fát ..., hogy vágassak elegendő Fát éjtszakára [Héderfája KK; IB]. 1823: Roska Mitruj ... éppen akkor Ur dolgára lévén osonya feleig a' Felesége ennie nem vihetett [Radnótfája MT; Tlt Praes. ir. 65/827-hez]. 1843: jöttem bé Déésre Urdogaba [Dés; Dlt 190].

6. napszám(munka); zi de muncă; Taglöhnerarbeit. 1622: Praedicator Jóvedelme Quarta mindenekből. Az őszvegy Azzoni ha semmiből quartat nem adhat tehát egy napi dologgal elegiczie megh az praedicator [Retteg SzD; SzJk 13]. 1674: negy esztendője Lehet mikor buzat vónk mü Baáldiakul egy néhányan Vass Vr(am)tol es az varasara Dolgot igertunk vala [Báld K; Wass. Barlad Lorincz (50) jb vall.]. 1771 én nekem is adott uala Szabo Mihály vr(am) egyszer az buza-jabol egy köblöt de én le fizettem dologgal [Búzás-besenyő KK; BfR IV. 30/26 Katona Ferenc (65) szabad szem. vall.]. 1732: Adosságok specificatioja ... usorája minden forint(na)k edgy napi dolog [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1765: Adatatt dalag fejében 123 Kalangya Buza szalma [Nagybarcsa H; Ks 71. 58 szám.].

7. ügy; chestiune, pricină; Sache, Angelegenheit. 1544: Nag Benedek galachrol^a, es Sombory Lázlo zaz Somborol^b My agywk Emlkezetre Myndeneknek, hogy Iztrigi Myhalnak az Minimw dolga wolt volna My woltunk wona az dologban Vayda Embery [MNY XXXVI, 52. — ^aGalac BN. ^bSzászssombor SzD]. 1566: Az zekely uraim dolgarol eo felsege parancholatyabol ez vegeztetet ... [SzO II, 181 ogy-i végzés. — ^aKöv. a végzés szöve]. 1568: Ezt lattam hogy Andras Katho mindenkor oth forgot, de en semit ne(m) tudok dolgokba [Kv; Tjk III/1. 227]. 1569: Adam Tamás es Goldnar Peter dolgok Toruenszerent talaltuk biro vram es Kyrál biro vram(m), hogy ezen napig az hazbol ky agyak Rezeket azoknak a kyk keuanyak [Kv; i.h. 255]. 1570: Lengiel Janos hithy Zerent azt vallya, hogy mykor feyerwarat az felesege meg fogthatta volt az feyerwary Byrowal More Ambrwzt, Eo veotte volt ky az Byrotwl kezessagen, De azwtan nem Thugia Mibe al dolga | Kerekes Benedek, Azt vallya hogi twgia perletek Nagj Benedek es Syweges gergelyel (így l) az haz veget Bornemyzza eleot, De eo ne(m) Twgia Mybe Maradot dolgok [Kv; Tjk III/2. 93, 151]. 1572: Izeket mind az keet fél be ada, hogy valamit kesen Igassaga zerent, ez dologban talalnak, Ezer forint keothel alat meg allanak [Sz; Wlt]. 1573: Giarmaty Imre hity vtan vallya hogi egy Eyal Lampassal Ieot volt eohozza egy leany fely keotly es kery Azzonia Kapa Antalne Zawawal hogy az Kapa Antal hazahoz menne, Mert Igen Nagi dolga volna vele [Kv; Tjk III/3. 55]. 1583/XVII. sz. eleje: Mikor bizonios dologrul szolani be giulni akarnank az tabla el Jarasat meg beócziullie, es tartozzek az Ceh Mester hazahoz giulni [Kv; MészCLev.]. 1586: Mely dologrwl my eleottwnk illyen vallast teon [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. 1588: ez dolog-

bulis az törvényhez tarczyak magokat [Dés; DLt 220]. 1590 Ezert kellett Ennekem az alperest thw kgték elejbe citalno(m) hog az my nemw oztasunk my nekünk volt szaldoboson az Eorokseg Dolga felol Elozor oztottak kezotunk az viz elen valo teoltest [UszT] the pedigh Attyafy leuen Arra igerted magadot Lúkacznak mind addigh futod az fejedelmet, dolgath veghez vized, keölt-segetis Akkoron fazakas Lúkacze Adot te neked Brassoba menni [i.h. II/1. E. 204]. 1598 : az vetes kert dolgath Az my nezi megh zabadúl az A an(n)ak megh epitesebe(n) [i.h. 13/66]. 1599 S mo(n)da az Aszoni Simo Ferenchnek hogy Jo fiam Variad az gylesigh vallyek el miben lzen az dologh [i.h. 14/29]. 1611 Reczey Boer Janus ada erteswnkre keónieorgese által hogy nemineoó Attiatul maratt cőreóksegeth Boer Peter hatalmasul tuie el akarna occupalni, ea conditione hogy mi Conferaltuk uolna neki, holot ninczen hirünk. Az dologh azert így leuen. Kegnek haggiuk seótt parancziolliuk Serio, hogy ez Exponenst igazzaghaban Boer Peternek megh haborgatni anagy karositani ne engeggie [Szád. fej.]. 1638 Egyebet dolgaban nem tudok, hanem az tavali esztendőben korcsona borom vala; valami ifju legények ittának nálam az boron és ... Varga Miklósné odajöve és ott ivott Nagy Miklóssal és az többivel és holt-részeg volt [Mv; MvLt 291. 142a–3b átirásban !]. 1647 : Így leuen azért az dologh hüsegtek(ne)k kegyelmese(n) es seriő Paranczollyuk, ez leuelünket uéue(n) mingyarást az Exponens Aszszonynak, megh irt Attyafiyának valo dolgat, igaz Teőrueny szertent el igazitcza [Gyf; Borb. II fej.]. 1661 suki Ferencz hívünk(ne)k kelletvén bizonyos dolgak végett Colosvárrá menni [Medgyes; SLt A/49 fej.]. 1665 Keglmcs aszonjom az ot valo Falusj bjrot be hivatam hetedmagával megh ertven tőlők ezen jb^a dogat [Fog. vidéke; Szád. — *Hihetőleg Vlád Muntyán fia, Rádul Vlád, előbb Récsén lakott, majd Désánba házasodott jb]. 1675 : Csik Csicsai Udvar haznal lévő jobbajomnak, s Bírám-(na)k Farkas Matenak Instructioia Tisztetben, s hivatalodh(an) szorgalmatosan el iárván, mindenek felet kárimot el tavoztasd, ha mi karomra valo dolgokat eszedbe vesz, azt el ne halgasd [Borb. I Petki János kezével]. 1689 Kgtéket ez mellet kére(m) szeretettel az én igazsagomot, s, nyaualas Iobbajomnak sok vődőtől fogva erőszakos el nyomottatásokat perpendalvan Istenesen, dirimallya vgj az dolgot, eőkis elegendjenek meg az magokéval [Szókefva KK; Szád. Sárossi János kezével]. 1697 : Megh kell hirdetni mindenüt az szegénységhe(ne)k, ha kik(ne)k közüllők vagy az Commisziariusokra vagy Tisztekre vagy Penigh az eo Felséghe köztők járo vitezire valami Panaszsa lehet Kgl(t)ekne)k értesere adni el ne mulassa, vétethesse igazittásba(n) dolgokat, és nehességheketis orvosoltathassa | Isten penigh eo Kgl(t) hivatalos dolgaib(an) segellhesse [Kv; Törzs instr.]. 1719 : Peragalandó dolgak Seriesse Juratussink finita Dieta ezen dolgatt peragallyak [H; UtI]. 1723 : értem a Dolgat mindjárt be meggyek az udverb(a) és a' Tisztartanak ... hirt tészek

[Gálfva KK; Ks 66. 45. 17b]. 1732 : en már magamot ezekben nem elegyithetvén, recomendálom alázat(o)son az M. Ur(na)k ezen dolgakat [Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1738 : Midőn volnánk Aranyos szekben Csegezben ... emlité(ne)k eő kigyelmek mielőttünk ilyen dolgat ... [Asz; Borb. I]. 1748 ne veszekedjenek a Határ felett hanem a Vár(me)gye Tiszteivel igazittassak el azon dolgat [H; JHb XXXII. 29]. 1753 Mely Dalog és örökös Vásár ... mi előttünk ... menvén végbe) [Mv; MvRLt]. 1753/1781: koránt sem úgy volt a dolog, mert tsak lépes és színes beszéd volt, mivel ... Bétsben nem az árvák, hanem a magam dolgáb(an) járt a Tutor ur [Máda H; JHb LXXI/3. 263]. 1768 en mondek mi dolgad vagyan Isztratyival honnam üsmered ötet [Melegföldvár SzD; Born. XL. 80]. 1775 admonealtuk az utrizált Mihályt, hogy a Lovakat hozassa vísza, mert másként rozsul fog lenni dolga [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1783 (A) portiotiskák el adásáb(an), se egyszer se másszar a' most tisztelt Groff Urat nem facultálták, annalis inkább semmi némű dolgakb(an) Plenipotentiariusnak nem esmérik [H; JHb XXXI/55]. 1795 : az egész dolgat egészen fel forgathattya es homalja hozzá [Aranyosrákos TA; Borb.]. | égy ertelembe(en) tudgyák lenni a dolgat [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. L]. 1806 nemis szoval, hanem tsekedetekkel igazgattyák a' dolgokat [Mv; KsMiss. Thuroczy Károly lev.]. 1807 : az Instructioib(an) meg irt Dolgak irant Törvényesen Admoneáltam [Msz; BfR 74/15]. 1828 jelentének mű előttünk ilyen dolgat [Asz; Borb. I „Aranyas Rakasi Csipkés István” ns kezével]. 1872 A csere dolga kurátor Szentiványi Ferencz ur által felderittve, egészen eldöntetett [Búrjánosóbuda K; RAK 119].

Szk : *dolgt eleibe adja vkinek* (döntésre) vki elé bocsátja/terjeszti ügyét. 1714 Néhái Mlgs Vr Josika Gabor Ur(am) Fiu ágon lévő Successori compáreálvan előnkben, egymás közt fen forgo controversiajoknak revisiojára s determinatiojára, Sok disceptioik s altercatiok s adhortatiok után condescendálának arra, hogy bősületes Arbitek eleiben, készek lésznek magok dolgokat adni, es azok által finaliter azokat decidaletni [Nsz; JHb XLV gub.] * *dolgt eligazítja*. 1647 : az Exponens Aszszonynak dolgat, el igazitcza [Gyf; Borb. II fej. A teljesebb szöv. *dolog* 7. al.]. 1650 : Bakos Istuan Eottues Legennek Cehül eo kglmek mivet mind addeg fel tilttyak valameg dolgat el nem igazittia [Kv; ÓJk]. 1874 nékem okvetetlen adig el kel igazitanam az urakkal valo dolgamat [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.] * *dolgt megszerzi* kb. ügyét elintézi. 1590 lev. eczaka kin halunk vala apammal ... monda Apa(m) hamar mathe kely fel mert valami gonoz Ember az keczykebe(n) vizen ell vgy fogok megh, s ott tartuk az lanczon az uta(n) zerzek megh dolgat | Thudom hogy az keczykeyert megh foghta vala Olah Janos vgia(n) eo mo(n)da ennekem hogy nalla talalta az uta(n) zerzek megh dolgat [U; UszT]. 1668 : (Porfiras Janos) valami Tehen Niuzasba(n) talatatot többek eldjöt, mivel földes

ura Nem liven, ki abbely Dolgat megh szerzete ez okon ada magát Jobboggul fíjurul fíjura [M. köblös SzD; Rlt 1]* *dolgtát viszi ügyét intézi.* 1820: az után Tötöri Ur ugy vitte ezen Dolgát mint a maga Dolgát [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juon (40) zs vall.]* *~hoz lát/szól.* 1572: My azért ez keet felnek feleleteket meg haluan, Ez dologhoz nem akarunk zolni, Latnj [Szilágy-ság; Wlt]* *alkalomra veszi a dolgot egyezkedni kezd az ügyben.* 1625: alkoholra ueöttek az dolgot es nekiis nagy Gyorgy Jakabnenak fizetett Bereczk Istuan flor. 5 [Uzon Hsz; BLt]* *eljár a dolgában.* 1570: Nagi Nesteis Jger volt 4 penzt neky chak ely Jarion dolgaba [Kv; Tjk III/2. 66a]* *elválk dolga elintéződik ügye.* 1767: Mikle Vaszília ... meg engette a mig jobban el válk dolgunk had kaszáljam, s ugy fagtam hozzá [Ket-ösmező Sz; JHbK LIV/9. 9]* *elvégezi a dolgot elintézi az ügyet, dönt az ügyben.* 1578: Mind addegh migh az feyedelem eo Naga az ket fel mezarosok^a keozt el wegezy a' dolgot, ... minden-nap penigh fogyatkozás nélkül niolez niolez zeken tartozzanak nap estik elegh hust vagny [Kv; TanJk V/3. 171b. — *A mészárosok és hentelerek]* *forog a ~ intéződik a dolog/ügy.* 1631: Az miken-pen forgot az dologh az Attiafiak kezdézt azt en minden reszebeől nem tudom [Mv; MvLt 290. 57a]* *grácia mellé tartja dolgtát kb. (a fejedelmi) kegyelmi intézkedéshez ragaszkodik.* 1606: mostis az nou(m) mellett az Bodogh emlekezetű Boczkay fejedelem Gratiafa melle tarto(m) dolgomat. A dicit p(ro)cur(atorem) Michaelen de Bogartfalua, Kesseő mostis az Gratia melle tartani az Jnek az dolgot, mert teóruenjek lett erre [UszT 20/12]* *halni hagyja dolgtát kb. veszni hagyja az ügyét.* 1606: Citaltata az also Bodog azonj falwi Buczak Tamas wgi mi(n)t al peres az fel perest, apoldi fwlop Janost, miert hagi az törwiny napra fel peres lewen ra ne(m) Jöt dolgat halnj hatta [UszT 20/299]. 1734: Litigalodvan az I. az Actor ő kglmével eunek előtteis ezen Repulsiojaért assignalt ratioit ezen sedrian proponalta, az mely ratioirol judiciu-motis vévén acquiescalt *dolgat halni hadta* [Torda; Jk 39]* *jó rendben viszi dolgtát elintézi/rendbe hozza dolgtát/ügyét.* 1708: Minthogy T. Banyai Andrasnak maga dolgairul Deliberatuma löt, azért, a' Sz. Szek a Deliberat(um) mellől nem recedál, migh nem jó rendbe viszi dolgtát [SzJk 353]* *könnyen hagyja dolgtát könnyen/semmibe veszi ügyét.* 1756: senki sem Curálván azon Utrizált sessiot, ... oda fogalták az Udvari Birois Magyar ember lévén könnyen hatta a dolgat és per hoc ... abban maradtott a dolog [Bujánosó-buda K; JHbK XLIII/27]* *végére megy a ~nak* utána jár az ügynek. 1765: végire mentem jól az dalog(na)k [Záh TA; Mk V. VII/19 Gráma Puj (40) jb vall.].

8. cselekedet, tett; fapťä; Tat. 1569 Egy estue eo hosza Ment volt be More Janos, es azt monta Cristina Azyonnak most(an) ennekem penzem vezet el, azért senky dolga az hane(m) tyed es te wotted el [Kv; Tjk III/1. 246]. 1570: Meddig en vytttem, keues Munkauai Nagy dolog es Nagy

bölcsesség deo gracia, etc. [Nsz; MKsz 1896. 367]. 1573: Bereczasy Mate azt vallia hagi eo ne(m) latta mykor vagta volna tehenes Myklos az Kis Myhal dyznaia, De Twgia hagi eo dolga [Kv; Tjk III/3. 148]. 1952: Illien dolgot tudok Magdo-hoz a' leanyhoz ..., hogy mikor en zolgalomis vala rajta kaptam hogy famat hiremnel kwl Majoromban masnak atta penzen, es ekeppe(n) lopot megh [Kv; Tjk V/1. 303]. 1593: ige(n) vezekelenek, hogy el loptak az Istua(n) penzeth, de en ne(m) túdo(m) ky dolga [UszT]. 1669: En Boer Sigmond ... ha valami eo Nagok artalmara es Nemes országnak kárára, veszeódelmere, eo Nagok(na)k Meltosagok ellen valo dolgokat erte-nek, eo Nagok(na)k is jo idein ertesere adni, az fenjes Portan ellene allani igjekzem tehetsegem szerent [Gyf; Törzs. Boér Zsigmond kapikiha lev.]. 1764: monda Simon, Ha egy embert nem néznék olyan dolgat tselekedném hogy másutt is hire lenne, de tsak egy embert nézek ugymint Tisztarto Uramot mert jól tart a Falu mellett [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. 1765 (Konsztántin és a fiai) olyan Emberek, hogy az uton álló Tolvajok olyan dolgat nem tselekesznek [Marosbogát MT; Mk V. V. 97 László János (58) jb vall.]. 1831: azon ejtzakal dolgakrol és Lovas Emberekről nemis beszélhettem [Dés; DLt 332. 15].

Szk: *dolga esik.* 1630: enis kerdezem hogy mint essett dolgok mikor az Eötűeős legeniekkal megh vagdalkoztak volna [Mv; MvLt 290. 203b]* *semmi jó nem lesz dolgukban.* 1574: Zeoch peter. Azt vallia . latta hagi az Eottwes Inassok Nagi zokan Mentek ky egi deogeniek (!) volt Nalok Nagy zayal voltak eo latwan eeket Mondot (!) Nemelyeknek ... Ezek az mynt ely indultak semmy Io Nem leszen dolgokba, Azomba Mynt fely hora Mwiwa latta hagi halwa hoztak Be egiket [Kv; Tjk III/3. 354]* *tagadásra veszi a dolgot.* 1766: a Czigány tagadásra vette az dolgat, hogy ő tölle lovat nem vásárlattam [Torda; Tjk V. 299].

Sz. 1749: ne járjon elől az hír a dólógnál [Szentdemeter U; Ks 83].

9. esemény; intimplare; Ereignis, Vorkommnis, Begebenheit. 1584: Cathalin Miklos Deakne vallia ... Ez dolgokkört vgmint 14 eztendeos volta(m) [Kv; Tjk IV/1. 346]. 1767: mikor a dolog történt és végben ment gusalyosban voltam Bodo Samuelnit [Angyalos Hsz; Bogáts 10]. XVIII. sz. v. Hol kezdem Ngodnak tudtára adni a köztünk itten folyt dolgokat, magam sem tudom [GyL N. Solymosi Kontz József lev.].

10. eset; caz; Fall, Vorfall. 1573: Somogy Leorinch Azt vallia hogy eotet Kalachsíteo pince-yebe hywatta volt Istwan deakne hogy Adossa-gaert Nyolch bort valasztananak neky az pachine Boray keozzwl ... De Meg Zent myhal Nap vtan volt az dolog valamenye Ideowel! Anna Zas Im-rehne leania Azt vallia hagi az Zamosrol leonek volt az Takach Andrasne leanyawal Mőnd hagi Nem hallotatok zep dolgot, Eok Mondanak, myt, Am vgmind a kis gaspar leania az Bor Ianosue három leania Tyz orakor Eyel az Kerites Męget Iachodnak vala egi legennyel az chiak egi Ingbe

gatiaba vala [Kv; TjK III/3. 116, 206]. 1598: Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteo parlaghba kylyheb úerte az hatarnak Sofalui Tamas [UszT 12/131]. 1618: Bizony, Kegyelmes vram, nem is kereskedem véle, hogy fejemtől költött híreket-dolgokat pasák szavával írjam, hanem azmit tőlök hallok, azt írhatom Nagyságodnak [BTN 113]. 1631 enis ki menek keozikbe(n) az nagj zajra, hogj nezem my dologh, azonban elis czilapodanak [Mv; MvLt 290. 245a]. 1732: miota én ki jüttem hallom micsoda dolgak voltak ott és lettek [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1779: azután elég bőven beszélleték, 's még pediglen nagy dolgakat [KS. Özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsiana (61) vall.]. 1786 (Tot István) felis támadott az Fogadosra hogj meg verje de én látván az dolgot kősz-tők hogj nem jól indul, ... én osztán magam ugj választám el őket [Hídvég MT; GyL. Király János (40) taxás vall.].

Szk: *csoda ~ csodálatos. 1603: latok hogj ahol az farkas meg marta wolt az ó menes lowat, onat felől Egy kutia jó wala az menesek wtanna Jarnak wala bwzelik wala seot wgian mondokis Egi masnak hogj czioda dolog mint bwzelik az menesek az ebet [UszT 17/40] * feladja a dolgot* jelenti az esetet. 1804: Puskás Jakab Colonusnéja Balk Todorné ... felele En tőstént mindgyárt is el mégyek az Uramhaz és fel adom a' Dolgat, hogj mit mondtok az Urak [Remete AF; Born. XVd] * *halgatásban tartja dolgát. 1817 Getzi Martzi ... fel jött az Udvarba, a' Levelet, 's egy pár Tzipot, melyet az utra parantsolt volt a' Tkts Praefectus Ur, a földhez verte, 's el szaladott, ... már most a' dolgat halgatásba tartjuk [Héderfája KK; IB. Utó Balint tt lev.] * mi dolog az? hogyan történt az? 1573: Kerekes István, azt vallia hogi Nemel NapMegen volt egygywt az zeoleobe harangozowal, Mond neky azt hallom hogj ely haglot feleslegd my dolog az, Mond az harangozo, Az dolog hogi Ream leottek vala mynd Annawal egembe Igen akarnak vala korpazny En egi zekercet ragadek mynd ketteot ky verem az Ayton [Kv; TjK III/3. 107].*

11. tény; fap; Tatsache. 1717: Tudom hogj az juhok rühben, s, himlőben erőssen holtak, igaz dolog, egy télen egy ideig Szalmát is ettek Széna nem lévén [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szőcs János (40) jb vall.].

Szk: *nem jó dolgot beszél valótlan-ságot beszél. 1573: Molnar gaspar Azt valia hogi ... zinte azkor Mongia volt Tamasnak Zas Balint Neh Mond azt tamas vra(m) Mert Nem Io dolgot Bezelles [Kv; TjK III/3. 243].*

12. helyzet; situatje; Lage. 1792: Követeink ... ezekre Szorossan vigyazni végére menni tudakozodni, azokat ha a Dolog ugy hozza magával kezekhez is venni köteleztetvén Szükséges tudositásokat is tégyenek [Zilah; Borb. II hiv.].

13. div kérdés, probléma; problemä; Frage, Problem. 1573: kezd paxy gasparal az hit dolga feleol zolnj Grwz peter Az vtan fely hazaba Megen az pitwarbol es tahat Leh vetkezet chiak

egy Ingbe gatiaba leot esmet ky kezd esmet zolny az hit dolgarol [Kv; TjK III/3. 305].

14. kérdés, ügy; chestione, problemä; Sache. 1585: Albert Deak vallia hallottam Mays Nag' Ianostul hogj a' buza dolgabol Tars volt Bota Ianossal [Kv; TjK IV/1. 514]. 1623: Az mj az vasarlas dolgat illeti mind a kulseo orzagbeliek es mjnd ezen három zekbeliek ha mit kereskedesnek es vasarlasnak okaert behoztak zabadoson arulhattak [HSzj hereshedés al.]. 1630: Kivalkeppen az Malom dolgabol Irta Kegied hogj megj alkhatom en kegielddel azak akarjak [Fehéregyháza NK; TGsz]. 1749: en ugyan erőssen rajta vagyok; hogj ha valamit kaphatnek az Archivumba hogj en is ingeralnek, de mind hogj Nacsád a dolgokat ex Fundamento tuggy meltoztassek ingemet Sietve illuminalni hogj annalis jobban kezessünk az dologhoz [Nsz; Ap. 1 br. Apor László kezével. — A szövegbeli második előfordulás az 1. jel. alá tartozik]. 1770: En midőn minden dolgot jól disponalhatok az Vr gratiajából haza menyek [Lekence BN; Ks 47. 67. 29].

15. div sor; soartä; Geschick, Los. 1597: az egy deakom vala, azis oly betegh azt sem tudo(m) mjnt leze(n) dolga [Ipp Sz; K].

Szk: *jól jár dolga. 1788: a szőlőnekis eddig jól járt dolga, a szeme szépen meg nőtt a fájával együtt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc miss.] * boldogtalanul van dolga szerencsétlenül megy sora. 1716: az mely férfinak olyan boldogtalanul vagjon dolga, az nem lehet olyan állapotjában afféle dolgra* alkalmazatos [Nagyida K; Told. 22. — *Ti. nemzésre] * rosszul léssen dolga rosszul lesz/jár sora. 1757: ötet megszollitottam hogj valami képpen a mi Falunk Erdejében ne mennyen, mert két Legény vagyon az Erdőben, és ha eszre vészik, a Falut reájok gyűjtik, és rosszul léssen dolgok [Gergelyfája AF; BK 834].*

16. Nemi von. nyil-ban: közösülés; imperechere, coitare; in sexueller Beziehung, Geschlechtsverkehr. 1724: Susi Szájából hallottam magam, h(ogy) ötet kenszerítette és erőltette a közösülésre Pekri Ur(am), de ő el szalatt, el bújt, és azért n(em) tehette dolgát véle ... néki panaszolkodott a Segesvári Leány, hogj néki tsak el kell szökni, mert már nem álhatta a Pekri Uram roszt dolgát [M. királyfya KK; BK. Simon Györgyné (36) jb vall.] | Etsedi Uramtúl is Sajditottam ..., h. panaszolkodott volna az Iffjú Asz(o)nj h. a dereka faj a Pekri rendkiwül való dolga miatt, es ha ki tudó(dik) ex communicállyák minden Jobbágyitúl [Szentkirály MT; BK].

Szk: *dolgát elvégzi. 1638: Az Szőcz Mihali Inassatolis halottam hogj oys uelle paraznakodot maga kerkedek uelle hogj Vincze Istua(n)is oda Erkezet akor tai<t> es ijetteben el akarta hadni de az Aszion meg fogta az moniat nem Eresette addigh el meg dolgat el nem uegezte [Mv; MvLt 291. 143b] * dolgát követi után. 1724: Hall(ottam) h(ogy) Pekri Ur(am), a német Leánt éli s dolgát azon követi, aki is h(ogy) nem álhatta a Pekri Ur(am) dolgát előbb állott [M. királyfya KK; BK. Szász Balázs (42) jb vall.] * dolgát*

közli. 1614: Azt penigh nylyan iol tudom hogy az feledelem elegett zerelmeskedet eyel nappal Dengeleghineuel Lattam penigh sokszor hogy czyokolta s eölegette, Hallottam ... azt monta volna Bathori Gabor hogy soha iob testw emberrel ne(m) közleötte volna dolgat mint Dengelegine Azzoniommal [VLt 53/5267 J. Harfas (28) fej-i muzsikus vall.]. 1716: ilyen kényhához képest, nem tudom hogy kívánta volna Aszszony emberrel dolgát közleni [Nagyida K; Told. 22]. 1731 k.: Fagarasi Samuel a mely szolgáló leanzo bé járt hozzá Ház seperni, azon is erőszakot tett, ... azt valják hogy Mostoha leanyaival Kováts Maria Asszanyalis buja szeretetb(en) volt, dolgátis közlette véle [Dányán KK; Born. XXXIX. 16 Ios. Aknai alias Nagy pastor ref. vall.] * *dolgát megszerzi.* 1570: Agótha Bako Myhalne, Azt vallyá, hogy mykor halalos Agiabán fekwennek az Janos azkor Bezellete neky hogy Egy farzangba farsangos Rwhaba Eolteztene volt az Cristinawal More Ambrws feleségewel, Es az kyrál vchaban Mykor eleget farsangoltak volna haza Mennek, Es az kwzeobre (!) leh fekezenek, Addegh nem hagy (!) Bekesegert Nekj Cristina Myglen Megh kellett dolgat vele zerzeny [Kv; Tjk III/2. 148] * *dolgát teheti vele.* 1716: mondta az Feleségének; sajnálom hogy ilyen jo iffiu Aszszony vagj, es nem tehetem ugj dolgamott veled, az mint kívántatnék [Nagyida K; Told. 22]. 1724: erőltette a közössülésre Pekri Ur(am), de ő el szalatt, el bújt, és azért n(em) tehetette dolgát véle [M. királyfva KK; BK. Simon Györgyné (36) jé vall.] * *dolgát teszi.* 1585: Sara Feyerdi Borgia Mihaly leania, Mostan Feyerwary Iosa zolgaloia ezt vallia, Engemet az eztendeo hushagiatkort hífia Zabo ferenczne zolgalny ... Amikor penig vagy az vra Sokadalomba Me(n)t vagy hust vagot, Akkor szabadon chelekettek paraznalkottak, es vachoran ebeden ketten egygywtis laktanak eottenek, mint egy hazasok, es esmegh az Boltba Mentenek dolgok tenny, Mert a Boltba Agy volt [Kv; Tjk IV/1. 493]. 1612/1613: monda az zolgalo, engemet megh czala s el vezte az io vram, mert sokzor az meh kertbe küldöt, s utannam iöt az meh kosart az fejembe vonta, le dőjtöt dolgat tötte velem [Szászsszombor SzD; KS] * *dolga van vele.* 1724: ez Radnóti Süssi beszölte nekem, hogy Pekri Ur(am) azt* is éli,, és meg esküszöm ezerszeris hogy mindenikkel volt dolga [Náznánfva MT; BK. — *Ti. szolgálóját] | mikor mondotta volna Márton néki (:Pannának:) miért vagy illy nagj Hassal, ezt felelte a Leány, mi tagadás benne, bizony Uram(ma) van dolgom [Szentkirály MT; BK] * ~ *hoz fog.* 1632: Geörgi Deak nalla volt szállaso(n) s azt tutta hogy felessege az Aszoni az kiuel jar eö eggiöt vettetget agiat neki-jek, es eggiöt haltak, es meg vilagos volt az haz el sem aluttak mikor immar eök az dologhoz fogtak [Mv; MvLt 290. 98a] * *elvégrez dolgukat egymással.* 1639: aligh varta Szekely Janos, hogy az tüzet be takarjak, mindgjarast oda ment az Szekely

Janosne Agjahoz haromszor dolgokat el uegeztek egymással [Mv; i.h. 291. 183 a] * *közli a dolgot.* 1568: Sth(eph)anus Kowacz iur(atus) fass(us) est, panazolkodik vala ennekem szöcz fabian, es ezt mongia vala, hogy az eö felessege Mast szeret, es az Darabontokal, köszölte, a dolgot, ... mikor az varban lakunk vala Egy leant kyt tartok vala, azt mongia vala az, hogy oda ment volt szabo Mihál az en felessegemhöz es az leant ky wsztek az hazbol az lean penig az ayto hasadekiarol nezte, hogy szabo Mihál felvette az Agyra az felesseget es az laba köze fekwit [Kv; Tjk 225] * *nincs dolga.* 1631: Mondotta mind ennekem s mind Uramnak szalontai Gergelyne, hagi eztendeigh sinczen neki ketszer affele dolga mind masut kuru ualkodik inkab* [Mv; MvLt 290. 283b. — *Ti. másutt fajtalankodik az asszonyinak az ura] * *véghez viszi dolgát.* 1724: Ersök monta mig nálam volt, Uram igaz hitemre mondom, h(ogy) Pekri a Szolgálójának lábát tartatta velem, és vgy vitte véghez Szolgálójával rendkívül való dolgát [M. királyfva KK; BK. Tholdalagi Gábor (23) vall.].

17. Vmely tapasztalati, gondolati v. képzeleti tárgy, bekövetkező folyamat, körülmény, kíváncsalom, tényállás stb., amelyet a nyelvi nyilatkozatot tevő nem tud, nem akar, ill. (az előzményeket ismerő előtt) feleslegesnek tart v. csak a továbbiakban szándékozik pontosan megnevezni, ismételni; un *lucru concret*, *abstract* sau *inchipuit*, un *proces care ar putea avea loc*, *imprejurare*, *dorință*, o *stare de lucruri* etc., pe *care persoana*, *care face declarația* (orală), nu știe, nu vrea (în fața celui care cunoaște antecedentele) sau le consideră de prisos să le denumească exact în cele ce urmează, respectiv nu vrea să le repete; irgendein erfahrungsmäßiger, gedanklicher oder gedachter Gegenstand, einzutreffender Prozeß, Umstand, Wunsch, Sachverhalt, welchen der sprachliche Äußerung Tuende nicht weiß, nicht will (vor dem die Vorausgungen Kennenden) für überflüssig hält oder nur im Weiteren nennen bzw. wiederholen will: chestie, *lucru*; Ding, Sache. 1577: Az dezma felol vysellyenek gondot eö kegmek hogy é kössegen valamý zertelenség a vagy terhes dolog ne esnek [Kv; TanJk V/3. 153a]. 1590: Az mas dologbolis hogy feöldemeth el jarta minden chówa Ellen kilemb kilemb hatalmat mondok hoszaia [UszT]. 1593: Mierthogi az bizonsagokbol az teorueni semmi biztos dolgat nem tapazhat (!) meg, hagi az kouach legininek Jstuan kouachneual valami nylyan valo vetke paraznasaga leot volna vagi valami bizonos p(rae)sumptiok által abban az vetekben deprehendaltatott volna, ez okon torturara az teorueni nem bohattia [Kv; Tjk V/1. 380]. 1597: Paztor Istwa(n) elegee zabodek hogy io hus, de latni walo dolog hogy deogh volt [Kv; Tjk VI/1. 6]. 1611: Mindenek nek eleotte az Constitutio zerint az kit az oszlasnak feo dolga illetet, meg eskettuk, hogy mindennemu Jokat, az Djujsiora valokat, igazan eleo ad es neuez [Kv; RDL I. 90]. 1678—1683: mindenkor szokat dologh az hagi ... az szerencse, igen belsö s kedves embereket emel [Ks Kornis Gáspár kezé-

vel]. 1736 u.: az Isten csudálatosan úgy dirigalta a dolgot, engemet arra esküttettek: vagyon-e nálád Apor Istvánnak pénze, arany, ezüst marhája vagy egyéb egyetmása? én bátran elmondhattam nálam nincsen sem pénze sem egyéb marhája, mivel már azelőtt harmad nappal a mikházi gárgyán tölem elvitte volt [MetTrCs 448]. 1743 Ezen Conuentio intra unius Circulum durallyon az időhöz és alkalmatosságához képpent ab utriunq(ue) a dolgot vizont modificálhattuk [F. lapugy H; Ks 62/11]. 1757 a' mennyi Summa pénzt fog ki adni a' Mlgs Aszszony, hogy még el lopott pénzéből restituatlan légyen, azt hogy az Inctuson ... desumaltathassa liberime, helyes és méltó dolognak ítéltetik [EMLt]. 1761 ha Baro Josika Inre Ur a Jozszág(na)k Conservatiojára vagy Militia felállítására vagy a Király Adojab(an) vagy az Ehségnek el tavoztatásáért vagy egyéb nevezetes történhető dolgokért, Pénzt, Gabonát vagy egyebet expendálna ezis ... tartozzanak ... különösen Deponálni [Branyicska H; JHb XLV]. 1782 : az említett Praefectus Ur(am) ... a szegény községnek meg eskütt ellensége minden dolgait inventioit és directioit úgy moderallia, és arra dirigálja, hogy abból a szegény, és el nyomorodott népre még is több még is több több romlás, kár Vallás, és Tereh viselés következze [Torockó; Thor. XX/4]. 1799 : Mi ezennel keményen parantsoljuk hogy ezen erdő fel ne osztodjék. Te Biro magad fogol számadásra huzodni mint parantsolatunk ellen rugodzo s a közönséges Jonak meg akadályozója; hogy pedig a(n)nál jobban a' dolog valósága ki tessék honap az az Hetfün magad a Birákokkal edgikiunk G. Torotzkai Pál hoz jere ki s tégy a' dolog mivoltáról tudositást melyet se(m)ikeppen el ne mulass [Torockósztyörgy TA; TLev. 10/7]. 1802 : Már pedig hiedelem felett valo dolog az ... Hogy az actionalt két határak tsak egy régi határ keresztel distingváltathatnának, mely keresztetis fátéálnak hogy Nyárában volna; melynél veszedőbb fa nintsen [BSz; JHb LXVIII/3. 35]. 1839 : kívántam tudositani a felől ..., hogy ha ma le jöhetne, hogy az eg(g)nyütt végzett dolgakról értekezödhetnénk, hogy mikor tellyesedhetnék? [Bosla. Br. Miske Ferenc Bosla Ferenchez]. 1843 : a' régibb időben, — a' mikoron sok Czérémonialis dolgok voltak [Dés; DLt 1364]. 1853 : minő keserves dolog lenne egy tartos súlyos betegség által ügyba szegeztetni, távol mítőlünk, s nélkülözni kenyezetve a' mi ápolásunkat dajkalkodásunkat [Kv; Pk 7].

Szk : a ~ úgy hozza magával. 1793 protestáltat fenn hagyvan magának azt hogy ha a dolog ugy hozná magával ezen dolgot a Szék színén bővebben is deklarálhassa [K; Somb. I] * *elcsinálja dolgát* el/kiforgatja dolgát, úgy csúri-csavarja dolgát, hogy ... 1780 : Hoszszu Stéphán egykor el ment ... fát lopni, Hoszszu László* el fogatta, és el ment Hoszszu Stéphánnak a' felesége Hoszszu Anyisziohoz kiis vgy el tsinálta a' dolgát*, hogy még Hoszszu László fizetett Hoszszu Stéphánnak, elégtől halottam hogy nagy Boszorkány az a hoszszu Anyiszie [Buza SzD; LLt Csáky-per 113.

L. 20. — *Az ub. ^bA záró részt tekintetbe véve, gondolhatni az 'elboszorkányoz, rég elbűvöl-bájol, elbűbájol' jel-re is] * *végére megy a ~nak*. 1765 már végire mentem jól az dalog(na)k hogy Urszuly volt az oka az verekedések(ne)k nem te [uo.; i.h., ua.] * *vminek dolgából megfogytokzik/szorul szűkölködik* vmiben, híjával van vminek, rég szűkölködik vmi nélkül. 1681 : Kapniki Bánnyánk Puska por dologból megfogyatkozván; Keglem által deputáltunk adatni Szaz font aggyu (!) Port [Szád. Bornemisza Anna fej. assz. Boer Zsigmond fogarasi vicekapitányhoz]. 1779: rövid időn széna dologból meg fogok szorulni [Ne; Told. 6].

18. *vkinek környül álló dolgai* vkinek körülményei; imprejuráre/conditiile sale; seine/ihre Umstände. 1756 meg károsittatását az Mlgos Exp(one)ns Ur(na)k Balogh Mihaly Ur(am) által tapasztalta az Tanu minden környül álló dolgait együtt declarálya, distingválya az Tanu? [Kővár vid.; TKI vk].

19. *félen való* ~ baj (vizezés, székelés); treabă (necesitatea trupească); Notdurft, Bedürfnis. 1777 : Azon el fogott ... Legény félen való dolgára ki kéredzett [Korona MT; Told. 26/21].

◇ Ha. 1681/1734 : dologokat [KvAKt Mss. hung. 6]. 1710 : dolgokat [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1727 dologat [Vajdasztiván MT; JHb IX/7]. 1735 dolog. dolaghaz. dolgakat. dolagnak [F. siníva TA; AbN]. 1776/1789 : dologat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1793/1806 dologat [Ecsellő AF; Kath.]. 1794 : dolgakban. dologat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1818 dologat [M. fráta K; KLev.]. 1835 dologokon [Vaja MT; MvLev. Toldalagi lev.].

dologhaladék dologhalasztás; aminarea lucrului; Arbeitsverzug. 1714 : egy nagy Tartomannak fő képpen szük viz idejen vagy az Nyárádra, vagy az havas alá nagy meszsze, nagy farattsagal romlasal és dolog haladékkal kelleik malomban járni [Berz. 13. II/33].

dologidő a (sürgős mezőgazdasági) munka ideje; timpul muncii/lucrului urgent; dringende Arbeitszeit. 1647 : ... migh az dologh idő be Joó Derekasabba(n) [LLt]. 1711 : parancsolyon U(r)a(m Kgm(e)d eő Kgm(ene)k, hogy most forgodgyék Serényen míg az dolog idő bé jó [Impériva Cs; Born. XXXIX. 50 „Balási Joseph Deák” Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1750 : sokat jártak Faluba Kortsomákra ..., sok dolog időt vesztegettek el [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. 1768 most dolog idő vagy ide s tova nem járhat az ember [Szentlélek Cs; BLt 7]. 1769/1784 : Szorgos dolog idő lévén [Galambod MT; Told. 29]. 1805 : a' gazda ... dolog idő lévén ide haza nem tarthatta* [F. rákos U; Falujk 2. — *Ti. a tehenet]. 1844 már szégyellemis itt henyélni, s ilyen dolog időn a' házon kívül tekeregni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

dologmulatás munkamulasztás; negligarea muncii/lucrului; Arbeitsunterlassung/versäumnung. 1806:

akár békobol, akár nyűgből, avagy tzuvekes kötélről, akár a' Falubol, Udvarrol, istállóbol, elkárosodjék gonosz ember által, akár éjjel, akár nappal az ők gondviselések alatt valo barom, tehát 15töd napra, tartoznak a' Pásztorok, vagy elő-hozni, vagy helylyébe, a' káros Gazdának mást állítani, azután valo dolog mulatásatis, 's abból következett költsegeitis megfizetni [F. rákos U; Falujk 11].

dolognap munka/hétköznapi; zi de lucru; Arbeits/Werktag. 1590 Annak* minden nap es dolog nap Jart három három ejtel Bor Benedek mesternek 7 heteg fiztettem f 7 [Kv; Szám. 4/XVII. 10. *Ti. Mihály mesternek].

dologtalan munkakerülő; chiulangu, trintor; arbeitsscheu. 1747 a' nagobbik Batyánk Miklos minthogj dologtalan ember volt, katonaságon s, bujdósón inkább kapdosott mint a' gazdaságon [Torda; TJK III. 124]. 1831k. Terhesiti Dregan Vonutzat az: hogy ... oly puha, dologtalan életet kívánt, mely mellett, igazán, a minden napi kenyeret se kereshette meg [Dés; DLt 332b]. — L. még *dolgatlan* al.

dologtehetetlen munkaképtelen; inapt pentru muncă; arbeitsunfähig. 1747: Iuon Opris Ven dolog tehetetlen [Királyhalma NK; Ks 23. XXII/b]. 1797 e' máj Napig is ágyban fekvő és dolog tehetetlen miatta* [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21. — *Ti. a verés miatt]. 1799: a' Szegény Kis Istvännét is ... ugy őszve rontotta ..., hogy máig is nyomorék, nyavalya rontos és dolog tehetetlen [uo.; i.h. 4. 31. N. 27] | a Colonusnak az Öreg dolog tehetetlen Attya lakik [Lemhény Hsz; HG]. 1805: 73 esztendő dolog tehetetlen el gyengült örög állapotban [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1812 Zorilla Lázár ... Az Mitu Lezereszk fiának az orvoságnak vett pálínkáért és egy heti Dologtehetetlenné tételért és fájdalomért fizessen 20 Rítkot Bánkoba [Petrilla H; JF 36 Prot. 25]. 1829: Kremer András ... dolog tehetetlen léven ... [Dés; DLt 300]. 1835 Az öregség miatt dologtehetetlen Lőrincz György [Zsibó Sz; Wlt]. 1839: ha valamelyik ezen Czéhbeli Tagok között erősen el gyengült v. dolog tehetetlen Isputályba tétessék [Kv; ÖClev.]. 1847 az sok vak ütés mián egy darab ideig dolog tehetetlen volt [KLev. 11].

dologtehető munkaképes; apt/capabil pentru muncă; arbeitsfähig. 1756 Széna gyűjtésre ... villával és Gereblyével két háztól vagj bordelytól egy egy jo dolog tehető embert ... suppeditalni tartoznak [Roskány H/Déva; Ks 101]. 1769/1778: Házunkban nevedekett dolog tehető tselédünk nem volt [Bagos Sz; BfN DDD/4]. XVIII. sz. minden dologtehető cseledje, fia felesége, szolgálja, tartozik megjelenni [Dés; DFaz. 32].

dologtétel 1. munkálkodás, munka; muncă; Arbeit. 1745 Iljen actionm vagyon az Jk ellen, hogy ... tolvaj módra még támadván Thordai

Nzts Korodi Samuel Vr(am) Voronyai János nevű szolgáját rútl meg verték, vérit ki ontották, bal karját elis rontották, annyira, hogy sok időköz dolog tételre alkalmatlanná tétetett [Torda; TJK II. 61].

2. (földesúri) szolgálattétel, robot; slujbă, robotă; Herren/Frondienst. 1636: Ezeknek szolgálattok ilyen renden vagyon. Hogy minden embernek egy heten kett napott kelletik szolgál-nija mindenkoron, de teöbbel ne(m) tartozik — Nyarban pedig az dologh tetelnek kaszalasnak Aratasnak es Gyuytesnek idejennis kett napon kel szolgálni [Siménfva U; JHb Inv].

dologtevő 1. munkavégző; lucrător, muncitor; arbeitend. 1791: most lévén egyszer a leg szorgosabb nyári munka annyi dolog tévő Embereket károsnak tartott el szakasztani [Szilágycseh; IB].

2. ~ hét munkahét; sáptamină de lucru; Arbeitswoche. 1756: a' fennebb Specificált dologtevő heteken, két nap magok kenyeret mellett, négy nap az Udvarból, vagy krájnkatásból czipajo: Subministráltak [Mihályesd H/Déva; Ks 101].

3. ~ idő (sürgős) munkaidő (szakasz); timp de muncă (urgentă); (dringende) Arbeitszeit. 1785 midőn bé jön az dolog tévő nap és idő, egész heteken hajtya szántásra, Hordásra, vecturara [M. bikal K; KLev.].

dologtevő-nap 1. munkanap; zi de muncă, zi lucrătoare; Arbeitstag. 1590: Kezdettem el Az Jara vyzen Az Malom meg Chinaltatasara (így!)

Az Jobagiok kozel 4 Legent Segitsegeol Az mester melle meg az Mallom el vegezodyk Azok-nak egy egy eytel Bort, dolog teweo napon | Attanak az vram Az Lazlo mester melle, 3 mestert kinek neue egyknek Mihaly Mester, zegotte-nek velle minden hetre f. 1 d. 50 es minden nap három három eytel bort, mind dolog Toueo (!) nap mind Innep nap [Kv; Szám. 4/XVII. 8, 10] | Miért hogy penig az dolog teweo nap feokeppen az vasarnap* az be gywtésre ige(n) karos, kewannyak eo kegmek, hogy eo kegmek* Biro vram ha oly felette valo zwkseg nem kewannya, hogy egy alkotmatosb napot valasztana, az be gywtésre es ha lehetne az Zombatot obserualna eo kme [Kv; TJK V/3. 166a. — *Olv. vásánap? *Értsd: a bírő és tanácsa]. 1772 Dáncs Ignát ... azt felelé hogy holnap dolog tévő nap vagyon valamit dolgozni kell [Tordavilma SzD; TL].

2. rendsz tbsz-ban: a (sürgős nyári) munka időszakasza; perioada de viri a lucrărilor de vară; Periode der dringenden Sommerarbeiten. 1700: a' dologtevő napok beköszönven a' munkások diurnuma limitaltatott [Dés; Jk]. 1785: örökké halasztja őket az jo időkre, és dologtevő napokra | midőn bé jön az dolog tévő nap és idő, egész heteken hajtya szántásra, Hordásra, vecturara [M. bikal K; KLev.].

dolomány 1. dolmány

domb 1. halom; movilă, deluşor; Hügel. 1716: Vagyan ezen fen Specificált Grid nevű falunak

Del felől való oldalában egy Szep prospectus Domban epitetett Nobilitaris Curia [Grid H; BfN 92/4]. 1728: Papi Parochia Vagjon fen a Dombon a Templom mellet [Árkos Hsz]. 1744: lévén ... a két híd között egy dombocská ... Posta Mester Ur(am) a' Domb tetején lévén futatty a Posta Sipot [Szentandrás H; Ks 101].

Hn. 1577: czipkes domb oldalan [Méra K; Aggm. C. 3]. 1606: az nyr dombian valo feöld melljet lok chérenek(is) hinak [Oroszhegy U]. 1608: az Zentegihaz dombian (sz) [Kozmás Cs]. 1631/1640: Az farkas dombon (sz) [Gyalakuta MT]. 1642: Akazto Domban [Páncélcseh SzD; DHn 55]. 1679: Az Egres Domban (sz) [Vajdasztiván MT; JHb IX/1a]. 1713: az domban az Gilcsere nevű hely mellett (k), a kerek domban fejül (k) [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/19]. 1716: A Dombok között elo jár (sz) [Csekelaka AF]. 1727: a fellyeb le irt közép Domban alol le falyo Patacaska [Vajdasztiván MT; JHb IX/7]. 1736: Domban valo Rét [Rigmány MT]. 1737: A kis Domban [Zentelke K]. 1739: az Köves Domban [Ne; Incz.]. 1750: A Sárfaivi Domban [Szentlélek Hsz; Hr]. 1754: A' Pető Dombján (sz) [Erdőcsinád MT]. 1756: a Köves domban (sz) [Ne]. 1758: A kettős domban (sz). A Galaganyás domban alol (sz) [Egrespatak Sz]. 1761: Az eger domban [Nyárádtő MT] | a hat domban [Komjászeg TA; KW]. 1769: a' Domban [Bos MT]. 1777: Dombok között. Dombok közt [Mezőbánd MT] | Szesztera kután fejül valo domban [Vajdasztiván MT]. 1781: A Hegyes Domban [Mákó K; Hr]. 1784: A' Borsodomnál (k) | A' Sínor Dombon (sz). A' Kerek Domban. A' Borso Domban (sz). [Szásznyires SzD]. 1792: a Piras alma Domban [Jásfva U; Hr Conscr.]. 1795: a' Köves Domban (sz) [Bábony K] | A Dombok között [Mezőköbölkiút SzD; CU]. 1802: a' Dombon [Meggyesfva MT]. 1807: Az Eperjes Domban (sz, k) [Fejérd K]. 1817: A' Kosár Domban [Mv; MvLev. 2]. 1818: A Csükmölgybe a' Dombakán alol (sz) [Mezőbánd MT]. 1826: a Köves domb alatt (sz) [Ne]. 1843: Dombakközi Nyil (sz) [Csekelaka AF]. 1850: A' Darvas domban (sz) [Balavásár KK]. XIX. sz. hsz.: cseredomb (k, sz) [Erdősztyörgy MT]. 1864: azon Domb vagy Halom mely régen Csukulyok halmának hivatott [Szarhegy Cs]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

2. halmocská, kupac; grāmāđ; Häufchen. 1595: Az vczakon valo minden Akadaliokat Biro vra(m) eo kgme mingiarast el tiztitasson, vgmint, keoweket, teokeket, Mész wermeket teolteseket dombokat Eo kgme ereos bwnetes Alat el tiztitasson, Azzal az zemelliel Akynek haza eleot p(ro)prie fekwunek [Kv; Tjk I/1. 260].

dombai 1. dombó

dombegyház a Dombegyháza (Csanád m.) tn -i képzős szárm.; din Dombegyháza; mit -i Ab-leitungs-suffix gebildete Form des ON Dombegyháza: Dombegyházaer. 1606: Thomas Borbely

al(ia)s Feyes Dombegyhazj hungarus [Kv; KvLt Vegyes III. 113].

dombéros tivornyázó, dorbézoló; de chefuit; schlemmerhaft. 1837: Már pedig a hírek a piatzon, s, olyan dombéros helyeken szárnyolnak az hol a pletykát (így!) nyelve tele torokkal hangoztatty, aztis a' mi nints [Ótorda; Tlt Praes. ir. 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd kezével].

dombéroz dorbézol, tivornyázik; a chefui; zechen, schlemmen. 1815: Te kedves Őcsém! ... mint Gyilkos Haramiák, s ros erkölcsű Tolvajok, künn az Ballavásári Szőlőd Gyepűben Lapanz (!), Dombérozol, 's korhelykedel nappal [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár kezével]. — L. még *divatlanul* al.

dombhányás földhányás; grāmāđ de pāmint; Erdhaufen. 1791: a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnál ... hosszan az erdőn domb hányások, és fák oldalára tett Kereszt jegyzésekkel lineát csinálván ekképen itt is a Toth János Ur Successori Részeket, a Toth István Ur Successori Részekről meg Külömböztettük [Jobbágyfva MT; EHA].

? dombhatár határdombokkal jelölt határ(vonal); linie de hotar marcată de movilițe de pāmint; mit Haufen vermarkte Feldmark. 1620/1754: Mint hogy most az határ domb fel hányás alkalmatlan lészen deliberat(um) hogy mennyen ki a kaptalan és azon helyen két Nemes ember ott lévén hánnyanak dombhatárt (!) [Told. 22].

A dombóbelli szó — az alább köv. dombegyházal együtt — azokatlan, alkalmi csesztetelnek látszik.

? dombhegy dombtető; (culme de) deal; Hügel(rücken). 1736: Pinár, mostani vjj néven Várhegy nevű Falunak, az Felső vagy hegyen lévő resziben, vgyan Várhegy nevű magos Domb hegyen vgyon ... Nobilitaris fundussok vagy Telekjek [MT; CU XIII/1].

dombocská 1. delusor, deal mic; Hügelchen. 1589: Thudom mikor en Zondj István zolgaia valek mikor ez feoldet Irtani kezdok akkor egieb Azalt fa oott (!) nem volt hane(m) egy Domboczkán vala valami kewes [Szentkirály U; UszT]. 1599: My azon az zekeren eolteonk ... egy dombocská mellet megh zorul az vt ott az Nemes ember kochya megh zorita az lowakat [Kv; Tjk VI/1. 379]. 1603: az ember kie a' tehe(n) volt ... ky futamek egy domboczikara, kezde tolwai kiáltani [Kv; i.h. 695]. 1724: egy kús kaszaloja ... nap nyugott felé megyen atal egy kús kerek Dombocskán, egy Arkocskáig es az Arkocskán egy nagy Gorczig vagy barázdáigh [M. zombor K; Told. 2]. 1739: (A föld) vege a falu felől tovab nem ment hanem csak ezen halas To erányáb(an) lévő elecskeig vagy dombocskáig [Mocs K; JHbK XLVII/24]. 1744: lévén ... a két híd között egy dombocská ... Posta Mester Ur(am) a' Domb

tetején lévén futattya a Posta Sipot [Szentandrás H; Ks 101]. 1745: (Egy föld) mégyen az ellenb(en) lévő Sovány Dombotskára [Nagyida K; Told. 9]. 1754: A Piatzon fejl val Dombotskán vagyon a' Rft Nagy Kő Templom [Dés; Dési ref. e.m.lt Conscr. II]. 1756: mikor az utrizált Széna Rétet ki járák és határát ki mutatak, ... meg nem egyezhetének rajta hogy hova ásatassék a' kő, mint hogy Tompos János Uram a' Rétnek also végire és szegeletire akará tétetni, András János Uram pedig azon fejlül egj dombatskára [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 20]. 1774: Láttám, hogy ... az Arkon tul a Dombocskán ott is Seregenek feles emberek [Nádorvallya H; Ks Serbán Juon (40) jb val.]. 1796: ki menven Felső és Also Szovátok* köze az Ns Unitaria Sz(e)nt edj haz Czinteremjenek Dél felől valo Szeliben ... levő Dombotskára [SLt XLII. 2. — *K]. 1830: a' Fűrész mellett lévő dombotskán én kaszáltam mindég [Köszvényes-Remete MT; Born. G. XXIV. 1]. 1835: ugy nevezett Falu kerített nevű helyben lévő kis dombotskára el mentünk [Magyaró MT; EHA].

2. csúcsoska; virfuszor; Gípfelchen. 1792: az hegynek hármason ki álló dombotskájának közepin [Magura TA; Ks 89].

3. halmocska; ridicáturá; Erzhöhung. 1817 a Levelés Ládát ... férőbb egy dombatskára le vetvén [Torda; KvAKt Mss 363].

domból I. mn a Dombó (KK) tn -i képzős szárm.; din Dombó/Dimbáu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dombó: Dombóer. 1608/1610: Az My az Adamosj, Lapady, Kynczy, Dombaj Jozagat Nyzy Aszt hagja Mykola Janos Vramnak [M. gyerőmonostor K; JHbK LVII/49]. 1672: az Dombai kender feöldek [Ádamos KK; JHb XXI/16]. 1722: Dombai határ [Dombó KK; Pf]. 1726: az Ur Dombai jobbgyi [Ádamos KK; JHbK XLIII/17]. 1745: A' Dombai Határon [Sövényfa KK; EHA]. 1746: Dombai Határ. Dombai határ [Ádamos KK; JHb XIX/7]. 1768: 2 esztendő Dombai jo ízü oh Bor Ur. 41 [Maros-sztgyörgy MT; Ks XXIIb]. 1769: Dombai határon. Dombai határon [Dombó KK; MbK]. 1770: a' Dombai határon [uo; JHb LXVII/154]. 1795: a Dombai Közönségnek ... szörnű karok tétettettek [Ádamos KK; JHb XIX/48]. 1796: a Dombai Titt. possessoratus [JHb XIX/56].

Hn. 1731: az Dombai Nyerges Hegyben (szó) [Dombó KK; EHA]. 1743: a' Dombai rétet nem igen jártam [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1782: (A) Fogado Házak ... gjengébb fákból valo része a' Dombai erdőről is költ [Dombó KK; JHb XIX/22.7]. 1786: az Dombai Promontoriumban az Hangas nevezetű hegyben (szó) [uo; EHA].

Latin szövegben: XVIII. sz.: in Ecclia Dombalensi [UnVjk]. — Egy Bécsben kelt királyi megerősítő-levélben: 1701/1702: Adamosi, Dombai, Örményesi portók [Bál.].

II. fn dombóli lakos; locutior din Dombó/Dimbáu; Bewohner der Ortschaft Dombó. 1746: elég károkat téssen a' víz midőn meg árad a'

Dombaiaknak, és Adámosiaknak | midőn meg árad a' Küküllő mind túl a Dombaiak mind innen, ugj az Adámosiak Széna füveit iszoppal meg hanyván, sok károkat a' víz által téssen [Ádamos KK; JHb XIX/8].

dombol tombol, dorbézol, tivornyáz; a chefui; zechen, schlemmen. 1829: ő Nsga Házánál musikáltak s tántzoltak domboltak [Szárhegy Cs; LI.]. — I. még *tombol* al. is.

dombolás tombolás, dorbézolás, tivornyázás; chef; Zecherei, Zechelage. 1750: hallottam éjjeli nappali Kortsomákon valo dombolásokat* (!) [Kál MT; Berz. 12. 92/61. — *Ti. a béreseknak].

domború 1. dombszerűen kiemelkedő; care se reliefează în formă de deal; gewölbt. **Hn. 1836** A Domboruba (sz, k) [Harasztos TA; EHA].

2. domborított; bombat; aufgetrieben. 1655 egy viselt domboru czattyu (!) Eov M 1. p. 10 [Kv; RDL I. 29].

dombos I. mn 1. dombon fekvő, dombra eső; deluros; hügelig. 1716: egy fetske farkulag maradt Dombas helyet fel mervén hosszasa feylül felől tizenegy kötél [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 10]. 1745: a Pogyeron lévő Zab földek között fekvő haszontalan, sovány, dombos, parlagos, Tseglyes helyetske [Nagyida K; Told. 9]. 1756: a describált veteményes kertnek a szőlős helye dombos és menedékes lévén Gödrösnek, tapasztaltatik [Branyicska H; JHb LXX/2. 35]. 1760: A Tatár kut béli széna fű jó féle szenát terem, ... az hol Dombosabb sovanyabbatska [Novoly K; BLt]. 1761: A Veteményes kert ... vagyon ... szalma fedelű rothatt kertek között Simma dombos (így!), és nem igen nagy helyen [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 214].

2. hepehupás; accidentat; höckerig, rump(e)lig. 1794: A Veteményes, és gyümölcsös kertnek hogy nagyobb Rése haszanvehetetlen hely volt, valóságos igaz, mivel nagy szakadásos és dombos hely vala, mellynek plánerozására 10. vagy 12. Svábokat hozatott a' Grof | Az kertnek igaz, hogy Nagyobb Rése gödrös dombos haszontalan hely volt ... 10. Svábok dolgoztak az plánerozásan [Mezőmadaras MT; BK Gazd.].

Hn. 1818: A' Dombos Utra jövőbenn (sz) [Angyalos Hsz; EHA].

3. ? domborított; bombat; aufgetrieben. 1587 Vagyon zalogba Egy Eoreg aranyas Regi dombos Partha vw ... Tezen ... f. 17 ... Mas parta v regy Aranya lapis ... vagyon becsulue Egyjut f 10 d 50 [Kv; Kvlt Vegyes i. 1/2. 6]. 1627: Egj Viragos dombos partha eo ... 18 d. 92 [Kv; RDL I. 134]. 1630: Egy Dombos Cziattiu parta Eő, Ezwt maizon Nro 14 boglár nyom m. 1. p. 33 [Kv; i.a. 147]. 1652: Egy zeöld kamuka szoknia az allia(n) Eot rend keozeönseges Ezwt prem. Az valla fekete viraggos barsony dombos [Mihályfa NK; JHb XXII/41]. 1705: vagjo(n) két Parta őv, edgyik dombos aranyos bogláros fl. 46 — [Kv; Pk 6]. 1718: Nemes

Lubinitzki Anna Aszony ... keret egy 80 forintos dombos pártá övet [Kv; i.h.]. 1724 Edg Dombos Bogláros Parta ő [Kv; i.h.]. — L. még MNy XXXVIII, 57.

4. kidudorodó; ridicat; aufgebauscht. 1603: mondomta azért Tot Mihály hogi keresettek Jol meg az hol fel borzadt az földel auagy dombos kettenis keresswk wala, oly helien wala penig fen a mente hogj a zarúfa ot közel nem wala chiak alig haghatek oda [UszT 17/22]. 1644 süueges Ianos igen reszegen jött wala Tariznia Petertül, s latam hogj az menteje dombos wala az hona allianal, en fel allek s megh nezem, hat egi süvégh vagion ot az hona alat [Mv; MvLt 291. 403b]. 1756: midőn az T. Unitaria Eklésia Boltyában Bort árultam volna, oda jöve Németi István Uram, láttam hogj dombos a' mellye, ... látván a' Sebit is dombosnak lenni, bé nyúltam, bé nyúlván költsokat benne tapasztaltam [Kv; Mk IX/92 Vall.].

5. ormós, kidomborodó; cu creastă, ridicat; hervorgehoben, gewölbt. 1808 egy Dombos borozda különböztette meg azon Török buza földet a' Tktes Exponens Ur Málé földétől [Felőr SzD; Bet. 6].

Szk: ~ orru? bibircsós orru. 1815 Chilipp nevezetű Gonosztévő közép szerű dombós orru [DLT 96 nyomt. kl].

II. fn dombos rész; parte deluosa; hügeliger Teil. 1757 Ezen Curialisnak a Dombossán lévő belső része [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

dombosan kidomborodón; bombat; hervorste-hend. XVIII. sz. eleje Az melly lónak domboson husos a' Lapoczka meg Szokot gyakran Ször fergesedni [JHb 17/10 ló-tartási ut.].

dombos-halmos hepehupás; accidentat; höcke-rig, hügelig. 1753 Ezen Széna fünek a' Szénás völgy felől valo és az uton felyül valo része dombos halmos [Marosbogát TA; EHA].

dombosság domborúság; proeminentia; Run-dung. XVIII. sz. eleje: Az köröm Szorulásra hajlando lovat a' békája Szorulásárul, és a' körme dombosságárul ismérhetni megh [JHb 17/10 ló-tartási ut.].

domesztika egyházmegyei pénztár; caserie epa-rhială; Diözesenkasse. 1803: Azon Egyházak, a' mellyek eddig a' Partialis tartásra nem folytak bé, tartozásaikat a' Domestica számára fogják bé fizetni [Gyalu K; RAK 84 esp. rend.].

domiciliáltatik letelepttetik; a fi asezat; ange-siedelt werden. 1784: igaz é hogy Néhai Báro Radák István Ur ő Nga által transponaltatván B Sz Mikloson a' Mlgos Grof Exp(onen)s Urak ő Ngok jurisdictiojok alatt Domiciliatott? [AF; BK ad 465 vk].

dominál 1. ? uralkodik; a domina/stápin; herr-schen, gewalttätig sein. 1584: Ertik varosul az pechy Istwan vra(m) panazat(is) hogj holot Az

vno azt tarthia hogj mikor Magyar Biro vagion akkor az Zaz Nemzet a' Nagiobbik templumtol telliesseggel wres lenne, De mind azon Altal az eo haza Nepet onnet nagy bozzusagara az zaz Nemzet ky rekeztette volna mostan az eo zokot zekebeől Azert hogj az vno minden czikke-lezes nelkwl meg maraggion, Es amikor magiar a Biro akkor az Magyar Nemzete legien az Nagy templumnak dominiuma, es akkor az Zaz Nemzet ot ne dominallion se maganak coossiteol maradot Zekitis el Ne foglalhassa [Kv; Tjk V/3. 278a].

2. eluralkodik; a ti stápin; herrschen. 1587 az Iffiusagh, kiben sok fele faytalan indulatok dominálnak. ha meg nem zabolasztatik, zokatlan-sagba merwl be [Kv; KvLt Vegyes ir. III/65].

dominális 1. udvari, udvar-; doménial, dominal, domnesc; höfisch, Hof-. Szk: ~ bíró udvarbíró; jude domnesc/domenial; Hofrichter, Dominalrich-ter. 1756: committaltott az mostani D(omi)nalis Birónak, és Eskutteknek hogj magok mellé vévén az Vallébradi és Ribicsorai D(omi)nalis Birók két két Esküttivel az örökségeket egyeztessék meg [Bukuresd H; Ks 62. 4]. 1759 A Dominalis birakok igaz hitek Le telek szerént ... vettetel el tisz kőből hét véka* [Szókefva KK; Ks 72. 54. — *Ti. alakor] | egy idegen kancza lo bi-tangul járván határankban ... az falusiak fel fogták és az D(omi)nalis Birohoz vittek [Bulzest H; Ks 101]. 1782 Mi tévő légyek a Batzaiakkal majd nem tudom, mert erőszakoson Ngod Orbai Tilalmos erdeit elni tellyesseggel szandekoznak némellyek közülők kiknekis nem más, ha nem a Dominalis Biro Illya alkalmatosságot ad [Baca SzD; GyL]. 1784: En mind Dominalis Biro minden nap talpan állattam s állók az Méltóságos Exponens B(áró) Uram eő Nsgá dolgossai és oeconomiája körül [Mundra SzD; Mk IV/35. 70—1]. 1799: az Emberek kender földének felső széle bé rugott régen a' tájág az hól most a Dominalis Biro által lakott Háznak alsó szegelete vagyon [Győressztkirály TA; Ks 89]. 1803: A' Domi-nalis Biróval azt is minden nap tétesse róvására*, hogj hány kalongya Gabona arattatott [Kv; Aggm. A. 117. — *Az ispotály ispánja]. 1805 En a Nehai Aszszonyt ő Ngat igen jól esmértem mert 6 esztendeig voltam D(omi)nalis Biraja [Szamosfva K; BLt 12 Jeremiás Petre (30) judex dom. vall.]. 1812 D(omi)nalis Birájok voltam eő Nsgok(na)k [Héderfája KK; IB. Tordai Mi-hály (67) jb vall.]. 1825: az Arendátor D(omi)-nalis Birája Farkas Ignát [Csatány SzD/Dés; DLt 288]. 1843: d(omi)nlis Biro Kránja György-gyel, második d(omi)nlis Biro Csobotár Niku-lájjal elmentünk ki, 's Kránja György d(omi)-nalis Biro mindenütt a' régi Borozdán menvén az Ökrök előtt, ujra kiborozdaltuk* [Bodola Hsz; BLt 12 Ambarus Ferencz (26) szolgáló ember vall. — *Egy föld határát] * ~ bíróné udvar-bíróné; sofia judelei domnesc/domenial; Hof/Domi-nalrichterín. 1820: Macodi (I) Ana Prov(idus) Serbán Vaszi Felesége 38 Eszt(endős) a Bárdné D(omi)nalis Biránéja [Aranyosrákos TA; JHb

Fasc. 48] * ~ bíróság udvarbíróság, udvarbírói tiszt; functia de iude domnesc/domenial; Hof/Dominial-Richteramt. 1810 : Első régi, egész Telek . Lakik rajta Fogados és egyszer-s mind ide valo Dominalis Bíróságot vivő Birtokatlan Nemes Ignáth [Doboka; Ks Conscr. 227] * ~ dsugya udvarbíró; iude domnesc/domenial; Hof/Dominialrichter. 1790 : Okát értettem a' Bukurésdi Dominalis Dsugyának Magistratualis Tömlőtzre lett küldetésinek [Váleybrád H; Ks 75. VII. 250]. 1794 Egy vasarnap napon Bulza János nevű D(om)inalis Dsugyánk minekutanna Deváról meg érkezett volna tudtára adattá az Ujj Dsugyának hogy többet az Faluban mind Dsugya ne járjon mert ő hozott viszont Levelet az Udvartol hogy ismét ő légyen Dsugya [uo.; Ks 57. 56 Opra Ignát (55) j b vall.].

2. uradalmi; domenial, dominal; Dominal. Szk : ~ falu (vmely) uradalmi (központhoz tartozó) falu; sat domenial; Dominialdorf. 1756 : Resolutio Valamint más D(om)inalis Falukban meg parancsolatott, és már nemelylek(en) effective vegbenis ment az örökségeknek fel rudaltatása, vgj ezen faluban szükségesnek tiltetik az közönséges Igasságis azt hozván magával, hogy á ki mint a terhet hordozza, az hasznotis á szerént vegye [Bukuresd H; Ks 62. 4] * ~ gornjik uradalmi erdőkerülő/pásztor; pádurar/gornic domnesc/domenial; Dominial-Waldhüter. 1746 : Az Grohoti Dominalis Gornjik Pavel János noha az Incolák(na)k minden panaszok nélkül hivatallját tötte, vraság szolgaltattja irántis kevés panasz vagyon réája, ellemb(en) el betegesedvén ki bocsattatott. Constitualtatott Gornjik(na)k [H; Ks 62. 6] * ~ kancellária uradalmi hivatal; cancelarie dominalá/domenialá; Dominial-Kanzlei. 1789 : Ezen egész Etédi Processusban három helyen tartanak a D(om)inus Terrestrisek Dominalis Cancellariát, Medeséren, Martonosb(an) és Tartsafalván, a' hol az egész Processusban azon kívüls keves Szambol álló Colonosok folytatták a Flgs K. Patens szerént magok dolgaikat [UeszLé XIII/97] * ~ vajda uradalmi vajda/bíró; voievod/iude domnesc/domenial; Dominial-Woiwode. 1835 Balog István Ur Dominális vajdájával megjelenvén [KLev.].

dominium 1. uradalom; domeniu; Domäne, Herrschaftsgut. 1721 Az egész Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsót, Kölöst Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumállia [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A szentbenedeki (SzD) Korinis uradalomban]. 1722 : Ennek az Dominium(na)k afflictioit s injuriatatisit ugy a Proventusok(na)k detruncatioit sok rendben eddig annotaltuk [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1736 Tudgya é a Tanu nyilván és bizonyoson értette é vagy hallota é? hogy a' Nemes Közép Szolnok Várnegyéb(en) lévő Kővari Dominiumhoz midőn a' Regius Fiscusok a' Milgos Familia(na)k által adatott, hány örökös czigány Jobbágy tartozott? [H; TKI 6 vk]. 1741 : azak a kis Falucskák

azan Dominiumbeli több Falukhoz lévén applicaltatva a proportio(n)e supportáltak mindeneket; Ngod méltotassák parancsolni az Dominiuman kívül succuraltassak* más helységekkel kivált az építésben, tűzifa hordásban ... vagy azan Dominium prestállan mindent [Kéménd H; Ks 99 — *Olv.: succuraltassak-e, azaz segítettsem-é]. 1751 Néhai Mátyás László Relictája Szász Anna Anor(um) 70 szamosujvári Dominiumhoz valo Sellér Aszszony [Borb. I]. 1760 : fel kérvén az Urtol ezen Sellért a' Radnoti Dominiumhoz tartozo jóság(b) Lekentzére vitték [Marosbogát TA; SzentkGy]. 1780 : az Enyedi Dominium a' Collegiumnak conferátat volt [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof.-kezelé]. 1814 : Már tsak az Monastari daminiumnak vagyak ados [Sárd AF; KmULev. Szilágyi Ádám kezelé].

2. birtok, birtoklás; stäpínire, posesie; Besitz. 1592/1594 : Tiztelendő Birak vram, Cum solita p(ro)test(at)ione p(rae)missa zolunk per p(ro)cur(at)orem. Ennek okaert ideztettem thi ke(gyel)metek eleiben az alperest, hog' valamint apprehendalta, az haznak dominiumat vrasagat ... az en eörökséget kezemben kevanom az teörweniteöl adatnj [Kv; RDL I. 63]. 1608 felseo orbo* es Diomalnak^b dominiumaban zylvassy vram is ne haborgassa [EHA. — *^bAF]. 1612 Edgik felis az masikat sem posteritasukat ennek dominiumaiban megh nem haborittiak es ezt nem violalliak [Szentgyörgy MT; Bál. 54]. 1621 : eo kemekjs meg igyrek Kalacz suteo l'erenz es Jstua(n) Vramekat es posteritassit otalnaznj, az eo Kemeknek adot saznak szabad Domjniumjaban, Es ily egy masnak, es nekunkjs kezeket be adua(n) eo Kemek, egyk fel az masiknak adot hazokat, szabad Vrasagaban boczatak birnj mjnt szabad es saját eoreoksegeket [Kv; RDL I. 13] | ezen kyl Kar Jstuan vramnak semmi nemw dominio(n)ja ne legeni [Szökefva KK; Ks]. 1640 : Bornemisza Katha Aszony(na)k egy Schola neuo boltos szoba hazat, azo(n) szobabol nillo hazat boltot konyhaiaual edgyüt ... bocsiatotta s my eleöttünk introducalta domniiumaba(n) [Kv; Ks XLVI. 9]. 1644 : Ros Anna Aszszont az szeoleonek Dominiumjaba(n) senki megh nem haborgattia [Déva H; JHb 53/u]. 1705 : Ezen örökséget ... meg vásárolván ... Boros István ur(am) mint Többeli szomszéd, az meg irt Aszszonyis minden jussát kivéven belöle szabados Dominiumb(an) hagyjá Boros István urat [Déva; Ks 92. I. 21]. 1730 : azon Háznak Dominiumáb(an) bennünket bé tegyenek [Dés; Jk]. 1764 : a ... mostan közelebb örökösön fel osztatott ... helyekben jutatt nyilainak Dominiumához jussát fen tartya az meg nevezett földeknek Dominiumat, és az mostani Poss(ess)ornak Bedő József Vramnak azokhoz valo Jussát annihilallia [Torda; TJK V. 192].

Szk : ~ában van. 1629 : immar teob esztendejenel hogy dominiumj(ab)an vagyon J az haznak [Kv; TJK VII/3. 159]. 1655 : az Ezer és száz forintokat ... Dálnoki Leórinz Vramnak, vagy legatariussinak le nem teszem, addigh szabados

Dominiumjában legyen eő kegyelmének az megh nevezett ház és legatariussának [Kv; RDL I. 30]. 1696: ezen Benedekfi rész Jozság ... mais Vég Ferenczné Marothi Anna Aszszony Dominiumjában vagyon [Pk 7].

3. birtoklási jog; drept de stăpinire/posedare; Besitzrecht. 1584: amikor magiar a Biro akkor az Magiar Nemzete legien az Nagy templumnak dominiuma [Kv; TjK V/3. 278a]. 1609: Ergo niluan vagion hogy Becz Jmrehnek mind(en) acquisituma az Actorra marodot ... dominiumját megh bizonította az Actor [Kvh; BLt hiv.].

4. földesúri hatalom; stăpinire/autoritatea/pu- terea stăpinului (feudal); Gutsbesitzermacht. 1669: ha ... a' Gavai Miklos V Jozságából s Domi- niumja aloll elbujdosnek ... tartozzanak ... re- ducalni az Gavaj Miklos V. ... Dominiumja alá [Dob.; Ks 41. G]. 1714: Hoszan Urszuly ... Groff Kornis István Ur(amna)k ő ng(na)k mind két ágon lévő posteritassinak ... földökről, birodalmok, nevek és Dominiumjok alol ... el nem szökik, bujdosik, és idegenedik [Budatelve K; Ks 31. 29].

domíniumbéli uradalombeli, uradalmi; domeni- al; Domänial-, Dominial-. 1741: azak a kis Fa- lucskák azan Dominiumbéli több Falunkhoz lévén applicaltatva a proportio(n)e supportaltak min- deneket [Kéménd H; Ks 99]. 1771: olyan fák voltanak köztek hogy nemellyeket két rendbéli ökrökkel kellett egytzersmind vontatniak az Vajda Hunyadi Dominiumbéli Jobbágyaknak [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6].

domlő női selyemköntös; domino (un fel de haină femeiască de mătase); Domino(Kleid). 1790 Domino 3 [WLt Cserei Heléna jk 33a]. 1793: egy frantzia tafota Domino hozzá valo lajbellel [TL, Conscr.].

donáció 1. (királyi v. fejedelmi) adomány; do- nație/danie (domnească); (keiserliche od. fürstliche) Donation. 1566: az zekel wassarhely iskolabely tanulo deakoknak taplalasokra es oskola mester- nek fizetesere a bodog emlekezetw meg holt kegyelmes kyalny azonynwnk felseged zerelmes annya donatioja zerent meltolatott (!) eztendew- kent a zekel dezmbol harmadfel zaz forintot adatny [SzO II, 206 egy-i végzés]. 1580: az Körossy rezt Biryá azon zalanczy györgy urúnk Eo Naga Batory Christof donatioiabol [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1592: Hogy penigh azt veted hogy donaciowal statuciowal mentel te az eorreaksegeben es contradicaltam kire engemet rea hittak es Vrunknak meltatla(n) panazlotta(m), Arra azt mondom hogy nem meltatlan panaz- lotta(m) en az en Kegielmes Vramnak [UszT]. 1600: Nagy Peter Donatioval adot iobagy volt [i.h. 15/182]. 1609: Kisfaludot tudgia hog' birta, de Mint Nem tudgia penze utanne a' vag' dona- tiowal [Kv; JHb XX/6]. 1613: Mikor Donatiowal az Czeke faluät Becz Pálnak attak vala [Kotor- mány Cs; BLt 3]. 1617: Veres Marton Becz Pal

Jobbagia vala megh az Donatio eleotis oda valo Jobagy vala [Csekefva Cs; i.h.]. 1640: Az Alpe- resekis hasonlokeppen sokat bizonituan, arról tudni illik hogi az A praedecessori semmit ot ne(m) birtak volna egiebet hane(m) chiak az mit donatiowal birtak volna [Mv; DLev. 5]. 1664/ 1681: Mely annuentiamnak es Donatiomnak hogy felül megh emlitet bősületes Lugossi es Karan- sebessy emberek es egyeb uelek mostan ki szar- mazot vagy szarmazando rendekis Successive Semper temporibus megh tartassa(na)k es oltal- maztassanak, felyül megh irt Tisztviselőimnek serio parancholom, kedves Successorimat pedigh intem s kérem szeretettel [VhU 313]. 1690: az mely Negy haz helyeket birunk ... eő Nagoktol valo Donatiojink Szerent, azokhoz tartozo Szanto Földeinkben valo vetesinketis eő kglme Dezmal- tatya holot eő Nagok nekünk adtak volt azokatt Statuallattvanis magunkat benne Sine Contra- dictione. Mienk az Donatio s mas veszi hasznat [Fog.; Szád.]. 1755/1797 Hát azt tudjaé a' Tanu nyilván es bizonyosan hallottaé, hogy ezen Exponensek(ne)k Praedecessori itten ... Kis Dobán és Nyirmon nevü Helységben Régi Feje- delmeektől conferált Donatio és Statutio mellett hány Telket birtanak, és in actu is hányat birnak ? [Sz; Borb. II]. XVIII. sz.v.: Tudom hogy az keresd(en) forgho Eörökseghet Donatioval birta Szekely Andras Vram, mert mikor az Dona- tiot irtakis ot voltam [WH. Joannes Fazakas (54) prov. vall. — L. még ROE XIV, 193].

Az 1609-i adalék a 2. jel. alá is tartozhatik.

2. adománylevél; scrisoare/act de donație; hri- sov de danie; Donationsbrief. 1586: Damakos Peter Danffalwj* Nemes Ember ... azt valla ... Becz Jmrehnekis Adot az feiedelem Zent Simonon huz haz Jobbagiot Donatiowal es Jktata azt [BK Misc. 1145–78. — *Cs.]. 1591: Azok- nak utanna hogj ez Zabo Imreh haza en kezem- be(n) zallot az feldis* megh ereztwe volt Azok- nak vtanna Donatiowal Jktatta(m) megh magam nak kinek senkj nem Contradicalt [U; UszT. — *Az eredetiben egy szó olvashatatlanul kihúzza.]. 1595: Az Tanachi bochiatot ala feieruarra Vrunk- hoz az faluk Donatioya meg iratasaert, es elho- zasaert, Eo kglme volt harmad magaua, Etelwnkre es italunkra, 8 lora, zenara abrakra keolteottem f 21 d 85 Vgian akkor attam az Don- atio meg irasaert f 24. d — [Kv; Szám. 6/XVI. 7]. 1596: Megh ertettyk hogy Jozagoth akar keresni teöllynk, de az Jozagh feleöll, mind malom es egyebek feleöll ele vagio(n) dolgónk az Tablara, mert my Vrunk eo felsege donatioiaual el Iktat- tuk az myenket [UszT 11/25]. 1598: chyak ez mostan el mult eztendeokbennis ... kegs Vrunk iozagott Ada* hasonló Donatiowal [Kv; TanJk I/1. 320. — *A városnak] | Az Jozagru valo donacyorays valamitt ... Almady Gaspar keöl- teott hyz (!)* fforintba Engette meg: az w Arúa Attjaffayhoz valo zerejelméből [Légen SzD; JHbK XXXVII/7. — *Tollvétség ily v. huz h.] | Az mi az bwrkeosy Jozagomat nezj, azt en nehez

teoruennyel nyertem kezemhez, Annak okaiert hagiom az leanyomnak, Gerendj Ilonanak, ... kerem az tutorokat hogy zerezzenek donatiot nekj [Gerend TÁ; Törzs. Gerendi Pál végrend.]. 1613: Forro Pál vram harmad magaua! ... Ab-rugybaniara fel Jeottek volna Vrunk eo felsege Bathori Gabortol Adatott Donatioual az Abrugybaniay Buza malomnak ... el foglalására [Abrud-bánya; Berz. 17]. 1614: Fazekas Peter kert uolt Bereczki Mathetól f 7, ... megh uitte uolt neki, de fel nem vötte hane(m) donatiot extrahalt ra [Szentlászló MT; UszLt VI/56. 61]. 1630: az mikor Kouacz Mateh el iktatta vala Donacioual az Jobbagiokat az vtan zeokeot el* [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12. — *Ti. Barj alias Teoreok Imreh] | Az fejedelmek Donatiojok szerent administraltanak eo kglmek Quietantia szerent az Caluinista gyülekezet számára f. 450 [Kv; Szám. 18b/IV. 93]. 1658/1679/XVIII. sz.: Ezekről mind Donatiók vadnak authenticē, a' Fejervári káptalanban bé vannak Transmualtatvan [KvRLt X. A.2 Gilányi Gergely végr.]. 1661 Pusztá Kara-ba(n) az mikor bele ictatta batyank Czeffei Vra(m) magat, akkor enis ott voltam, ... aszt az új akkori donatiot magamis latta(m), ... hartyara vala irva ... szegeny Attya(m) Vra(m) vötte volt ki az kaptala(n)bol, Kaptala(n) Pecseti alat [Sófva BN; Ks 41. K]. 1665/1681: Szilagyi Benedeknek Hunyadi hazarul adot Donatiojanak* pariaja [VhU 257. — *Zolyomi Miklós ad.]. 1666/1681 Brettiei Bugyul Janos es Istvan Donatiojok(na)k avagy manumissionalis Levelek(ne)k pariaja. Nicolaus Zolyomi de Albes ... Brettiey nevű Falumban lako Bugyul Janos es Bugyul Istvan Jobbagyimhoz lévén tékentetem becsületes Fő Emberek törekedésekre, es egyszer s mind magok hűseges szolgálattokra is, arra nézve enis őket szabados Nemességgel perpetuo megh ajandekozom ... Bugyul Jánost, es Bugyul Istvant, Feleseggel, es utannok következendő ket agon levő maradékjokkal, es hazokkal ..., minden az hazhoz es Telekhez tartozo haszon vívó helyeivel edgyűt, Es minden szamunkra tartozo adozastul eximalom ... igaz túllem adatot Donatiomnak Vigoraval, semmi fele reank nézendő szedőt, Vivőt, Tizedet, kilenczedét, Dezma adast rajta ne exigallyanak. Így mindazonaltal, hogy Nemessi Szabadsagok, Magam s Feleségem es maradékim ellen ne suffragalhasson [VhU 256–7]. 1676: Donatiom lévén rolla legitima Statutiojával valo Ralatoriával edgyűt, el mult esztendeje hogy apprehendáltam másoktolis afféle földeket [Tövis AF; Bál. 1]. 1678: Az Donatiot ugjan lattam, hogj az Statutorok exhibáltak, melly hartjára volt irva: De az hol az Datumnak, Annusnak, Diesnek, es az mi kglis urunk eő Nga subscrip-tioj(na)k kellet volna lenni be volt varua papirossal, az pecsét pengi prastola (l) forman meczet papirossra, impressiré volt, az hártján, nem penderter [Gyf; BK Inv. Sig. Balásfi de Marus Vársárhely (45) ns vall.]. 1681: Szabo Mihálnak azon örökségről valo Donatioja ... Ebben ... statuatalttia magat az Donationak Continentiaja

szerent [VhU 356–7]. 1696: Idvezültt k(egye)lmes Fejedelmünkftől emanaltatott k(egye)lmes Donatioja szerent Deési Soo Aknárul Scholay Mesterünk számára confertaltatott, bizonyos Summa Pénz [Somlyó Sz; BK]. 1752: Néhai Borsovai Koródi László Vram Relictája Kiss Marjai Ersébet Aszszony a mely Donatiot által adot az Exponens eő Kegjelmének, abban lattam egj Egyed János nevű Embernek, es más Donatiob(an) Nagj Janos nevűnek a Neveket [Bálványosvárálja SzD; Ks 43]. 1755/1797: A' Kérdésben lévő helyek közzül Vérvölgyön egy Sessiojokat tudom lenni az Utrumban expresszált Exponensek(ne)k, ... es ugy hallom hogy Donatiojok is volna azon Sessiokról [Sz; Borb. II]. 1770: azon Magyar Utzai Örökségnek, vagyis Fundusnak Donatioja es Statutoriája az ő kglme kezénél vagynak [Déva; Ks 73. IV. 49] | tessék a Producens eo kegyelmé(ne)k maga nemessi immunis statussat ... Armalissal vagy Donatioual legitimálni [UszLt IV/49]. 1782/1797: Kis Dobai Mihály Familia Kováts Magdaléna Successioján igaz Donataria Familia Nyirmonba, Telkek is völt ottan, s arról való Donatiojakat én is lattam Szemeimmel Néhai Kis Dobai Mihály Peternél [Menyő Sz; Borb. II Lád. Bányai jur. ass., nob. (70) vall.]. Szk: ~ alatt bir (fejedelmi) adománylevéllel birtokol. 1617: Tudom hogy mind az Tompos helyet s mind Az Bartakot Donatio Alat byrta Becz Palne az szabadsagygh ..., Tudom aztis hogy Eltes geörg, Józagat Donatioual byra az Zabadsagygh Becz Palne [Tusnád Cs; BLt 3] * ~ alatt van (a fejedelemtől) adományozott. 1617: Tundo(m) hogy az Kozmasi Kajeza Balas Vgy Zolgalta Becz Palt es Becz Palnet mint Jobagy nem Volt Donatio alat | Tundo(m) hogj Pap Istvanis Nem Donatio alat Volt Jobagy, hanem Becz Palt es Becz Palnet, szolgaltak az migh ele Az fianak tamasnak Thamasnak*, Egj Jobagia Lean(n)-jat ada Becz Palne [i.h. — *Így kétszer].

3. adománybirtok; danie, donatie (propriete obținută prin donatie); Donationsgut. 1653: Cheffei Janos Uram ... az ki acquisitor volt, nem az Cheffej László Uram Nagyobbik leanyara iratta volt az donatiot ..., hanem akkori mind az ket agon levő gyermekeire [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1690: Mienk az Donatio s mas veszi hasznat [Fog.; Szád. — A teljesebb szöveg donáció 1. al.]

4. kiváltságlevél; scrisoare de privilegiu; Freibrief, Privilegienurkunde. 1592: Lázlo király donatioia, hogi az Nemes Ember ha ez varosba vagy hostattiaba lakost meg eölend ha valtsagos lezen a' feie, tartozzek valtany feiet ket zaz f(orin)-ton [Kv; DiósyInd. 25].

A szövegbe!l szó-adaléknak 'kiváltság; privilegium' jelentés is tulajdonítható.

donáció-csinálás adománylevél-írás; redactarea scrisorii/actului de donatie/hrisovului de danie; Verfassung des Donationsbriefes. 1717: Mi szűkség lett volna tehát hamis Donatio csinálásra, ha lehetséges lett volna is? [Kv; Ks 96].

donáció-forma adománylevél-alak; forma scriporii de donatie/danie/hrisovului de danie; Form des Donationsbriefes, Lehnbriefsform. 1736: donatio formára in patente vagyon a levél..., az pecsétje a közepin a levélnek akkora, mint egy három sustákos lengyel pénz, szintén úgy kétféle színű egybensodrott selyem vagyon két felől rá csinálva a pecsét alatt [MetTr 446].

donáció-levél adománylevél; scrisoare/act de donatie/hrisov de danie; Donationsbrief. 1562 Az zallagybol engedet biro vram Kakas gergelnek, ez okkon hogy az Janos deaknak canadinak (!) atta volna az kertet hogy az donacio levelet meg hosta es meg Jrta ... f. l d. 75. [Kv; Szám. I/VII. 61]. 1569 Myerthogy my Maros zekken leweo Vdwarfalwat az my hywwnknek wytezleo Banffy Pálnak Tanachywnknak mas Donatio lewelwnk által feo nepek lo feyek es ot valo drabantink kywwl eoreokbe attwk. Paranczolywk neked ereossen, hogy ez lewel latvan mingiarast ez meg irt wdwarfalwat bocasad* Bánffy Pal kezébe. Secus ne feceris [SzO II, 245 fej. — *Ugyanez évből hasonló donáció i.h. 263].

donacionális adományos, adomány-; de donatie/danie; Donations-. Szk: ~ levél adománylevél; act/scrisoare de danie/donatie; Donationsbrief. 1597: Mely dolognak nagyobb erősségére adom az alább coramizalando Regiussak előtt ezön Manumissionalis, Donationalis, Inscriptio-nalis Levelemet [Tihó Sz/Dés; JHb IV/19].

donációs 1. adományozott; donat; belehnt, Donations-. 1617 Tundo(m) hogy Kocza Tamas, az tusnadj szeretszeghen Kele onnatis Becz Palne Azoniotmot szolgálja, De nem tudom hogy Donatios leot volna Sic recorder | Tudom hogy az Kozmasi Pap Jstua(n), Becz Palne Azoniotmot szolgálja Jobbagy szamba(n), De nem tudom(m) hogy Donatios lot volna [BLt Demeter Thamas de Tusnad szeretszegh nob. (50) vall.].

2. ~ jobbagy fej-i adománnyal bírt/(fej-től) adományozott jobbagy; iobag donat; durch fürstliche Donation erhaltener Leibeigene. 1617 Nagi Peter Tusnadj Hadnagy Matias Vram Jobagia Annor(um) 60 Jur(atus) et fas(sus) est En az menire Jdeot Emljtek Marto(n) Georgy az Tusnadj fiajua! Eggiut Bos Jobagia volt, Becz Pálnak, es Becz Pálnak, az Mihálj Vajda Ky Jeouetelejgh, nem Donatios Jobbagy volt [BLt 3]. 1625: sem dajka barabas sem lukacz Jmreh nem uoltak eos iobbagj az Janosiaknak, hanem czak az faluual eggiut donational adak Janosi Peternek az teobbiuel eggiut zolgaltak es azokkal eggiut zabadtak megj mint hagi donatios iobbagi voltak [UszT 169b]. 1625/1752: az eő keglme Attyának és Szüle Attyának nem volt Donatios Joszága és Jobbagya Kászon székben [Csíkszereda; LLt].

3. ~ jószág adománybirtok; bun donat, mošie donatá; Donationsgut. 1625/1752: az eő keglme Attyának és Szüle Attyának nem volt Donatios

Joszága és Jobbagya Kászon székben [Csíkszereda; LLt]. 1836: a' Fiu ág kihalásával Leányra is regulázott Donatios Joszágakban a' Fiu ág kihalásával nem a' K. Fiscus hanem az Impetrans után származott in Genere minden Leányok jöhetnek a' successioba [SLt Vegyes perir.].

4. ~ levél (fej-i) adománylevél; scrisoare/act de donatie, hrisov de danie; Donationsbrief. 1799: Uladislaus Királytól 1494-dik Esztendőben Kusma, és Demetrus Pjatrana Praediumokról adott Donatios Levél függő petséttel [DLt nyomt.].

donál 1. adományoz; a dona, a face danie; belehnen, spenden. 1568: Orozfalut, ki Kyzdi székbe vagyon ... Balatffy Ferencznek, Kwkwleleo vármegyebeli fő espánunknak kegyelmesen örökbe fiurul fiura adtuk és donaltuk [Barabás, SzO 292 fej.]. 1592: Layos Lewele: Donalta az Espotaly Molnath az Espotalyba kit mostis oda Birnak | Layos Confirmallia a' Caroly Original levelet mely Carol' akkori Hada Jdeien Díchiri ez varosnak hywseget. Donalta ezzel, hogy Coloswart chak à felseő fejedelem itilhesse megh.. Es hogy a fekete Erdeotis zabadon celhessek | Bathory Istwan lewele kiben az Magwa Zakattak Jowait é varosban Coloswarnak donalta [Kv; DiósyInd. 31, 44]. 1595: eo kegmek varosul gondolkottanak az Jozagrol, kit vrunk eo Naga kegielmessegebeol ez varosnak Donalt volt [Kv; TJk I/1. 253]. 1599: Vasarhely Zabo Menihart ... eo semmit à kjweol oda nem adna azert az fl. 1600 hanem chyak amit a fejedelem nekj donalt [Kv; TJk VI/1. 274]. 1610/1621 Bath. Gabor per notam Bogdani Ferencznek donalta volt iozagomot ki be iktattais volt magat [Gerend TA; JHb XXXIX/12]. 1679: (A házat a) Colos monostori Captalanban Anno 1631 be irt atjafiak donaltak volt fiurol fiura [Torda; Pk 2]. 1754 Petsi Simon itten M. Madarason is birt Szép Portiot, mellyet per notam veszesztvén el, deveniált a Fejedelemre, mellyet az után az akkori Fejedelem donalt nehai Matskási Boldisár Ur(na)k [Mezőbánd MT; Wass. Fr. Szekeres de M(ezö) Madaras (44) vall.]. 1819: ezt ... a' Meg szárlástól birja a Gr. Wass Pa(mili)a ..., birtokából ki sem eresztí Törvény úttyán kívül, mivel ezen Investigatorokot Eő Felsége sem hatalmazta annyira, hogy Donállyanak és Notázzanak; Azis ide járulván, hogy egy Interessatio miatt kitsapott szolgál Biro az e'féle dologba nem credibilis és Authentica persona [Császári SzD; i.h.].

2. megadományoz vkit; a dárni (pe cineva); jn belehnen/schenken. 1798: az eo fel(se)ge kegelmes Donatioiabolis ertjeok minemeo kegelmesse-gel es zeretettel Donalt egez varoswl minket [Kv; TJk I/1. 319].

donált adományozott; donat; Donations-, belehnt. 1586: Lacz Ferencz Zent Marthoni Chekeffalui Nemes Ember ... valla .. Kazonbannis vadnak Vyfaluban Jobbagy ..., de nem tudom hany, chak tudom azt hogy nem donaltak [Csasz; BK Misc. 1145–78]. 1605: Az jobbagyos wdeöbe

Marto(n) Janos Jobbagy voltunk, Donalt Jobbagy [UszT 19/17]. 1613: Veres Benedeknek kwlön biraja uolt hogj sem az Donalt Jobbagioknak [Cs; BtL 3].

donáltat adományoztat; a face să doneze; belehnen lassen. 1586 Marthon Mihaly Zent Simoni Nemes Ember ... valla ... Kozmasi hatarban vagyon Egy Tanorokok kit Tekeresnek hynak, kit nem donaltattak [Cs; BK Misc. 1145–78]. 1613: Azt akaryuk megh Erteny hogy ha az my Igassagunkotis el Akarode Iktattny es Donaltatni [Impériva Cs; BCs].

donáltatott adományoztatott; a fi fost donat; belehnt werden. 1755 k.: Szent Egyedi* Jóságáról Exhibeallyák az Titt Wass Urak ..., hogy Vitézi Fegyverekkel és akkori Bóldog Emlékezetű Felseges Királyhoz Contestalt hívségekkal nyerték, és tsak Fiú Ágra Donáltatott légyen még in Anno 1176 Harmadik Béla királytól [Wass. – *Szentgyed SzD].

dónút Donatus nyelvtana; gramatica lui Donatus; Donat's Grammatik. 1627 19 donat, es grammatica tt f. 1 d. 75 | Jstoknak Az kalmar Marhab Jutot, .. 16 donat, es grammatica* f 1 d 50 [Kv; RDL I. 134. – *Ti. Kanta Mihály Farkas utcai házában lévő hagyatékából unokája, Istók számára].

Donatus Aelius római nyelvtaníró és rétor (i.sz. IV. sz.) Ars grammatica című művét az egész középkoron át kézikönyvként használta a deákos műveltség világ; Magyarországon is többször megjelent. A címszó két történeti adalékának tanúsága szerint a szerző neve – németesen csonkított alakjában – a magyarban köznevesült.

donatarius I. mn adományos; donatar; Donations-, Leh(e)ns-. 1753: világos lévén az Instans Praedecessorainak Donatarius Nemes volta Tetzett, hogj az Instans mint régi óss Donatarius immunitatassék ha szintén mostan Jobbagji nintsenek is [UszLt IV. 49].

II. fn adományos nemes; donatar; Donatar, Belehte. 1571 Mind feyenkent az contradicorok azt kewannyak hogy az Ewekteol az donatarius wres legyen [Szentgyörgy MT; Bál. 78]. 1579: Te neked peng semmit ne(m) Attak Kisfaludj hatarba(n) ... mert ne(m) vagy donatarius benne, semmy keozeod sinchj hozza [Bál. 79]. 1591 az én megh holt Vram Czakany balas uolt Donatarius Kerezturfaluaban mynd peng hataraban [U; UszT]. 1620 mely Eoreökseget .. az betlenfalui Janos Gereb donatarius foglalt volt el ... en vagiok ver hozza [i.h. 35a]. 1664/1681: Megh tekintvén mostan ... Vajda Hunyadi Varosomban lako Görög Andras nevű Szolgammak hűséges jambor Szolgaltatyt, ennek utannais azon hűséges szolgaltatyanak el követésében semmit nem kételkedem ... azt az hazat melyben mostan lakik ki vővém ... minden ado szedés, vedés, dézma és kilenczed adás alol minden hozza tartozo haszon vívő helyewel ... es örökös szabadsaggal megh ajandekozom mind

maganak megh irt jambor szolgammak..., mind ket agon maradéknak mind addig, migh az Donatariusok birodalmaba(n) lészen es senki . öket megh ne haboritassa (!) [VhU 259 Zolyomi Miklós ad.]. 1696: Meljhez kepest, meg itilhető, mennji legjen ez hely(ne)k Qvantuma, az Adozáshoz kepest: Talaltatván a' Ravatalb(an), ado fizéthető paraszt emberek nro 4. Donatariusok is, kik Adó alá vettette(ne)k nro 5 [Benedek AF; BfN II].

dong 1. div kerülget, körüldong; a da tircoale; um jn herumgehen, umherschleichen, umschwärmen. 1763: Igazis, hogy nem az A(ctor) hanem mások dongották az I(nct)át ... Egy Vaszy nevű Katona másod magával a' Közt meg-hagván, Késő Estve bément hozzá [Kv; TjK XVII/2. 106].

2. div tagadó értelmű szk-ban: kb. hangja sincs, hangot sem ad; a nu putea scoate o vorbă, a-i pieri glasul; die Stimme vergeht, keinen Laut von sich geben. Sz. 1629 mert jöz hazamra, mert ugj megh verlek egjszer, hogy bizony nem dongaz egj falkaig [Mv; MvLt 290. 183b].

donga doagă; Faßdaube. 1590 Kadar Christoph . 26 vy darab dongath, es feneket chinalt hordoba [Kv; Szám. 4/XIX. 16]. 1600: Donga sok kellett, eggik hordot el rontattam, es awal dongaztak az hordokat [Kv; Szám. 9/XII. 86]. 1664: Magamis veöttem volt ket Czebernek valo Dongatt [Kercsed TA; Borb.]. 1667/1681 Kérges nevű Falubeli Jobbagyink ... husz Negyvenes hordonak, es ket kádnak valo dongat fenekestül, abronczostul készitenek, s az Várban szálittyak meg Vonva, vgy hogy csak kötessék mas kadarokkal [Vh; VhU 342–3 Thökölyi Imre egyezséglevele]. 1841: Bölkeny* ... Gyalagassai Dongát faragtak [Born. G. XXIVb. – *A. v. F.bölkeny MT].

dongaesináló 1. dongakészítő; dogar; Daubenmacher. 1797: A Donga tsinálóknak adatott Rft. 62 xr 2 [Déva; Ks 96].

2. ~ gyalu rindea pentru doage; Daubenhobel. 1786: A Farago színben Donga tsináló Gyalu nro 1. Fenék Czirkalom nro 1 ... Egy Segítő vas nro 1 ... Kéz vonolo szék nro 2 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

dongafa dongának való fa; lemn pentru doage; Daubenholz. 1752 a' donga fákot tavasszal a' több Tisztartók haza hordatták [Sáros KK; Ks 83]. 1791 Hordóknak valo Donga fa kifaragva A Gabonás alatt, és tömletz fölött lévő házba vagyon Nro 300 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. 1818: most közelebből 12. Válye Brádi kádár, és a' Dévai Bindér a Vultsedi Erdőn: Hüttő kádárnak, Lajtereknek, Töltsérnek, csebreknek, feneknek készitettek: négy száz nyoltzvan darab donga fákot [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1840: Bölkeny* Marhassai Donga fát hordtak a Motsárból az udvarba. Gyalagassai Dongát faragtak [Born. G. XXIVb. – *MT].

dongafa-fúró dongafúró; sfredel/burghiu pentru doage; Daubenbohrer. 1794: Furu vagy 5 egy Donga Fa Furu, másik Csap Furu, harmadik tsap Furu, 4dik Hoszszu száru Furu, az ötödik Kerék szeg Furu [Zentelke K; CU].

A jel-re nézve 1. Freckay 33.

dongahornyoló csinmetsző gyalu, ontorázó; rin-dea pentru tăiat gardină; Kimm/Nuthobel. 1745: Donga hornyoló uro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

dongavéka dongából készült véka (ürmérték); baniťá/mierťá din doage; Daubenschefel. 1744: Véka véka. Donga véka [Buza SzD; LLt. Fasc. 181B].

dongáz dongát pótol; a completa doagele; verspunden. 1600: Keotttettem az szegyniek Zeoleyhez harmincz eoregh hordokat, ki öregb s ki kisebb ... Donga kedig, miért hogy sok kellet, eggik hordot el rontattam, es awal dongaztak az hordokat [Kv; Szám. 9/XII. 86].

dongóbogár ?poszméh, dongólégy; bondar, biraun; Hummel, Brummfliege. 1584: Susanna varga Georgy felesége ... vallia ... egy leantol ezt Nemelliek bizonyoson hallottak hogy azt mongia volt, Egy dongo Bogar Jeowe be ugmond egy liukon, es az Mene az Zaiaba es Mingiarast kezde zollany [Kv; Tjk IV/1. 278].

dongói a Dongó tn (K) -i képzős szárm.; din Dongó/Dingáu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dongó: Dongóer. 1768: Dongai Praedium [Kiskapus K; Ks 74/56 Conscr. 68]. 1843: Török Ilona ... egy évig kinezván őt a hideg — egy dongai olánné ajánlá, hogy meg gyogyitja harmadnapra [Nagykapus K; RAK 11]. Hn. 1758: A' Nyiresen a' Dongai utb(an) (k) [M. kiskapus K; EHA].

donyha l. dunyha

donylea fakanna, nyj kártya, kártyus; doniťá; Holzkanne. 1752: Alb Opra két cir(citer) hat kupás Donyitzákat, és egy négy kupás szivo Lopótt adván nékem ..., azon edényekkel el mentünk, ... meg töltöttük [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) vall.].

dorbélos l. dorbéol

dorbérozás l. dorbéolás

dorbéol tivornyázik, korhelykedik; a cheui; ze-chen, prassen, schlemmen, schwelgen. 1629: Fekete Kato azt mondotta hogy meniel innét mert bizony ki rudazlak innett. Kire Leszaj Gieörgjneis halla(m) hogh kuruaza valoba Fekete Katot, s azt monda hoga te az latrokat be givteod, s azokkal eszel iszol s torbezlaz ugj mond [MvLt 290. 173a]. 1638: eleget ittak s darbezlottak ot

sok borak voltak [Mv; i.h. 291. 127b]. 1639: az Rabok ejel nappal ittak dorbezlottak ot Kallajneval, reszegeskettek [Mv; i.h. 291. 189a]. 1640: azt elegge latta(m) hogy az Katonak iottek s mentek ott is haltak ittak dorbezlottak ot, de en nem tudom mit czinaltak [Mv; i.h. 246c]. 1651: Nalam it Sz: Giörgion korcioma borom vala, negien ot iuanak torbizlanak estig [Szász-sztgyörgy BN; Wass]. 1670: valami lopot lovakat vive(n) hazához ... az J vellek őtt, iut, torbezlott [Kv; Tjk VIII/11. 12]. 1727: Nemeth Katonakkal nyilván paráználkodott, Csokolodott, őlelgetőzött titkos helyeken járt, költ és étszakának idején az Nemetekkel torbezoiván kis bé menvén az házból vélek az Sütétb(en) mulatozot [Dés; Jk]. 1740: az egész éjtszaka hegedültette magát Vdvarbiro Vram, masokkal együtt Vendégeskedvén, ivutt, torbezlott [Kornislaka SzD; Ks 54.72]. 1750: Kotsis Dani Béres az kortsomákon ivutt torbezlott [Kál MT; Berz. 12/61]. 1755: Hát Bina Peczért azon udő tályban ki hol látta, nem de nem az Burdélyában dorbezlott ...? [Déva; Ks 101]. 1760 k.: így egész ejjel dorbezlottanak a Birtokosok tetemes kárára [Torda; KW]. 1763: Mányika Iliátol is hallattam egy versen veszekedvén az Öttsével Mányika Juonnal mondani: Nem tudja ugymond a' Groff Exp(onen)s Aszsz(on)y ő Nga a' te tselekedeteidet, de ha én ő Ngával beszélhetnék, s a' dolgot meg jelenthetném, meg tanitona mennyit vendégeskedel és torbezoysz a' vendégfogadossal [Gálfa KK; Mk V. R. VII/1. 51]. 1780: Rikittyán Dráguit és Drágon Rosit ... láttam, hogy Falunkban egy Idegen Riszta nevezetű Tolvajjal edgyütt barátkoztanak, vendégeskedtenek, Ettzakánként Korhelkedtenek, és dorbilosztanak [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1803: addig ettek, ittak, vendégeskedtek, és dorbezlottak egy nap 's egy éjczaka a' Topplitzai Emberek(ne)k erszényekre, hogy a' költség 24 német forintra ment [Toplica MT; Born. XVc. 1/59].

dorbéolás 1. korhelykedés, tivornyázás; chei; Zecherei. 1578: Towabba wegeztek ezts eo kegmek egez varasul hogy minde(n) keözönseges vendegsegeket es menyegzeokat czehbely lakodalmokot, kozorokot, es minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek hwz forint bwntettese alat [Kv; TanJk V/3. 157b]. 1593: Az Eyely tormezolas (l) feleol, Biro vra(m) az eleobbi Weghezeshoz tarchia magat tanachawal [Kv; i.h. I/1. 227]. 1634: által mene Bodroki Farkas Palni, mert iút dorbezlaz es kialtas vala ot [MvLev. 291. 29a]. 1639: Kallai Giurkane ... sok italát dorbezlazat halottam [Mv; i.h. 188b]. 1670: az Falu kortsomákon valo tántzolásokkal, torbezlásokkal a Faluwal sokat költettek [Bodola Hsz; BLt]. 1763: Az I ... minden lármát eczakai torbezlást kialtozast, eczakának idején véghez vinni nem atollat, hasaslo lármával várasunkban lévő egy bor czégért violenter el vitt, és sokaknak fel rettent csendességek impedimentumára el vitt (így l) mely Czégérés dolgaiért, mint tranquillae

noctis perturbatort erdeme szerént meg büntes-sék [Torda; TjK V. 178]. 1783: Tolvajokkal valo társolkodásokat s vélek valo torbézolásokat nem lattam [O. hidegkút U; Told. 9a]. 1842: a Kájántoiak a Sz Innepeket nem tartják az Isteni szolgat alatt Dorbérozásokat követnek [KLev.]. XIX. sz. köz.: azon Tarsáság Ladájára senkiis semmit ne hitelezzen; annak Securitassára Torbézolásokat véghez ne vigyenek [Kv; AsztCLEv.]. 2. pocsekölés; risipä; Vergeudung. 1783: mely tanczbol fertelmes bujasag es boromnak s palin-kamnak feslett erköltsü személyekre lett pusztitasa s torbezlasa következett [Bözödújfalú U; Pf].

dorbézoláskodás tivornyázás, korhelykedés; chef; Zecherei. 1600: az iffyakat biro vram coercealtassa zorgalmatoson mind az egyly zellel valo rezegeskedestől torbezolaskodastól [Kv; TjK I/1. 353].

dorbézoló tivornyázó, korhelykedő; chefliu; Zecher, Schwelger. 1595: Eo kegmek zolottanak az ejelj torbezlok, kialtozok feleolis, miért hagi ennek eleotte derek vezegesek voltanak effele chintalansag es deoseolesek, zitkozodasok feleol, eo kegme Biro vram mind az ket protocolumot kerestesse megh es p(ro)cedallion eo kegme az zerent [Kv; TanjK I/1. 268–9]. 1602: biro Vram Tanachywal egyetemben az Torbezolokra gonoz eleleowúekre (!)* az eokgmek Authoritasa zzerent viseliének gondot [Kv; i.h. 425. — *Tollvétség életuekre h. ?].

dorgál 1. fedd, pirongat vkit; a mustra/dojeni; rügen, schelten. 1583: Cathalin Vincze Lazloneg vallia ... az fogolj Catushoz ... en magamtol Me-nek be es Dorgalom vala Myert eskw volna es vallot ket fele [Kv; TjK IV/1. 94]. 1584: Theompe Ianos vallia ... Mas Nap reggel meg Ieowe Az lowakal ez Andras es le zalla a' lowakrol ... En ige(n) dorgala(m) [Kv; i.h. 352]. 1823: kezdettem dorgalni és pirongatni [K; KLev.]. 1826: Azt monda az Iffiasszony hogy a' Hajdut Mérész-ségéért dorgálta [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. ~ vmiről fedd/pirongat vmi miatt; a dojeni pentru ceva; jn über etw. schelten/rügen. 1597: En mind azon altal Zaz Janost eligge fedettem dorgaltam Rolla [Dés/Néma SzD; SLt BC. 7 Lucas Fodorházi de Nema ns vall.]. 1628: Hites feleségem ... ellenem ualo fel haborodasanak oka, hagi az eó nagi ektelen gondviseletlenségeorol es kemenisegereól dorgaltam [SzjK 32]. 1633: mikor Kerekes Zabo Istvanne az leaniatt Zabo Jacobnet dorgalta, es feddette volna, nemelj feslet erkeölceröll, azt mo(n)dotta az Annianak De halgas Ania, mert teis ne(m) voltal job en nallamnall [Mv; MvLt 290. 125b].

doromb drimbä; Maultrommel. 1635: (Katha) enneke(m) kett penzt ada hogy eo neki dorombot vegyek [Mv; MvLev. 291. 42a]. 1725: Biró Martzi az Sátorban lopás(na)k véték(én) akarta magát elegjiteni, ott tekeregvén sok üdökig a' sátor

között, sőt a' kezénis tapasztaltatván egj kötés Doromb; Azert a' mi verettetést kapott, magha lévén ok adoja, szenvedgje fajdalmát [Kv; TjK XV/4. 168].

dorombol morgolódik, dohog; a bombáni; murren, brummen. 1855: A szakácsok feljajdulására az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopót és agarat és ölbe ragadva hurczolja ketreczőkbe [ÜjfE].

dorones göröngy; bulgäre; Klumpen. 1810: mikor a' Tehenét fejnë a' kapunak kívülről eső sorka irányból egy kövel bé aranyozvan a' vagy gorontsal, ... éppen a' Fejét találta [Dés; DLt 96/1811]. 1815: Ha a' fészek helyén lévő föld dorontsos lenne, és elég puha nem volna, kapával a' dorontsokat széylel kell roncsozni [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre. H.n. 1815]. 1820: a' Gráditson leindulánk, még a Szegény néhai Báro Ur az Isten nyugossa meg, minthogy már Szürkület felé vala, félén hogy talám az utomba állott dorontsokba meg botlani, s Fiatskáját ölömből ki ejtem, a dorontsokat lábom előtt maga páltájával el hengergette [Várfva TA; JHb 48/37]. 1869: Midőn ... hétfőn délután férje a buzát őrizvén elaludt, Kupa Istvánné oda menvén döröncscsel hajigálta [M. bikal K; RAK 276]. — L. még göröncs.

doronesos göröngyös; cu bulgäri, bulgäros; holperig, uneben. 1770: még mikor költözöttis által a néhai ur, azért hogy igen dorontsos volt az utt és a' Romósi Patak is nagy volt, az útból viszsza akart térni [Gyf; BK sub nro 1017]. 1815: Ha a' fészek helyén lévő föld dorontsos lenne, ... kapával a' dorontsokat széylel kell roncsozni [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre H.n. 1815]. 1840: Radnotfája Marhássai Boronálták a dorontsos Lábakot [MT; Born. G. XXIVb]. 1847: Istennek hála minden baj nélkül Kolósvártt vagyunk ..., a' rossz, dorontsos út, délután szembe kapott esső sat. miatt alig tudtunk Szombaton elmászni Vintzig [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

doronesosan göröngyösen; zgrunfuros; klum-perig. 1841: Törökbuza földeket boronálta; mert dorontsoson Számlatt volt [Pókafva AF; Born O.IIf].

dorong husáng; ciomag; Knüttel, Prügel. 1571: Panazolkodnak az vrami keozwl sokan hogy vadnak kyk Eyel fegveres kezzel doro(n)gokál Iarnak Ala s fel, chebreket es egyeb vyzhez walo zerzamokat Egbe Rontnak [Kv; Taw V/3. 38a]. 1572: az zenwcharol hajtották Eleh ez Caspart egi Meztelen zablia volt kezebe, Az kyk haytiak volt egyk Az kerekese fia az teoby Hayd w legeniek voltak kinel ceger Nemellyknel dorong volt, Az Monostor kapw felé wztek [Kv; TjK III/3. 25]. 1586: Biro Ambrús vallia, Az wtesnek hupogását halla(m) estwe Arra Menek ky, es lata(m) hogy peter a' feoldeön a' terde(n) All vala, es az

zonzedsagh keorewle Alnak vala dorongal [Kv; TjK IV/1. 656]. 1631: Imreh ki jöve az aiton egj nagy dorongal, ereössen ver hozza [Mv; Mv-Lev. 290. 233a]. 1634: Zabo Gyurka egy dorongal hozza wte [M. köblös SzD; DLt 383]. 1714: egj Nyisztor Miklos nevü Jobbágját ... buzdogányokkal, csákányokkal, puska Aczelokkal és egjéb botokkal es dorongokkal verték volna [H; Szer.]. 1742: az egész Vdvarház körül valo kertek(ne)k melyékit mindenütt láttuk emberekkel belől körül álva dorongokkal és vas villakkal lenni [Szászerked K; LLt 99]. 1754: Midőn . . . Inon és Serbán Buzilláék Házát építtenek volna . . . potentia mediante felesed magával . . . ki ment rá fejszéssel dorongokkal és ki vágta vágotta le s, vágotta el azon ujjannon építettet Házot? [Tóhát AF; JHb]. 1755: meg bizván Iankul magát, halálra ütni, verni kezdé azon doronggal Lázár Jánost [Lyauc H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1756: ejjel nappal botokkal s dorongokkal kellett az Uraság Maleját őriznünk [Remete Szt; Tkl]. 1761: kegyelmetek eczakának idején reszegen dorongokkal, botokkal, nagy lármával a Város utzáját fel koborolván I(ste)n ellen valo káronkodással . . . az Várost eczakai tsdensségében fel lármázni attentaltatak [Torda; TjK V. 43]. 1779: ezek a . . . férfiak nagy dorongjaikkal ütötték verték s rongálták a' többi közt Urszuj és Vaszly halászeit, kiket . . . hajaknál fogva huszták s rantzikáltak [Záh TA; Mk VII/12 Trityán Nyékulája (40) zs vall.]. 1800: láttunk egy néhány Zágóri embert jöni le az ország uttyán Lo Háton Baltáson Vasvillason Csépel es Dorongal [O. solymos KK; Ks 67. 47/24]. 1802: üzőben egy Nagy dorongal kergette a' Sütő [Mv; Born. XXXIX/53]. 1803: ki Rokantával, ki pediglen más darangal vagyis darab Karoval hatalmasul rá mentenek légyen és magokat ottan igen alkalmatlanul viselték | az Bátya egy Nagy darangal bé rohanván az ajton . . . a' Nagy darangal minden felé hadarván . . . oda jött volt s az ajtot meg vágván a' dorongal onnat vgy menenek viszsza [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5/1]. 1829: Sursán Kretsun belől az uttza kapuján mellyet fákkal és lántzokkal az előtt erőssen bé kötözött volt maga puskával, több asumptussait pedig vasvillákkal és dorongokkal oda állítván fegyveres kézzel magát magát* opponálta és az Executiot bé nem botsátotta [Milvány K; Somb. II. — *fgy kétszer]. 1842: dorongakat ragadtak, 's fenyegetőztek [Dés; DLt 1516].

dorongos husángos; cu ciomag; mit Knüttel. 1675: nálla lévő dorongal ezen) Szász Márton meg irt Urára reá támadott, az uttza ajtót be tévén ezen Szánto György hogy el ne mehesse(n), és az ajtotolis ezen dorongos kézzel eltaszigalta [Kv; TjK VIII/12. 124].

doroszol l. daraszol

dos, dosz 1. jog hitbér, özvegyi jutalom, *nép* móring; dos, dotalitium; rásplata/recompensa vádu-

vei; Morgengabe. 1580: az Tyzteletes Christina azzony az Nehay Vitezleo Eorminzekeffy Nagy Janosnak meg hagiót eozeugie Theon illyen vallast myert hogi Eo az rez Jozagait Ada es valla . . . Zalonych Gyorgynek Birny . . . Illyen condicioval hogy valamikor deponalliak aznak Eorokoss Successory az dost leualny Tartozzanak es meg Bochatany Tartozzanak [Pókafva AF; JHb XXII/8]. 1587 En azon hwtre mondom az mellyre meg eskeottem hogy en Emlékezem rea hogy semi vegezes arrol de meg czyak Emlékezet sem volth hogy az azzonnal Rewai Annanal dosban Jozzag maragyon | vala arrol vtolszor co(u)troversia ha az Eotwen haz Jobagybol mely az azzonnak Rhewai Annanak Jakchy Boldisar vtan dossaba volth aggyaneke (!) abbol az leannyanak Jakchy Susannanak rezt az aaz (!) quartaliciomoth awagy nem [Hada Sz; WH]. 1597: Mely fellyewl megh Irt keozteok valo el Jghazitott dolgoknak es ozlasoknak megh allasarul, my eleotteonk így vyghezenek, hogy . . . p(ro)cator lewel mellet keotek maghokat megh allani ez megh Irt diuisiot, es tutoriatul valo megh eleghetyst. Ha pedig akar my kichid Chikkelebeol fel bontanak, es megh ne(m) allanak, tehat tartozzanak Pestesy Janosnak az dost megh limitalwa(n) az Jozagott megh fyzettny kiz pinzeol [Galac BN; Wlt.]. 1602: Mind ezek felett vala megh egj eozwgy Aszony alat abban az fellel megh Irt hazban eoreksegben Dotalista lewen Azzalis megh kellett alkúnno(m), megis elegitette(m) penzel dossaeert, hogy bekessegesb lehessek benne [UuszT]. 1604: ualami Jussa eo neky az eo Anya vta(n) . . . leott uolna: az Eztanay Jozagban: vgy mynt Dossa: Ados Lewele á nagy ualami Compositioya Györöffy Mihályal. azokat Thamasfaluy lazlo my elöttwnk spontte á nichilatta (!) es azon Jozagbol . . . minden Igassagat belölle ky wötte [Gyalu K; Ks 90]. 1615 el mennenk es Banffy Margit azzont Allia farkas Vramnet meg kjalnok az Annja dossaua [Vajdasztiván MT; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1617: eő nallak ugj uagyon tudua hogy keőzelljeb ualo attja fiays uadnak Paczolaj Istuannal kiknek dossatt hagyhatta volna [Benedek AF; JHb XXI/14]. 1645: Ebeni Laszlo Ura(m) Felesege es az teőbbi Attjafiak kepeben kenaltata penzel . . . hogy valami leszen az eő kime Dossa keszek deponalni Teőruen szerentt, Protestala is Ebeni Laszlo Ura(m) hogy Kaproncaine Aszonyo(m) az Jozzagott Teőruen uttja kivül senkinek ne adgya mert verek vaglunk hozza [Ajton K; Törzs.]. 1646: Ke(gyelme)d szolga biro Vram kenalia angjom azzont Imre Deak altal az Tiztartioa altal az Dossal vgy mint f. 100 [Borbátíva*; EMLt. — *Később: O. léta TA]. 1688: Csutak Istvanne Aszonjom holmi okokra nezve á dost condescendaltata, hogi nem keuan az eős ioszagbol dost [KSz; BCs]. 1701: Az Relicta vra része Eorokséget, vgy szánto földet, szena retit birhattya migh Férjhez megjen vagj meg hal Ferjhez menven Dossal tartoznak azokbol az Relictanak [Klssolymos U; BLév.]. 1758: Praetendallya

az Relicta maga Dossát hogy az Tar Fiak exolvallyak [Asz; Borb. I]. 1779 mindenik részre külön külön 70 idest hetven Magyar forint es Nyolczvan Pénz esvén ., Mellyből elsőbenis Defalcalodat Tit. Somborí László részéről, a Viduának itiltetett 22 idest huszonkét Magyar Forint Dos [M. köblös SzD; RLt].

A címszó e jel-re nézve l. Dósa, EJT II, 435 kk.; Űrészék 1011–2.

2. jegyajándék; zestre, dar de nuntă; Brantgeschen, Mitgift. 1840: Albert András uram egy felől — más felől ... Hajadon Máté Anna Házassági életre kívánván lépni ... Léven ... Albert András Uramnak ... egy háza vagy is Telke ... ezen Telken épített ujj Háznak a' közönséges uttza felől való részét ... Feleségére menendő választottja Máté Annának Jegybenn (: Doszban:) oly moddol ajándékozza, hogy ha magának előbb történne halála mintsem említett jegyessének — tehát ... ezen ... Házbeli rész egyenesen szakasztassék ki és az adattassék tulajdon birtokában ..., ellenben ha Máté Annának előbb történne halála mintsem Albert András Uramnak — ezen Telekbéli Jegyben adott Ház egyenesen maradjon vissza — Albert András Uramnak [Kv; Végr.].

doszkin atlaszszövefajta; un fel de atlas; Atlas-Tuchart. 1849 egy doszkin nadrág [DLt]. 1850 2 fekete doszkin nadrágok [Algyógy H; Born. Török Antal udv. biztos összeír. I Osz II] | Egy fekete doszkin nadrág [Mv; DE 2].

dotalicium jog hitbér; dos; rásplata/recompensa váduvei; Morgengabe. 1711: az Dotalistanak az Ország Törvénye Szerént, mint hogy az Ura neve viselésiig az jóságban kell maradni, így Mihály Miklósné Asszonyom is abban maradván, és ő kglme mellett nevetlen Arvák léven, mint Naturalis Tutrix, azokat mind Személyekb(en), és részek szerént való jókban procurállya, és ha az nevetlen Fiak legitima acetast érnek, és édes Anykokot illendő bősületben nem tartanak, kesergetnék, illendő ház az lakásra, és az épületekből is illendő képpen excindáltassék, az jósággal edgyütt, az ő kglme életre, melyről is ő kglme is sem edgyiknek sem másiknak Gyermekey között, ánnál inkább Idegennek ne disponálhasson, hanem Jsten ez Világból ki vévén az ő kegyelme Dotalitiuma után biratott Udvar ház helybeli jus egy aránt oszollyék az négy Léánnyal és az Fiakkal, ugy hogy az Leányok ne injurállyák az Fiaokat, hanem illendő képpen való écontentatival elégedgyenek meg [A. torja Hsz; Borb. I]. — l. még dos al.

dotalicium-juss jog (özvegyi) hitbérhez való jog; drept la rásplata/recompensa de váduvă; Recht zur Morgengabe seitens der Witwe. 1659: azo(n) ioszagb(an) nem Cziak dotalicium Jussa leve(n), hane(m) minde(n) Penze uta(n) s mind maga szállított Jobbagyi vadnak [Mv; Told. Ia].

dotalista jog kb. hitbéri jogon birtokoló özvegy; váduvă rămasă în stăpînirea bunului/moşiei, váduvă beneficiară de partea/răsplata de váduvă; über Morgengabe verfügende Witwe. 1602 Mind ezek felett vala megh egy cöszwegy Aszony allat abban az fellel megh Irt hazban edreksegeben Dotalista lewen Azzalis megh kellet alkúnno(m) [UszT 16/69]. 1621 az Nehaj Boliaj Gasparnak ... az mjnemeő portioy voltak nehaj Galteoy Sigmond es Boliaj Adam Jozagoknak megh oztzasakor fel nem ozolhatot volt, mert felesége Forro Ersebet, vgi mint Dotalista birta [Bolya NK; JHb XXII/19]. 1635: Pálffy Mihály Eöcsei Marton Istvan K. Balas Istvanne Dotalista manumittalta. Ellenek Gaálffy Ferencz Kovacs Janos Arvai kepeben contradicat (l) [Énlaka U; UszLt XIV. 102]. 1694/XVIII. sz. eleje: Én Szabó Ersébeth léven ezen jóságb(an) Dotalista, az én életem(ne)k utolsó végéről gondolkodván, az én Istenemhez való buzgóságomból, adtam és engedtem azon birodalom szerint a' mellyel én birtam [Krasznahorváti Sz; SzVJk 202]. 1711 az Dotalistanak az Ország Törvénye Szerént, mint hogy az Ura neve viselésiig az jóságban kell maradni, így Mihály Miklósné Asszonyom is abban maradván, és ő kglme mellett nevetlen Arvák léven, mint Naturalis Tutrix, azokat mind Személyekb(en), és részek szerént való jókban procurállya [A. torja Hsz; Borb. I. — A teljesebb szöveget l. dotalicium al.]. 1723: az Buzai Jóság ... ugj excindaltatott az Asszonyoknak mint Dotalistanak illendő intertentiojára [Kv; JHbK XLIV/3]. 1761 é rebus mobilibus excindáltassék a Dotalista ratája [Oroszfalu Hsz; BLev.].

A jel-re nézve l. Dósa, EJT II, 440.

dotalitlik jegyajándék vkinek kiadatik; a se da zestre/darul de nuntă; das Brautgeschen wird ausgegeben/ausgeliefert. 1760: néhai édes Atyánk decessussán mi velünk két egy testvér hajadon leány maradván é bonis az edgyik dotalitattott parafernizaltatott [Oroszfalu Hsz; BLev.].

dózis 1. adag; doză; Dosis, Dose. 1735 étzákára egy egy dosist jo leszen bévenni [Nszt; HM Ks]. 1826: A Gyomor erősítő mixturát egy kis változtatással meg készítetttem, ha két oráb(an) véve legalább 2 széket nem tsinál ugy a dosist szaporítani kell, ha ellenben 2, 3 széknél többet tsinál 24 ora alatt, ugy kevesíteni kell a dosist [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

2. vhány adagnyi; de (un număr de) doze; eine (bestimmte) Anzahl von Dosen. 1845: Bajusz kenő Mlgs B. Kemény István Urnak 24xr .. 12 dosis porok Négy dosis hántato [Torda; Ks 89].

3. dtu, alk sértés-adag; doză de jignire; Beleidigungsportion. 1806: senkiért, és senkitől olly vastag dosisokat nem nyeltem, mint Ngödért méltatlanul, G. Kornis Imrétől [Mv; Ks 101].

döblecmag sütdöcmag; sămintă de dovleac; Backkürbiskern. 1841: Egy darab fekete poszto, döbletz mag benne [Dés; DLt 466].

döböcsköl, dübücsköl 1. dömcöcköl, püföl; a burduşi/pisa; prügeln, verhaufen. 1650: Cziki boldisar ... minden io oknelkül Felesegemre tamadot az földhöz uerte, döböcskölte mind addig uala meddig akarta [UszT 8/64. 25]. 1759: az en Felesegemet Terhes Allapotyaban Farkas Istvan Felesege, minden igaz ok nélkült az ország uttyán meg verte es meg tapodta Voncolta Dübücskölte (!) s körméztelte [Csejé MT; VK. Eliás Nagy (25) nb vall.]. 1774: Aszalos Jonás ö kglme János nevü Fijával kiszökének az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták az Jozságra, ott az földre le nyomván verték dübücsköltek még az Léányais, az ingit kiszaggatták nyakából, ortzáját öszve körméztelték, Csurdén hatták [Ikland MT; Berz. 12. 92/155]. 1849: rá állot a Mejre és ugy döböcskölte [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

2. nyomkod, tömköd; a indesa; pressen. 1777: Popa Juon tudom .. hogy Szokásos verengező baszus verekedő, mivel minden igaz oknélkül Ifiü Koromb(an) vgy meg ütött hogy a ver mindig ar el Lepet az után a mellyemre állott térdével, és a veremet az számba Dübücskelte, tsak elg hogy meg nem Fulattam [Ludvég K; KLev. Blaga Juon (42) vall.].

döbörgés dübörgés; pocnet, bubuit; Gepolter. 1794: Vatsorat adván az ökreimnek halok valami döbörgést minden szozat nélkül, Melyre által tekintek a' Kertén, hat látom, hogy Preküp Vonutz döngönöz egy émbert, s a Kertből egy dorongott ragadván, azal ketzer megis üti, ugy a dorong rajta el törött [Letka SzD; TSb 32].

döbörke bödön; putinā; Tönnchen. 1838—1845: putina: (a putonból) kis döbörke, dézsácska [MNYTK 107. 32 putina al.].

A jórészt erdélyi tájszókából álló szójegyzék összeállítója, Gáspár János alkalmasint erdélyi, más forrásból a szerk-től nem ismert tájszót használhatott fel a putina értelmezésekor. — A szó lehet a *döberke* hangalakai változata is.

döög 1. zötykölődik; a se bäläbäni; a merge scuturindu-se; holpern. 1777: Muntyán Péter ... látam hogy a Szélistyei patakan dötzögve a loval mégyen vala [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. ide-oda hajladozva, nehézkesen jár; a merge anevoie bäläbänindu-se; dahinrumpeln, watscheln. 1850: Trézsi ... bíczeg döczög, a' mint lehet ..., nekem csak a' szemem fájdogál [Kv; Pk 7]. — L. még *biceg* al.

döögög zötykölődve járó; care bäläbäneste; holpernd. 1778: az ä két mén Lo mindenik ollj dötzögö [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

döf 1. szúr; a infige/injunghia; stechen. 1798: Mi ugyan hogy csak egy fegyveres katonais valakit panganéttal döfött volna ezt nem láttuk [Barót Hsz; HSzjP]. 1840: nyakokba döfén mint gyilkos vérengzésre szánt bicska [Dés; DLt 848].

2. döfköd; a impunge/boldi intr-una; (immer wieder) zustechen. 1753: Benedek Kowacz, Lazlo

es Gergel Kowach legyenek egy Arant valliak ... vgy vezy kezebe az leochet Mate es wgy deoffy oldalba vele az vchan^a panity leh essyk mert rezege volt ... Es Benedek kowach Nem hagyta Thowab Bantany ely valasztia egy mastwl [Kv; Tjk III/3. 88. — ^aTi. Panity Gáspárt]. 1590: Latam hogj az Pullacher Istwan Vram legenie egy fawal deofe Eotwes Balint kapuiath [Kv; Tjk V/1. 1]. 1736: Tisztarto Ura(m) ... Paczával maga is vert döffett a Falu Libellussat az Fejemen el hasagatta [Récse F; JHbT]. 1768/1771: döfték ütötték és tépték a nevezett Birót [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1849: Cseh Josef Ur a midön már nem tudott fel állani a Molnár ... réá álla a Fejire Döfte a puskával ütte és tántzolt rajta és igr végzék ki szemem láttára [Héjjasfva NK; CsZ. Szakáts Juliánna Lörintzi Istvánné (45) vall.].

Szk: *pofo* ~ pofon ken/üt. 1688: egy eo Fel-sege Vitézi közzül a puskajat hozza csapontotta hogj el nem sült pofon döföt kinek most is bel-liege mais rajtam van [Kv; UtI].

döföd döfköd, döfdös; a impunge/boldi; zu-stechen, zustoßen. 1733: a földön az fejsze nyelével ugy döföldött, mely mia megis kell halnom [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. 1765: a Commissarius ... engem Mártha Pétert nem tsak meg akart a puskájával döfödni hanem fenyegetett is hogy által lö [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163] | az közelébb mult télen az Enyedi tömléc mellett lévő Szigethi nevü Hajduja a Nemes Várme-gyének ki jött vala az mfi Falunkba ... execu-tiora tojásért, vajért, Halért, Rákért, Téjért, káronkodott erőssen, s puskával döfötte az em-bereket [Kisenyed AF; i.h. 130]. 1785: remény-kedett B. Wesselényi nekünk is, ne hagyjuk, hogy ugy vérjék, rongálylyák, döfödjék [MNY XXXVIII, 57]. 1849: láttam hogy Cseh Ioseffet ki akkor nagyon véres vala ... rutul döfödik s Virvára Stéfán egy bottal erőssen üti valais [Héjjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

döfödés döfés; impunsäturä, izbiturä; Stich. 1775: a paciens testit meg vizsgálván láttunk a hátán a puskának küssebb végivel valo sok döfö-déseket [MNY XXXVIII, 57].

döföl 1. döfköd, döfdös; a impunge/boldi; zu-stechen. 1696: enis ugj látám hogy Kovács János, s az Pásztor keményen vernek vala egyben s az pásztor csak az vas villával döföl vala [Mikháza MT; Berz. 17 Fasc. XII]. 1771: eö kglmit Gegő Petér verte döfölte az puskával [Csz; Born. XXXIX. 50 Borsovaj Thamas Miklos (58) pp vall.]. 1729: a — Czigánj Felesegit is latta hogj ott siránkozván egy Német strazä Kapitánj Vr(am) parantsolatyából puskával az udvarrol kl ker-gette és döfölte [Sövényfva KK; TSb 51]. 1735: hogy ütetek döffölték volna Puskával nem latam, hanem halatam hogy Pakulár Juon Menye mutata volna a döföls(ne)k helyit is hol meg ütete | hogy ütete volna vagy vagy (!) Puskával döffelte

volna nem látam [Szentegyed SzD; Wass] Tudgyaé az Tanu ... fegyveres kézzel avagy botokkal verték-e avagy ütöttöke az Aszszonyokat ... Döföltöke nevezetesen kicsodák ...? [Dob.; i.h. vk]. 1746: megveré eczer s puskával döföle [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1755: a Katona, a Puskával a Gazda fiát akarta volna döfölni [Marokháza K; Ks 5. IX/4]. 1779: maga keziben lévő nád Páltzájával igen keményen verte hajját tépte s mind addig ütötte döfölte szidta káromolta attával teremtetével míg egy rejték kamarában bé hirtoltatta [Kszeg; BfN Bh-i csomó]. 1788: több társaival edgyütt le vonván a sárba ott verték döffölték [BfN Zentelki csomó]. 1799: edgy vékony páltzával ... mind a' két szeme ajját addig döfölte, amíg a' vér ki serkedezett belőle [Dés; DLt].

Szk: *vhi felé* ~. 1783: az édes Annyát nem tsak száma nélkül öszve boszorkányozta s kurvázta, hanem egy vasvillával az Annya felé döfölt [Mezöbánd MT; MbK] * *vhihez* ~. 1729: egi Cseger (l) rudat kapván az Ihoz döffölt (l) [Dés; Jk].

2. lökdös, taszigál; a imbrinci/ghionti; (herum)-stoßen, stupsen. 1765: Én Poszorój Anucza mint hogy kormáros voltam gyakran hegedűsekkel jöttem hozzám, annyira elkénoszta, már mikor hallattam hogy jönnek már rázott az hideg belé, mert mihent bé jött az Páczájával olyanaként ütöt réam Kosztántin Foka, hogy az kékít Sokáig viseltem, némelykor bort eresztettem olyankor döfölt hogy az kupából az bor mint (l) ki locsogot [Marosbogat TA; Mk V. V. 97]. 1779: a Gornyik mind döfölte a Tzigánynét [M. lapád AF; Mk Szilvás 5/3 G. Sarkadi (30) jb; vall.] | jajszo kiáltásra az Exp(one)ns Vr eö Nsga Udvari bírāja is elő járulván, midőn Vdvari Cautio alá akarta volna tenni, ki miként aggreddiálta s döfölte ötet ...? [Fejér m.; i.h. vk].

3. Nemi von. nyil-ban: *rég, táj* gyakdos; a impunge; zustoßen. 1623 k.: Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delbe(n) 12 orakor taib(an) az kerthez tamasztotta vala, es vgy deofeoli uala az kert fele [Mv; MvLt 290. 30a].

döfölés döfködés, döfdösés; impunsäturä, izbiturä; Stich. 1717: Az sütők mellett szüntelén négy embért tartunk, kik oljan nagy igának tartják az ot valo Continuuskodást hogj sokan mán el is bujdosnak miatta, noha mindén hétén ökört változtattjuk, az ot valo vérest döffölést ragodozást, és sok nyughatatlanságokat ne(m) szénvedhetvén [INyR Casz, Gysz és Kászonszék közös nyil.]. 1735: Pakulár Juon Menye mutata volna a döfölés(ne)k helyit is hol meg ütete [Szentegyed SzD; Wass. — A teljesebb szöve. döföl 1. al.].

döfölődés döfködés, döfdösés; impunsäturä; Stich. 1689: Az Asszony ellen penigh vadnak holmi paráznságra mutato circumstantiakis egy Istva(n) nevü szolgájával egy szekérben ülése,

lába között valo heverése döfölődése, egy ágyba(n) valo fekvése [SzJk 286].

A homályos fogalmazás láttán az értelmezéskor — a nemi vonatkozás miatt — a 'gyakdos' jel-sel is számolhatni (Vö. erre a döföl 3. jel-ét).

döfölődik 1. ökleldök; a se impunge; sich mit den Hörnern stoßen. 1873 a' Bornyü valóságosan dühödött volt, ... a' Posta kertben más Bornyukkal döfölődött [Dés; DLt 329].

2. döfköd, döfdös; a impunge intr-una; zustoßen. 1689: az A(ctrix) Székely Istva(n) nevü szolgaja(na)k alkalmatosságával (így l) hazasságnak tisztaságát meg nem tartotta, azzal edgyütt fekütt a szekérben egymás mellett ült, s a' lába között az A(ctrix)nak térden alva döfölődött, a' mellyis jele a tisztátalanságnak [SzJk 32].

döföltet 1. döfködtet, döfdöstet; a face să fie impuns/boldit; zustoßen lassen. 1714: Bajori Uram ... Nyisztor Miklost ... meg verette üszögökkel Buzdugányokkal puszka aczelokkal döföltette, az Tüzben Taszigáltatta [Berekszó H; Szer. Kanisa Sztán (40) jb vall.].

2. Nemi von-ban: dikicsel, kefélet; a regula; Schustern. 1729: Latrok ... Kézrül kézre adván döföltetik szatyrát [Kv; Pat. gúnyversből].

döföződik döfköd, döfdös; a impunge; zustecken. 1823: Szilagyi Josef ... az bitskát elé vévén egy Szabo mester emberhez kezdet döfözödni [KLev.].

dög 1. állati tetem; hoit, mortăciune; Aas. 1598: adtam Jakabnak az waydanak az dog wontatasaert ... d 50 | wontadtak az Weremben ket Nap 38 dogot ... f 3 d 04 [Kv; Szám. 7/XVIII. 57—8]. 1813: a' Hohér ezután semmiféle döget el temetetlen ne hadjan [Dés; DLt 329].

Hn. 1773: A Dög Kert vagy Kereszt szegnél (sz) [Szárhegy Cs; EHA]. 1776: a Dög völgy felől (sz) [Sámson Sz; EHA].

2. Emberre von. haszn-ban: *düv, becsm, önbecsm* 'ua.; idem'. 1755: hitván dög testemet amint Sokan, Szokták feresztéssel ne mocskolkodgyanak, hanem Abrázatomot, kezeimet meg mosogatván, tegyenek tiszta inget labravalot reá [Ks 14. XLIIIb Haller János végr.].

Szk: *bádös* ~ kb. undok/undorító eb/kutya; spurcăciune; Sauluder. 1762/1845: Dósa Mihály de Makfalva Betlen Istvan Váradinéval öszveszüri a' levét annyira, hogy midőn az asszonynak hasán volna Dósa, akkor hivatá az asszony a' Papot és mestert bün látni, hogy az ő paráznságoknak lennének Tanúi, és az Asszonytól Váradit választának el, 's kelhetnének öszsze a' Czáp búz két búdos dögök [Hermányi, EDem. 378].

3. rothadó hulla/tetem; cadavru în putrefacție; Leiche in Fäulnis/Verwesung. 1586: vagy Capitanok által vagy mikeppen az Varossy tellies keosseget ereös bwntetes alatt megh Intesse bíro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetni, seot mingyaraat ladába zegezzen, Mert az Egessleges test mikor az deog-

teol inficialtatik, Ottan az Myrigy az eo hathato voltawal rothasztia az testet, es az rothadas Altal mingiarast a' Lem a' testeol meg valwa(n) deoghé valik a test, Nem vgy mint egieb betegsegh miat meg holt test, mert az ollian Ne(m) oly hamar rothad es bwdeoseodik megh [Kv; TanJk I/1. 31–2].

4. döghús; carne de hoit/mortăciune; Aas. 1597: Tummes (?) Wendler ... vallia zolitanak engemet az Lato Mester Vraim hogy lassa(m) nichoda húst arol Paztor Istwan. nezem az húst, de oly wala hogy ne(m) embernek walo wolna ... ne(m) melto hogy az Mezar zeken illen húst arulianak, ackor Paztor Istwa(n) elegge zabodek hogy io hús, de latny walo dolog hogy deogh volt [Kv; Tjk VI/1. 6]. 1722 annak utanna az ittlenség nián dögleni kezdének a Marhák, annyira hogy a' Faluis büdös vólt töllök, nem győzték enni az ebek a sok dögöt [Szárhegy Cs; LLt].

5. dögszag, dögletes hűz; duhoare de hoit/mortăciune; Aasgeruch. 1716 soha megh nem gjo-gjul, az vizeletis megh nem állott, merő dögh volt az házis miatta [Nagyida K; Told. 22].

6. pestis; ciomă, pestă; Pest, Pestilenz. 1586 az Egesegees test mikor az deogteol inficialtatik, Ottan az Myrigy rothasztia az testet [Kv; TanJk I/1. 31–2. — A teljesebb szöv. dög 2. al.].

7. dög/marhavész; epizootie, cioma vitelor; Viehseuche. 1583: Cór Caspar vallia, ... Ieowe hozzam ez Mathías benedek, es Monda: Iere edes barathom, mert eg Eökeör betegedet meg, En el Menek Benedekkel es hat meg verhwat, ..., es az vtan el Menenk onnan, es Nem tudom my Niaualianban halt meg, Deogy volt ę vagy my volt [Kv; Tjk IV/1. 185]. 1667 Deliberatum

Alljon elő az Alperes hetedmagával tizta szemellyekkel, mongjon rolla, hogj nem az ros széna miatt holtanak megh az Juhok hane(m) czak dögj volt [Cege SzD; Wass]. 1716: Szárhegyen elig jártak az Emberek az marhák dögi miat [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1721 A meg döglött 4 Marha es két Burnyu iránt Szükséges híteles Testimoniumat p(ro)ducálni, hogy nem gondviseletlenség miatt döglöttek meg Nem volt pedig közonseges dögi a' Marhanak minden Esztendőb(en) [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1735: a marha dögi egj kevése meg kezdet volt Sünni (!) [Tövis AF; Ap. 4 Lörincfi László Apor Péterhez]. 1746: Kászon székbén vagjon két esztendeje hogj meg szúnt az marha dög ..., tartottunk attól, ne hogj a dög bőrökkel a dögötis bé hozzák, oda is Háromszékről penetrált, nem lehet tehát 3 széktől már Separálni [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével] Szent György napi Sokadalomnak előtte lejendő barom Vásárban jövő S. V. Marhákot az Hidon az Vamos által ne botsássa jó és híteles Passus nélkül; Az Mezőség és más helyekről hajtandó marhákot ... híteles attestatio nélkül, hogy az Marha Dögi el távoztassék bé ne botsássák [Torda; Tjk III. 25]. 1769: A mostani üdönék Nehéz Circumstan-taira Nézve, hogy a Pestis és Dög Továb ne terjedne el Rekesztő Linéákat állittatván fel meg

potalostnoz, hogy az ilyen Lineakon által menni erőszakoson sem Nemes sem paraszt ember ne bátorzkodgyék, mert meg intetik ugyan strázsa által hogy ne mennyen de ha megis az által menésre igyekeznek ... mindgyárt meg Lövetik [Uzslt XIII/97]. 1787: Juhok Jöttek kezem alá Nr. 40 ... de a Dög meg úte, és majd mind el hullának [RLt Mich. Szarvadi kezével]. 1796 mint-hogy már a Marhák döge miatt egy néhány Faluk bé vagynak tiltva igen Szegény vásár leve [Szi-lágyecseh; IB].

Szk: ~ben elhullott. 1807 ha a' fel tett hat esztendőben valamelyik egy olyan veszedelmes és ártalmas esztendő lenne mint az 1805 esztendő, a' melyben majd az egész Hazában országban a' métejbén a' Juhak el hullának, vagy pedig orvasolhatatlan Hümlőben el döglének ... az ilyen közönséges Döghben el hullatt Juhokban vallott kárt ... eö Nsga szenvedje [Kóród KK; Ks 67. 47. 24] * ~gel esett. 1679 Konyhán, es döggel esett nro 153 bárány és berbecz bőr arra ... Bűrök restan(tíaja) Döggel esett Öreg Juh és berbécs bőr nro 49 Döggel esett mor-vai Tavalýi Kos es Jerke bárány bőr nro 7 [Uz-disztpéter K; TLt Bajomi János lelt. 147–8] * ~gel holt. 1598: Kozma Georgine Anna ... vallya ... az husaba(n) eotte(m) az tuloknak ha deogel holt leot volna e(n) se(m) eottem volna meg [Kv; Tjk V/1. 212]. 1656 Döggel holt kulomb külömb féle bőrök. Lo bor nro 9 az teöbbi Cziko bor Bial bőr nro. 8. [Mk Dobokai inv. 4]. 1657 percipialtam semmire kellő Döggel holt, Juh, es Barany Giapjut N 37 ... Döggel holt Juh, es Notin Bőreket N. 40 [Borberek AF; Wass. Perc. 14–5]. 1669: husz hitvan döggel holt juh bőr [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1677 Dogel holt ökör bőrok nro — 7. [A. komána F; UtI] Vadnak döggel holt Juh bőrök e' szerint. Tavalýi Kos bar(any) bőr 7. Tavalýi Nöstény bárány bőrök 7. Eörög Juh bőrök 31. Eörög berbécs bőr 1. Eörög kecske bőr 1. Ez idei 1677 beli hasi bar(any) bőrök. Ezek is Inventálásig holtanak meg [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1690: Döggel holt Bűrök [Fog; UtI]. 1706 Döggel holt Diszno es süldő bőr no 9 [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. 1726 Döggel holt szalonna 1 [Abosíva KK; Ks 14] * ~gel meghal. 1590: Az Harom eörög wneő holt megh deöggel. Egi Taulj Tinois deöggel holt megh [Kv; Szám. 4/XIX. 23]. 1600: Egy Tehen ... deogel megh holt [Kv; i.h. 9/XII. 72]. 1625: Döggel holt meg az Fejös Juhból No. 2 [Kv; i.h. 11/XXXI]. 1688: in A(nn)o 1687 Döggel holt megh öörög Kan no 1 öörög eme 1 .. döggel holt meg bialy borju nro 2 ... 1688. holt megh megint döggel öörög bialy Tehen nro 1 [Bucsum F; MvRK]. 1689: az két esztendő forgása alatt dögel holtak meg ... Lud no 3. Ludfi nro 8 [uo.; i.h.]. 1729: Dögel hot meg millora Fejer nr. 3. [TK1 Petki Nagy cs. szám. 34].

döghör elhullott állat irhája; piele de hoit/mortăciune; Sterblingshaut. 1590: Deogh bwreöket

attam el Varga Gaspárnak 75 fl 8 d. 75 [Kv; Szám. 4/XIX. 4]. 1592 Harminczkilencz deogh bwrnt kit elis zaggotat volt megh (így) molis éott volt megh, attuk el f 2/57 [Kv; i.h. 5/XIV. 384]. 1599 sokan az varashan leweo vrain keozzeol, deogh beoreoket hordattanak be az varoshan [Kv; TanJk III. 337]. 1746: tartottunk attól, ne hogj a dög bőrrökkel a dögötis béhozzák [Somlyó Cs; Ap. 1 Gr. Kálnoki Ferenc kezével. — A teljesebb szöv. dög 6. al.] 1749: Deog beör nro 83. Nyuzot baraniok(na)k beöreök nro 69 [Kv; Szám. 26. VI. 481].

dögenyeg bunkós/furkósbot, furkó; máciucá, ciomag; Keule, Knüttel. 1574: Zeoch peter Azt vallia hogi egi vasarnap az Monostor kapuba Borisz volt, latta hogi az Eottwes Inassok Nagi zokan Mentek ky egi egi doegeniek (!) volt Nalok. Azomba Mynt fely hora Mwlwa latta hogi halwa hoztak Be egiket [Kv; TJk III/3. 354].

Az EtSz és a TESz — Cal-ra és PPB-re visszautaló meggon-dolással — a fennebb adott jel. mellett a 'hegyes tört rejtő bot; Dolchstock', azaz 'törbot' értelmezéssel él; ez utóbbi jel. egykori közkeletű voltára utalhat Baritiu 'pumnal, stilet, baston cu stilet' értelmezése.

dögfaggyú elhullott állat faggya; seu de hoit/mortaciune; Aastalg. 1656 Az denominalt hazak hejan ezek vadnak Egy Czeberbe(n) olvasztot döglh faggyu lehet masfel vider [Doboka; Mk Inv. 4].

döghalál dögvész, pestis; ciomă; Pest, Pestilenz. 1647: Thodora ez Eőszszel 1646 Esztendő-be(n) szőlő szedes tajb(an) bujdosek el az nagy Deogh halalban [Ónok SzD; Ks 42. D. 23]. 1653: Urunk* kimégyen minden hadaival. Die 8 mart, Kassába bémégyen, és több erő-ségeket is megadnak. Magyarországon nagy döghalál grassál [ETA I, 150 NSz. — *II. Rákóczi György].

dögletesség kb. dögvészesség, (az állat marhavészes volta); faptil de a fi bolnav de cioma vitelor; Seuchenzustand (des Viehs). 1711: (A lekaszált füvet) mind eddég elé is a marhaim séndesé (!) es dögletessége mián egybé nem rak-hatak [Vacsárcsi Cs; BCs].

döglés elpusztulás/hullás; pierire, prăpădire; Krepieren, Verrecken. 1765: egy Benedeki Ember ki egy koldusnak valami pénzit el orozolta volt, és a koldus lova döglésénekis oka volt, adott vala kezembe egy arannyat, hogy ne proseqváltassék tovább [Gyf; Eszt-Mk Vall. 338].

dögletes 1. undorító, förtelmes; execrabil, res-pingător, scirbos; asig. 1600: Fogott (!) eo kmgem eleott az Zantalan sok futottsagnak es kuldusoknak nagy zeornyesegek, es ochyman deogletes voltokat latwan, kinek Akarnanak eo kmgem diligenter prouidealni, hogy keozeonseges nyawalya es romlas ne keowetkeznek beleolle, megh hattak eo kmgem az Egyhaz fiaknak, es

Ispotaly mester vrameknak instructiot Adwa(n) eo kmgemnek minth inuestigalyak megh az kuldusokat [Kv; TanJk I/1. 362]. 1797 Juhok és Ketskék .. Météjbe 's gyomrok tele' lévén dögle-tes vízzel, abba mind el döglettek [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

2. ~ nyavalya dög/marhavész; epizootie, cioma vacilor; Viehseuche. 1836 Sanitats Inspector voltam a' Dögletes Nyavallyába tanáltato Marhak mellet [Bereck Hsz; HszJP].

döglik 1. pusztul, hull; a pieri, a se prăpădi; verrecken, krepieren. 1711 az földeket sém léhete uram megh kévertétném mivel az marhak félete igen döglének [Káson Cs; BCs]. 1722 Marhá Bialai Menessi Juhai ugy döglöttek | marháis éhel döglenni kezdettének | annak utánna az ittenség mián döglenni kezdének a Marhák, annyira hogy a' Faluis büdös vólt töllök [Szárhegy Cs; LLt]. 1735 a somsd falukban a sertések is erősen döglének [Tövis AP; Ap. 4 Lőrincfi László Apor Péterhez]. 1739 az Inventalas előtt oltczemin* is döglöttek az Marhak [Bodok Hsz; Ks 22. XXIIb. — *Oltzem(e) Hsz]. 1741 a Tavaly bár-nyok meg gúsásulván Döglének, a Tavaly bor-nyukis metelyesek [Pálos NK; Ks 99 Fogarasi János lev.]. 1746: Igen jo let volna addig vigyáz-tatni N(eme)s Haromszéken, Strásakot tévén mind Molduva részire, mind pedig mas székséges helyekre, mig az Marhák el nem döglöttek, de már hogy el döglöttek, es annál inkább hogj Mostis döglének N(eme)s Széken, nem látom székségesnek, itten az marha nem döglük, szoros vigyázásunk által eddigis Isten benünköt meg őrzöt. Kezdet vala Csató Szegben dögleni de a székséges praecautiokot végebe vitetvén, már ottan is cessált [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével]. 1749: a Sertések az múlt nyáron igen sindettek és döglöttek, Nemellyek pedig el hánták vagy meg ették malattzokott | Tyukfiak és Nagy Tyukok döglöttek, az ülü és Görény által praedaltattak ell [Kiskend KK; Ks 70. 51. Szám.]. 1753: Rűcsön ... Döglönék az Marhák s Korod felé is az utb(an) döglönék ... még Istennek hálá itt Sz: Margitán Sem döglönök az Marhák [Szent-margita SzD; Ks CII]. 1757: Csargedén a' marhák döglöttök [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1768/1771: a' Marhák döglölvén nem mehettünk el ökrökkel, hanem a Lovas emberekkel vecturaz-tatta* [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir. — *Ti. a zabot]. 1786: a Marhák, Juhok, jol vagynak, nem döglének, kivált a Juhok, mint más felé hallom közönségesen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1790: A' Szarvas Marhák itt mostis döglének, és tilalom alatt vagyunk [Strezakercsesora F; TL. Wesselényi Dániel gr. Teleki Józsefhez].

2. ~ve döglötten, megdöglöve; pierit, prăpădit; verreckt, krepirt. 1764: a Pásztor gondatlansága mián egy Bikának alája törvén az Pajtáb(an) a feje reggel döglöve tanáltatott [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. 1805: a' már döglöve alatta heverő Juhval ismét mutskalodni kezdett [KLev].

döglött elhullott/pusztult; pierit, präpádit; verreckt, krepíert. 1736: Dög bőrök nagy kantza bőr Nro 4. Tavallyi Tsiko bőr Nro 3 ... Régen döglött Tsikonak az bőre Nro 1/2 Dög bőrök Summája 9 1/2 [Bongárd BN; CU XIII/1. 20]. 1746: (Akinék) itt a Városon meg döglök marhája, azt tartozik, Szőröstől, bőrostól eltemetni, és mésszel béönteni ... tartozzanak pedig az úttza Kapitányok minden(eket) perlustrálni, registrarlni, hány beteg és hánj döglött [Torda; TJK III. 47].

Szk. 1718: Tavallyi döglött borju bor Nro 1 ... Döglött juh bor [Szamosfva K; JHb LI. 17]. 1736: Döglött Tehen bőr nro 2. Döglött Tavallyi tino bőr nro 2. [Mikefva KK; CU XIII/1. 174]. 1740: Döglött öreg Bial Bőre Nro 4 ... Döglött ökör Tulok bőr 2 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 7]. 1746: Piaczi fertályon vállalta az fel kötést (!) János Fazakas a S.V. döglött marhák iránt [Torda; TJK III. 27]. 1753: Döglött Juh és Bárány bőr Nro 12 [Szentmargita SzD; Ks CII]. 1759: Hajkul Farkas ... három Bárányt meg nyuzván a' Grofóbol a' maga számára el vette a' bőrit, és magának valami döglött Báránybőrei lévén, azokat tette helyébenn [Marosludas TA; TKI. Pakulár Juon (20) jb pakulár vall.]. 1776: Az Inventatiokor percipiáltam döglött ökör Bört Nro 7 [Mezőméses TA; Wass].

dögönyöz páhol, püföl; a burduši/pisa; verhausen, prügeln. 1882: az említett szolga a földön volt, ottan tépték és dögönyezték [Dés; DLt 133].

dögös 1. dög/marhavészes; contaminat cu ciurma vitelor, ciurnat; verseucht. 1597: Mattes Raw ... vallia. Lattam az húst az Mezarzekben kit az Lato mesterek Paztor Istwa(n)tol el veottek, de ne(m) embernek walo wala, seot vglá(n) megh laczot rayta hogy deogeos volt, mert az veris mind el fogta vala, ... esett volt az tehen, az oldalan nagy lyk volt hogy megh az Zelis ki ment rayta, amint az azzonys megh vallotta, akiteol veotte volt, hogy chak harmad nap mulwais megh holt volna deogh mia, ha megh ne(m) vagtak volna [Kv; TJK VI/1. 6]. 1598: Noha az baromnak deogeos volta nilwan vagyion eo kgmek eleott, mind azaltal minthogy sok vton Jarok talalkoznak ez varosra leony az baromnak vagatasat megh nem foghatjak | Az Dizno hwnak penigh melieztese ennek vthannajs tilalmas legyen: Bak hwst penig ez varosra be hozhassanak minthogy megh ekedigh annak deogeos voltatt nem ertettek [Kv; TanJk I/1. 316, 319].

Szk: ~ hely dög/marhavészes vidék. 1586: megh ertettek eo kgmek Vrunknak eo Nganak mind ez eleot s mind mostan lewele Altal ez varosra valo kgmes gondviseleset, hogy my modon kellessek az deoghéos helyreöl leot emberekteol Magunkat megh oltalmaznunk | Vrunk eo Nga ... Int hogy Ne elegiedgyunk eoze az deogeos helyreöl leoweo emberekkel, Ne bochatanank be olyan Infectusokat, hogy Isten vta(n) a' vaross otalmaztatnek [Kv; TanJk I/1. 31, 33] * ~ idő dög/

marhavészes időszakasz. 1719: az ilyen dögös időbenn etelben italban Mertekletesnek kell lenni az Embernek | Valamikor Hazabol Dögös időben Emberek közti kimegyen az Ember Szegény Legeny Dohant. Basalicumot, melyet biszioknak is hinak vagy örmény Gyfikeret, vagy Livisticum Gyfikeret vagy tsak Fenyő magot ropogasson [Ks; 54. 84 Medica instructio] * ~ juh. 1596: Minthogi valami hittwan megh hant metelies es deogeos Juhot, millwarat, kechket hoztak vala tizen eoteot az Jspanok, az legeniek, en magamis ne(m) ehettwk, mert betegsegeol feltünk, hozatam ecceris mazoris magunknak tehenhust d 91 [Kv; Szám. 6/XXIX. 168 Bachi Tamás sp kezével] * ~ marha. 1746: Csik székebe dögös marhának, és dögös bőrnek jóni nem szabad [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével. — A teljesebb szöve. alább a 2. jel. al.] * ~ pestis. 1661: onat az nagy hatalmas dögös pestisből ki jöttem volt jde mind czeledestől jozagoczka [KJ. Bálpataki János a fej-hez].

Hn. 1825: A Falu eleje, vagyis a Dögös Gödör nevű helyen (sz) [Barátos Hsz; EHA].

2. ~ bőr dögvészes/dögvészben elhullott állat irhája; pielea animalului mort de ciurmă; Sterblingshaut. 1746: Csik Székbe a mint praenüttaltam dögös marhának, és dögös bőrnek jóni nem szabad, de hogy Csik Székből ne legyen szabad az Brassai Mészárosoknak tiszta, és egészséges Marhákot vásárolni senki nem arceálhatta | a pestis mostis ben vajjon Széken az dögös bőrökben Mellyeket ottan botskorul viselnek [Somlyó Cs; Ap. 1 Gr. Kálnoki Ferenc kezével].

dögőség lustaság, restség; lene; Faulheit. 1847: az aratást tegnapi elvégeztük, de soha oly nagy kínnal nem mint most, a' főzetést illetőleg, Anikó kisasszony dögősége és makacs mérgessége miatt | Aniko asszony ... mortificiumait, dögőségét, becselen száját, makrantzosságát nem vala képes tovább ki állanunk (!), mult héten elcsaptam, helyette más főző van [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

dögventattatás dögléltakarítás; transportul/căratul hoitului/mortăciunii; Aasbesettigung/fortschaffen. 1598: Seress istüan wram Byrosagaban Megh iszene w kegelme hogy az Cyganok az dog wontatatast nem gioszik | wontadtak el ma az temetokert elol es szillel az mit Talaltak az zabok Torna felol az zanto feoldek koszt czinaltak egy wernmet 11 dogtwt d 88 [Kv; Szám. 7/XVIII. 57].

döjt 1. lenyom/dönt; a trinti/rästurna; umstürzen. 1572: Pal deak azt vallia hogi Zemewel rea Nezet, hogi egy zemely az padra deoytette völt Hegedws Janosnet Es azt mywelte neky az my kedve volt [Kv; TJK III/3. 32]. 1573: Ilona az felesége* Azt vallia hogi latta gergy vstekenel fogva vonza volt Matet az padra deoytette volt annat, az feoldre is leh vontat volt De Nem Twgia Mint Indwlt volt keoztek (gy!) [Kv; i.h. 224. — *Ti. az előtte való Olayos Myhálnak]. 1637:

az Kovacz Legeny torkon igion (l) megh fogta vala s az kis ketre deiteotte vala [Mv; MvLt 291. 119a]. 1763: Kristóf Flórat ... hanyott dőjtötte az Ajto előtt lévő kővekre [Nagyida K; Told. 9].

2. nyom; a împinge; drücken, stoßen. 1812: Grantzki pedig azon kapkodott, hogy üthessen a Groffhoz, én ugyan annyiszor félre taszítottam Grantzkit látván hogy a' Grofot megis taszigálta dőjtven az öntött vas kementzéhez [Héderfája KK; IB. Takáts Josef (45), gr. Bethlen Sámuel tisztiének vall.].

dőjtőget 1. kiöntöget; a vărsa mereu; nach und nach ausschütten. 1634: Molnar Miklos Iur(atus) Exa(minatus) Passus est sicut praecedens, evel qualificalia hogy egy nehany uttal doytotte el kerekas Ianos az bort, mind poharral, kannaval, kanczioval, es az bor el doytesert mondtak, hogy avagy menye(n) el, avagy igiek ne doytogesse az bort [Mv; MvLt 291. 2b].

2. ~ik egymást ledöntögetik/nyomják egymást; a se răsturna unul pe altul, a trinti; einander umwerfen. 1570: Angalyt Danchyak (l) Leorinchne hythy zerent vallya, hogy Mykor zabo Janos zomzedzagaba lakoth, Az Dezka keoz Altal zemevel Rea Nezet, hogy Botthues Demeterrel zabo Janosue Egymast az Agyon Deoytegettek hwl egyik hwl Masyk volt felwl [Kv; TjK III/2. 37].

dől, dől 1. (oda)borul; a cădea (la); hinfallen. 1638: Boncza Gőrgis hozza úte az karoval s mindgiart az kерт teőueben düle Kovacz Gőrgj, csak eggjet sem kezde mozdulni, hanem azutan kesoré mint egi reszeges tiuk kezde emelgetni az fejét [Mv; MvLt 291. 157a]. 1736: Egyszer Fogarasban az udvar német gyalogjait az fogarasi vár piaczn rendre állították, s valamikor új pohárt köszöntek, mindenkor lőttek; azoknak két hordo bort parancsolt, hogy kihúzzanak az pinczéből, addig ittak, mig egymásra döltek az vár piaczn [MetTr 336. — "A fej.].

2. rúg, nyúlik; a se întinde; sich ausdehnen. 1584: Mely feold az Zamosra deol ala [Dés; DLt 211]. 1599: Amy nezj az zantho feold dolgat kjt Razman Jstwan vram Adott Teleky Jstwannak berben mely feold vagion az Kajanthoj veolgyben ky deol az Teolgyes Arkara az elseo vegewel, az masikkal hatra megyen Kajanto fele, egy deoleo feold vagion twul rajta ... az az feold az szegeny Razman Adamnee vala [Kv; TjK VI/1. 382]. 1641 két hold szanto feöld az Olla Mihaj földére dől | Az kis Ellös arokban tudok egj darab szanto földet az országh uttiara dül [Inó Sz; GyK X. 30/8]. 1672: Gardanfai ... Tora dül Negy darab föld ... Ugyan azon dülőbe(n) négy darab föld ... Ugyan Gardan falvi To fele dül ket darab föld [Gardánfa Sz; Born. VI/24]. 1683: Vagyon egy szanto Földis az parochiahoz ... kinek edgyik vegi az Krasznara dől [Somlyó Sz; SzVjK 66]. 1685: ugyan azon fel járo földre dül, keresztül járo egy darab foldecse | egy nagy szél föld az Gilányi földére dül véggel [M.köblös

SzD; Becski]. 1717: Nemes Des Varossa lakosi Nyilai dölnek reaja" [Dés; DLt. — "Egy felől a rétre]. 1718/XVIII. sz.: A' Hidon túl az országa uttya mellett végel dül, avagy mondjuk hosszára vagion egj Szánto Föld [Inó Sz; Berz. 7. 68/1].

3. hajol; a se inclina; neigen. 1770: a malom félen van dölve [Dombó KK; JHb LXVII. 137].

dőledezett összevissza dült; inclinați în toate părțile; durcheinandergestürzt. 1761 Vagyon ... tizen két ide s tova doledezett tsere ágasokon négy szegeletre faragott tserefa ép szarufákon álló Szalma fedelű Sop [Spring AF; JHbK LVIII/1. 497].

dőledezik 1. omladozik, dülőfélben van; a fi pe cale de a se dărăpăna; im Einstürzen/Zusammenfallen begriffen sein. 1761: erőssen meg rongjolt, es hulladozott Sendelj fedel alatt vagion ide s tova döldezeni indult ... két nagj Lo Istálló [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 17].

2. dülöngél, tántorog; a se clătina; taumeln. 1749: midőn ők ketten ... ittason haza felé jöttek volna ide s tova döldeztek [Korolya* H; Ks 101. — "Valószínűleg azonos a Retyezát alatti Korojesddel; ennek névváltozataira l. Csánki V, 100].

dőlés 1. összeomlás; surpare, dărăpănare; Einsturz, Zusammenbruch. 1694: Vannak benne*, belőlől fűjtő, Zöld mázos kemencze (így l), dőlésére hanjatlott, fiók fűjtő kemenczéjével egjgűtt. ennek az allja, teglakból rakatott pogoson: a' szája vas pántal erőssítettet; de alsó rend káljhál elől, egj héjokal vannak [Borberek AF; BfR Néhaj ifj. Bálpataki János kúria-leir. — "Ti. a boltban].

2. borulás; răsturnare; Hinfallen. 1599: Gazdak Crestely es Sophia azzonny Gedel Jakabne hidelw] vallyak: My azon az zekeren előteonk az kyn zegenj megh holt Menihart deak volt ... az Rwdas legeny Balint vgy vere az lowakat neky hogy mind eoze feozeoldeozenek minthogy rezegis vala ... az vtbol kj Zorulwan vgy deolenk el, az deolesben zegeny Menihart deak vgy zorult vala az zeker oldala ala, ott sereott (l) zegeny megh, ky miatt eo neky halala volt [Kv; TjK VI/1. 379].

dőlíngszik, döl(e)l(n)kezik 1. dülöngézik

dőlő, dülő I. fn 1. határrész; parte de hotar; Feldmark, Flur. 1640: Harom deoleore vagion harom darab Zanto feold [Szászlóna K; GyU 64]. 1661: nap nyugot felől valo dülőben (n) az falun alol [Szásznádas KK; EHA]. 1672: Gardanfai ... Tora dül Negy darab föld ... Ugyan azon dülőbe(n) négy darab föld [Gardánfa Sz; Born. VI/24]. 1754: az első dülőben [Hádalmás K; EHA]. 1856: Gátmelletti dülőben [Kiskend KK; EHA]. 1864: A Község határa 44. dülőkre lévén felosztva [Tekerőpataka Cs; EHA] | A Község határa 3 dülőkre lévén fel osztva [Vasláb Cs; EHA].

2. ? szántóföldek lábánál keresztben fekvő föld, vég, nyj ? üdülő; pámint de-a curmezişul extremităţii arăturilor; Rain. 1643 ada ... az Also mezeőbe(n) Nagy mezeőbe(n) egy darab szely szanto feöldet, mely(nek) egy felől ualo deöléoin Borsai Peter ... mas felől Giöngöői Istuan szanto feöldéok szomszedj [Déva; JHb Fasc. 53]. 1666 : ada ... egy darab szanto feöldet ..., mely feöld ugyan dölő [BLt]. 1697 Az árok között Bánya nevű helyb(en) vic(imitibus) Bartha Andras Ur(am) posteritai ab una, ab altera dölő [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. 1750 : az Úr ő Nga Szántó földei végeiben vagy dülőjéb(en) kaszáltatott Pap Mihály maga Számára 3. vagy 4. baglyára való fűvet két Jobbágyal | az Úr ő Nga fűveiből más-(na)k, magának is kaszáltatott a' Földek dülőjében a' Jobbágyokkal [Sz; Told. 3]. 1756 : Az Herepes az Árok mellett v(icinuss)a égy felől azon árok más felől földek jönnek rá dölő [Aldoboly Hsz; LLt] | Patak tön, dölő egyik felől a' földek jönnek rá v(icinuss)a más felől Orbán György (sz) [Sepsiszkirály Hsz; LLt] | Szenafü helyek ... A' Nád kert nevezetű helyben v(icinuss)a égy felől Uzoni Pünkösti György Vr(am), ... harmadik felől a' Széna fűvek jönnek rá és a' felől dölő [Hsz; LLt]. 1765/1796 k. : Epres lábna a döllein (sz) [Szemerja Hsz; MvRK]. 1766 : mely Földetskét N. Veres Samuel Ur(am) .. azon Dölő Földhöz szántatá, a melyhez való völt ... s a Földnek formája úgy mutattya hogy valósággal azon Dölő Földhöz való mely Földnek a Dölőivel edgjütt bizonyosan Uzoni Kispál Uraimék kezire által kellett menni [Kökös Hsz; Kp I. 234]. 1772 : Széna Rét . Öreg nevű Hellyben, vici(nussa) Eszakraol Dölő [Csekefva Cs; BKT Mikes conscr.]. 1818 A' Templomra menőben egy dölő [Angyalos Hsz; LLt] | A' Hegyen edgy Dölő [Nagyajta Hsz; LLt]. 1852 Balázs orotása dölővel együtt (sz) [Bodok Hsz; EHA].

◇ Hn. 1632 Asz Boczardi deölön (sz) [Sárd AF]. 1646 : az Sz: Georgi ut kelőben ket hold uagion Dollo [Sepsisztiván Hsz; BLt]. 1677 : Az hosszú Dölőben (sz) [Tövis AF]. 1680/1817 az Tsernátoni batáron a Dölő mellett valo Csegely [Albis Hsz] | az dölő mellet valo tsegély [Dálnok Hsz]. 1683 : Pap döllein [Türe K; KHn 259]. 1690/1796 : Dölőnél (e) [Tarcasfva U]. 1691/1824 : a Dölő mellett (sz) [Albis Hsz]. 1697 : hoszu bercz alat a dölője (sz) [Illyefva Hsz]. 1728 : Szanto Föld ... az also búkkőson ... Ugjan ennek döllein belől ... egy kis föld [Bodok Hsz; SVJk] | Ugyon ott közel a ket ut között dölő (sz) | Agyagas alatt dölő (sz) [Illyefva Hsz]. 1732/1793 : A Köles szerben a' Szász ut dölleire jövőben (sz) | a' Szász dölleire jövőben (sz) [Albis Hsz]. 1737 : az tekenős felől valo heggyen az dölő alat | az dölő mellet (sz) | az Apro fűz alat az dölő mellet (sz) [uo.]. 1742 : All mezőben Kos dölőiben a lemenő lábban (sz) [Bodok Hsz]. 1747/1810 : A' Dölőnél (sz) [Szamosfva K]. 1752 : a Dölő mellett nevű helyben (sz) [Szemerja Hsz]. 1762/1779 : A gát mezein, a Sz. Ilona Dölőb(en) (sz) | A Manakorban a Dölőn (sz) [Nagypacal Sz]. 1765 : a két Dölő

közöt (sz) [Albis Hsz]. 1767 Dölő oldalan (k) [Körispatak U]. 1769 : a Pap Dölője nevezetű hely [Koronka MT]. 1775 : a Henter Réti felé le menő föld döllein feljúl a Baktsi László ... földel mellet [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. 1821 : a' Balás orotása dölője (sz) [uo.]. 1822 : Vagyon egy darabb (!) Szanto Föld Falbikban az előmenő Lábban Dölő [Lisznyó Hsz; BLt II. 11]. 1840 Dülőpatak (k) [Sztána K; KHn 307]. 1851 A' Dölőbe (sz) [Hidvég Hsz]. 1852 Balázs orotása dölővel együtt (sz) | Körmös dölője (sz) [Bodok Hsz]. 1866 : a' Dölő (sz) [Mikóújfalu Hsz]. 1869 Kotyina Dülő [Lőrincréve AF]. 1874 : a Nyés észka dölőben (sz) [M.zsombor K]. 1877 Bodor dülőben (sz) [Borosbenedek AF].

A 2. jel. alá sorolt adalékok egy részének idetartozása bizonytalan, viszont a felsorakozó hn-i adalékok közül nem egy a fennebb megadott két jel. valamelyike, de esetleg más jel. alá is tartozhatik. — Noha az EtSz I. 1402, a *döl(l)ő* ~ *dül(l)ő* származékszóval kapcsolatban kételyesen utal az *üdül(l)ő* szóval való egybetartozásra (ugyanilyen formán utalásszerűen a TESz is!), az egybetartozás bizonytalan volta miatt nem látszott ajánlatosnak a két, ill. három hangalakú változat adalékainak egy címszó alá vonása. L. éppen ezért még külön *üdülő* al. is.

II. mn 1. rúgó; care se întinde; hinauslaufen. 1768 : A rakottya közt az Ország utyara dölőb(en) (sz) [Sarmaság Sz; EHA].

2. dölős; inclinat; abschüssig. 1736 (A csatlós és az inas) az hol dölő volt, leszállottak s az hintót tartották [MetTr 369].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

dőlőfélben 1. düledező/roskadozófélben; gata să se dărîme, pe cale de a se dărîma; dem Umstürzen nahe. 1732 : edgy dölő félben álló sövényből való töredék pajta [Nagyiklód SzD; Told. 11/67]. 1752 : vagyon egy ablakos, körödős körül deszkázott Tornáczu, Gradicsos ... Sendely fedél alatt valo Ház ... De már dölő félben vagyon [Pókafva AF; JHb XXV/3]. 1772 : most tsak nem régeben huzták helyre a Malom házat dölő félben Lévo voltából [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 374] | Atyim nevezetű Malom Mester ... azon dülő félben el sülyedett Malmat ahöz képest kevés, és tsak 20, forint fizetésselis mások(na)k kára nélkül ... az elébbeni statussára hozná [Sövényfva KK; i.h. 358–9]. 1792 : az egész épület égetetlen téglából vagyon építve ... az istállója alaton és dülő félben áll [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1817 az Udvarrol ki járo kapun aloll lévő kertet, mely dölő félben volt meg igazítottak 's ujra fedődöt, mivel a' régi fedés ugy meg volt födelve (!) hogy több rajta a' föld, mind a szolma, mely a kertnek nagy ártoalmára vagyon [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1821 : Egy dülő félben lévő, vékony tölgy Fa bornabol épült két-szakaszú lo Istáló [Iózna SzD; LLt] | Egy Talpokra épült és Deszkával ki rakott dölő félben lévő Csűr [M.bogáta SzD; Bet. 5].

2. széthullófélben; gata să cadă/să se destrame; im Zerfall begriffen. 1694 : Ezen Gabonas hazból es Közep Kapu Udvararol érkezünk az Belső Var Kapuja előt valo mély vizes Arokra csinaltatot fa Hidlasra, mely fa Hidlás az sok esső veres miat

meg avult, az Kőtesi mellyen allana, meg bomladoztak, hidasai fel szakadozodtak, Ket felől valo Karfai el vesztének, kik meg maradtak is Dőlő felben vadnak, Gerendai meg senyvedtek [Kővár; JHb Inv.].

dőlőformálag dőlőfélben; gata sá se dárime, pe cale de a se dárime; dem Umstürzen nahe. 1760: Ezen Udvaran tanáltatatt egy Négy Szegetletű régi Suppal meg fedett Ház elöl valo kised kerék formájú Tornattzal, ezen fedél alatt vagyon ... egy füstös padlásu falai dőlő formálag álló ház, ... két falain vagyon egy egy Ablak, ezen Ablakok pedig hat hat felé nyíló romlodozott és Űvegei Onban foglalt vas párkányokon függő Ablakok [Kissáros KK; SLt PQ. 10].

dőlőföld . szántóföldek lábánál keresztben fekvő föld, *vég, nyj* üdülő föld; pământ de-a curmezisul extremității arăturilor; Rain. 1599: Amy neiz az zantho feold dolgat kjt Razman Jstwan vram Adott Teleky Jstwannak berben mely feold vagon az Kajanthoj veolgyben ky deol az Teolgyes Arkara az elseo vegewel, az masikkal hatra megyen Kajanto fele, egy deoleo feold vagon twul rajta ... az az feold az szegeny Razman Adamnee vala [Kv; Tjk VI/1. 382]. 1625 Az uiz elne ualo mezeoben egy dőlő föld [Uzon Hsz; EHA] | egy Feöld ... vycynussa ... egigik (!) Feleől, az dőlő Feöld [uo.; BLt]. 1677 az Pataki hago(na)k az labjan deoleo föld [Doboly Hsz; Bál. 61]. 1678: Az Kadbeli Sz: Gyorgion veot veres Tar buzat vettük ugia(n) a rétbeli deoleo feoldbe [Bál. 71]. 1684/XVIII. sz. eleje Az gypföld(ne)k felsővegin valo két föld dőlő földnek also részén [Komjátszeg TA; AbN]. 1685 az nagi utra jeo labbal deolo feold | Szek alma kebelibe(n) egy deoleoföld [Szemerja Hsz; LLt]. 1686: A gyepen dőlő föld ... Egy dőlő föld eger szeg vége felé [Bikfva Hsz; BLt]. 1688: az Vasaros utra jövőb(en) dőlő föld [Uzon Hsz; BLt]. 1692: Szely Patakaban a dőlő földek felé (sz) [Illyefva Hsz; BLt]. 1700 tudok az Oldalo(n) edgett, parlag dőlő föld [uo.; LLt]. XVIII. sz. e.f. Az most említett Dülő vagy fűvály földé Szántó földé ő Ng(na)k van az Szent Királyi részből valo fűvály földé [Komjátszeg TA; AbN]. 1702 Markos Molna nevű helyben ... dőlő föld ugyan az megh irt földek dőlnek megh rajta kívül [Szemerja Hsz; LLt]. 1715 Vagyon a Szabo gödrinél egy dőlő föld [Étfva Hsz; Borb. II]. 1718/XVIII. sz.: egy darab kaszálo Rét ... szomszédjai edgyik felől a' Patak, más felől a' dülő Földek [Dabjon-újfalú Sz; Berz. 7. 68. 1] | Botos kutnál egy dülő föld, szomszégja ... nap nyugatrol az dülő földek [Szilágycséh; i.h.]. 1728: az aszálo felett egy dőlő föld [Gidófva Hsz; SVJk] | vagyon egy föld a csenti halmánál dőlő föld Praedikator számára az Eccl(esi)a colallya [Szzy; i.h.] | föld vagyon Csikos Tó felé, dőlő föld [Uzon Hsz; i.h.]. 1737 harmadik ugyan ezen két földnek az Lábján dőlő föld Parlagul vagyon [Illyefva Hsz; LLt]. 1747: Az Akasztó fánál

dőlő föld az olt felől [Kilyén Hsz; LLt B/20] | a' hegy alatt lévő dőlő föld [Szzy; LLt]. 1752 a Dőlő Földek között (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. 1757 a' ... belső Lábban ... a ki menőben üdülő vagyis Dőlő Föld (sz) [Szentmihály Cs; EHA]. 1765/1796 k. A Felső lábnak felső dőlő földei között [Szemerja Hsz; MvRK]. 1766: az hol a kérdés(en) forgó Föld vagyon nekemis vagyon három darab Földem, mellyek azon Dőlő Földnek a bütüire mennek a melyből az utrizált Földök Földecske kiszakadtott volt ezen két földből szakadtott és a több Földek végeiből is, amellyek azon Dőlő Földre mennek | melly Földet két N. Veres Samuel Ur(am) ... azon Dőlő Földhöz szántatá, a melyhez való volt ... s a Földnek formája úgy mutattya hogy valósággal azon Dőlő Földhöz valo melly Földnek a Dőlőivel edgjütt bizonyoson Uzoni Kispál Uraimék kezire által kellett menni [Kökös Hsz; Kp I. 234 G. Fűzi sen. (60) miles ped. vall.]. 1767 A Szemerjai Lábban dőlő föld [Kilyén Hsz; LLt]. 1772 Szántó Föld Megye Vapájába, az Határ Kőnél, vicin(ussa) ... Délről Dőlő Földek [Csekefva Cs; Bkt Mikes conscr.]. 1773: A' Dülő Földekből három dülő Málé föld a' Czinterem mellett [M. kecel Sz; EHA]. 1782/1833 A' Drisen ut tetőn egy hold Dőlő föld [Hídvég Hsz; Mk]. 1799 A Szent Iványi határ Szélyen dőlő föld a Szent Iványi határon lévő földek térnek megh rajta [Kilyén Hsz; LLt]. 1818 Ugyan ezenn foldeknek a Lábjan vagyon edgy dőlő föld [uo.; LLt] | A' Szurdok Lábjan Dőlő föld (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. 1821 A' Kálnaki ut mellett le menő Dülő föld (sz) [Bodok Hsz; EHA]. 1851: A' Szántók ezek . A' Falka buk nevű helyen Nyug(otról) dőlő földek jönnek rea [Uzon Hsz; Kp V. 385]. — L. még *üdül* és *üdülőföld* al.

Hn. 1761/1808 A Dülő Földbenn (sz) [Szind TA; EHA].

dőlőföldecske kis dülőföld; bucăciță de pământ (de-a curmezisul extremității arăturii); Feldmärchen. 1694: Az also határban gát farkon egy dőlő földecske [Kilyén Hsz; LLt].

dőlőföldnyire vmelyes kisebb távolságra; la o oarecare distanță mai mică; unweit. 1646: mikor mennenk ... Berbatfaluara (!), előnkben ki jöuen Kamuthi Lazlo es Mihali Vramek mint egy fel dőlő földnere az mezőre Berbatfaluarol [Borbát-fva*; JHbK LVII/27. — *Később: O.léta TA (L. erre: MNY LXVI, 472–6)].

dőlőleg dülőfélben, eldülőben; gata sá se dárime, pe cale de a se dárime; im Verfallen begriffen. 1694 az meg irt kapu felett lévő ház ... Ablaki rajta nro 3: fa keresztetek, tokosok de caetero puszták. Falai körös körül tapaszos sövényből valók. Kivül fűjtő kemenczeje(ne)k tsak elpusztult helje: mellj(ne)k egetetlen teglakból valo kéménnye dőlőleg álló [Borberek AF; BfR]. 1715: sövényből font Ló Istálló vagyon . tapaszos, egészen dőlőleg vagyon az Falu felé ujittást kíván [Pálos

NK; LLt Fasc. 140]. 1796: Minhogya a Hinto szintől fogva a Bor Ház az Ujjításig igen dölöleg ál az ennek utánnaís szüntelen maga után fogja huzni az ujjítást [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével].

dőlöngézés dülöngözés; clătinare pe picioare; Taumeln. 1826: mikor felénk jött dölínkezeve mindenkor Ferentzi Josefre dölt ... P.J. a Szász Sigmund Sok réá dölínkezésit meg unván [Somosd MT; CsS].

dőlöngézik 1. dülöngözik; a se clătina pe picioare; taumeln. 1826: mikor felénk jött dölínkezeve mindenkor Ferentzi Josefre dölt [Somosd MT; CsS].

2. imbolyog; a umbla clătiniindu-se; hin und her taumeln. 1590: Latam hogy Pribek Gergely hozzaia leowe az kerezthez de nem twdhata(m) Jettembe(n) ha talalaie vagy nem az kereztet lata(m) hogy megh mozdwa. Erossen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak Bordaogh az à kerezst s pokolbol Jeott zazlos este (!) lelek kwrwak azokis mind Eordeogeok az kik alatta vadnak Eretnekek Jettekben Imide amoda riadozanak, Ala jeowettis lata(m) hogy az nep Jettekbe(n) Imide amoda deoleongeozonek vala [Szu; UszT].

3. dölöget; a cădea (la); sich hinstrecken. 1597: Borbely Mihaly ... valya ... ölelgette és czokolgatta Janos az Daikat valtíg ... hogy ölelgette es ot dölénkezet ot jatzodoszot, dölénkezet az haz nepj előtt az Borbely Legennyel az agyra [Kv; Tjk V/1. 135].

Az idézetbeli első előfordulás inkább az 5. jel. alá tartozik.

4. kb. (ide-oda) hajladozik; a se legăna; schwanken. 1629: vissza fele terek, s hat jeo kívül deolenkeze az louon Magyarí Ferencz s montam hogy mit dolénkesz (!) hogy nem tudsz el jeonj [Kv; TanJk 48] Bajomban lattam hogy szabliajat keotezoj vala hogy az karikaja el Zakat volt ... En mondam hogy nem czudalom az mint deolenkeztel az louon elis eset penigh az lorol nem egy uttal [Kv; Tjk 42].

5. támolyog, tántorog; a se clătina pe picioare; wanken, taumeln. 1754: ide is tova is ütötte volna az fejet s dölénkezet volna [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11]. 1792: felette részeg lévén a' Szolgam döléngezett a' Hazba, és az Edényekbe is majd kárt tett s mondotta a' Feleségem Szimionnak, hogy vezesse ki, ne alkalmotlankodjék ott a' Házba [Salamon SzD; JHb I/49. 10]. 1833: a' Czigányok részegek lévén mind tsak dölíngeztek [KLev. 8]. 1848: ittasan ide tova dölíngezve [Dés; DLt].

6. kacsázik; a merge legănat; watscheln. 1810: Gombos Mihály, kistsány zömök termetű, Görbe lábu dölíngezve jár [DLt 597 nyomt. kl].

dőlöparlag parlagdülő; pirloagă; Brachfeld/flur. 1711 az akasztó fan küljel vagyon egy darab dölö parlag [Illyefva Hsz; LLt].

dölös 1. hepehupás; accidentat; holprig. 1768: a Madarasra járo utat ... dölös és alkalmatlan helyre tétette ő Nga [Koronka MT; Told. 34]. 2. ~ út ? dölöt (dölök közt vezető út); drum între hotare; Flurweg. 1816: A Falu végén Dölös ut táblájába(n)' (sz) [Andrásfva MT; EHA].

döltes 1. dültes

döltoget döntöget; a da jos, a răsturna; nach und nach umwerfen/stürzen. 1668: tsak neki esének s, vágni kezdék a Lázár Péter Ura(m) seovényét, támaszszit deolteogetek | Azonban tsak dolteogetni kezdék az támaszokat, a seovényt vágni [Búrjánosbuda K; Ks 65. 43. 10].

dölýfösk dik kevélykedik; a se fuduli; sich hochmütig benehmen. 1689: (A férj a feleségét) visza fogadta olly kötes alatt, hogy Istenes életet él az I(ste)n házát gyakorollya ... sem házába(n) sem házán) kívül nem átkozodik, szítkozodik dölýföskedik [Szjk 310].

dömény 1. demjén

dömöck damaszkuszi; din Damasc; Damaszer. 1596: Egy Theoreok zablya jofele mint egy deomeoczký chinalatlan [Kv; RDL I. 65].

Szk: ~ szablya damaszkuszi (török) görbe kard. 1610: Az kett Aruat ozto Byrak vrain Emlekezertet megh Ayandekozak egj demczkj Zablyaual az melje(n) hat keöttoe uas az farkual egiwt vagio(n) [Kv; RDL I. 6]. 1627: Egy Deomeoczký szablia melinek hét boglára vagion aestimatluk* f. 60. d. — [Kv; i.h. 132. — *Utána más, közel egykorú kézzel: Est. Selyem eouedzeo raita].

? **dömöcköl** ? nyomkod; a îndesa; drücken. 1597: Tudom hogy megh fogta uala Balinth ... Janost, ki nioma is az Rach Benedek fia Istok eperiet zed úala a szaiaba tezi uala, es Balint a monjaúal deómeklj (?) uala zaiaba, s az orrat(is) ueri úala vele [UszT 12/89 St. Leorinch de Bogartfalúa jb vall.].

dömöszkölő-fa ? csomoszoló, szőlőzűző fa; zdrobitor de struguri; Quetschstange/stock. 1597 Araniaz Leorincz vallia az fiaual Josaua eggiwt, mikoron oda Iutek, Immar le taglottak vala az keozeorwst. fogam es ki hozam keozwleok. Azomba Thamas esmet ra Indula, es egi deomeozkeoleo faual vyolag valtigh vere, annyra verek taglak, hagi surcza is mind le zakadoza eleolle [Kv; Tjk V/1. 128].

dömzsi tömzsi, zömök; îndesat, bondoc; stămig. 1838–1845: dömzsi; zömök, kurtavastag, kövér testalkatú ember (töm, döm gyöktől). Innen a dömzseödi. demsedi rokonértelműek. Innen dömzöl megtömi magát, kelletin túl eszik, iszik [MNyTK 107] | Szardob, szarzsák-nak hívják csúfságból a potrohos vagy dömzsi embert Erdélyben [i.h. szardob al.].

dömzsödi tömzsi, (kövéresen) zömök; indesat, bondoc; (dick)stämmig, beleibt. 1838–1845: dömzsi: zömök, kurtavastag, kövér testalkatú ember (töm, döm gyöktől). Innen a dömzsödi, demsedü rokonértelműek. Innen dömzsöl megtömi magát, kelletin túl eszik, iszik [MNYTK 107].

dömzsöl teletömi/zabálja magát; a se indopa; sich vollstopfen/fressen. 1838–1845: dömzsöl megtömi magát, kelletin túl eszik, iszik [MNYTK 107]. — A teljesebb szöve. *dömzsi* al.]

döndít kb. puffant, vág; a bufni/lovi/izbi; puißen, hauen. 1838–1845: Dumé, döng (erdélyiesen: duc) hátbaütés, pufákolás ököllel. „Olyan dumét döndíték” ma a hátadra, hogy elájulsz” [MNYTK 107. — „E szó után ()-ben Gáspár a következő megjegyzést adja: „L. a tájszótári döndít-et, megjegyezvén, hogy nemcsak laptaütést tesz.” (A kiadványban sajtóhibából a jegyzetben *döndít* olvasható *döndít* h.)].

döng ige döngő hangot ad; a räsuna; dröhnen. 1661: Ezeket Vra(m) így referala akkor Csefei Vra(m), s ugya(n) Dönghe vala úgy verte az mellyet [Sófva BN; Ks 41K].

döng fn hátbaütés/vágás, *táj* dúc; lovire/izbire in spate; Rückenschlag. 1838–1845: Dumé, döng (: erdélyiesen: duc) hátbaütés, pufákolás ököllel. „Olyan dumét döndíték ma a hátadra, hogy elájulsz” [MNYTK 107].

dönget zajt csap; a face zgomot; Lärm machen. | eldönget/páhol; a snopi (in bătăi), a cotonogi; verhaufen/prügeln. 1838–1845: dönget: 1. zörej, lármát csinál; 2. megver, megduméz [MNYTK 107. — Gáspár Tájszótárka (Pótlékfüzet) című tájszójegyzékében (1841) ezek a jel-ek szerepelnek: 1. dobogtat, döngöl; 2. megpáhol, megduméz (i.h.)].

döngő ? döngő, dübörgő; räsunător, care räsună, bubuitor; dröhnend. Hn. 1777: a Döngöben (sz) [Nyárádsztlászló MT; EHA]. 1808: Kis Döngő nevezetű helyen [uo.; EHA]. 1813: a Nagy Irmán Görgő Vagyis Döngő Nevezetű helyen [uo.; EHA]. 1814: a Döngöbéli földel végeiben [Nyárádgálfa MT; EHA]. 1826: Döngöbe (sz) [Nyárádremete MT; EHA].

döngöl döngönyöz; a căra la pumni; verhaufen. 1813: az Exponens Aszszonyt öis meg fogá s vagy két versen jól a földhöz veré tapodta, pofozta, ütötte, döngölte, patyalta, úgy anyira, hogy Tolvajt kezdte ... kiáltani [Dés; DLt 162].

döngölés dörömbölés; bufnitură; Gepolter. 1809: mikorra ... köpenyeggett vissza huzta, mindenkor könyökével a vámház Ajtóját meg ütötte, Ugy hogy az Exponens nem áthatván a döngölést és lármát ... Az Ajtóját kinyitotta [Dés; DLt 145].

döngölő döngölő tönk/tönkö; mai; Stampfer. 1825: A' flazterezéshez meg kívántató tiz döngölöket fából mellyeken egy egy vas karika, és a' talpán szegek vagynak verve [Dés; DLt 595].

dönt l. döjt

dördül dörren; a bubui; erdröhnen, donnern. 1651 Cziprus tájatt... A tengerben egy nagy kőhegy* ... egykor meggyúlt ... s kisebb-nagyobb darabokban a tengerből kivetődött, némely darab a szárazra s némely ugyan a tengerbe hatalmas dördüléssel ... A közel való emberekben sok ugyan meg halt, mikor a naggyát vetette ki, oly nagyot dördült akkor. Úgy kell hinni, hogy az agykérgét szakasztotta meg az olyan embernek a dördülésnek az ereje s úgy halt meg [ETA I, 154 NSz. — *Tűzhányó?].

dördülés dőrej, robaj; bubuit; Donner, Gedröhn. 1651 Az a dörgés szinte Cziprus tájatt ... a tengeren volt. A tengerben egy nagy kőhegy* egykor meggyúlt, és olyan darabonként mint egy szentegyház ezer darabra s kisebb-nagyobb darabokban a tengerből kivetődött, némely darab a szárazra s némely ugyan a tengerbe hatalmas dördüléssel; de esmétlen ott — a hova esett — nem maradt egészen, hanem egynéhány ezer darabra szakadozott a dördüléssel (így!) ... Meg kell hinni, hogy nagy dördüléssel vethette ki magát az a tengerből [ETA I, 153–4 NSz. — *Tűzhányó?]. — L. még *dördül* al.

dörge *düv* kb. mennydörög, dörgelemeskedik; a tuna/vocifera; schimpfen. 1570: Hedwigh Hannes Zachne ezt vallya, hallotta agyaba hogy egy holwal mykor az Annyatwl keoltyk volt az Kwpa Janosne leanya Jgen deorgedyk volt de Ne(m) tugia my veget [Kv; TJK III/2. 139].

dörgés 1. mennydörgés; tunet; Donner. 1653: éjjel nagy eső, dörgés és villámlás volt; egykor csak kiáltani, nyegni kezd*; azt tudták, hogy a csattogástól fél s azért jajgat, egykor hát meghal, és halva hozák haza [ETA I, 152 NSz. — *Vidombáki Szócsi Mártonné]. 1769: azt is mondhatom hogy a melly éjjel a kár esett akkor dörgés vilámlás léven viratt felé, amint ki tekintettem volna a Házbol tapasztalá(m) hogy valaki el Sajdula a kapunk felé [Szu; IB].

2. dőrej; bubuit; Donner, Dröhnen. 1651: A mely dörgés hallatott vala a tavalyi esztendőben ... annak a csuda dolognak a híre már erre az 1651dik esztendőre jött és érkezett ide ... Az a dörgés szinte Cziprus tájatt ... a tengeren volt ... A tengerben egy nagy kőhegy* ... egykor meggyúlt, ... kisebb-nagyobb darabokban a tengerből kivetődött ... hatalmas dördüléssel [ETA I, 153–4 NSz. — *Tűzhányó?]

dörget dörömböl; a bate/ciocăni; poltern. 1606: Ot ualek mikor Kóhalomba(n) Bako Albertal ósze uesze Dienes Georgy. ki mene Albert az

hazból, Dienes Georgi utanna mene, be ieowe Albert, Dienes Georgiet ky rekeztek, azon az aitol dergetni kezdeh Dienes Georgy [Dálya U; UszT 20/111]. 1664: mikor az Tattarok Csaszariban jeövenek én az Udvar haz kapuját be szegőtém valla hogy deörgetny kezdek magam az körben futtek [Cege SzD; Wass. Gergely Jstvan (20), Vas János szolgájának vall.]. 1741 menek az ajtora, és dörgeték, és Csizsér Ádám Uram oda futván mondgya, hogy ne dörgecssek, mert az Aszszonyon Nagy szüv fogás vagyon | Horváth mikor az néhai Aszszony nehezebben volt az ajtora ment, és dörgetett, Csizsér uram az ajtora szaladván ugy kérdekte ki vagy, ne dörgecs, mert az Aszszony szinte hall [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1757: Pakulár Vaszil ... Estve az házára ment s dörgetet s keretzet be [O. kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. 1767 Nap feljöttig aluttam egy Vasárnap a tsúr odorba, Az Anyám ki jó s mondja hogy kelly fel mert Kispál Uramék nem hallodé mint dörgetnek, talán gabonát hordnak [Uzon Hsz; Kp IV. 243 G. Kováts (20) miles equ. vall.].

dörgő döngő, dübörgő; rásunátor, care rásuná, bubuitor; dröhnend. Hn. 1680 Az dörgő Aknan tul felső ut mellet valo lábban [Torda; EHA]. 1770 Dörgőb(en) (sz) [Vista K; KHn 271]. 1891 Fäidörgő [M. bikal K; KHn 72].

A címszóbeli szóval való hn-keletkezés szemléleti alapjára nézve 1. AÉ 366–9, 565.

dörgöl 1. *ts* dörzsöl; a freca; reiben. 1629 hogy az nyavaliá raitam esek esztendeig deorgeolte mindennap meleg ruhawal es levendula vizzel az karomat [Kv; Tjk VII/3. 126]. XVIII. sz. *eleje* le döjtven á lovat, mogyoro fával mind addig kel dörgölni, még megh lágyul a Csomója, nem kel kelméni [JHb 17/10 lőtartási ut.].

2. hozzádörzsöl; a freca de (ceva); anreiben. 1765: az Aszszony ... látam hogy, ahol a szoknyájának a sebe szokott lenni oda dörgölé kezit [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 289].

3. *~i* magamagát dörgölözik; a se şterge/freca; sich (an jn/etw.) reiben. 1749 Gergely Ur(am) ... éppen most dörgöli maga magát az Tüz előtt [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

Ebben az adalékban a címszóbeli szónak 'törülközik' jel. s tulajdonítható.

dörgölő 1. törölő; ştergar; Tuch. 1777 Orcza dörgölő keszkenyő 6 [Nsz; JHbB 406 Gr. Bethlen Rozália kel.].

2. *~ pléh* kb. (el)vászlástól védő bádoglep; tablă de protecție; Schutzblech (gegen Abwetzen). 1864: egy uj also Lajtorja fa meg vasolása egy uj dörgölő pléh az Fenék hevederen keresztül 2 srof 2 odal Stitzni [Kv; TGSz 37].

dörgölődés 1. hozzá/odadörgölődés; frecare de; Anreibung, Anschueuerung. 1742: az Falu Hidgyára ... kertéből ada három száraz szilvafát mivel a' Marha és Kertskék dörgölődése miá job

része meg kezdet volt száradni [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6].

2. zsörtölődés; cicálealá, gilceavá; Zwistigkeit. 1602: Sziszay (!) Miklosne Barbara azzony valla soha nem tudgya hogy kewleon kenieren leott volna Teoreok Caspar feleségeol maga en mellettek laktam, noha neha volt egymassal deorgeoleodesek [Kv; Tjk VI/1. 610].

dörgölődik 1. hozzádörgölözik; a se freca de ceva; sich (an etw.) reiben. 1771 most az közőlebb el mult tavaszszal egykor a midőn itattam volna, és dörgölődven egy csutakhaz le esvén az ökör odaszoritotta az csutak az lábát és azolta mind Sánta [Mezőmadaras MT; BK. Szócs Vonya (41) zs vall.].

2. morgolódik, zsörtölődik; a se cicáli; zanken, nörgeln. 1644: hallotta(um) hagi Nagi Ianos ebeknek szitta volna eőkett: hanem cziak hagi mikor dörgölődik volt Nagi Janos immar megh hal(atta) vala az Ispotali kapuját ugi dörgeolódik vala magaba(n) Nagi Janos, hagi aha ebek nam ugian ream vattok [Mv; MvLt 291. 410a].

Szk: *~ magában*. 1573: lattya zabo Ianos az Scholanak portaiat meg halatta es Ianos deak az portan kywl Mellette al volt ..., Meg fogya Rwhaiat Zabo Ianosnak es vize volt haza, Magaba Dörgeledyk volt [Kv; Tjk III/3. 275]. 1644: Nagi Ianos ... dörgeolódik vala magaba(n) [Mv; MvLt 291. 410a. — A teljesebb szöve. fennebb] * *~ ukivel*. 1592: Kadar Jstuan valla Hallom hagi Tot Jakab az Henning Janos haza eleot deorgeoleodik vala Balintal ... es nem tudom mit mond a neky Jakab, de hirtelen hozza wte Balinthoz, Balint rutul kezde zidnj Jakabot [Kv; Tjk V/1. 265].

dörgölődő zsörtölődő; cicálitor; zankend, nörgelnd. 1654: Pall Pap Uramnak dörgölődő száuaj uta(n) Mihaly deak mindgiart megh szida fattiu bestie lelek kurua fianak Jstuan deakot szokigatnj kezdé ki a hazból, s karddal akara rea menuj [BLt 7 „Damokos Andras Somliay Kaszonban ualo Tanito mester” (26) vall.].

dörgölőfa 1810: Egy kosárba két fa kalapáts egy dörgölő fa [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.].

Alkalmassint a talpszél és a sarok síkrozásához használt *dörgölőfa*, másként *sikálőfa*, *fajütyülő*, *faþuff* 'Glattholz/stöckel' néven ismert csizmadiaszerszáma von. [vö. Frecskay 59, 437].

dörgős dörgő; rásunátor; dröhnend. 1815: Szpiridon Bordás vastag dörgős hangon beszél [DLt 56 nyomt. kl]. 1826 Veress Ferentz ... dörgős hangal, habzo Szájjal beszéllő [DLt 1033 ua.]. 1847 Csanádi vagy Moldován Jakob dörgős beszédü [DLt 849 ua.].

dörmeesel ? kb. (el)rágcsálgat/rágdos; a ron-tái; zerknabbern. 1807: Egy kised. nagyon hitván Kantza Ló, ... fogai hiányossága miatt

a' szalmát és szénát nem eheti, a széna murva és Abrak ha eleibe tétetnek dörmétseli [DLt 856 nyomt. kl].

A valószínű jel-re 1. a hegyaljai *dörmölös* 'rágcsáló, vmiin rágódó (?)' tájszót [Nyr X, 285, MTsz].

dörmöl kelmefajta; un fel de stofa; Art Stoff. 1630 Kouáczi Mihályné Viszen Nagy Bániára, 8 kordouán sarut tt f — d 8 Ket forint árta temient tt f — d 6 Ket végh Deörmeolt tt f — d 6 [Kv; Szám. 18b/IV. 23–4].

döröcköl 1. dűrűcköl

dörög 1. bömböl/szól (az ágyú); a bubui; donern. 1806 A' Mozsár ágyuk meg érkeztek és Madarason az Ujvári Lakadalmán fungáltak, és dörögtenekis [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly kezével].

2. dübörög; a rásuna/dudui puternic; dröhnen. 1719 aztis hallottam hogj az kert ropogot s az ajtot verték ugjan dörögött de setét leven nem láttam [M. köblös SzD; RLt Medve Stephan (37) zs vall.].

Szk: ~morog átv mennydörög, dörge delmeskedik-zsörtölődik. 1780 A vén Aszszony (az vén Aszszonjnak természeti njavallyajok szerint:) dörög morog, Kedves jo Barátom ellen, hogy a tojás százaslak (!) nem zörög a Csürkék nem pípegnek a Retze Farsángban nem mondja hop-hop Kírnatz nuj pe frigáre* [Betlensztmiklós KK; BK. Bodo Zsigmond tt lev. *Magyarul: a kolbász nincs a nyárson].

döröklő döröckölő rúd (ágyútöltés-fojtó rúd); fultuitor la tunuri; Liderungsstange. 1652: egy rövid fűles Féjér Vart idvőzült Ur(unkna)k öntöt Ágyu, minde(n) hozzá tartozo szerszámával, hozzájuk valo réz serpenyőkkel Tisztitojával es döröklőivel [Görgény MT; Törzs]. — L. még *dűrűckölő-fa* és *fadöröklő* al.

dörömböz dörömböl, dönget; a bocáni, a bate tare; poltern. 1573: Orsolia Mezaros Balintne Azont vallya hogi eoís hallotta Aztis vallia hogi palochinak az felesége Mongia volt hogj az Bordeg eotet ely vige ha az hazban lakyk Mert nem Twgia Michoda Mindenkor benne dërembeoz [Kv; Tjk III/3. 237]. 1590 Aztis tudom hogi az azonember olj gonoz ember volt az Vra hire nélkül el ment Reggel, estwe iót meg, awagy igen keseon, es eo eieli wdeoben az aiton deoreombeszen vgj ereztettek be [Kv; Tjk V/1. 43]. 1629 az eo Gazdaia Inassa az Tornaczban deoreombeue(n) es eo ky menue(m) az deoreombezesre azok hittak oda [Kv; Tjk VII/3. 147]. 1723 edgj alkalmatossággal étczaka hallom hogj dörömböznek s vagdálnak az Nimetek edgy kis kamarában [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1]. 1823 eleget dörömböztünk, de az ajtot ki nem nyitották [Dés; DLt].

dörömbözés dörömbölés; bocänealä, bufniture; Gepolter. 1629 az eo Gazdaia Inassa az Tornacz-

ban deoreombeue(n) es eo ky menue(m) az deoreombezesre azok hittak oda [Kv; Tjk VII/3. 147]. 1647 Cicero peter megh fogtatua(n) egi szolgálóiat proponalva(n) ellene hogi megh hatta volt neki hogi az tehenet keosse megh, az tehenet igen hozzá keöteötte volt, ejel hallam az deoreömbözezt reggel ki menve(n) hat az tehen megh holt ot [Kv; Tjk VIII/4. 250].

dörönes 1. doroncs

dörzsöl a freca; reiben. 1633: (Bölöni Miklos) az aztalra teolteött volt penzt kj, es ot törsöli volt [Mv; MvLt 290. 138b/2].

dörzsöl 1. dorbézel, tivornyázik; a face orgii, a cheful; zechen. 1582 hallottam, hogj az Darabantok Igen iartak hozzá*, oth deoseoltek ittak rezegeskettek vala hallottam fileymmel hogj hegedeoltek deoseoltek tancholtak zallasan [Kv; Tjk IV/1. 106 Balassy Ambrus vall. — *Ti. Kassay Kalmar Thamasne Borbara azzon-hoz]. 1583: Martha Lanthos Ferenczne vallia, Zinte Akkor Iutot Biro Mihaj haza mikor Immar viszik volt az elseo feleséget Az supplitumra*, Lattam hog sok gonoz Azzony Iart hazahoz Az Wdeoben es ot Deoseoltenek [Kv; i.h. 141. — *Vízbe ölték kerítésért]. 1585 Marta Karasz Kelemenne (vallia), latta(m) hogj Ahol a' leany lakot elegy legeny Iart oda es deöseöltek oth | Gergely Antal vallia, Capitan vagiok Magyar vczaban latta(m) Deoseoltenek az haznal, Ahol a' leany lakot, Mentem oda hogj Ne Nialakogyanak a' latrok vta(n) [Kv; i.h. 504–5]. 1737 mindeneket vásárolt, kortsomákon dösölt, annak utanna az út féleln hevert [Dés; Jk].

2. kb. lármázik, zajt csap; a face gälägie; lärmen. 1570: Anna Zabo Balintne, hyt zerenzt ezt vallya ... Mond fekete Matene Zeoch adamnak, gyanakodom benne hogj Te fogattad volt ream az Latrokat hogj az eyel mynd Deoselenek es hazamra haygalanak [Kv; Tjk III/2. 71].

dörzsölés dorbézelés, tivornyázás; chef mare, orgie; Zecherei. 1595 Eo kegmek zolottanak az ejelj torbezlok, kialtozok feleolis, miért hogi ennek eleotte derek vegezések voltanak effele chintalansag es deoseolesek, zitkozodasok feleol, eo kegmek Biro vram mind az ket protoculomot kerestesse megh es p(ro)cedallion eo kegmek az rezent, az Rwdagh lezzegeo leginek es leanzok feleolis [Kv; TanJk I/1. 268–9].

dörzsölhet dorbézolhat, tivornyázhat; a putea face orgii/chefuri; zechen können. 1765 a Commissarius engemet* két istrangnál fogva gombollyégba kötöze, s két oraig ugy tartott kötözve, s oka pedig tsak az volt, hogj nem akartam anynyit adni innya, hogj dösölhetett volna benne [Borbánd AF; Eszt-MkVall. 163. — *Martha Péter].

dózsölő dorbézoló, tivornyázó; chefliu; Zecher. 1588: Nioicz ora vtan ereős bwn tetes Alat senky hazanal, deoseoleokat kialtokat, magha beghe-dewltetéseket: Ne zenweggyen, kit Biro vra(m) megh kialtasson [Kv; Tan]jk I/1. 69].

drabant l. darabont

drága I. mn 1. nagyon értékes; foarte valoros; teuer, kostbar. 1780: az Exponens Grof Ur eő Nga a többek között igen fain és drága győn-győkötis ajándékozott eő kgelmének [BK. Benia-min Orosz de Sárd (20) nb vall.].

2. ~ város olyan város, ahol az élet sokba kerül; oraş scump, oraş în care viaţa e scumpă; teure Stadt (in welcher der Lebensunterhalt viel kos-tet). 1791 Ngod az Exponens Urral s Dobrai Urammal váratta magát Kolosvárárt s mindenik e miatt terhes költséget tett olly drága Várason [JHb XLIV/5].

Szk: ~ban áll sokba kerül. 1809: ennekem bizony amint ki ki láthatja elég drágábann áll azonn kitsid helyetske [Dés; DLt 17] * vminek ~ korában vminek magas ára idején. 1596: Mind azoknak az aitolknak, pantnak sarknak, kelinch-nek, foga(n)ttonak, Retez es Retez feonek es hewedernek vettünk Eot apro vassot ez mostani vasnak draga koraba egiket p(er) d 9 teze(n) f — d 45 [Kv; Szám. 7/II. 32] * ~ra becsül. 1637/1639: vagjon ... Eött hordo bor ... nem is dragara bechültük Eöket [Kv; RDL I. 111].

3. drága pénzen/drágán vett; cumpărat scump; teuer bezahl. 1587 Miért hogi sok mwlatasunk volt es az három kocin voltunk minden nap leg keuesebbe(n) Tísen heten Lowakra zenara zabra etelunkre Jtalunkra Draga borunk vala keolt f. 16/9 [Kv; Szám. 3/XXX. 15]. 1736: gyoics rokolyának, selyempántlikának híre sem volt közöttök*; most sok asszony, leány, az kiknek férjek vagy atyjok házánál nincsen egy falat kenyerek, mégis czifra az mente, gyoicsa az rokolya, drága az pártá [MetTr 345. — *A fejedelemlor-végi nők között]. 1818: tsudálkozom a Groffon hogi miért hadja nyitva a Halo Háza Ajtoját a Tot Tsizmadéa legényeknek Hogy ot mereges-sék a nagy vén kártabusokat a drága székeken [Kv; Gyl. Székely István lev.].

4. ~ idő drágaság (ideje); timpul scumpetei; Teuerung. 1568 Jacobus Zygyartho iur(atu)s fassus est, hogy o az gyermek Tartasert semmit fel ne(m) tud, hane(m) el tartya Annekwis, de bizon Jgaz eleg draga Időn tartotta [Kv; Tjk III/1. 175]. 1584: Az Wasaron minden félet mint kellessek adni. Ez ide ala megh irt limitatorol wgy teczet ew kegmeknek hogi mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chak akkor obserual-tassek, ha penigh Isten olchosagot adand akkor ew kegmeknek kewleomb gondwiselesek tracta-tusok lezen feolelle [Kv; PolgK 13]. 1585: Ze-ghenyeknek Niomorultaknak, Bennaknak, esvgmint illien Draga Wdeoben Zewkeolcodeoknak, Eget-teknek ez tellies extendje Adozasban f 33/49 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. 1597: Minthogy en

Elek Janos zolgaya volta(m) az elseo felesége ideyebe(n) ... az draga ydeokort veot volt valamý búzat kiben ige(n) nagy kart wallot, es azután amiat zegenyedat volna megh [Kv; Tjk VI/1. 16 Thamas deak alias Zabo vall.]. 1682: Petri-tyevith Horvat Miklos Ur(am) eo kglme egy orosz Martzi nevű ... szolgaja ... nyolcz eszten-dővel ez elöt idegen Orszaghbol az dragha es szűk üdőknek miatta ide ez mű Országunkb(a) be bujdosvan ... Horvath Miklos Ur(am) eo kglme udvarab(a) keze alat erdeme felet tartotta taplalta es ruhazta [Széplak KK; SLt AU. 28].

II. fn drágaság (ideje); scumpete, timp de scumpete; Teuerung. 1570: Martha Veres Antalne, hity zeren tvalya, Azt Thwgya hogi ... Az Nagy dragaba mykor keoble az Buzanak fl 6 Jart azkor Thartotta Markos Antal az attiaffiyt es Nagy zegensegebe taplalta Ewket [Kv; Tjk III/2. 137]. 1574: Geres pitter Hertelne az Nagi draganak Ideietwl fogwa Twgia hogi az alliaban valo Mes-gien zabad Iarasok volt az zeolen twl valo zeoles Embereknek senky Nem ellenzette rolla [Kv; Tjk III/3. 361]. 1635: az haro(m) forintos dara-gakor (így l) hala megh kutos Janosnak az Annya, talam ugia(n) az daragakor megh hal uala ez az kutos Janos [Mv; MvLt 291. 54a].

Szk: (vmít) felette ~ért készít el. 1814: az ide valo Czehbéli Asztalosok a' fel-vállolt munkát igen későre, és felette drágáért szokták elkészít-teni [Kv; AsztCLEv.].

drága-áros drága; scump; teuer, kostspielig. 1597: az mezarosok jelentik ew kegek eleot az baromnak dragga arros woltat [Kv; Tan]jkI/1. 300].

drágábban nagyobb áron; mai scump; teurer, zu höherem Preis. 1594: Az ideghen Sert miért hogi eo kgmek keozeonsegesen meg tiltak, hogi be Ne leojeón, hogi azert az it valo ser feozeok-teol dragabban Ne kenszerittessenek vennj, We-gheztek varosul hogi a' Sernek eytelet senky ket penznél fellieb Ne adgia [Kv; Tan]jk I/1. 232]. 1599: Az keozép Vasnak szama a Varosual ed-güütt 1161 ... keolt el benne körül be (!) 717 az lucrumot Nem tudhatni, Miuel hogi kit olczob-ban kit dragabban attunk egienként Niéha az roszzat olczobbannis kellet Adnunk hogi nem mint allot [Kv; Szám. 8/XI. 25]. 1762: az mi széna kár eset, a Nagj Jeges nevű szénafüvib(en) ugy az Király rétibenis, melyet az ménés, és az Uy Thordai Csorda consumálta(na)k, az akkori árrán, és nem drágább(an) refundállyák [Torda; Jk V. 100]. 1775/1781: Az Algyogyi Feredői Malomból jó bé Vám gabona Metr 80. Melynek vékája hol drágábban, hol oltsobban kél el a Vásár szerint | Egy ollyan szekér széna könnyen el kél hat, hét forinton, s Tavaszszal drágábban is [Algyogy H; JHb LXXI/3. 351, 441].

drágácskán drágábbacska áron; cam scump; kostspieliger. 1756: Fyat falván* levő kis portziots-kájának nékem engedését az Aszszonynak, noha

drágatskán, de meg is Szivemnek telyes háládatosságával köszönöm, ... egész igyekezettel rajta vagyok, hogy hová hamarabb meg Szerezhessem [Bonyha KK; JHbK XXIV/10. — *Piátíva U].

drágagyöngy igaz/keletigyöngy; perlá veritabillá; echte Perle. 1780: Erdélyi Uramrol az Cserei Uram Apossárol pedig azt mondhatom hallomásból hogy még Cserei Uram oda nem kapott addig éhel is majd meg holtak, nem hogy még Selyemköntösöket, drága gyöngyöket, s köves Marhákat szerezhettek volna a Lányoknak [Kv; BK. Sig. Kun (20) lib vall.].

drágagyöngyös igaz/keletigyöngyös; cu perle veritable; mit echter Perle. 1767: drága gyöngyös és Köves Reszkető Tőket, és Boglárokat is láttam azon kised Iskatulya forma Ládátskába [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78].

drága-készületű pompás készítésű, pompásan készített; executat/confectionat splendid; prachtvoll verfertigt. XVIII. sz. v.: A(nn)o 1758. Mlgs L. B. Had(adi) Vesselényi Istvánné, Daniel Polyxena Aszszony o Nagysága ajándékozott egy darab igen munkás, arannyal gazdag selyem matériát. Predikáló székre valót a' külső Templomba. Ismét. hasonló drága készületű borítékot [Kv; KvRLt X. A. 43c].

drágakő 1. ékkő; piatră prețioasă; Edelstein. 1584: Cathalin Borbely Ianos felesége, Vallia, Kere Bugemet ezen, Io Azonim kérd vradat Ianos vramat hogy ez Arany lanczra Adna tiz frtot Reowid Nap megh valtana(m) Ket lancz vala Nalla, egyky igen giengen lancz vala kinek fwggyeoyeis (l) vala Az fwggyeobe hat draga keo vala rubintok es Smaragdok [Kv; TjK IV/1. 339]. 1629: eő neki sok szép ezüst marhaj marattanak ... es giury (l) s giürben valo draga keőnej [Mv; MvLt 290. 182a]. 1674: egy drága kővekből csinált olvasó [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.]. 1731 A Kastélyban lévő Capellában megh hagyván az Oltárt Arany Lánczokkal, Drága kővekkel, Drága kővess keresztekkel és Numismákkal edgyütt intacte é szerént edgy helyen meg pecsételtük [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. 1736: A száznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyűnek híttak, az városi úr száznéknek aranyból, drágakővekből való volt, az közönséges, kivált falusi száznéknek, kinek ezüstből, kinek ónból, kinek pléhből, de mindeniknek volt, csinált kővek vagy csinált üvegek voltanak benn: | A közönséges fő emberek egyes nyusztos süveget viselének; az urfiak két, három, némelykor négyzserű nuszt farkas süveget, abban forgó vagy kerecsen vagy ráró toll volt, ...; némelyek sas tollas forgót, de az urfiak is többire mind egy pár ráró vagy kerecsen tollat, aranyból csinált és drága kővekkel megrakott forgóban [MetTr 344, 346].

2. Jelzői haszn-ban: ék/drágaköves; cu piatră prețioasă; mit Edelsteinen. 1837: valami drága

kő Stufa [Doboka; Bet. 1 Hodor Károly javainak reg.].

drágaköves ékköves; cu piatră prețioasă; mit Edelstein(en). 1731: A Kastélyban lévő Capellában megh hagyván az Oltárt ... Arany Lánczokkal, Drága kővekkel, Drága kővess keresztekkel és Numismákkal edgyütt [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII. — A teljesebb szöve. *drágakő 1. al.*]. 1748: ada Nékem Korda Sigmondné Asz(sz)onyom ... egy Nagy arany Lánczot, s két szép drága köves Medályokat egy kis Ládátskában bé tsinálva ..., el vim ugyan a' parantsolt helyre a' portékákat [Szentk. „Sig. Pálffy eccl. ref Kányádiensis" pastor" kezével. — *Kányád U]. 1767: drága gyöngyös és Köves Reszkető Tőket, és Boglárokat is láttam azon kised Iskatulya forma Ládátskába [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78].

drágalátos 1. drága; scump; teuer, lieb. 1739: Az minden hato nagy irgalmú, és véghetetlen jóságu, Isten, az ki semmiből teremtet, örökkön örökké valo Szt Fiának drágalátos verével meg váltott, és Szt Lelkével meg szentelt, én hozzám minden érdemem nélkült ingyen valo kegyelmességéből, világi nagy áldását nyujtani, és adni méltoztatott [JHb IX/30 Bornemisza János végr.].

2. *gúny, becsm* becses, gyönyörűséges, szépséges; scump; teuer, schön. 1851 nem ijesztgetik szegény fejét mindegyre ez vagy amaz bajban létével, 's nem sápitnak annyit a' fülébe, mint kedves drágalátos leánya szokott [Kv; Pk 7].

3. ***drágáll** drágának tart, sokall(ja vminek az árát); a gási prea scump; zu teuer finden. 1570: Gazda Georgy hithy zerent vallya hogy Ew Mykor ely akarná adny hazat, kenaltha volt Eleosser Nacz Jacobot vele De az Dragallotta az Arron mynt hatta volt [Kv; TLt III/2. 124]. 1592: Mikoron 'a zebeny por theoreo Masaiatol f 4. kert volna', azt megh dragalwa(n), fogattak megh Molnar Jstwant por theoreot Colosuarit masod magawal p(ro) f. 5 [Kv; Szám. 5/XI. 21. — *Ti. a város puszkaporának megújításáért.] 1596: Odafelis emlékeztem az Monostor kapunál valo foliamnak az rostellianak az vasarol, miért hogj akkor 9 penzre akaria vala eggyket tudni az lakatos, dragallottam most penigh mint hogj tsak 8 penzt ker megh fizettem az 11 vasert f — d 88 [Kv; i.h. 6/XXIX. 82 Bachi Tamás sp kezével]. 1606: Imar Jm ki bocziatom kezemből mert dragalomis rajta, az örökseget [Medesér U; UszT 20/210]. 1633: dragalla az tiztarto az mezett [Mv; MvLt 290. 137b/2]. 1680 Vagyon ez Falunak bikkes erdeje ... az Falusiak(na)k is szoktak szakasztani mind(en) esz(ten)dőb(en) egy darabot, az többire ő nágok Disznat (l) hajtják. avagy masok disznait fogadgjak rea gostinab(an) az mint meg alkhatnak, noha tiz penz volna egy disznatul, de ha annyib(an) drágálljak s az Tisztek veleik nem alksznak, odaís hadgjak az makkotis mas helylt keresnek [Szaráta F; ÁLt Urb. 62]. 1723: az leg nagyobb kalangyaert 34 forintual többet nem ígírték, s

ugy dragallyak [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1740 Ezen az földön az eget bornak ejtelet 60 penzen alol nem adják, es igen drágálván edig nem vettem [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1793: Tordán létemben Székelly Ferentz sogortol én Magam Számára akartam akartam* meg venni azon házatt vagy is Jozságot .. de én igen drágállattam [JF 36 LevK 267 Kornis Elek Kolozs vm-i assessor kezével. — *Így kétszer]. 1819: Az Unokám nem azért kívánom haza hozatni, mintha ételét drágállanám, vagy vissza küldeni nem akarnám; — hanem csak azért hogy meg takaríttassam [M.régen MT; Pf Palatkai Anna lev.].

drágán fn 1801 20 kötés Spárpa 1 Rf 20 xr 8 Loth Drágán 1 Rf 4 xr 2 font hajpor 20 xr [Déva; Ks 120. III. 7].

A címszó a ném. *Tragan* '1. csüdfü, bóka; Astragalus; 2. traganumi/mézga/gyanta' szó (Halász, NMSzót.) magyarban elalaktalanodott változata?

drágán hsz nagy áron; scump; zu hohem Preis. 1589 Az Tanacz hazba veottem hat kenieret egy egy penzert hogi az vrain meg h itilliek, dragan aggiak az swteok vagy nem d. 6 [Kv; Szám. 4/X. 15]. 1596 Gergio alatt talalank my Sebesi Miklosra, zallasara menenk lo ven(n)] meg mütogattia a louakat; egy kek louat .. de azt draga(n) hadgiak, ne(m) alkhettek meg h, hane(m) egy pei paripachkat vett Sebesi Miklostol ket Tallero(n) [UszT 11/46]. 1609: Veottem eg kis zeker zenat d 75 oka ez mert az feidelemi zolgai mindeneot ell etettek uala, meg az Magunketis, azert kellett ollian dragan uennem [Kv; Szám. 126/IV. 58].

Szk: jó ~. 1821 a' Roskányi Dominium Krájkija Pálfi Imre. Roskányba főzött Pálinkának nagy részét magának tartya, és azt a' Dominiumnak Kakutsi által jó drágán eladja [Déva; Ks. Igazfi álnévvel írt feljelentésből] *nagy ~. 1757 meg vette hitelbe nagy drágán az Marhákot, azután kevés idővel el hajtotta [Gálfa KK; Ks 66. 44. 11c].

dragány 1.kb. (havaselyi) zsoldos(katona); drágan (soldat mercenar din Țara Românească); Söldner. 1653 öt száz gyalog nemetet adott, mind vasasok és öt száz dragánt, ezer lengyelt [Veress, Doc. X, 279 Fogarasi János Kemény János orsz. főkapitányhoz a moldvai Románvásárból (Roman)]. 1661 Az mellőlem elszökött és megfogott dragányoknak* fegyvereket elszedvén, egy is benne életben ne maradjon, mind megölessétek [SzO VI, 235 a fej. a fogarasi vicekapitányhoz és az udvarbíróhoz. — *A kiadványbeli regesztában ugyan dragonyosokról történik említés, de szinte bizonyos, hogy itt is a címszóbeli zsoldosokról van szó]. 1673 Item tegnap az dragányok fizetésére adott ezenféle pénzből ötvenöt forintot [AUt 194 Radnóti jöv.]. Egy sing Zöld Granátot vett ismet az Dragányok előtte jarojok posztajához Pater Jánostul [Uti]. 1678: kell az többi

között csinálni az magam drágányi számára négy vég zöld, egyszer ványolt posztót [AUt 252]. 1685 Dragányoknak, Kornyéta hordozó Joannes Pannoni f 6./Szalás oszto Lőrincz Feldmán f 6./Kaplár Joannes Ebner f 5./Kaplár Ferdinand Lifofski f 5.//Dobos Martin Zaleski f. 4 [Uti]. 1687 P.S. két regiment dragányok érkeztek kegyelmes uram ... túlról az Tisza felé [Somlyó Sz; TMÁ VII, 220 Olasz Ferencz somlyai kapitány a fej-hez Thököly megsebesítéséről].

? Hn. 1715: Drágán Uczsa. Az Dragány Város kezdődik az Vártól fogva [Somlyó Sz; EHA]. 1727 Dragány uttza [uo.; EHA]. 1731 Drágán utza [uo.; EHA].

A szerk. nem döntheti el, hogy valóban ide vonhatók-e ezek a hn-i adalékok vagy pedig a hn-ek *Drágán* előtagja a r. *Drágán* vezetéknév magyar változatát őrzi.

2. 1700: Kádár János háza ... Ibi* nagy-szeghi Drágánnya Csizmadia Mihály [Kv; Szám. 40/II.40. — *Ti. lakik].

drágás drágán dolgozó; care lucrează scump; teuer arbeitend. 1725 Az napokban jővén ide két kőmives Medgyesről s alkuvoban indulék véllek, hogy a kis kamolnámot (!)* (: kit régen hogy szándékozom fel állítani:) meg csináltassam, de rettentő drágások lévén meg nem alkhattam [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János br. Apor Péterhez. — *Elírás kápolnámot h.].

drágaság 1. drága világ/idő; scumpete, timp de scumpete; Teuerung. 1588: Ez ell mult vdeokban mikor az Dragasag vala Ennekem bwzam nem vala, hanem kenzeritetem Bwzaert menny, veok bwzath hwtelbe Kendi Sandortwl Lonan [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1610 az el mult haboru Idoben az nagj daragasaghnak Ideyeben [KJ]. 1614: Boldisar Marton dragasagkor atta magat Vajai Janos deak(na)k az ehsegtől kenszeretuen [Göcs MT; UszL VI. 56. 68]. 1623 azt az Ziluas kertet kit az dragasagba veot volt Veres annazonnak az Attia [Meggyesfva MT; DLev. 1/II. 32]. 1652 1652 eztendeoben eözy zen kereszt nap tajban, vgi mint dragasagnak es nagi szükgenek (!) es nagi ketelensagenek ideien .. ada mw előttunk Barta peter moyses giorginek egy Feoldet [Borb. II]. 1654: Bacza Istuan egy Tinojat az kenéz Rucsre hajtotta az mikor el ment volt a Dragasagba(n) [Mezőriucs MT; Ks Bánffy Anna urb.]. 1726 a Controversia-ban forgo Tot az el mult dragasagkor egy versen meg h kaszáltatá [A.detrehem TA; EMLt Drágán Iuon (42) jb vall.]. 1734 Rakosi Nemes üdösbiik Phileph Andras Urannak .. ennek előtte valo esztendő(en) az első Nagj dragasagb(an) egj Vana Nyikula nevű ő kegyelme örökös jobbaga, ötöd magával a nagj szükségnek miatta a Keres országara ketelenítettett el [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1806 itten Vajában ... e' mostani nagy drágóság s szük Gabona idejében, adának egy Darab Erdőt Örökösön Méltóságos Maurer Sándor Urnak, és élete kedves párjának P: Méltóságos Horvát Susánna Aszszonnak ... Száz nyolczvan

négy Magyar Forintokért [Vaja MT; SLt 12. V. 20 Vajai ifj. Sepsi Mihály hites ass. vall.].

2. drága holmi/portéka; lucru/marfá de preț; Kostbarkeit. 1712: Jártam a' Groffné eö Nsga Kelementelki Udvarában Leányi othon léte alatt; mindazonáltal soha olly köntösökben és drágaságokban az Aszszony eö nsgát öltözve nem láttam hogy pedig férjhez ment, azután edj jo darabbal kezdettük olytán köntösökben járva látni, hogy a' Templombannis mikor bé ment a Halgatók inkább az Aszszony eö nsgát, mint sem a papot nézték [Héderfája KK; IB. Szöke István (63) jb vall.] | melly illetén drágaságok* vásárlása mellett .. ezeken kívül az udvari Tisztek, Kotsis, Bérés, Sütő, Kertész, Bihalos a Jozság jövedelmét úgy fel érték, hogy abból nem hogy valami kész szerzemény félre tétetett volna sőt még elegendő sem volt, de a más Jozságok Jövedelme ide fordítása mellett is költsönözni kellett eö nsgán(a)k [uo.; IB. — *Megelőzőkben ékszerokról van szó]. 1712 k.: a Groffné ... a Maurer Ur Kotsijára mondenféle drágaságokat a Groff felkelése előtt fel pakolván még tsak az itten főzött Rud szappanokotis edj által vetőben rakatta 's feltétetvén el vitette [IB. Takáts Joseffné Jánosi Ersébeth tisztartóné (28) vall.].

dráget kelmefajta; un fel de stofá; Art Stoff. 1755: Noáktol két szoknyá(na)k valo Drágetet vásároltattam és a nálla lévő Numismakot visz(sz)a váltottam [TL. Teleki Ádám költségnaplója 39b].

drágódás drágulás; scumpire; Teuerung. 1702: az ide bé-küldeni szokott piatzi árrokról valo Tudositásokból a' Gabonak minden-féle Nemeinek drágadását a' Királyi Gubernium tapasztalván, szükségesnek látta ezen Királyi Fő-Igazgató Tanács a' Gabonabéli Pálinka-Főzést annyival-is inkább egytályában el-tiltani, mivel a' Pálinka-Főzés által a' Gabona egy felől felette igen megszokott drágodni; más felől pedig nevezetes Gabona szükit szokott szülni [Kv; Borb. II gub. nyomt.].

drágódik drágul; a se scumpi; teu(r)er werden. 1684: Ez holnapban* már annyira drágodott az búza hogy másfél forinton járt vékája [TT. 1889. 266 SzZsN. — *Júliusban]. 1699: naponként a Szalonna szűkül es dragodik [Dés; Jk]. 1717: az bor naponként igen drágodik [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]. 1735: ide ki látom naponként erőssen dragodnak az borok [Galac BN; Ap. 1 Apor Péter feleségéhez].

dragon dragonyos (lovaskatona); dragon; Dragoner. 1648 e.*: Dragonok Serege. Magyar Gyalogok Serege [BesztLt XVII. sz-i keltezetlen ir. II/293. — *I. Rákóczi György és felesége udvarnépének keltezetlen összefrását a fej. halála éve (1648) előtti időszakban állíthatták egybe]. 1677 küldöttek előjáróban a litván tatároknak mintegy hatszázat és a dragonok között háromszázat, kik 23. conjugalhatták is magokat velek [Kővár; TML VII,

516 Teleki Mihály Baló Lászlónak]. 1684: September ... 18... lött nagy pompával ifjú vrunk, küsebb Apafi Mihály kegyelmes vrunk 6 nagysága fejedelemiségének az török császártól való confirmatioja nagy pompával, ... Az egész székelység az Marus felől való részin kész rendelt seregben. Az mezei had az vármegyéken feljű(1) az város felől. Az német dragonyok az híd végén két felől [TT 1889. 255 SzZsN]. 1688: Castelli reg(i)mentje, dragan | Jött olyan híruink, hogy Kolosvárról öt compania dragon jön ki, kettei quartélyban nálunk marad, hárma Enyedre megyen [TT 1889. 522 SzZsN].

dragoner dragonyos (lovaskatona); dragon; Dragoner. 1649: Az Dragonerek kapitannjanak* ... Ebedre Vaczorara^b [Kv; Szám. 26/VI. 123. — *A fej. kíséretéhez tartozó. ^bKöv. a fels.]. 1750 az utánam küldött district Dragonerek által fogattam el | a Dragonerek utunkat állották [Dés; DLt 1221–2].

dragonos viganó női köntősfajta; un fel de rochie; Art Frauenkleid. 1800 Egy viola Szin Setét zöld apro virágos atlatz arany krepűnel készült dragonos viganó [LLt].

A szókapcsolat utótagjának jel-beli kettősségére nézve 1. viganó al. Itt valószínűbb a fennebb megadott jel.

dragono(u)s 1. dragonyos.

dragonyos könnyű-lovas katona; cavalerist; Kavallerist. 1742: Három Dragonus lovai lévén nálam az katonák hajtották az Falusiakat és kételenségből hoztak az pajta(na)k meg tamasztására a ... kertekből gyűmölts fákat [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1785 itt Szászvároson volt eddig egy Divisio Dragonos, de az is holnap le indul a Bánátusba [Szászváros H; BK. Bara Ferenc miss.]. 1850: Distrikts Dragonosok által Déésre vissza hozott Csató Ferentz [Dés; DLt 1221].

Szk: ~ *káplár*. 1802: akkor minthogy veszekedtek az ott jelen volt Dragonyos Káplár mondotta nékiek, mit veszekedtek | A midőn a' Szattlernét verte Delucio akkor az ott jelen valo Dragonyos Káplár riogatta le Deluciot [Déva, Ks 115 Vegyes ir.]. * ~ *főstrázsamester*. 1768 Ennek előtte cir(citer) negyven esztendőekkel volt itt a Faluban egy Draganyas Főstrásamester quartellyban az Suki vrak udvarában szálvá, aki az egész Regiment számára itt az Faluban ... köntőket (!) készítetett, melly köntösöket mindenkor hat katana Istrasalta [Melegföldvár SzD; Born. XL. 80].

drákuly ördög; drac; Teufel. 1680 k./1715 k. Ha harmintzba* Drákuly meg tokmálhat veled. Akazd fel bár magad, nem áll el mellőled [Rosnyai, HorTurc. 189. — *Értsd: 30 pénzben v. forintban].

drányica hornyolatlan, nagyalakú zsindelyfajta; draniță; Art falzlose, großfigurige Dachschindei.

1732: az Borona kert ... Dranyiczával Fedet [Szászkerked K; LLt]. 1743: sok fát, boronát, gerendát, lécet, dranicát szállíta ki [Tekerőpatak Cs; EHA]. 1757: Fedele ezen Nemes Háznak Dranitzabol valo Fa szegekkel le szegezve. Galambbugos Kapu Dranyiczával Fedve [Szentmihály Cs; Sándor conscr. (Mt)] egy Nemes Ház régi dranyiczával fa szegekkel rea szegezve [Taploca Cs; i.h.]. 1767: avatag Dranitzával fedett Sövény régi kertel négy szegre készítet Méhes kert [Mezőbodon MT; Torma]. 1813: Azon egész erdők és tájék, ... oly móddal vétetik tilalom alá, hogy azon helyeken csupán szálfákat, zsindeyeknek, dranyiczáknak, léczeknek és deszkáknak való tőke-fákat, vagy butukokat váglasson a borsai nép [Erdő III, 175 Mm által a borsai erdők zár alá vételére kiküldött bizottság jk]. 1821: (Építetett) Szekér Szint rako Boronafából ... Dranitzával meg fedve [Görgény MT; Ks 79. 152]. 1823: drányitzák szuszékok [Dés; DLt]. 1824: 1817ben vitetett szuszékoknak négy szán drányitzát [Dés; DLt]. 1836: 'a Tiszti Tornáztos Ház, melynek fedele Drányitza [Borsa K; MNY XXXVIII, 67].

drányilea-fedél hornyolatlan, nagyalakú zsindeyes fedél; acoperiş de draniță; Dach mit falzlosen großfigurigen Schindeln (bedeckt). 1829: Az Udvarház ... vagyon kö fundamentumra rako fából Drányitza fedél alatt 7 alkalmatosságokra osztva [Felfalu MT; DE 2].

drányilea-fedelű hornyolatlan, nagyalakú zsindefedele; cu acoperiş de draniță; mit falzlosen großfigurigen Schindeln bedeckt. 1744: hoszsú Lábos ol Sertes hizlalo Dranyicza fedelű [LLt Fasc. 67]. 1761: tsere talpakra sasok közé, sövényből font tapaszos oldalú, drányitza fedelű, alaton dereku, nem igen régi de jenge Épület [Spring AF; JHBK LXVIII/1. 501].

drányilea-szeg zsindeleyszeg; cui pentru draniță; Schindelnagel. 1848: 500 D: Dranyicza szeg 54 x [Dés; DLt].

draperirozott redőzött; cu cute/increșturi; drapiert, gerafft. 1834: Draperirozott agy takaro, tsinálás(a) égynek 6 f [Kv; Born. F. IXe].

drapp halvány mogyorószínű; bej; drappfarben. 1768: Egy Drap: d'or aranyos vég materia szines virágokkal 19 sing [Nsz; TGSz 51].

drappszín halvány mogyorószínű; de culoare bej; drappfarben. 1807/1818: 16 sing drap Szín fain atlacz [Mv; Told.]. 1820: visel ... Drapszin köpenyeget [DLt nyomt. kl]. 1833: 18 Sing Drabszin (!) poszto 76 Rf 30 x [Kv; Born. O. Ia]. 1835: Drapszin Poszto [i.h.]. 1861: világos drapszin Peruvien fain [Kv; LLt].

drassói a Drassó (AF) tu -i képzős szárm.; din Drassó/Drașov; mit -i Ableitungssuffix gebil-

dete Form des ON Drassó: Drassóer. 1724: Drassai Nemes Udvarház [Born. XLb. 131]. 1776: 15a ejusdem Mensis elő vétetődnek a Drassai Causaja ha ki menne Kóródra felő ros Deliberatoma lenne [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) kezével]. 1790: Drassai Sakadalomkor Musikus Czigányok(na)k Hung fl 2 [Drassó AF; TSb 24]. 1794: a Drassai Tömlőcz [Vingárd AF; i.h.]. 1798: fogattam meg Drassai Béres Bironak Gligor Jakobot [Drassó AF; i.h.] | Drassai Dézma Bor [AF; i.h.] | meg fogadtam Drassai Kántorának Kolosvári Benkő Josefet 3. Eztendőre [i.h.]. **Hn. 1672:** Drassai havas [Drassó AF; EHA].

dreptályos, dretelyes, drettálos 1. dretteles

dretteles harmados; de treime; Drittel-. 1588: Egy harmadfel eyteles Kanna ... Egy ket Eyteles. Harom Eytelesek. Ket kanna drettalosok [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 18]. 1589: Eot kanna egyky ket Eyteles Masik egy hozzu Niaku, Az harma drettalosok [Kv; i.h. 76]. 1596: Egy nagy sima kanna harom eyteles. Negy kanna masfel eytelesek. Hat sima eyteles kannak. Megh negy eyteles kanna wiselt. Ket egygaranyw Bechy kannachkak drettelesok. Esmet dretteles kannachkak. Esmet nyolcz apro on kannachkak | Két egygaranyw Bechy kannachkak drettelesok [Kv; RDL I. 65]. 1608: Egy fel Eyteles Oon kanna Nro 1 Egy Dreptalios Oon kanna Nro 1 [Kv; i.h. 83]. 1611: Egj eytteles io kanna. Egj dreteljes kanna. Egj fél eytteles tebreöt fedeletlen kanna [Kv; i.h. 88]. 1615/1628: Egy három drettelyes io kanna az keozepin egi abronczy [Kv; i.h. 96c]. 1622: Két Sima kanna egik eyteles az masik dreteljes [Kv; i.h. 119]. 1627: Ket Egy, Egy, Eyteles kanna, Egy három Drettelyes ... Egy harom Drettelies | Egj harom Drettelies Kanna niom Libr. 5 [Kv; i.h. 132, 135]. 1633: Egy hoszu 1/2 Eyt. kana. Egy palacz kett dretteles ket keozep Tal. Jtem 3 Apro Talaczikak | Egy kis dretteles kanna [Kv; i.h. 103]. 1637/1639: negj egj aranyú, magasabb harom dreteljes palazkok ... Kett hoszu drettelyes kanna Ittem egj abronchos dreteljes kanna [Kv; i.h. 111]. 1647: Két drettelyes kannak, Jtem Egj messelyes kanna [Kv; i.h. 134]. 1676: Egy drettelyes hoszu kanna [Kv; i.h. 155a].

drines, drinesel 1. dirincs, dirincsel

drót 1. huzal, sodrony; sirmă; Draht. 1604: Vagion egy kewes Drottis [Kv; RDL I. 77]. 1628: Egy tollas bot drottal tekert nielw [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 8]. 1681: Egy finum Ezüst Drothbul Csinált avagy kötött öltözö medencze [UtI]. 1805: Egy drotra fel fűzött egy néhány Fejér ... Gyöngy [Szamosfva K; BLt 9].

2. **borszűrő** ~ ? borszita; sită pentru vin; Weinsieb. 1735: egj bor Szűrő drót [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

drótablak drót/sodronyhálós ablak; fereastră cu sită de sirmă; mit Drahtnetz versehenes Fenster.

1779: Két drot ablak a kamaránál [Déva; Ks 73. IV. 10]. 1821: (Építettett) egy Gabonást ..., Droth ablakai [Görgény MT; Ks 79. 154–5].

dróthúr fémhúr; coardă metalică; Drahtsaite. 1798: Egy iskatulyába holmi drót húr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4].

drótkapocs sodronykapocs; clamă de sîrmă; Drahtklammer. 1735: tizenöt pár ezüst drót kapots [M.zsombor K; SL]. 1789: 1 rud Drót kapcsat [Mv; Berz. 7 Fasc. 69].

drótláb drót vasaló-láb; suport din sîrmă pentru fierul de călcat; Drahtbügelrost. 1821: Egy Téglázó réz két vassal és hozzá tartozó Drott Lábbal [Mezőmehes MT; HG. Mara lev.]. 1849: Simitto réz vassaival drot lábával [Wass].

drótos 1. drót-, drótból készült; de/din sîrmă; Draht-. Szk: ~ *fakalicha*. 1835: Egy kis drotos és egy nagyobb Fa Kalitzka [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ *forgó rosta*. 1781: drótas forgo Rosta, mely nem régiben vásároltatott ... 30 forintokan [Szamosfva K; Hr] * ~ *kalicha*. 1735: egy drotos kaliczka [Kr; Ks 40 Varia XXVIIIc] * ~ *kapocs*. 1711: 24 Levél Déak(na)k valo kapocs ... 2//88. 20 Levél vállra valo drotos kapocs ... 2//40 15 Rud sárga kapocs rudgya //06 [Ap. 5 Apor Péter lelt.] * ~ *lámpás*. 1832: Ot tüveg nélkül valo drotos lámpások [Sároiberke MT; TSb 26] * ~ *rosta*. 1788: Buza választó nagy drotos Rosta Buza szelelő Rosta [Mv; TSb 47]. 1810: egy jo Darotos rosta mély a buzát 4 felé hánya [Jedd MT; LLt] | Egj drotos Rosta [uo.; LLt]. 1812: Egy négyfelé hányo Drotos Hitványotska Rosta [Kr; Ks 40 Varia XXVIIIc] * ~ *rostély*. 1679: Hal süteshez valo Drotos rostély nro 1 [Üzdiszpéter K; TL. Bajomi János lelt. 26].

2. drótozó; care leagă în sîrmă oalele crăpate; Draht/Rastelbinder. Szk: ~ *cigány*. 1735: Gyertya tartó, Drotos Czigány Csinálta Nro 1 [Marosszjakab TA; JHb XI/9. 5] * ~ *munka*. 1717: Egj ezüstből Drotos munkával tsinált olló Tok [Nsz; Wass].

3. drótozott; legat în sîrmă; mit Draht versehen/umbunden. Szk: ~ *fazék*. 1826: Egy drotos fazék két fülű [Szentdemeter U; Told. 41].

4. ? kb. sodronydíszes; garnisít/ornat cu sîrmă; mit Drahtverzierung versehen. 1710: mentere valo regi ezüst drotos hoszsú gombok [Told. 19].

drótozás legare în sîrmă; Drahtbinden. 1842: Négy fazék drotozásáért fizettem 2 Rf [Görgény MT; Born. F. Vc].

drótrakás kb. sodronydíszes (meg)munkálás/művelés; lucrătură din fileu de sîrmă; Drahtbesetzung. 1744: remekben egj kellyhet csinálhatt drott rakással Zomanczoson, vagj faragással Zomanczoson [Kv; ÖJk].

drótrosta ciur de sîrmă; Drahtsieb. 1793: Drott Rostával meg rostált szép, eleje buza vagy 343 Véka [Hada Sz; JF 36 LevK 343 Vintze István lev.]. 1832: Két forgó drót rosta, az egyik Garad nélkül valo és használhatatlan [Sároiberke MT; TSb 26]. 1842: A papiros malom ... egy nagy láda vagy hámbar forma rongytartó ezen ládába van egy kerek cylinder forma kerek drot rosta, forgathato [Km; KmULev.].

drótrostély drót/sodronyrács; grătar de sîrmă; Drahtgitter. 1831: egy kenyér piritó drót rostély megvette 6 xr Péter strásamester [HSzj *kenyérpírtó* al.].

drótvonó-fogó ötvösfogó-fajta; un fel de clește pentru aurar; Art Goldschmiedzange. 1622: Egj harapo fogo, Egj ollo, Lapos orru fogo No 6. hegies oru fogo No 7 Harom sroffos fogó tt. f — d. 45. Egj drot uono fogo tt. f — d. 50 Egj eöntő fogo tt. f — d. 20. Egj somancolo fogo tt. f — d. 20 | Egj drot uono fogo tt f — d. 50 ... Egj drot uono zék ziaual tt f. — d. 70 [Kv; RDL I. 119 Néhai Tótházi Eötvös Mihály ötvösműsereinek lelt. (vö. MNY LXII, 230–1)].

drótvonó-szék ötvöseszköz; un fel de unealtă pt. aurar; Goldschmiedwerkzeug. 1622: Egj drot uono zék ziaual tt f. — d. 70 [Kv; MNY LXII, 230–1. — A teljesebb szöve. *drótvonó-fogó* al.]. 1646/1650: az Inasokat mind be hiuatuan az Cehben, megh examinalvan Eoket, es az kik vetkesek voltak, az esgez Ceh eleot, az drot uono szeken kemenyen meg' plagaltatták [Kv; ÖJk].

drusza vkivel azonos keresztnevű személy; tiz; Namensbruder/schwester. 1788: Samukát tsokolják, a Fiam is magát grátiatokba ajálja több Testvéreivel edgyütt, Kedves Samueledet pedig a Druszája ezerszer tsokolja [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez]. 1836: ha Halmagyi Druszám erre jön néki a Leveket is meg mutatom [Kv; TSb 20]. 1853: A' kies Druszám* nő, épül, kedves, gyönyörű gyermek [Kv; Pk 7 Pákei Lajos lev. hűgához. — *Ti. ugyancsak Lajos].

drückölés 1. dürtückölés

dualet-kasztén szekrényfajta (ruhaszekrény); un fel de dulap (pentru îmbrăcăminte); Art Kasten (Kleiderschrank). 1876: Väsck kaszten 7 fiokos ... 52 Rf 10 xr ... Dualet kaszten 5 fiokos 11 Rf 5 xr [Kv; Born. IV. 41].

Talán a *toilette-kasztén* 'ruhaszekrény' hangalaki változata.

dualista jog fél/felerészes, gyermekes özvegy-osztályostárs, fél/felerészes gyermekes özvegy-társ-osztó; väduvă copărtasă la moštenire după soț în parte egală, cu copii ei; den Nachlaß des Gatten mit den Kindern gleichberechtigt teilende Witwe, Halbtellerbin, Miterbin. 1676: ezen Tutrix-tol eö klménekis egy Fiaczkája lévén, javaiban

dualista, javok(na)k egybe(n) egyeledése szerint per matrimoniale etiam nexu(m) s azok az jók ki mutatódvá(n) ..., az Arvák javainak dissipalasa(na)k supplementumara ugy fordíttatnanak [Kv; RDL I. 155a].

dualitás 1. jog örökségből (a gyermeknek) járó (apai) kétharmad rész; două treimi care se cuvin copilului din moștenirea rămasă (după tată); (dem Kind) zukommender (väterliches) Zweidrittel vom Erbe. 1584 az Arvák javainak dissipationa a' Bestercezeiek azt a' hazat Bestercey Georgy mind holtig bira, ... mikor sok Ideig perelték volna a' Bestercezeiek a' Tertialitast, el Nyertek a' Marta Azony fiat Nem tudom ha elte vagy Nem Inkab hize(m) hogy Ne(m) elt, Mert Nem chak Tertialitással fizettek volna Marta Azont ky, hane(m) az gyermeke az dualitastis ky vehette volna [Kv; TJK IV/1. 338]. 1593 Az Keomiwes Leorincz newel az dualitas feleol hogj Contendalunk vala, hogi az testamentum tetel zerent valo Acquisitiot meg niertuk attunk tiztasagert f — d 12 [Kv; Szám. XX/5. 171 Eppel Péter sp kezével]. 1596: Sophicanak Barat Sebastian leankaianak iutot az ew Attiatol narat (!) dualitaszaban [Kv; RDL I. 65]. 1600: Chiszar Mihaly vallia En nem thwdom hogy soha Zakal Janos az Harsany Peter Arwaianak ky Atta volna az dualitast [Kv; TJK VI/1. 514]. 1618 Mi hwttös Diuisorok . mi koron mentwnk uolna az Vzdj Georgj R(eli)ctaja Cattalin Azzonj hazahoz ..., hogy az Vzdj Georgy haro(m) fellesegetteol valo Eot Aruajnak Attaj Dualitast városunknak zokassa 's teoruenie zerint excidalnuk. De minek előtte az dualitas excidalsához kezdetwk (!) volna, Vzdj Istua(n) .. keuana azt mi teolwnk .. az Aniaj harmadgiokat ... kj adnuk [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével]. 1619 Mw Nylas Gaspar es Junck Andras hwttös ozto Bjrak leue(n) colosuarath mentwnk az praefectus Filstich Leörincz Vram Commissioja zerent az Kwlseö Parkas vezaban lako Zabo Mihaj hazahoz a vegre hogy a Zabo Mihaj Aruaj között mj ezeknek Attjaj dualitastat varos teorueni zerint excidalnuk [Kv; i.h. 107 ua.]. 1633 Rodner Anna Azzonj . az ket gyermeke-nek, Juditnak ki most kilenczj Eztendeoben Jar, es mathikonak* kj 6 Eszte(n)deoben Jar, Az Atiaj dualitast ki akarna adni [Kv; i.h. 103. — *Alább: „Jutot Mathiasnak egj vdvari pohar”; tehát olv. *Matikó ~ Matykó, a Mátyás beceformája*]. 1637/1639 Eo kigjelme gyermeke-nek az Varasnak teoruenie es az Constitutionak tenora szerent az attjaj Dualitast Excidalnok [Kv; i.h. 111]. 1760: mind az mely azon Pados nevezetü Cseréből meg marad, mind pedig másutt a Szavai Határon lévő közönséges osztatlan Erdők, Cserék Subdividaltassa(na)k három egyenlő részekre, melyek-(ne)k . dualitassa marad az Almádi rész Possessorok(na)k tertialitassa pedig a Veress résznek [Szava K; RLt O. 4 hiv.]. 1798: az Néhaj Rázmán István Uramrol maradott Dualitassokat az Gyermekek(ne)k az Hugam el vesztegette [Komjátszeg

TA; Pk 7]. 1810 Ambrus Borbára Eözvegy Polatsek Josefine keresse meg bennünket a Tekintetes Magistratusban bé adott Instantiájára nyert válaszzsal azt követett Divisorum Praefectus ki botsáto irásával a véget, hogy Istenben el nyugodot néhai férje Polatsek Josefittől reája maradot egy nevetlen Borbára névű Esztendő Árva Leánykájának minden ingo, és ingatlan jokbol Atyai Dualitassát a Nemes Város Municipális Törvényne szerint mutatnok ki, s ettzersmind megis külömböztetnők [Kv; Borb. I].

2. kétharmad; două treimi; Zweidrittel. 1760: az Omboz felől valo közönséges Bato nevezetü darab helyből ha valami meg marad Subdividaltassa(na)k három egyenlő részekre, melynek dualitassa cedai Almádi, tertialitassa Veress részt biro Possessoroknak [Szava K; RLt O. 4].

dualitásbeli jog (atyai) kétharmad-részbeli; din cele două treimi din partea de moștenire (după tată); (dem väterlichen) zweidrittel Erbteil zukommend. 1589 a' dualitasbeli rezbeol Balint vra(m) a' Zeghenj Desi Janost kj elegitette volt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 47].

dualitás-keresés jog (atyai) kétharmadrész-perlés; proces intentat pentru obținerea celor două treimi din partea de moștenire (după tată); Gerichtshandel wegen des (väterlichen) zweidrittel Erbteils. 1593 Keomiwes Leorincz az wra dualitas kereseseb(en) hogi citaltattuk attunk f — d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 170].

dualitasság jog örökségből járó kétharmad rész; partea de două treimi cuvenită din moștenire; vom Erbe zukommendes Zweidrittel. 1637 mely hazat ... becsülteottunk .. harom szaz forintru mellybeol Jlik Peternek attjaj Dualitassagara szaz forint [Kv; RDL I. 24].

duba dutyi, zárka; dubă, carceră; Kittchen. 1779: talán fél fertály-óraig a Dubába tartotta ..., 's azután el eresztette [Km; KLev.]. 1780 ha el nem mész; mindgyárt a' Dubába bé dognak [Km; i.h.]. Dako Györgyöt a' Dubába tették volt azért, hogy ökre nem volt [Km; i.h. Alb Vaszilie (52) vall.]. 1782: én egy innét 'a Dubából el-szőkött rabjára az Inspector Vrnak Tordán létemben reá találván, el-fogattam | Dakó Nagy Györgyöt a' Dubába akarta vétetni, azért, hogy akár honnan, 's akármivel végyen egy ökröt, és kezességén bocsátotta el [i.h.].

dubica-kalap kalapfajta; un anumit tip de pălărie; Art Hut. 1802: (Forró Lajost) ugy meg ütötte a' ... B. Bánffy Pál Ur eö Nagysága kocsissa egy vassvillával főbe, hogy ha nagy dubicza kalapja nem lett volna nemtsak három ujnyi szélességre hasodatt volna bé hanem egészszen [Mv; Boru. XXXIX. 53 Daniel Vírág (17) nb togatus vall.].

dubitál kételkedik; a se indoi (de ceva); bezweifeln. 1731: Az Ur Rusch Ur(am) igen nehéz beteg, ugj

annyira hogy élete felől dubitálni kezdenek [Nsz; Ks 83].

dubium kétség; intoială, dubiu; Zweifel. **Szk**: ~ba *vagyon* kétesnek számít. 1735: Az Anditts megett lévő egész Gödör mely is dubiumba *vagyon* ha Bolduczi vagy Csani határhoz tartoziké [Mezőcsán TA; Born. X. 7].

dublikáltat ? zároltat; a dispune să fie sechestrat; beschlagnahmen lassen. 1807 Ezen Szarvadi Famiának connexióját néhai Liber Baro Banffi Sandorné Kemény Agnes Aszszony ö Nagyságával, kinek némely Jovait a Fiscus Dublicaltatta magától néhai Báro Bánffi Sándor Ur ö Nagyságától hallottam [Dengeleg SzD; Ks 80. 19].

due hátbaütés/vágás; lovitură/ghiont in spate; Rückenschlag. 1838–1845: Dumé, döng (erdélyiesen: due) hátbaütés, pufákolás ököllei [MNyTK 107].

Szk: ~ot *ad*. 1844 hallatta Samu Bál hogy Fejér Dani, hogy piszkalodik — Men(n)yünk utánna és adgyunk néhány dutzat neki [Bágyon TA; KLev. Nagy Sámuel (43) vall.]. 1846: ottis Virág László adot vagy két dutzot neki [Dés; DLt 530/1847].

A szerk. gyermekkorában Désen még élő szó volt. — I. még MTsz, KTsz *megducol* al.

ducett 1. tucát

ducoltat ringat; a legăna; wiegen. 1736 ezt pedig Füleimel halattam, hogy egy alkalmatosággal jövén az uczán Eltető Ferencz Ur(am): az én Házom felé, a Menyecskeis nálom lakván, akor ducoltatván a kis Gyermekeit eszt mondván a Fiának látodi Apádat ahol jó, ismeredi vagy nem (?) [Szentgyed SzD; TKI Ince János (40) szabad személy vall.].

duda bőrduda; cimpoi; Dudelsack. 1695: Causa Nemegeiensis. Veres Borka Dudás András-t absolutiot kíván, mert defraudalta, elébb állott a' dudával [SzJk 290. — Nem lehetetlen, hogy e perfelvételbeli megállapításban a szó tréfásan trágár vonatkozásban szerepel]. 1769: egy lakodalam lévén a Teszurban ... Gláva Togyer is ot volt Dudájával musikálni [Bukuresd H; Ks].

dudál fújja a dudát; a cînta din cimpoi; dudeln. Sz: XVIII. sz. v. M. G. Batthániné ... a' Pátrubánnál két Contractusokban lévő Adosságokat vetette a' Grofné nyakában 8160 mftb(an) fenyegetvén engemet, hogy majd a' Processusban meg tanit kesztyűvel dudálni [GyL. N. Solymosi Kontz József kezével].

dudás dudáló (dudát fújó személy); cimpoier; Dudler. 1683 Karda Andras ... az Dudast megheve [Tarcsafva U; Pf]. 1695: Causa Nemegeiensis. Veres Borka Dudás Ansdrástol absolutiot kíván,

mert defraudalta, elébb állott a' dudával. Deliberatu(m). absolvaltatik. a' Dudás penig ligaltatik [SzJk 290]. 1757 (Sipos Jánosnak) az a Sipos név, neki nem igaz neve hanem tsak azért hogy Sipos, es Dudás ragasztották rája [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8] | Dudasomnak fűsöre, és egyéb aprosagokra RHf. 9 xr 51 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 111b]. 1760 k.: Grohoti Petrutz János feleli ... A Dudást szép szoval marasztottam meg közöttünk mulatván, ételt italt adván neki betsületet adván neki s míg ot voltam semmi baja nem volt, mongya meg maga kitől lőt meg bántódása [H; Ks 62/6]. 1806: Az Gájánéli Zsugyának és Dudásnak 5 kupa* [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir. — *Ti. bor].

Szn. 1695: Dudás András ... elébb állott a' dudával [SzJk 290. — I. még *duda* al.].

dúdol 1. dalol, énekel, nótázik; a cînta; singen, dudeln. 1843 hallok két csattanást a' falu vége felől, a' merre mentenek volt dudolva Farkas Sigáék kiknek minden dudolása elszűnt a' csattanás után [Bágyon TA; KLev.]. 1847 Roza* jo darabig rengeti kitsi Hántzít — a' dajka fiát — heseget, piszeget, dudol neki irgalmatlanul, hogy alugyék [Kv; Pk 7. — *A levélíró, Pékei Krisztina kis unokahúga].

A kszegi nyj-ban a *dúd* ma is 'világi ének'-et jelent [I. még MTsz, KTsz], a *dúdol* pedig 'világi éneket dalol, nótázik' jel-ű. Ugyanitt az *ének* fn-et és az *énekel* igét csak a vallásos énekek vonatkozásában használják.

2. dunnyogva énekel; a fredona; summen, dudeln. 1736: Táncz közben, midőn az fejedelem az mátkájával tánczolt* Sárosi János tanács úr, igaz hazafia azt dúdolta magában: dinom dánom, holnap bizony bánom-bánom; s bizony igazán is dúdolta volt [MetTr 339. — *A valóságosan soha fejedelmi hatalmat nem gyakorolt, szerencsétlen életű II. Apafi Mihálynak Bethlen Katával való balázsfalvi lakodalmán].

dúdolás dalolás, éneklés, nótázás; cîntat, cîntare; Gesinge, Gedudel. 1843 hallok két csattanást a' falu vége felől, a' merre mentenek volt dudolva Farkas Sigáék kiknek minden dudolása elszűnt a' csattanás után [Bágyon TA; KLev.].

dúdoló daloló, éneklő, nótázó; care cîntă; singend, dudeln. 1807 Monostorán Ilisia nyalka maga viseletű, a' mezőn dudoló, és tántzos szokásu Legény [DLt 850 nyomt. kl].

duduz kb. (hordót) szelelőcsövecskével lát el; a pune țevă de aerisire la butoi; (Faß) mit Lufteröhren versehen/ausstatten. 1792 Én a' Motso-lyai Borokat Drágban Számtarto Uram keze alá, már bé is küldöttem petsét alatt duduzva [Mocsolya Sz; JF 36 LevK 52 Kovács György lev.]. 1793 az Borokat küldöm, az Erkedí járás-beli és Szééri Emberektől duduzva, petsételve és tzedulázva az ide acludált Specificatio mellett [„Dodo hegy” Sz; i.h. 225a ua.].

A megadott valószínű jel-re nézve 1. *duđu* 1. 'üres cső, amelyet a must forrásakor szoktak a hordóba erősíteni' [Beregszász MNy III, 430, Étsz]; 2. 'cucli' [Dés; Étsz. — A szót Désről a szerk. nem ismeri].

dudva záporárok, pokolidő-árok; şanţ pentru scurgerea apei după o ploaie torenţială; Platzregen/Wolkenbruch-Graben. 1732: az Kibedi Márton Atyánkfia Telekinél le fojo dudvát, melyet előklime s. v. ganejjával szemettyével be töltött intra octavum ki tisztította ... mivel mind a Nemes Város utcáinak azon Dudva fojamjának szabados nem fojhatasa, s mind a szomszedok(ua)k el szenvedhetetlen praejudiciumokra vagjon [Dés; Jk]. 1827: a Dudva a' maga folyását a' Malomra le járo utra vette [Dés; Ref. egyházközs. lt C. 17/15].

Hn. 1632 Dudva patak(a) [Dés; Dés hn 24]. 1720: Dudvafő [Dés; i.h. 25]. 1812: az Rév Uttzárol a Szamosba folyó Dudva Árka [Dés; i.h. 24].

A megadott jel-ben csak Désről ismert címszóbeli köznév e század első évtizedeiben a Malató nevű hegyi városrészről a Dudvafőtől kiinduló, a telkek végén, majd a nyílt utcán, aztán megint telkek végénél haladó és végül a Szajka patakba torkolló záporárok-, pokolidő-patakfele volt. Újabban, a 30-as évek óta az árok fejténi, a Dudvafőtől a víz útját a telkek felé elzárták, a meredek utcán lefolyó vizet pedig hosszú, rostélyos nyelőkkel csatornázás útján vezetik el. Az 1812-i adalék szerint a múlt század elején az egykori só-rakodó rév felé vezető Rév utca melletti meredek oldalon is számon tartottak egy másik, Szamosba folyó pokolidő-árkot.

dudvásnövény gyomnövény; buruiană, bálărie; Unkraut. 1838 k.: Földi Bodza, Űröm, és más dudvás növények [Dés; DLt 187/1842].

dufla 1. dupla

dug 1. a bāga; stecken. 1597: Lakatos Mihali ... wallia egizer Chizar Peterne bezelle ... Igi wagion vgimond az Veres Pal dolga hogi ameli búna mustoha leania wagion azt le nyomta wolt aminap megh en kerdem az leant hogi mint wolt dolga azt monda hogi az labomat egiem (l) ket fele nyoma, en ne(m) thúdom michioda vereset duga belem [Kv; Tjk VI/1. 70, 82]. 1630: Nagj Gergelj monda Bahazi Uramnak, hogj ha az szajaba(n) dugna az ujtatis, nem merne megh harapni [MvLt 290. 196b]. 1744: Flora Jionni (l)* ment egy alkalmatosagal és a felesége csak hirtelen a Seggi alá dugot egy darab viasz gyertyátt [Gyeke K; Ks Morár Vaszily (44) vall. — *Elírás lehet Juonni 'Juonhoz, azaz Jánoshoz' h.]. 1751: nem félsz hogj valaki tüzet dug a kalangya szénában, s el égetik [Kóródsztrmárton KK; Ks 17/LXXXI. 18].

Szk: tömlőcsbe ~. 1780: Román Petru ... Brádon a vásárba a Görögtől valami gyöngyöt el lopván, megh fogták, rajta kapták, tömlőcsbe dugták [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. bedug; a bāga/viri; (hin)einstecken|rejt; a ascunde; verbergen/stecken. 1572: Dabo Tamas, Azt vallya hogi ... Istwan vayda fya ... esthwe-lere dolmanat leh vety en dwiga az agyfeobe az fewal ala, volt az zelyben fl 3 d 75 ... Regwel

ele wezy dolmaniat Ne(m) talalya benne az penzt [Kv; Tjk III/3. 10].

3. rejteget, dugdos; a tot ascunde; immer wieder, immerfort verbergen/heimlichen. 1780: olyankor mindenkor hordott Cserei Uram ki holmit az Udvarbol keszkenyőkbe őszve kötve, de azokat én töllem titkolták, s dugták, s együtt előkegyelmek örökké Sugva bugva beszéllettek, ugyan csak egyszer a többi között confectet hozott volt ki ..., láttam hogy ették dugdosva [Bethlen SzD; BK. Ant. Bod magister scholae ref. (45) vall.].

4. bújtat; a viri/pune; stecken. 1629: maga sem tagadgia az Incta az fogoly Daika az paraznasagot; azért annak modgya szerint az prengerhez keottessek, ott megh veszeoztessek, es cziganokkal ki kesertessek, innat az varas hatararol el mennyen ha ide jeone es it talaltatik, sakban dugiak es az vizben butattyak [Kv; Tjk VII/3. 206].

5. töm, feldug; a stăvilii/infunda; stopfen. 1610: lenne hol az malom gaton iarni, es dolgozni dugni, tölteni [Taploca Cs; Llt Fasc. 155]. 1726: az utrumban fel tet To helyet hitták Beldi Tavanak, de az en ertemre mi dugtuk, hol Ganeval hol egybebel az marhánk itatasara falustol [A.detrehem TA; Born. IX. 5 Major Togyer (70) jb vall.].

Szk: ~va van tele (van). 1731: sok Jobbágya szőkött el elő Ngának, de akkor masunnanis oda jötenek, és olyan dugva volt a Faluja mindenütt hogy több ember nem igen kívántatott [Kendilóna SzD; TKI Joannes Molnar jb, prov. bonorum (51) vall.].

Ha. 1839 dugatt [Dés; DLt 20].

dugaesbéli ? kb. zugban/suttyomban való; in ascuns, tainic; insgeheim, verborgen. 1838: a' tséplők fel tehető dugatsbéli, 's az ováron keresztűl kasul járok pipázásaiktól is minden pillanatban lehet tartani [Dés; DLt 538].

dugaesolás (víz)feldugás; stăvilire, îndopare; (Wasser)Stauung. 1763: Itten sok izb(en) voltanak a' Szebeni Tisztek, Molnárokatis hoztak ide oly véggel, hogy meg nézzék, ha a' Falunok nevezetes kárára nem lészen ezen Malomnak fel állítása; de még akkor itten dugotsalás s gátlás nem volt, hanem tsak a' Vízet nézték meg, mennyire fogna fel nőni, de hogy meg gátolni akarták volna ... nem hallottam [Szecsel SzD; JHb Sztán Dregán (50) jb vall.].

dugaesoltat tömögettet; a face să fie stăvilii/ îndopat; nach und nach stauen lassen. 1786: itt a' szakadás miatt igen hosszúra nyult Gát(na)k megújítására kellene az egész Joszag erejét fordítani; arra pedig sok Gát-ág kívántatik ... En eddig eleget bajlodám a' Gát(na)k vizivel, míg az nagy apadások (l) volt, mert mindennap dugotsoltattam külömb(en) Vám bizony nem jött volna majd Semmi is [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

dugás 1. (víz)duzzasztó töltés/gát; stăvilir de retenție; (Stau)dam. 1655: En semj dugast

ne(m) latta(m) hogj töt volna Kosa Paí ... hane(m) tudo(m) azt hogj mikor nagj zato(n) (!) esső löt, mjnd az Kosa Pal földjn, — s — mjnd penigh az hol most az derek arok vagon ment le uiz | Kosa Pál az földjn dugást csinált el dugta az uizet hogi az eő földjn ne jario(n), annak elötte az derek uiz mjnd az Kosa Pal földj(n) megie(n) uala le [Szentgyörgy Cs; BLt]. 1717 : a to gáttya el szakadot, és meg Csináltuk, ... azon Uj dugás mellet ismég el rontá a' nagy ár viz az olta ugy áll [Méhes TA; Ap. 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1732 : A Gyümölcsos kert az elöt halas tois volt benne, mely(ne)k dugasa meg tettzik | Barátfalvan aloll a Budorloi hataron jo magos dugason vagon egy tóó [Nagyida K; EHA, Told. 11/70]. 1801 (A) Malom Dugása máig is azon a helyjen vagon | (A) Patak régi Dugásánál ... meg tettzik ... a Viz Sántza és folljamattya [Nagynyulas K; DLev. 5]. 1807 : Szinte ismét réa jutunk azokra a Napokra, melyekben uj esztendő előtt egyszer ho olvadás, és árviz történni szokásban lévén a dugásokat és gátokat a viz meg Szokta probalni, de nyomban az az üdő, melyben a Zsemlesek Malma miatt a Zajnak viszá tojulása okoztatik, és malmainkot ugy el fulasztya, hogy néha a viz kerekke alig látnak, malmaink vízzel meg telnek [Kv; KmÜLev. 3]. 1856 : Mező Bándi Dugásán lévő Malomnak Zugoja egészben ujjá építve ahoz illő ág materiálébol jo állapotban találtatott a Dugás szélire vagon ültetve 48. fűzfa a melyek a zugonál kezdve a Zsllipig terjednek [Mezőbánd MT; TSb 39]. 1857 : A Tó dugásán lévő Amerikai szerkezetű Vas gépezettel ellátott négy kövű Malom [Cege SzD; Wass].

Hn. 1614 : Dugasnal Markos felől ualo hatarban (sz) [Bikfva Hsz]. 1686 : A Dugásnál (k) [uo.]. 1732 : Az Erkedí Tóó dugasnal (sz) [Nagyida K; — Uo. alább : Az Erkedí Tóó gatnal ... egy kis kaszalo rét]. 1816 : Feketesen a Dugás Domb mellett (sz) | a To gáttjánál vagyis Dugásnál (k) [Szentsimon Cs]. 1819 : Az Felső dugásnál (k) [Erdőszengyel MT]. 1824 : A Berenyi Dugásnál a térben (sz) [Náznánfva MT]. 1827 : Malam Dugásán [Mezőszengyel TA; MkG]. 1856 : Mező Bándi Dugásán lévő Malom [Mezőbánd MT; TSb 39]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A régi erdélyi vízgazdálkodásban a halastó létesítések az enyhén lejtő völgyben a tervezett tó alsó végénél földtöltéssel dugták fel a vizet. E töltés többnyire olyan széles volt, hogy nemcsak a gyalogos, hanem a járműves közlekedés célját is szolgálta. A töltés közepe táján hidasakával átvitt, zsillipes vízleeresztő csatorna (zúgó, surrantó) vezette le a tó felesleges vizét, ill. biztosította a tó vízének felrússulását.

2. feldugódás/duzzadás; umflare (a apei); Aufstauung. 1765/1770 : Az Malom ... Gáttya dugása adig az helyig fel menté, a' mint az az régi Malom volt, ugy most, ennek a' most építettő Malomnak Gáttját, ha meg kötnék addig fel dugnáé a' Vizet, és praejudicálnáé annak az régi Malomnak dugás, vagy tojulás hót Viz által? (így l) [Kük.; SLt évr., vk].

dugásgát kb. vízduzzasztó töltés, dugás; stávilár/zágaz de retenție; Staudamm. 1801 : egy sze glét

részetskéjét a Falu közönséges Hellyéből fogta bé az Mls Béli Részhez és máig is a régi Dugás Gáttal (!) széljéitől fogva ... egyenesen elé egészen a verőfényen ... (a) végibe ragasztott és épített Malmotskájával [Nagynyulas K; DLev. 5].

dugasz dugó; dop; Kork. 1844 k. : Muskotályaszu. Kellemes fűzű. tisztált valamit ... Diodi siller. Tisztácska Szuszsant a dugasz' ki-vevősekór* [Csekelaka AF; KCsl 6. — *Borokról].

dugaszt átítat, megszívát; a imbiba/inmuia; durchnassen. XVIII. sz. eleje : Az melly lonak a lapoczkája Szárad, le dőjtve ér vago vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni jó formában az után harapó fogoval fel kel Szedni a lapoczkaja bört, borral kel dugasztani egy kis Szuvatot, és azon dugasztot Szuvattal be kel verni a föl Szedet bört [JHb 17/10 lótarási ut.].

dugasztott átítatott, megszívátott; imbibat, inmuia; durchtränkt. XVIII. sz. eleje : Az melly lonak a lapoczkája Szárad, borral kel dugasztani egy kis Szuvatot, és azon dugasztot Szuvattal be kel verni a föl Szedet bört [JHb 17/10 lótarási ut. — L. még dugaszt al.].

dugat 1. tömet; a face să fie stăvilít/indopat; stauen lassen. 1656 : Tudo(m) azt hogj mikor az Nemz(etes) Husar Péter Ur(am) gattat (!) el fakasztotta nala az uiz. Sz : Giörgiön dugattak de ne(m) tudo(m) ha Benes Jstua(n), uagi Csiszér Ferencz dugatta [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Peter Janos (50) pp vall.].

2. (fel)duzzasztat; a face să fie umplut; verstauen lassen. 1780 : Bálint János Udvari Birája Exc(e)l(lenti)ádnak egy tót dugatott ... gyakor izben instáltom alázatosan Exc(e)l(lenti)dot hogy vagy olly alá ereszsze azon ton lévő malomnak a' silipjít, hogy a' Rétemre a' viz ki ne üssön, vagy egyéb igazítást tétessen [Szamosfva K; Born. XXXIX. 51 Jósintzi Sándor kezével].

3. vettet, zárat; a dispune să fie aruncat (in temniță), a dispune să fie închis; einsperren lassen. 1694 : it ujjobban Kgl's Ur(am) kertem fizetesemet, ha nem fizet en bizony el hagyom, azért az szomert az tömlőczben dugatot, negy hetig volta(m) fogva [Törzs. Moldovai Karacson majoshegyi jb suppliatiója a fej-hez]. 1852 : a' tömlőczbe foglak dugatni [Dés; DLt 747].

4. (partot) feltöltőget; a ridica (malul cu diverse materiale); aufschütten. 1650 : migh Mjklos Ferencz Dugatnj nem kezdé a poros aroknak az vize fön zörte terült | mygh mjklos Ferencz kertel Es ganeval dugatnj nem kezdé az porös arkot az vjz mjnd zörte mögön vala az myklos ferencz Eletjreis | migh mjklos ferencz dugatnj nem kezdé bojtokal s ganeval fön az vyz zörte terült az Dam(okos) petor kertjbe [Gagy U; UszT 8/64. 58].

dugattat vettet, zárat; a dispune să fie închis; werfen/einsperren lassen. 1774 : (A legénynt) Számarto Ur(am) ... az udvarban lévő fog házban dugatotta [O.zsakod KK; LLt 198].

dugdos 1. rejteget; a tot ascunde; verstecken, verbergen. 1598 mikoron Zepe(n) mulatnank, be lúta az zappanos es veze ismet egibe(n) az hegedw-seokkal, Mikoron oza(n) az vonakodasnak vege leot volna, lata(m) azt hogy az hegedws Ianos az kese(n) pepechiel vala, dúgdossa vala, mondo(m), te mit chinalz az kessel mit akarz? ted el [Kv; Tjk V/1. 162]. 1765: ezen őt személyek gyakran idegen esméretlen emberek-(ne)k adtanak szállást, vélek vendégeskedtenek, falubeli más emberek előtt azokat dugdosták [Pintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1780 olyankor mindenkor hordott Cserai Uram ki holmit az Udvarból keszkenyőbe őszve kötvé, de azokat én töllem titkolták, s dugták, s együtt ő ő kegyelmek örökké Sugva bugva beszéllettek, ugyan csak egyszer a többi között confectet hozott volt ki ..., láttam hogy ették dugdosva [Bethlen SzD; BK. Ant. Bod magister scholae ref. (45) vall.].

2. '9' 1881 Vetem egy pakét Zsenedj szeget dugdosni [Btéd U; NkF. — Uo. előbb: Tizenkét pak zsenedj Szeget vettem a Malomra].

dugdosat dugosgattat, rejtegettett; a face să fie ascuns; verstecken/verbergen lassen. 1605 massalis dugdostatta az penzt [UszT 19/10 Antonius Kouacz de Zentkiraly pp vall.].

duggat 1. dugogat; a tot ascunde; vor jm verstecken. 1680: mivel fagyú tanaltatott az keze alat melyet dugatot hun vőtte s ki adta adgyon szovatyost mivel ő meszaros nem volt, hogy ő fagyat gyűthetett volna [Dob.; Ks 41. G.]. 1703 hallattam Marosán Gergelyt hogy Nemes Jánosnak egy kőpenyegjét meg találván addig tagatta .. míg Nemes János(na)k cseledgji meg látták hogy dugotta [Récekeresztúr SzD; SLt AQ. 38 Marosán Miklós (40) zs vall.]. 1762 Korsot is láttam kettőt, mely is igen szép volt, a fedele es feneke on volt a Ládája fenékin duggatta [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109]. 1773 az Exp(one)ns Ur Borát palinkáját Korsoval, fazakkal sokat kapta, melyet konyhán Sütőházban, Istállóba hol duggatott [Selye/Magyaros MT; Bet. 7 Joh. Kardos (29) auriga vall.].

2. rejteget; a tine in ascuns; verbergen. 1674 az controversus lovat . ne(m) duggatta, sem lappangtatta, seőt mind Hadnagy Ur(amna)k megh jelentette mind penigh suo tempore ki kialtatta [Kv; Tjk VIII/11. 249]. 1685: Ha valakik pedig az 3czadot el kerülnék vgj marhajokat dugatnak es Contrabont talaltatnék, az ilyeneketis Uram(na)k ő ő kglme(ne)k ideje korá(n) értesere adom [BfR St. Prosa de Szék széki rationista kezével]. 1707 Varosunkban levő becsületes embereink(ne)k joszagit edgjet masit ki horta dugattya ki tartya maigis hazanal [Dés; DLt 488]. 1724: Most Tömös vár mellet egy száz nyolczvan őt esztendős ember holt meg, mikor az Török meg vette volt az Magyartol Tömös várt, mar akkor, az apja marhait ő duggatta, és Pasztrolta [Ns; Ap. 1 Apor Péter lev. feleségéhez]. 1747: az utrumban mentionalt Magyar orszagi

nég őkrőket kiket elsőben az Szilagy mellet duggattak, annak utanna az Pap László Pajtjaban kötve tartottak [A.várca Sz; Ks 27/XVII] | Azt hallottam Migos Groff uram Gulyassatol Iepura Praekuptol, hogy elsőben az Szilagy mellett levő Reketyen duggatak* | az Illjéfalvi Határon a Szilagy mellet tuggattanak négy őkrőket | négy őkrőket elsőben az Szilagy vize mellet levő Reketyen duggattanak [Szilagyecseh; i.h. — *Ti. a lopott őkrőket] | az I. sokféle Tolvajokkal társalkodván azok(na)k or Gazdája volt, az lopott marhákat duggatta, őkrőkötis nyuzott lopva étszaká(na)k idején | mondotta az Incta az Anak, hogj idegen bitang sertést fogott fel s, duggatta [Torda; Tjk III. 133, 181]. 1748: Pap Mihály igen Nagy Tolvaj ... lopott Lovakat tartott és duggatott [Ns; Ks 27/XVIIb St. Budai gub. janitor vall.]. 1762: kegyelmed meg viselősedet, es tereb(e) esett, melyhez kepest szüret tájat gyermekeis született tilalmason, és vetkesen külemb külemb fele utokon, és modokon duggatta, rejtegette, és clancularie nevelte [Torda; Tjk V. 87—8].

3. bújtatgat, lappangtat; a face să se pitească/ascundă; verstecken/verbergen halten. 1671: az It edgy ki czapatot személyt Karasznai Cathát ez hazának határin magok házoknal lappangtatták, duggatták, holott sententiaja olyan volt hogy ez varos hatara(n) sohult ne talaltassék, Alioquin feje vetessék [Kv; Tjk VIII/11. 53]. 1701 Sem hogj akarattya lett volna Gergocs Ur(amna)k azon jobbagjok fel ne(m) adására, sem hogy hirt adatott volna ő ő kglme el szökesek felől, annál inkább hogj dugatta volna, nem tudom [Keresztényalmás; Szer. Georgius Hercz (30) nb vall.]. 1735 Én Sem nem tudom Sem nem hallottam hogj Rognán* lako ... Kosztin Mitre nevű Jobbagya .. Bikován Urszul nevű Keringő széjjel járo tolvajnak maga házánál szállást adott volna vagy a maga életin duggatta volna [Ks 27/XVI. — *Rogna, később: Kornislaka SzD]. 1747 Pap László .. ezen Krisán nevű embert az Háza hijján tartotta s tuggatta (!) [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1762 Pap Miska Ki Házához Szállott, és ki hány napokig tartotta, s duggatta maga Házánál nevezze meg a Tanu [Kővár vid.; Ks 25. III vk]. 1767: Név szerint Karkobol, Pap Miklost kik szöktettek le, Dupa peátrára Dupapeatrán kik és hány napig duggatták ? [H; TKhf vk]. 1769 A kik másakat az Eo Felsége birodalmán kívül valo országozra főképpen katonai szolgálatra ki szökní akarot házánál tartana duggatna, Nem hogy a Magistratusnak hírré tenne az ilyen közönséges Munkára a bűnnek miivoltához hosszszab, vagy rövidebb üdőkig sententiaztatik es büntetetik [UszLt XIII. 97]. 1770: azon Fugitivus Liberias Utrizált Jobbagy Legénnyét ő ő Ngának Csatámba .. ki duggatta, lappangtatta házánál vagy egyébütt akár holis nem tudom nem hallottam [Dés; JHb Bethlen lev. 361] | azt tudom bizonyosson hogy Szimionnét vagy két nap duggatta Huszár Pétné (!) az maga házánál [Nagyercse MT; Told. 3a].

4. 1651/1653 : egy Prasmari Szasz itt duggat vala, s monda neke(m) Harko Marton Erigy taszicz be az Vizbe azt az duggato Szaszt, en oda menek, s be taszitta(m) az Vizbe az szaszt, megh Harko Marto(n) eoreosse(n) megh korbaczola, s fel fogatata az szaszszal, hogy teöbszeör itt nem duggat [Bikfva Hsz; BLt].

Valamelyes valószínűséggel egy vízelűgással/elvezetéssel halászó szászra vonatkozhatik a közölt szövegbeli *duggat* adalék.

duggatás dugdosgatás, rejtegetés; *tinere in ascuns, ascundere*; Verbergen. 1604 Az yneot is az Arúa számara vettük kezünkhez Az marhat nagy duggatással tartottuk mj meg'h [UiszT 20/273].

duggató 1. bújtatgató, rejtegető; *ascunzător, cel care ascunde pe cineva*; Verberger. 1769 Meg in anno 1766 ő Felsege által hosszason ki parancsolt kemény büntetését a Molduvából és oláh országról tilalmas utakon ki szökő embereket duggatok(na)k Kgk között ki hirdettük vala ..., a kik abba találzat(na)k halállal büntettet(ne)k [UiszLt XIII/97].

2. ' ? 1651/1653 : egy Prasmari Szasz itt duggat vala, s monda neke(m) Harko Marton Erigy taszicz be az Vizbe azt az duggato Szaszt [Bikfva Hsz; BLt]. — A teljesebb szöveg. *duggat 4. al.*

A kétes jel-re 1. *duggat 4. al.* a jegyzet.

duggatódik rejtegetőzik, rejtekezik, rejtőzködik; *a se ascunde; sich verbergen*. 1747 az Szathmari negy ökrök az Szilagy mellet levő Reketyén duggatodtak elsőben, az után az Pap László Pajtá-jában költve tartottak [A.várca Sz; Ks 27/XVII].

dughat a-(si) putea băga; stecken können. 1769 Tobiás György azt gondolta, hogy az urak el vágják a szemérem Testemet, és többször a feleségib(e) nem dughatom, de valamint ennek előtte, úgy ezután is közösködöm velle [Bukuresd H; Ks].

dugó 1. dop; Pfropfen, Kork. 1732 : Egy Bugyos korso dugostol 44 Lot [Ks 73. 55 gr. Kornis Zsigmond hagy.].

2. kb. (víz)rekesztő deszka; scindură pentru zăgăzuirea apei; Staubrett. 1792 ő Nga Molnárja hozzám jöven, hivott mennyek velle, keressük a Zugofáit, a Deszkait, és a Dugojat, mivel valaki el vitte vagy el vetette valamely felé nem találja, a vizet sem állíthattya meg [Szászkered K; LLt Csáky-per 224. L. 25].

dugódás torlódás; ingrámadire, aglomerare; Anstaung. 1604 Demeterfalwj Gergelj Janos azt bizonyítja meg hogj az malom arokon minden Ember hidgiat Zabad wolt fel bontanj, mikor Jegnek dugodassa lezen, wagy walakinek kara lenne az wiz meg dugodassa miat, olian rendezessek wolt Bereczkj Janos Ideyeben [UiszT 18/139].

dugódik feltolul, (meg)duzzad; a se umfla; aufstauen. 1765 Simén András Ura(m) el pusztult

Malma fenn állásakor az nevezett régi Molom helyénél sokkal feljebb tolta az Vizet, kétség kívül, mostis ha meg kötéttik a' gát, fenneb Dugodik [Széplak KK; SLt évr. Transm. 198].

dugogat dugogsat, rejteget; a ascunde; verbergen. 1607 : Kosa Miklos vgia(n) dūgagattais Jdestouā az lowat [Mv; MvLt 290. 7b].

dugós dugóval záródó; cu dop; mit Pfropfen verschließbar. 1788 Dugos fertályos üveg palaczk [Mv; TSb 47]. 1837 Mettzett bé főzettes üveg dūgós (!) üveg 4 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 24].

dukál irányít, vezet; a indruma/dirija; führen. 1769/1802 azon meg mutatott jegyes fáknak ki mutatásában ki járásában a Fatensek vacilláltanak ughogy a Fatenseket magok a Bezdedi Lakosak ducálták alattamba, hogy Commissarius Uraimék eszre ne vegyék intentumak (!) a Fatenseknek miért menyenek [BSz; JHb LXVII/3. 54].

dukát arany pénzérme-fajta; ducat (monedă de aur); Dukaten (Goldmünze). 1652 Egy vászon zacskob(an) negy szaz harmincz negy Arany Más zacskob(an) vagy(n) Ducat nr. 10. Oroszlanos tallerok nr. 8. Keresztes tallerok nr. 8. Potura pinz fl: 3./60 [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.j.].

A Bethlen Gábor korabeli dukát-érmék pontos pénztört-i leírását l. Huszár 94–7; a Bethlen uralkodása alatt, 1613–1629 között vert érmék képe i.h. II–III. tábla 16–33. sz. — Mint-hogy a levéltári kutatás félszázada alatt a szerk. cél csak egyszer került olyan adalék (de l. még 1634-ből *dupla-dukta* al.), amelyet ide vonhatott, ebből valamelyes valószínűséggel a szó egykori ritka erdélyi használatára következtethetnénk, hacsak a Huszár alkalmazta műszónak tört-i hitelessége legalább Bethlen korára vonatkozólag be nem bizonyosodik.

duktus 1. kb. (víz)folyás; curs de apă; (Wasser)-Lauf. 1826 Hogy a' patakok emberi emlékeztetől fogva volt helyen kell hagyni, az nem lehet ... ezen ujj ductus által nem hogy terhelhetnék a' tisztelt Grof Ur, sőt az egész Gyalakuti közönséggel együtt megbecsülhetetlen haszna lesz benne, mert sem allodiaturáját — a' melyben esztendőnként 200 kalangyányi kárt is teszen a' víz a' feladás szerént — nem nyomja el többet, sem pedig az ökr tilalmast nem iszapolja el | Az ezen patak árka állapotjának, ductussanak és meatussának 's minden kártételeinek is oculatio-jokra, 's a' mennyi-lehető igazításokra ... az ezen Migos VKirály Bíró Urat melleje kirendeltetett más Commissarius Urakkal együtt kinyerte volt a' Tekintetes Tisztségtől az most is ez eránt panaszlo Kelementalke Possessoratus és Communitas [Msz; GyL].

2. határvonal; linie de hotar; Grenzlinie. 1766/1802 : A Méltóságos Actorak Inquisitoriajakban mas metalis ductust előbbeni ki menetelekkel Commissarius Uraimeknak ugyan most, utolbszori ki menetelekkel pedig ismét külömböz ductust adtanak fel és contempaltattanakis | a Zalkai Fátensek ductussa szerént .. egy uton fel balra tanálattott egymáshoz közél két bükfában lévő

régi kereszttek [BSz; JHb LXVII/3. 8, 21]. 1775/1802: a Bezdédi Meltóságos Possessor Urak ductussak szerént oculaltatott jegyes fák, törvényes határ Jegyeknek, és métáknak nem ítéltethetvén, azok szerént a Bezdédi Határ a Nagy Kristolczi Határtól nemis Separaltathatik [BSz; i.h. 142]. 1816: Innét continuáltatott a' köz Terrenumnak metalis ductussa La Pestyerike nevű helyre, ... a' honnat kanyarodik a' ductus napnyugotra [Létka SzD; EHA]. 1831: ötven öllel távolabb amattól a ki vágott egyenes ductusba határ halom rakattatott [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

3. akarat, elhatározás; voință, hotărîre; Wille, Entschluß. 1752 az Birák csak magok ductusokból tilték Communis Inqvisitiót? [Dob.; MvRK vk].

4. ? kb. érvelés; argumentare; Argumentierung. 1648: Eo kegyelmek investigáltak mind az ket felnek irattasit (l), es abba(n) valo rationabilis ductusokat ahöz kepest eo kegyelmék igt deliberal(na)k* [Kv; Tjk VIII/4. 279. — *Köv. a végzés].

Szk: ~dn jár nyomdokán jár. 1794: ezenn mostani Ujj Tisztyekis eő Nsgoknak az előbbeni-nek ductussann járván földömbe belé szántatott [Ádamos KK; JHb XIX/41] * ~at követi nyomdokát követi. 1651: Szedrebs Andras vra(m) ... niughatatla(n) elmejenek ductussat keduetue(n) Dioszegy Kis Anna kepebe(n) minemw protestatlot, es haza eppittese elle(n) ualo contradictiot exhibeat, mind kisebb uer képeben [Kv; Tjk 142]. 1760: Az B. Kórda* székely vágoványu természetű Praefectussa is irt egy Tökéletlen Levelet, láttzik hogy az Vra ductussát követi, mert ók akartak meg csálni, még is minket vádolnak [Igenpataka AF; TL. gr. Teleki Ádám aláírása, de a levél más kézzel. — *Br. Korda György, a levélíró veje].

dúl 1. kifoszt, fosztogat; a jefui/práda; plündern. 1573: Zydia gergel Imret Illen zowal, Te Bestie kwrwafy meg dwltad hazamat, Az felesége Mond vay Nem dwita hane(m) en vitette(m) ely Marhamat onnat [Kv; Tjk III/3. 230]. 1600: Nemes Vdwarhazamnak kapuian belől walo asztogomath melyben wolt 300 magyar kalongya mindenestől el hordotta, Zabomatis es Zenamatis es minden egieb hazi ezkeözemet azonkeppe(n) hordotta es dulta [UszT 15/79].

2. pusztít; a puszt/devasta; verheeren. 1590: mikor mailad gabor be Jöth wa<la> zekel földere dúlnj, az kor molúnknak gattia el zakatth wala [Szu; UszT]. 1756: Balog Uram Gondviselőji hivatalban lévén minekünk ugyan személyünkben kárunkra nem volt de eő kigyelme Gondviséletlensége miat Tilalmasainkban elég kárunk eset mivel az Marhák szüntelen dúlták Tilalmasainkot s nem védelmesztette mint eő kigyelme előt valo Tisztek [A.fentős Szt; TKI].

3. (adót v. más szolgáltatást) be/felhajt; a stringe (impozite și alte obligații); erheben. 1590: öchatott volt ennek Elötte valo napokban dult ki az szék az ket ket penz Restantianak fel

igazítása felöl, ... mikor az Keóköllő viszenek az nap niugot felöl valo felen dulanak kereszturfalul Niuitodi Demeter vice kiralibíró, es Kis Kedei Osuat Janos, es Kobatffalul Antalffi Thamas Keóróspatakban mentenek volna Az Gothart Kouachj hazához megh kértek volna az d. 2. Az Zeknek vegezes birsagual 25 penzel, Az Penzt megh adtak d. 2 de az Birsagot megh nem adtak [UszT].

4. foglal; a pune sechestru, a sechestra; pfänden. 1590 Az penzt megh adtak d. 2 de az Birsagot megh nem adtak, Az vice királj biro Niuytodi Demeter teob melle Adottakkal egyete(m)ben dúlni akart, Az Gothart kouachj fia Gothart Balas megh ytette az Eökleuel Antalffi Thamast, mely ytest egj bizonsaggal megis bizonytak az dulk [i.h.]. 1693: kigyelmed Vice Jspan Ur miczoda reatorialval (l) jő reank dúlni mikor kolt es kik alt(al)

tiltata is Jspan Uramat, de eokigyelme megh nem aluan, ezen Fodor Istv(an) Nalla leuő pallossat haromszor feligh feligh ki vonu(an) es igt ton repulsiot Vice Jspan azzal el alla [K; Born. XL. 87]. 1700: küldte el engemet ... N. Kis Dobai Dobai Péter Vicé Ispány Uramhoz ..., hogy tisztem szerint tiltanám ... Dobai Péter uramat ugy mint ezen N(emes) v(árme)g(yene)k Vice Ispányát, hogy ő kglme megirt Aszszony ő kglme jóságára dúlni ki ne mennyen [M.köblös SzD; RLt]. 1744: Hallottam aztis Kis Péter Mihálytól, hogy mikor Németh János Ado hajtani itt járt Köpeczen, á Barothi Embereks itt voltak marha hajtani vagy dúlni, azt mondá Kis Péter Mihály hogy Semmit Se adgyunk, marhát Se adgyunk, dúllást Se adgyunk [Köpec Hsz; INyR 46 Bocz András (80) pp vall.].

dulakodás verekedés; incăierare; Prügelei. 1633: Hallam magatol Zanto Martonnetol, hogi erőssen megh fogta volt Zalkay Mathenak az szakalat akkori dulakodasban [MvLt 290. 112b]. 1638: az lovat ... nem engede Szabo Matias hogj el hozzuk, á felet leön az dulakodas [Mv; i.h. 291. 157b].

dulakodík (vadul) birkózik, verekszik; a se încăiera, a se lua la bătaie; sich herumraufen. 1583: Esthwe kesen ez Santa kowach zolgaia es Georg kowachie Treffaba dulakodnak vala [Kv; Tjk IV/1. 133]. 1633: kezde Zalkay Mathe az szanto Marto(n) laba(n) kapdosni, es uegtare eolbeis essenek es ugy dulakottak egimással [MvLt 290. 111b]. 1638: Szabo Lukacz Uram ... Szabo Matiasall hogj dulakodot volna en ne(m) lattam [Mv; i.h. 291. 158b]. 1793: ottan tsak dulakodtak s. a' mennyire az uttzáról tapasztaltattam, nem tréfa volt az egymással valo huza-kodás [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

dulakozás verekedés; bătaie; Rauferei. 1633: az szvle megh wte karoual, cziszasmaszia Istuant az vta(n) megh hagita es eggik mint szitta masikot az masik szinte vgy es ugi esek el dulakozasba [MvLt 290. 109a].

dúlás 1. pusztítás; distrugere, devastare; Zerstörung. 1589 k.: Az Maylatt Gabor dulasakor, hogj az aruiz az varos Molna gattiat el viue, monda Meleg h Jstvan Jo Vraim zabadicziük megh ez erdeott es keosswk megh az gatot beleolle [Szu; UszT].

2. rablás; jaf; Raub. 1631 soha bizony semmi dulaszt foztogatast ne(m) tudo(m) hogi czelekedet volna ez az Peter kovacz [Mv; MvLt 290. 252a].

3. adó; dare; Steuer. 1744: Hallottam aztis Kis Péter Mihálytól, hogy mikor Németh János Ado hajtani itt járt Kőpeczen, a Barothi Emberekis itt voltak marha hajtani vagy dullni, azt mondá Kis Péter Mihály hogy Semmit Se adgyunk, marhát Se adgyunk, dúllást Se adgyunk [Kőpec Hsz; INyR 46 Bocz András (80) pp vall.] | Hallottam Kőpeczi Nagy Mártontól mondotta, hogy a dúlásba nem ad Semmit [uo.; i.h. Bocz Bálint (60) vall.].

4. kb. (le)foglalás; poprire, sechestra; Beschlagnahme. 1606: ha az fejedelem megh ne(m) engedj Akkorj dulasunkot megh elegítlek [UszT 20/221 Petrus Thibald de Kadiczfalua pp vall.] | Farchady Veres Balasne ugimint felperes kereste teörüin zerint Hoggiban lako Bedeő Mihaly uramot ugimint Alperest, az el múlt wdeókben az Racz faraskor marhaja el uitelert, Melj ket fél keőzt ualo dolgot bizonsagha boczatuan az teörüny: Bizontottak, Es megh ualllak az bizonsagok, Első renden, nemellyk azt hogi megh talaltatta az felperes az Alperest, Elseő renden affeldi hogi ne ések teőb dulas raita es negi forintot fizetett [i.h. 20/11].

5. (döntés-/ítélet-)végrehajtás; executarea (unei sentințe/hotăriri); Vollziehung. 1802: ezen folyo 1802dik esztendőbéli Februarius 20dik Napján ujjanan ki küldettett Méltóságos és Tekintetes Biroi Biztos Urakat ki fogják hozni az Ujj-Budai pusztá falu (így!), mellyis B.O. Budai Határok között az Elő erdőnél ... ott lévő Ellenkezés le csendesítésére, és az igaz határ ki járására, annak utánna pedig, annak a résznek, melly azon ki jártotás által az Ujj Budai határhoz tartazonak lenni talátatik a Belső régi Telkek Birtokához arányoztato intézett szerént léendő meg osztására Törvényes Dúlásra Mától számlálva 8ad Napon [K; JHb LXVII/4. 20].

6. '?' 1600: Ez dulasba menek Galfi Isthwanne azzonizomhoz, mondek neki azzonlom na(m) az fiam mas fel eztendeigh zolgalta kegmteteket, sem ruhazatot sem semmit ne(m) adatot neki [UszT 15/267].

dúlát 1. felhajtat; a dispune să se încaseze; erheben lassen. 1628: mindezen az 12 czéhen és az kalmárokon, in universum ezer magyar r. forintot dúlasson mulctát hűség polgármester hívünk által [SzO VI, 78 fej.].

2. kb. eljárást indítat; a pune să intenteze proces; Verfahren gegen jn einleiten lassen. 1653: eo poronczolta igymond mw nekwnk hogy dulasuk az kaszoni fwert [Kanta Hsz; HSzjP].

dúlátás adószolgáltatás; plata/perceperea impozitelor; Steuererhebung. 1695: En Rakosi Benedek az utannis attam In Anno 1695 die 17 xbris Kosa Mihally Birosagab(an) Falu dulatásab(an) flo 5 den. 25 id est 6t Forintot ... 25 penzt [Sszgy; LLt Fasc. 169]. 1749: eő Nga ... az Mlgos Exactoratus által, az Mlgos Regium Gubernium eleib(e) promoveallya, hogj micsoda Dulatások vadnak [Illyefva Hsz; Ap. 1 Bialis Ferenc kezével].

dúlathat foglaltathat; a putea sechestra; pfänden lassen können. 1638/1647: valamikor akarnam ket szaz arani forintigh Dulatathatok Eő kegimen [Noszoly SzD; EMLt]. 1664: az Kis ikldi Salma Janos nevő Jobag ... ha valaha ... el Talalná sokni avag bujdosni ... migarast (!) mindenik kezesen külön külön 40 40 m(a)gar forintotok exegvalhason exegvaltathason Dulthason Dulathason [Kisikld SzD; Törzs]. 1672: Gavai Miklos Ura(m) az kezeseken külön külön 70 70 Magyar forintot ... akar holot levő jovaibol dulatthasson, dulthasso(n) [Vice SzD; Ks 41. E]. 1696: Petritye-uit Horuat Miklos ur(am), ugj eo kglme Felessegh, gyermekei es maradeki ... neguen negiven Magyar forintotok dulatthassanak a megh irt kezeseken ez leuelünknek ereje által [Gyf; SLt AF. 2]. 1707: az Fiak és két árva hajadon leánjok ... tőnek egy más ellen ezen "dolognak nagyobb erősségére s meg tartására mielőttünk ily kötést vagy Contractust, hogj az ki ennek fel bontója lenne jóvendőben, minden törvinj nélkül az meg álló felek az meg nem álló félen, 40 magjary forintokat dulatthassanak vehesse(ne)k [Polyán TA; JHb XVI/7].

dulása cukros befőtt; dulceafă; Konfitüre. 1817: Három Dultsátzának való Tekenős-béka formájú ezüst Tálatska [DLt 105 nyomt. kl].

dúl-fúl mérgelődik, dühöng; a turba de minie; toben, wüten. 1628: ot Setalt, panaszolkozdot, dult, fult, hogy Im nem tudunk megh alkünni veszeke-dwnk az ket Legeny feleol [Kath.]. 1636: monda Koházi Kathalin Te ven szákálu szekely cziak heyaba(n) dúlz fulz, mert az migh elek, addigh ne(m) czinalz ot házát, hane(m) ha megh halok [Mv; MvLt 290. 65a].

dúlhat foglalhat; a putea sechestra; pfänden können. 1596: Ha penigh az akit walamely tizedbeol el walaztananak magat gondolwa(n) eleb allana, es el ne(m) menne, tehat annak az zeokeot embernek marhayabol húz forintigh dúlhassanak mellyet mingiarast penze tegienek es az masik hadba me(n)t embernek fogiatkozasaert aggyak [Kv; TanJk I/1. 288]. 1608/1623: ha az kezesek ele nem allatthatnak, az kezesin ket szaz forintot dulthasso(n) [LLt Fasc. 75]. 1619: zombat telki boka jljes el talaina menny ..., tehat ezen az hat kezesenn, kóln kóln tizen harom forintot harmincz harom penzt dulthasson ... Czephay lazlo vram Egj vyczey Ispan egj vyczey biroual [Dob.; Ks 42. E]. 1629: Chyomafai

Istuanert leon kezes Paul(us) Adamosi az foghsagból kiveue(n) Chyomafai Istuan megint leon kezes Paul(us) Adamosinak Joszagan keotue(n) hogy ha el maradna dulhasson Joszagan [Kv; T]jk VII/3. 144]. 1664 az Kis iklodi Salma Janos nevö Jobag . . ha valaha . . . el Talalná sokni avag bujdosni . . . migarast (!) mindenik kezesen külön külön 40 40 m(a)gar forintokat exegvalhason exegvaltathason Dulhason Dulathason, [Kisiklód SzD; Törzs]. 1672 Gavai Miklos Ura(m) az kezeseken külön külön 70 70 Magiar forintot akar holot levö jovaiból dulat-hasson, dulhasso(n) [Vice SzD; Ks 41. E].

dúló I. mn rabló, fosztogató; jefuitor; räube-risch. 1602 Noha ennek eleotte az Júhnak ez hataron valo lete tilalmas volt, mostan mindazatal az ewdonek saniarú volta miat az sok dulo kobor-loknak naponkenth varosunk keornieol nyargalasa miat, Amegh az Vristen ezt teollewnk nem tagittya, addigh it zenüedik [Kv; Tan]jk I/1. 412].

II. fn 1. adóbehajtó/szedő; perceptor; Steuer-einnehmer. 1590: ochatott volt ennek Elötte valo napokban dult ki az szék az ket ket penz Restantianak fel igazítása felöl, . . . Az penzt megh adtak d. 2 de az Birsagot megh nem adtak, Az vice kiralj biro Nüytodi Demeter teob melle Adottakkal egyete(m)ben dülni akart, Az Gothart kouachj fia Gothart Balas megh ytte az Eökleüel Antalffy Thamast, mely ytest egj bizonsaggal megis bizonytak az dülök az dülöknak megh haboritasokert Gothart Balast hagia az szek 24 Ghiran [UszT]. 1593 az dolog zinte Ebed wdeokor vala, azomba ket ora nem telek hogy ra jeouenek az dwlok az Byrora [i.h.]. 1600 Mi akkor ottho(n) woltunk mikor az dülök rea mentek az eö kegmek hazara, akkor wittek el ereözak alatt eöket, az eö kegmek marhaiban semmít ne(m) witte(ne)k egyebet, hane(m) az eö kegmek iobbagia . . . adott wala kett kett weka buzat nekeönk [i.h. 15/26]. 1604 magha elegge mo(n)da hogy megh fizetik valami kart tettek, de ne(m) ada kj ozton vgj vitték el az dülök [i.h. 18/9 „Stephanus Theórek de Maros Vásar helj nunc in Vduarhelj habitans” vall.] az mi kiczid marhaia wolna aztis oda adna, de azt el wittek wala az dülök [i.h. 18/135 „Begezy Antal Bodog azonj falwi falus Biro” vall.].

2. szolgabíró; dulou (pretor); Stuhlrichter. 1786 az 1774 dik Esztendőre Biroi hivatalra valasztatvan most Armalista akkor pixidarius Todor Gabor, a nemes Falu Notarius nem letele miatt meg szorítottattott Tekentetes Kis Hársanyi Hársányi Ferentz akkori Processualis Ns Aranyos szeki Felső járásbeli Duloja által, hogy Stantaneë Notariust állítsaon Külömben 24 ~ huszonnégy Mforint büntetést nem fogja el kerülni fogyatkozasos Falunk [Barla lev.]. 1826 k. : Dülök eskü formája. Én n. n. esküszöm az egy igaz élő Istenre: hogy én ezen nemes Udvarhelyszékben a' t. t. Járásbeli Düllői hivatalomat, melyre a nemes szék rendeitől választattam, és rendeltettem hiven és igazán folytatam [UszLt III/48]. 1829: a pestises hír

alkalmatosságával sokat költött a Dullora | me-nyünk hogy vágjunk s adjunk gyümöls fát Vajda István Urnak, azért hogy a Dullo oda száll [Mező-kölpény MT; TSb 48]. 1843: Haza érve a Szekereket a Csúr eleiben állítottuk, s az ökreket ki fogva egyenesen Mentem az Hadnagy Urhoz, a dolgot bé jelenteni a Hadnagy Ur a Dullo oda igazított [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.]. 1844: Énis Dullo valék, . . . Dullóságom ideje alatt járásomhoz még három Falut csatoltak, s nékem azokbais a hivataloskodást kötelességemmé tették [UszLt XI. 85/1. 50].

Szk: processualis ~ járási/kerületi szolgabíró. 1798 Várfalvi* Pálffy János Processualis Dulo m. pr. [Borb. – *Várfva TA].

Szn. 1746 Perceptor Duló Márton Vr(am) [Torda; T]jk III. 17]. 1749: Nemes Harkányi Miklos Vr(am) felesége Nms Dulo Kata Asz(szony). Dulo Marton es Dulo Josef [uo.; i.h. 269].

A címszóbeli szó a régiségben – a felsorakoztatott adalékok tanúsága szerint – fn-i 2. jel-ben csak az egykori székely székek közigazgatási tisztségeként jelentkezik.

düllői szolgabírói; de dulou (pretor); Stuhl-richter-. **Szk:** ~ hivatal. 1826 k. Dülök eskü formája. Én n.n. esküszöm az egy igaz élő Istenre: hogy én ezen nemes Udvarhelyszékben a' t. t. Járásbeli Düllői hivatalomat, melyre a nemes szék rendeitől választattam, és rendeltettem hiven és igazán folytatam [UszLt III/48]. 1844: a rendes egy évi Szolgálat határ ideje, valamint a Düllői, ugy az ado rovo Biztosi hivatalokra nézveis ki telve lévén, ezen hivatalokat illetőleg általános választást vinni végbe es uttal Szükséges lenne | a' Düllői és Ado írói Biztosi hivatalok választása végbe vitelére ki rendelve volt Biztosság jelentésit meg teszi [i.h. XI. 85/1. 49–50, 55].

dülő-komisszárius szolgabíró; dulou (pretor); Stuhlrichter. 1800 bizattassék ezen dolog(na)k ki-hirdettetése, rá politica linea, a' Dulo-Commissariusokra, (így nevezi a' Székely a' Szolga Birákat:) a' kik ne tsak a G(ubernialis) Commissiot publicálják; hanem minden esztendőb(en) midőn investigálnak kétszer, investigálják a' Praevaricatorokat-is, akár a' Halgatok, akár a' Papok legye-nek [Márkod MT; IB. Gombási Istvánnak a temetési rend. ellenőrzése ügyében írt lev.]. 1827: a járásbeli Tekintetes Dülökomisszárius Szövérfi Josef Ur [Szövérd MT; Told.].

dülőség szolgabíróság; preturá, funcție de dulou (pretor); Stuhl(richter)amt. 1755: Kis Pálffy Andras Uram Dullóságot is viselt [Martonos U; Pf]. 1844: Énis Dullo valék, . . . Dullóságom ideje alatt . . . járásomhoz még három Falut csatoltak, s nékem azokbais a hivataloskodást kötelességemmé tették [UszLt XI. 85/1. 50].

dülság pusztítás|rablás; distrugere|jaf; Zerstörung|Räuberei. 1638 az katonak nagj dulsagot tesznek az mezeősege(n) [Mv; MvLt 291. 124b]. 1711 (Az udvarház) teli sok gaz katonákkal; rútlul praedáltak, három hordo borait elveszte-

gették nagy dúlságot cselekettek [TT 1891. 289 SzZsN].

dült lefoglalt; sechestrat; gepfändet. 1603: peterfi Lukaczj fedődet s mondotta aztis hogy az ő Eletire ne wigenek a fele diznot se egieb dült marhat [UszT 17/21 „gagy georfi pal lo fw Ember” vall.]. 1606 az mely marhakat az eo kezehez adott, Azokban nemelljeket egy teölle el vett louayert adott ..., de hogy Adúa attak volt kezehez ne(m) dült marha volt, ne(m) tarthatta oda | Az A Bizoniczia azt meg hogi az J tutàra wötte meg az louat töle. tutta hogi dült marha. Az J Bizoniczia azt meg hogi felelt felölle: az peres damokos Janos. s Jgaz marha gñanant atta [i.h. 19/19, 20/298].

dumé hátbaütés/vágás, *táj* duc; lovire/izbire in spate; Rückenschlag. 1838–1845 Dumé, döng (: erdélyiesen: duc:) hátbaütés, pufákolás ököllel. „Olyan dumét döndíték ma a hátadra, hogy elájulsz” [MNYTK 107].

A szerk. gyermekkorában Décen még élő szó volt. – L. még MTsz; K'tsz *megduméz* al.

dunnogás l. dunnyogás

dunya pilóta (plapumä umplutä cu fulgi); Daune. 1761: Derekej vagyon Nro 4. Dunha egy [Koronka MT; Told. 8]. 1804: Donyha igen kevés tollal es viseltes hejjal [Borosbenedek AF; SLev.]. 1812: Egy Donyha tépet tolluból haj nélkülűt Rf 15 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 6]. 1815 Egy tépett tolluból való Donyha haj nélkül két embernek való [Mv; MvLev.]. 1840: Egy Donyha [Dés; DLt 1545/1841].

dunyahaj dunyahuzat; faťa de pilotä; Zieche. 1658 Kett kekes Dumha (!) hay Est d 40 [KJ]. 1812 Egy Donyha haj Csikos kartonból [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 9].

dunnyogás morgolódás; bombánit, mormáit; Brummen. 1804: Egjéb kalákat nem szoktunk hanem Hordás, Szüretezés, Kender nyóvés, áztás és tilolás, fonás ezekkel tartoznak ő Kglmek, ugj asztagok fedésivel, a többit (!) hiszen mormogással meg tették de Getzi Minya egj Kád Szölöt 2 ókrivel a Szölőlőből haza hozván dunnogással többet nemis segített [Ádamos KK; Pk 5].

dunnyogólag dunnyogva; fonfäind; näseldn. 1848 Beszél csupán magyarul, egy kissé azt is dunnogólag orrába beszélőleg [Kv; DLt nyomt. kl].

dupé . ' 1798: A' Neve a' Kotsisnak Mihály, Fogarás Földi Királyhalmi ... fekete szemű hajú, elől le-állo dupét viselt, hátul czopfot [DLt nyomt. kl]. 1804: dupéra vágott fekete haja lévén [DLt ua.].

A szó valószínűleg a fr-ból németbe átvett *Toupet* magyarba kölcsönzőként átkerült zöngésült hangalaki változata. A fr.

toupet 1. hajtincs, szőrcsomó; 2. üstök; 3. csimbók; 4. *rég faux* ~ kis paróka (fejtetőre) [FrMSz], ill. a ném. *Toupet* 1. hajtincs; 2. üstök; 3. álhaj, vendéghaj, paróka [NMSz] jelentései közül az 1798-beli adalék esetében nagy valószínűséggel az 1. v. 2. jel-scl számolhatni; az 1804-beli adalék *dupé*-jának, valamint az alább besorolt *dupé-virág* összetételnek jel-e azonban nagy mértékben bizonytalan.

dupé-virág 1768 Egy gyöngyös Dupé virág [Császári SzD; Wass. gr. Wass Ágnes ékszerének lelt.].

dupla 1. kettős; dublu; doppel-, Doppel-. 1652: Ezen Pinczére arczul nyilik egy dupla* [Görgény MT; Törzs. – *Ti. ajtó]. 1717 az Leányok Asz(szonyok) házok ... két darab duffla fogas [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 4]. 1832 A' Nagy Pintzében ... Ajtaja dufla fenyő fa jo kemény, jó zárral [Sáromberke MT; TSb 26]. 1837: A' Zöld Palota, ennek ajtoja Dufla fenyőfa ... vagyon három ablaka egyike hibazik őt tábla vagyon egy pintze ajtoja Simpla fenyő fa dészka [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. 1849 A For tizerbe bé menő két dufla két felé nyilo ajtó [Wass]. 1851 A' Borzondi Csúr Szarvazatja dupla bikfa, fedele zsúp [Erdősztyörgy MT; TSb 34]. 1858 2 vidacs Eke egyik dupla a másik szimpla ujak [Nagynyulas K; TGsz].

2. kétszeres; dublu, indoit; zweifach. 1763 u. A' három esztendőnként esni szokott nagy Innepken meg Cantálvan a' Városon minden Reformatus Gazdákat ... abból mindenikéből dupla portio a' Seniore [Kv; BK Kv-i ref. koll. lev.]. 1783 Vántza Tisztartónak, ... gatyá madzaga is fejez dupla 4. ujnai szélességű vagyon, melyet magam is láttam [Perecsen Sz; IB].

Szk: ~ *dr.* 1808: Hogy a Legények a Kontárokhoz örömet sietnek oka az, hogy majd dupla árrát adgyák Munkájoknak [Kv; AsztCLev.] * *Val megkiván* kétszeresen megkiván. 1600: Azertt hiuattam Ketek Eleybe az alperessekkel mind(en) hazaimnak es ahoz walo epülettimnek el posztittassaban ott woltak ... si iuris az (!) mondom kapitalis sententian wadnak kilen kilen es aballj karonak (!)* fizetessekett Duplawal kewano(m) meg az articulús tartassa zere(n)t [UszT 15/45. – *Értsd: abbéli káromnak] * *Val megvehet rajta* kétszeresen behajthat rajta. 1622/1723: Mint hogy pedig a Papot el bortsátották a' Koronkaiak, a' Compositio szerint el maradtak flor. 12. azt szedjék fel egymáson, adgyák meg, s hozzák bé az Esperestnek, melyet ha nem tselekednének, duplával meg vehessék rajtok [Hagymásbodoni ekl. könyve] * *Val restitultat* kétszeresen vissza szolgáltat. 1600: az en hazamra való menesekert es Jnuadalasaert, s ott walo hatalmaskodasokert a maior potentianak terhit p(ro)equalom raitok, a mellett az articulus tartassa zere(n)t minde(n) marhamat duplawal az teörwenyűl meg kewano(m) restitultatni [UszT 15/31].

3. ' ? ' 1728 Szőnyegek szepek dufflak nro 3 [Oltszem Hsz; SVJk] Szőnyeg duffla nro 1. Festekes nro 1. Pulpitusra való kendő nro 1* [Zalán Hsz; i.h. – *Utána XIX. sz. eleji kézzel:

el egtek ezekis]. 1732: Szőnyegekk karmasin szín duflák vadnak nrő 13 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 3].

Az itt közölt két kijegyzés esetében valamelyes valószínűséggel különlegesen nagy, széles (? duplaszéles) szőnyegfajtára gondolhatni.

dupla-abrosz nagyabrosz; faťa de masă (mai) mare; großes Tisch Tuch. 1816: Takáts szőtte kotzkás len gyólt dufla Abrosz [Szentgerice MT; UnVJk].

A nagy, sokszemélyes abroszt Kozmáson (Cs) ma is így nevezik [Kelemen Béla közlése].

dupla-ajtó kettősjajtó; usă dublă; Doppeltür. 1820 k.: egy más nagyobb ebédő szoba, az uttzára nyillo két duplász évegű ablakaival, ... ezen Házon vagyon Dupla ajtó, a külső Simpla, Fenyő deszkából készült [Dés; RLt]. 1827: Egy Két felé nyilo dupla Ajtó Borított Zárral [Dés; DLt 78/1846].

dupla-arany kettős-arany; galben/ducat dublu; Doppelgold. 1585: Joannes I(ite)rat(us) fatetur, ... Zekely Gergel ... Mutata egy lisimachus Araniat es egj dupla Araniath [Kv; TJk IV/1. 389]. 1625: tudom hogj Bencző Peternek tizen öteodfél forint arra oh penzt es hatt dupla aranniat adot az szegeni batiam | a' mint halottam Angiom-tol az dupla aranniak heliebe mast adot volt Bencző Peter [Ust 131b]. 1634: hagyok Bot dupla Araniat, es egy nehany darab apro gostiant [Wass 73/1 Cegei Wass János végr.].

A 'kettős arany' értelmezést a szerk. Huszár 94 nyomán használja Bethlen Gábornak uralkodása első évében Kolozsvárt, majd utolsó éveiben, 1627-ben és 1628-ban Nagybanán vert aranyérmével kapcsolatban [Az érmék pontos pénztörténeti leírását I. i.h., az érmék képét I. h. II. tábla 14–5. sz.]. — Az itt közölt szótörténeti adalékokból azonban nyilvánvaló, hogy a *dupla-arany* elnevezést már jóval Bethlen kora előtt, 1585-ben a Báthory István lengyel király kinevezte erdélyi kormányzó-tanács időszaki elnökébe, sőt Bethlen halála (1629) után, I. Rákóczi György uralkodása elején is használták. A Huszár adta elnevezés alkalmasságát újabb szaknyelvi mtszó lehet.

dupla-atlaci kelmefajta; un sortiment de atlas; Dubleatlas. 1593: Bodoninak attunk ... 6 singj dupla atlaczo f 21 d — [Kv; Szám. XXI/5. 80].

Itt és alább a kelme- és szőnyegfajták nevében a *dufla* ~ *dupla* előtagnak olykor, főként a korunkhoz egészen közelebbi időtájról való adalékokban talán 'duplaszéles' jel. tulajdonít-ható.

dupla-bagazia kelmefajta; un sortiment de bogasiu; Art feinere Dubleleinwand. 1658: Balpataki Uramnak Menteje ala vettem, hat singh Eghszinű dupla Bagaziat, pro fl. 3// — Vettem hozzá selimet, pro fl. —/25 [Borberek AF; Wass Perc. 49].

dupla-bársony bársonyfajta; un sortiment de catifea; Dubleesamt. 1592: 25 Jan(uarii) Zabo Mihalitól hozanak egy Lowat perechi (!) Geörgi Barnasib ala, ... sietességgel vit vrunknak 10 Sing dupla barsont raita [Kv; Szám. XIV/5. 107 Bppei Péter ps kezével]. 1595: Testzin (!) veres dupla barsonj fertaly hean 3 singh [Zsombor K; SL.

Sombori László reg.]. 1599: Michlos Deak. Hozot Bechy Marhatt ... Fel Veg dupla Barsont 2// — [Kv; Szám. 8/XIV. 24 hj] | Az harminczados vrain Stenczel Andras, es Masas Thamas voette-nek volt Mihaly vaida eo Naga Zamara 13 singh fekete dupla barsont ... fl 65/— 15 1/4 singh veres dupla tafotat tt fl 30/50 [Kv; i.h. 8/XV. 40 dica]. 1620: Selyem marharul. Egy sing Aranas barsontul f —/25. Egy sing Aranas szeöld barsonitul f —/20. Egy Vegh Dupla Barsonitul f 4./ Egy Vegh kedz Barsonitul f 2./ Egy sing Karmasin Barsonitul f —/15. Egy sing Tarka Barsontul f —/15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 7–8]. 1629: Kalmar Marha iutot ... Fel singh veres Dupla Barsoni [Kv; RDL I. 132]. 1652: fel sing szöld dupla barson [Kv; AsztCJk 58a]. 1662: 1 Sing megi szín Viragos dupla barsont f 10 d — [Kv; KvRLt X. A. 25ii]. 1678: Vöttem egy sing Dufla barsont haj szint nyolcz forinton f. 8// — [UtI]. 1688: Egy sing Aranyas Barsontul f —/37 1/2 ... Egy végh Dufla Barsontul f —/30. Egy végh Köz Barsontul f 3//00 Egy sing Karmasin Barsontul f —/22 1/2 Tarka Barsontul f —/22 1/2 [BfR Vect.]. 1710: Egj Kiraly szín dufla Barsony, arany galandb(an) szejett szoknya [Told. 19].

Szk: ~ *kissuba*. 1674: Vagyon egy veres Dufla Barsony kis suba harom rend, gazdag, prém az allyan az elei veres bojtos Barsonnyal bélet [Beszt.; Wass 72/6] * ~ *mente*. 1692/1737: Sze-meimel láttam edgysszer az Vron Egy Dufla Megy sziny metczet draga nusztokkal bélet Török forma Barsony mentét, ugy az Fején ugyan olyan Fejedelmi Kalpogotis [Szilágycséh/Nsz; EMLt Simeon Furenda (!) Literati vall.] * ~ *szoknya*. 1704: Egy zöld dufla sima barsony szoknya [LLt Fasc. 75]. 1766: Zöld dufla Simma bársony Szoknya ... Citrom szín Sellyem simma Kreditor Szoknya [Szárhegy Cs; i.h. 96].

dupla-bélés kettős (ajtó)bélet/bélés; dublă căpușeală (la usă); Doppel-Türfutter. 1837: a' Ház Ajtaján lévő dufla bellessel két Vas sorokkal [Várfva TA; Borb.].

dupla-esőví puska kétcsőví kézfegyver; puscă cu două țevi; Doppelflinte, Zwilling. 1827: Dupla tsőví* puska [Kv; DLt 1156 nyomt. kl. — *Kétszer is így l].

dupla-dutka (a forintnál kisebb értékű) pénz-érme; monedă de valoare mai mică decât florinul; eine (dem Forint) minderwertigere kleine Münze. 1634: Vagyon jelen negy dutka Itt(em) ket dupla dutka. Barna penzis wagoon jelen f 1 ./. 60 [Kv; RDL I. 105].

dupla-fenék (vminek) kettős alj(a); fund dublu; Doppelboden. 1810: Két ezüst serkentő orá dupla fenékkal [DLt 367 nyomt. kl].

dupla-fenyőfadeszka vastag deszkafajta; un fel de scindură groasă; Doppelbrett. 1787: 9. szál dufla fenyő fa deszka [Mv; MvLev.]. 1849:

fenyő dufla dészkákból épített nagy kerek formájú kapu [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

dupla-flánel flanelfajta; un sortiment de flanelă; Dubleeflanell. 1802: 9 Sing Széles féle dufla flánel 7 Rf 12 xr [Déva; Ks 120. III. 8].

dupla-fonal fonalfajta; un sortiment de fir; Dubleegarn. 1687 k.: Egy vég Dufla négyes fonaltól f — //04 1/2 [MvRK Vect. 14].

dupla-fosztán kelmefajta; un sortiment de stofă; Dubleefustian. 1620: Egy vegh Dupla Hernácztul f — /40. Egy vegh Dupla Fosztantul f — /25. Egy vegh közep Fosztantul f — /15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 8]. 1687 k.: Egy vég Dufla Hernácztul f — //60. Egy vég Dufla Kanovácztul f — //60. Egy vég Dufla fosztántól f — //37 1/2. Egy vegh Koz Fosztántól f — //22 1/2 [MvRK Vect. 3]. 1688: Egy vég Dufla Hernácztul f — //60. Egy vég Dufla Kanovácztul f — //60. Egy vég Dufla fosztántól f — //37 1/2. Egy vegh Koz fosztántól f — //22 1/2 [BfR Vect.].

dupla-gyalu kettősvasú gyalu; rindea dublă; Doppelhobel. 1845: A Fuserek szer szám Specifikátioja két Srop gyalu, két Símtó, három Duplagyalu ... harminztékét vésű [Kv; AsztCLev.]. A jel-re nézve l. Freskay 438.

dupla-gyöngy ? kétsoros gyöngy; perlă dublă; Doppelperle. 1666: Apro dupla gyöngi [Uti].

dupla-hálósapka hálósapkafajta; un fel de scufie de noapte; Art Schlafmütze. 1806: 1 dufla halo Sapka 1—[Déva; Ks 119b].

dupla-hernác kelmefajta; un sortiment de stofă; Art Stoff. 1620: Egy Vegh Bibortul f — /20. Egy vegh Dupla Hernácztul f — /40. Egy vegh Dupla Fosztantul f — /25. Egy vegh közep Fosztantul f — /15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 8]. 1687 k.: Egy vég Dufla Hernácztul f — //60 [MvRK Vect. 3. — L. még *dupla-fosztán* al.]. 1688: Egy vég Dufla Hernácztul f — //60 | Egy vegh Bibortul f — //30. Egy vég Dufla Hernácztul f — //60 [BfR Vect. — L. még *dupla-fosztán* al.].

dupla-kalap kalapfajta; un fel de pălărie; Art Hut. 1760: (Az) Asz(szon) y eo Nsg(ána)k adott volna ... edgy dufla kalapot [Dob.; SLt XXXV. 13 vk].

duplakamuka-dolmány finom damaszt-dolmány; dolman din damasc fin; feiner Mantel aus Dubleedamast. 1732: Karmasin Szin dufla kamuka Dolomány, aranyos Sinorral gombokkal, 22. ezüst arannyos kapocsal [Kv; Ks 7 Kornis Zsigmond lelt.].

dupla-kanavász len- v. pamutszöttesfajta; un sortiment de canava; Dubleekanvas. 1677: Folthi Pannus szamara ... vettem 3 singh kar-

masin szin habos dufla kanavaczt, singit 7tedfel forinton mely teszen flo: 19 de 50 valnak 1 singh veres barsont flo: 4 [Beszt.; Törzs]. 1688: Egy vég Dufla Hernácztul f — //60. Egy vég Dufla Kanovácztul f — //60. Egy vég Dufla fosztántól f — //37 1/2 [BfR Vect.].

Szk: ~ szoknya. 1674: Vagyon egy karmasin szin Dufla arany virágu kanavác, szaknya, melyet az Apám vit volt Jegyben az Mostoha anyám után [Beszt.; Wass 72/8].

dupla-keszkenő keszkenőfajta; un fel de basma; Dublee-(kopf)tuch. XVIII. sz. eleje: Vettem egj pár teli kesztyűt márjás 4... Egj tarka dufla keszkenyöt flor 1 [Kutyíva AF; Törzs].

dupla-klím (török) szőnyegfajta; un sortiment de chilim, covor mare turcesc; Dubleekelim. 1715 u./1770 k.: Á Prédikáló szekre egy dufla Kilimet adott N. Szabó György Ur(am) [SzConscr.].

dupla-kockájú kettős kockájú; cu pătrățele duble; doppelkariert. 1837: Dufla kotzkájú abrosznak valo 34 sing [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 8].

dupla-korsó (? finom) korsófajta; un fel de ulcior (fin); Art (feiner) Krug. 1762: Korsokat láttam hogy az Ládáb(an) rejteketett (!) igen szépeket hármat ... azt is monda, ezek nem olyan korsok mint a' mellyeket itt arula(na)k, hanem dufla korsok [Oltsem Hsz; Mk RN. IX. 109].

dupla-kötés kettős kötés; impletitură dublă; Doppelstrickerei. 1692: gyenge patyolat elő kötő, igen szép dufla bécsi széles kötéssel és körüllette valo csipkével készítve [Bilak BN; JHbK L. 36].

dupla-matéria kelmefajta; un sortiment de stofă; Dubleestoff. 1759: Hat sing tarka sáhos dufla materiát [Nsz; TSb 7]. 1798: Egy sütét gránát szin szoknya dufla materia 2,00 [Kv; Pk 6].

Szk: ~ bunda. 1798: Dufla materia megyszin bundájais volt [Dés; DLt] * ~ szoknya. 1798/1821: Egy fekete dufla materia szoknya [Kv; Pk 5].

duplán 1. kettősen; dublu; doppelt. 1849: (A) nagy Torony ... fedele ... ujjanan veress színre festett 'sendellyekkel duflán fedve [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

2. kétszeresen; indoit, de două ori; zweifach. 1851 Miklos kiis eszi ám duflán a' portioját [Kv; Pk 7].

3. derekasan; cum se cade, bine; brav, tüchtig. 1835: A' jo tanulokat egy egy esztendő Söldővel meg jutalmaztatta; sőt akik duflán tudtak, azoknak egyszerre kettőtis adott [Zsibó Sz; Wlt].

dupla-óntál vastag óntál; blid gros de cositor; Doppel-Zinnschüssel. 1761: Az Vjj Dufla on Tálók [Kv; Pk 6].

dupla-pálinka ? kétszer főzött pálinka; rachiu dublu distilat; Doppel-Branntwein. 1818 Dupla Pálinka 3 1/2 kupa [Déva; Ks 103]. 1819: Inventarium szerint Simpla Palinka 3207 v(eder) 6 k(upa) Dupla Palinka 994 v(eder) 2 k(upa) [uo.; Ks 104]. 1820: 'A serfőzőnének Puntsnak 3. kupa dupla Pálinkát a 64 xr [uo.; Ks 105]. 1823: Pénzért el adatott ó dupla Pálinka 1 f. 6 xr ... Adatott 2 kupa dupla Pálinka 2 f. 12 xr [uo.; Ks 106. 132].

dupla-pántlika (? kétszeres szélességű) szalag-fajta; panglică de lătime dublă; Doppelband. 1744 6 singy dufla Panticat .. Fl. hg: 1 den: 20 [Ks 73. 55 Kornis Antal kezével]. 1766 Egy Zöld nyomtatott viragos szőr materiából rosás dufla Sarga pántlikából készített Superlát [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. 1768 Széjes dufla plantlika (!) [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIb]. Az 1766-beli adalékból valamelyes valószínűséggel a *dupla-superlát* címszó is kikövetkeztethető [Szilágyi N. Sándor jegyz.].

dupla-parket kelmefajta; un fel de barchet; Dubleebarchent. 1811 4 sing dufla parket [Mv; DE 3].

duplás 1. kettős; dublu; doppelt. 1679: Az Kertnek ... Ajtaja ... Egyik széles ramas deszkával duplason bellet, Sarka alol vas karikás csapos, fellyül foglaló pantos Masik keskenyeb ajtajais duplas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 9]. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Szegelet Bátya ... also Contignatio felett levő Kő ház ... Ezen házbul nyíló Arnyék szék külső oldala deszkas kamrajanak ajtaja duplās vas sarkas hevederes [Ország Háza ... Első részének Külső Ajtaja duplas, vas Sarkas hevederes, retezes, retezejes Lakatos | Felső pincze ... Ajtaja duplas [Vh; VhU 502-3, 512, 530]. 1774: Császári és Királyi Tallérok duplások* [Szászkerked K; LLt Fasc. 110. — *A jel-re l. *dupla-arany* al. a jegyzetet]. 1824: vagyon egy Szalma fedelű Pintze, ... két Ajtoja vagyon, az nyári rotéllýos a téli pedig duplās fenyő fabol valo [Mezőbodon TA; Ks 89].

Szk: ~ *ajtó*. 1679 Ezen kapu mellett, egi fele nyíló fenjő deszka duplās ajtó No. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt.]. 1796 Kettős, vagy duplās ajtó edgyik ó fa zárral [Déva; Ks 76. IX. 26]. 1838 Inventariuma A K Monostori Szitáló, és Lisztelő edgyüt nyóltz kerekű malmok . A Szitáló malomba az udvarol bé nyílik egy két felé nyíló duplās fa szegekkel vert jo ajtó [KmUlev. 2] * ~ *arany*. 1784 Adtam ... 11 duplās aranyt és egy körmezt [Kv; Pk 2]. 1790: Suffrendor 1 Fel Suffrendor 1 Duplās arany 1 Simpla arany 1 [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24c] * ~ *császárarany*. 1774: Körmeztzi Duplās Arany Tizenkettő ... Duplās Tsászár Arany Nyóltz [Nagyida K; Told. 26]. 1781 Duplās Császár Aranya. Egyes Császár Aranya [MNY XXXVIII, 57] * ~ *csillag*. 1643/ XVIII. sz. köz.: Egy Gyöngy szín Selyem kesz-

kenő, a' szélei veres és Zöld Stráfokkal, és ugyan a' négy Szegeletin Veres Selyem virágokkal ki varva: A közepin arany Szkofiummal ki varrott duplās tsillag, a' szélei is, abb(a) szegve [A.ilosva SzD; SzConscr.] * ~ *csőjű flinta*. 1793: egy duplās csőjű s szerszámu flinta egy 4 csőjű flinta egy duplās csőű rezes agyu flinta [TL. Conscr.] * ~ *fenyőajtó*. 1744 duplās fenyő Ajtaja [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *fenyődeszka-ajtó*. 1821 A Szarvas Marhák pajtája ... duplās fenyő deszka ajtoja [Koronka MT; Told.] * ~ *fundus* kettős telek. 1803: A' Temploznak, és Párochiának duplās Fundussa [Szentháromság MT; EHA] * ~ *király-arany*. 1774: Király Aranya Duplas Király Arany [Szászkerked K; LLt Fasc. 110] * ~ *lisimachus-arany* kettős pogányarany. 1625 Istua(n) deak Ur(am) Al-masy Benczeő Georgy deak Uramnak nemes embernek, eőt duplas lysimachus araniakot vetue(n) három három forintba(n) Zallogba(n) [UstT 130c] * ~ *patyolat-tászlí* kettős patyolatkezelő. 1788: Egy pár duplās sujtásos virágos szál vonásos patyolat Tászlí, két gallér, Ing váll, patyolat kötő [Mv; TSb 47. — A külön szk-ként való felvétel indoklására l. a *duplās tászlí* szk-t] * ~ *rózsásharkkötő*. 1788: Egy pár duplās rosás karkötő fekete pántlikából, kereszt pántlikájával együtt [Mv; TSb 47] * ~ *tászlí* kettős kezelő. 1758: Egy pár aranyos fátyol tászlí Egy pár ezüstös fátyol tászlí Egy pár igen szép Neiderlandi kötessel duplās tászlí. Egy pár szép virágos duplās tászlí [Nsz; TSb 21] * ~ *szuverin-arany*. 1765 Duplās Sverim (!) arany 98 . Fl. h. 1455 den 30 [Kv; Herepei, Adattár III, 584] * ~ *üvegű ablak*. 1820 k.: egy más nagyobb ebédli szoba, az uttzára nyílló két duplās üvegű ablakai-val, egy harmadik ablaka az Udvar felől két részében éveg, harmadik része pedig aloírol Fa Táblájú, kívülről vas Rostélyos [Dés; RLt] * ~ *varrott tászlí*. 1755: adot Volt . Gáborfi Anna Néném Aszszony .. Melg(os) Groffne Kornis Ferenczne Geréb Susánna Hugom Aszszony-nak Holmi portékákat Atyafiságból hogy ha Lehet el adatassa Ugy mint egy Varrat Kantust egy Varrat Szoknyat egy Pár Duplās Varrat Tászlit egy Tokban Smaragdós Gyémántos Nyak Szorítot [Betlenfura U; Ks 91] * ~ *zsallugáler*. 1839 Az Ablakra az Uttza felől Duflás Salugáterekeket [HSzj zsallugáler al.].

2. kétszeres; dublu, indoit; zweifach. 1752 kétt okrótt el vétetvén, majd dúplās az büntetés [Nsz; Ks 91].

Szk: ~ *fizetés*. 1788: a duplās fizetést meg teszi a Groff [Solymos*]; BFN Kátai Mihály lev. — *? Mezősolymos K] * ~ *prebenda* kétszeres természetbeli járandóság. 1735: (A pecérnek) duplas praebendaja járt [Szentbenedek SzD; Ks 70. 51 szám.] * ~ *vámvétel*. 1722: A Malmokb(an) valo őrlősnak (!) is modgya és duplās vám vétel obszerváltassék [Ks 83 gub. — *Tollvétség lehet őrlésnek h.].

3. kétszárnyú; cu două aripi; zweiflügelig. 1679: Udvar Kapuja ... Ezen kapu mint hogi

romladozott renovalni kellene duplás kapuval [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt.].

4. kétrét; in două rinduri; doppelt, zweischichtig. 1679 Külső Kamora Ajtaja duplas deszka vas sarkas, hevederes plehes kólcso [uo.; i.h. 58].

5. ~ porcelánszerviz '?' 1793: Duplás kek viragos Portzellán Service [TL. Conscr.].

duplász 1. kettősen; dublu, de două ori; doppelt. 1651 czinaltam ... egy ablak ramat duplason [Kv; AsztCjk 57b]. 1679: Az Kertnek . Ajtaja Egykik széles ramas deszkával duplason bellet, ... Masik keskenyeb ajtajais duplas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 9].

2. kétszeresen; indoit, dublu; zweifach, doppelt. 1723 duplason meg adnam az arat [Darlac KK; Ap. 1 Apor Zsuzsánna anyjához]. 1737 vallyon tsak nekem hoznake donumott, nem másnak talám duplason viszik [Szentiván Hsz; Ap. 4 Henter János Apor Péterhez]. 1746 minden becsulletes Szemely hat hat penzt maga Szemeljeben be hozni elne mullassa hogy ha pedig az utolso Che napig be nem hozza duplason tartozik [Kv; KCjk 10b]. 1795 az elébbeni igen magassonn fel emelt s el szaggattatott Gátot újra a régi Magasságához képest szándékoznak Nsgtok meg köttetni, melyből ismét tsak a következnék, s azis következik hogy minden elébbeni károsítottások meg ujítottnak, meg pedig duplason [Ádamos KK; JHb XIX/48]. 1801: tsekély munkájának duplázson meg kívánta volna az Bérit [Kv; AsztCLev.].

3. nagyon, alaposan; foarte; sehr. 1767 láttam meg kedvetlenedését Todornak hogy Andre duppláson meg teremtetttézte [Majos MT; Told. 26/5].

duplaselyem selyemfajta; un fel de mătase; Dubleeseide. Szk: ~ *keszkenő*. 1738 Egy fél dufla selyem keszkenő [LLt Fasc. 152]. 1782 Dufla gránátszin selyem keszkenő [LLt. — L. még *dupla-keszkenő* al.] * ~ *maléria*. 1755 Az édes Feleségem számára ... duffla Sellyem materiára f Rh. 150.,30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 34b. — L. még *dupla-maléria*, *duplamaléria-bunda*, *duplamaléria-szoknya* al.] * ~ *paplan*. 1848: dufla selyem paplan meggy szin [KLev. 17] * ~ *ruha* finom női selyemkötös. 1746: Néhai Damo Mária Aszszony ... conferalt az Ekklesianak Imo Egy kökörtészin Szin dufla selyem ruhát, mely(ne)k szélin fejér viragok vagy-(na)k [Lisznyó Hsz; SVjk]. 1752: Tiszt. Fosztó Miklós Ur(am) már meg-bóldogult Sofia leánya hagyott az Ekl(esi) számára egy két szinű dufla Selyem ruhát, melyre a' maga neveis reá vagyon írva [Illyefva Hsz; i.h.] * ~ *szoknya*. 1768 Egy Fejér virágas dufla új Sejem Szaknya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109].

Az ide sorolt szk-at valamelyes valószínűséggel lehet *dupla selyemkeszkenő*, ~ *selyemmaléria*, ~ *selyempaplan* és ~ *selyemruha* szk-nak is felfogni [Szilágyi N. Sándor jegyz.]. Ez esetben ezek természetesen a *dupla* címszó alá tartoznának.

duplász-forma kettős; in formă dublă, in aparență două; doppelstümmig. 1745: A le irt Fúzfán alol ... kezdődővén a Sziget forma helyi, melyet egy viz mosta árok egy darabig két felé hasított; Ezen duplas forma Szigetnek a Szamos felől való részét itiltük az előbben fel mért nagy láb nap kelet felől való részéhez [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5].

dupla-sróf ? kettős csavar; şurub dublu; Doppelschraube. 1829: Egy ujj Rafót tsinaltam Dúfla srófra fel is húsztam [Mv; LLt].

dupla-süveg fővegfajta; un fel de căciulă; Doppelhaube. 1630 Wáradj Miklos. Hozot Beczbeől ... 300. Dupla swueget tt f 3. d — [Kv; Szám. 18b/IV. 85]. 1632 Beczybeől az minemw marhakat Cziepregi Mihaly hozott ... 2 vegh kender Barsontt. Fel veg köz Barsontt. 4 vegh Barsony premet. 3 vegh veres vaznott ... 225 Dupla swueget [Kv; KvLt II/69 VectTr]. 1669 Fekete dufla Sivegh No 149. Aláb valo Sivegh No 118 [Fog.; UtI]. 1682: Fekete dufla Süveg nő 45 [A. porumbák F; UtI].

dupla-szoknya szoknyafajta; un fel de fustă; Art (Dublee)rock. 1736: kék Selyem kamuka dufla szoknyát, mellyen széles arany kötés volt ... Testvér Ötsémre Concredáltam volt [Dés; Jk].

Lehetséges, hogy jelző-sorrendcsere miatt a *dufla* jelző a selyemre vonatkozik. L. előbb a *duplaselyem*-előtagú szk-okat.

dupla-szőnyeg szőnyegfajta; un fel de covor; Art (Doppel)-Teppich. 1683 Wagon dufla Szőnyegh az Praedikallo szeken [Szilágycseh; SzVjk 129]. 1683 k. Dupla szőnyegh az Predikallo szeken [Desháza Sz; i.h. 136]. 1699 Duffla Viragos portai szőnyeg viseltes Nro. 1 [O. csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. 1712: egy dufla szőnyeg Diosiné Asz(szonyom) adta [Nagyfalu Sz; SzVjk 52]. 1713/1770 k.: Az öreg Orbánné adott egy dufla szőnyeget a Cathedrara [Sajósztránd SzD; SzConscr. 46]. 1722 k. Vagyon a Cathedran edgy Dufla Szűnyeg [Beresztelke MT; Görgjk 80]. 1723 u./1770 k.: Gróf Bethlen József Uram ... Hogy az Istennek szent Háza Isten Ditsősségére tartozó Eszközökkel jobbal fel-ékesíthetessék, Gróf Uram Ő Nga az Asztalra conferalt egy szép dufla szőnyeget [Vajdakamarás K; SzConscr.]. 1728: Egj tiszteseges abraszra valo dufla szőnyeg. Egj festekes melly a Predikallo szeken ál [Illyefva Hsz; SVjk] | Vagjon egj dufla szőnyeg. Egj uj festekes a Praedicallo szekre valo Angjalosi Ilona collatuma [Kilyén Hsz; i.h.] | Szekely szőnyeg (: Festekes:) nro 1. ... Duffla szőnyeg Miko Ferenczné Bethlen Sofi aszsz(onyom) collat(uma) nro 1 [Málnás Hsz; i.h.] | Két dufla szőnyeg ... Egj festekes kötöt himű [Sszgy; i.h.]. 1729: Egj festekes. Egj duffla szőnyeg [Kálnok Hsz; i.h.]. 1732 Veres Szin dufla Szőnyegek 6 Kilimek vadnak ujak és viseltesek 12 [Kv; Ks Kornis Zsig-

mond lelt 3.]. 1737: Egy negy szegű paraszt fenyő asztal, viseltes duffla szőnyöggel be borítva [Gorbó SzD; JHbK XXVI/13. 6]. 1744: Tarka duffla szőnyeg régi lyukatos 1 [Branyicska H; JHb 103/151].

dupla-tafota selyemkelmefajta; un sortiment de tafta; Doubletaffet. 1576: Dwpla thaffotha weres teob egy Syngnel [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9]. 1585: Egy dupla zeold taffota Zoknia f. 16 Mas Zoknia Arany zyn dupla tafota f. 16 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. 1589: Langh Zyn dupla taffota ket darabba 8. sing... f: 12/80 [Kv; i.h.]. 1591: jutot... felesgewnknek, egi egi zokniara valo dupla tafota es fel vegh hernacz, palastnak valo [Kv; TJk V/1. 93]. 1595: Czjnaltattak 8 km(e)k egez Tanaczul egy Louagh, és 2 gyalog zázlot... Az Louagh Zazlohoz hozzá Martontol hoztanak 6 sing Dúpla Taffotát... f 12 Gilgyen Imre Wramis adot Taffotát az 2. gyalog Zazlohoz. 70 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596: Egy veres egez Skarlat dolmany zeold dúpla tafota alatta, ér beochew zerint... f 33/50 [Kv; RDL I. 65]. 1599: Az harminczados vrain Stenczel Andras, es Masas Thamas veotennek volt Mihaly vaida eo Naga Zamara 13 singh fekete dupla barsont... fl 65/— 15 1/4 singh veres dupla tafotát tt fl 30/50 [Kv; Szám. 8/XV. 40]. 1615: Vagion Negy singh szederyes Taphota, es egyeb dolmanj ala valo dupla tafota ueresis melliet edgiut tuttunk... f 1 | Ket Erszennek valo Arany szin dupla taphota... f — d. 25 [Kv; RDL I. 96b]. 1625: Vrunck eo felge tafotakat paranchyolua(n) ala küldenunk vetettünk... Zeold keoz tafota... veres keoz tafotát... f. 22/13 1/3. Eoregbik wiczey Peter adot kiraly szin dupla tafotát... f 50/32 [Kv; Szám. 12/XXVII]. Az koporso boritanj vetttem Vichey peterteol, het sing dupla Tafotatt... f 35 [Kv; i.h. 16/XXX. 15]. 1629: Egy weres Scarlat mente, szederics Dupla Tafotával bellet aestimaltuk tt f. 32. d. — [Kv; RDL I. 132]. 1630: Boratj Gabor deak Marhakát vásárlot volt Beczibe... 50. Réff Dupla tafotát tt f 2 d 50 [Kv; Szám. 18b/IV. 84]. 1758: Egy veszzsós Creditor forma, igen szép matéria superlát, keskeny ezüst Rojt rajta, ágy takaró hozzá, veszzsós duffla tafotából [Nsz; TSb 21].

Szk: ~ szoknya. 1585 Egy dupla zeold taffota Zoknia f. 16 Mas Zoknia Arany zyn dupla tafota f. 16. mindenik Synoros es Barsony Allyük [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. 1611 Egy Ezwst zin dupla taffota zoknia barson premel haromzor hantot az alja: niolczos keöttes az valan bechwitek... f 19 [Kv; RDL I. 88]. 1625: egy arany szin dupla tafota Zoknya mellyen ezüst karika kapczyok vadnak es arany prem az vallan estim: f. 16 ./. — [Kv; i.h. 126]. 1629: Egy viselt Dupla tafota szoknia tt f. 5 [Kv; i.h. 132] * ~ szuperlát. 1692: Egy ágy körül valo duffla tafota superlát elegyes kötással mind körül [Bilak BN; JHbK I. 36].

dupla-terceila kelmefajta; un sortiment de material textil; Art feiner Stoff. 1683: Veres duffla aranyos Tercella arannyal Ezüstel szöve [UtI].

dupla-tokos kettős; dublu; doppel-, Doppel-. Szk: ~ ráma kettős ablakkeret. 1670: Csinaltam az haz padlassat f. 4. Csinaltam három dupla okos ramakat f 6 d 50 [Kv; AsztC]k 70a].

dupla-üveg kettős (v. ? vastag) üveg; geam dublu; Doppelglas. 1840: Egy Lámpás pléhből az ajtóján kerek duffla üveg [Dés; DLt 1039].

dupla-vászon vászonfajta; un sortiment de pinză; Doubleleinwand. 1714: Dopia vaszonybul való Spaniol Karpit No 7. külömbfele Viragokkal, s figurakkal ékesített 28. — [SzB/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 57].

dupláz kétszer(esen) végez; a face dublu/ de două ori; doppeln. Szk: ~va gyalult kétszer gyalult. 1807: A haz padlasat tartya egy vékony szérű mester gerenda és ott vekony Kereszt gerenda, a padlása Fenyő Dészakból Duplazva gyalult [Dés; Bet. 6 GyUjFalvi (I) Nagy Ferencz mpr.].

dupla-zár kettős-zár; broască care se închide din ambele părți; Doppelschloß. 1714: Lada külömbfele figurakkal ékesített 12 dopia Zárral körös körül s egi kultsall meg nyittatik fl. Hung. 120. — [SzB/Fog. REkLt II. Apafi Mihály hagy. 50]. 1786: A Nagy Ház Ajtaján Duffla Zár 2 Mf [A.boldogasszonyfva U; SLt 17].

duplázott 1. kettős; dublu; verdoppelt. 1757: duplázot Párkányos... Vas Sarkokon forduló Ajtó | a Kő Pad duplázott Cserefa oszlopokon álló [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

2. kétrét-; dublat; Doppel-, verdoppelt. 1807: A haz padimentomozassa fél viseltes, a padlása ál Mester gerendán ket kereszt gerendákon hornyolt Sima Duplázot fenyő Deszkakkal padolva [Dés; Bet. 6 GyUjFalvi (I) Nagy Ferencz mpr.].

dupláztatik 1. (meg)kétszerezetetik; a se dubla/ îndoi; verdoppelt werden. 1811: Azon várokozásért pedig minden véka után tartoznak a' Débitorok 2. két szekér ganéjt ki vecturázni a MKöblösi Hatásra ahova fog kívántatni. Hogy ha pedig ki ki maga ki szabott summája 1/3. ad részét annuatim a' 3. esztendő ki telése alatt bé nem fizetnek (így!) az usura azonnal minden esztendőkre duplázassék a' bé fizetés ideje pedig mindenkor mához esztendőre essék [M. köblös SzD; RLt].

2. ? kétszeresére kipótoltatik; a se completa la dublu; doppel ergänzt werden. 1724: (A föld) felső fele szegletes levén dupláztatot, jutot az Pap retiig [Türe K; Told. 21].

duplet drágakőutánezat; imitație de piatră prețioasă; Edelsteinimitation. 1588: Vagyon egy

Bokor Eoregh berteos Aranyas kapoch dupletok benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. 1622: Az Eötvös Mwürbeöl... Valami roz dupletok nio(m)-nak harmadfél nehezeket, valorat ennek ne(m) irtük mert igen rozszak [Kv; RDL I. 119]. 1630: valami Elegi belegi kwleomb, kwleomb, fele könek, vgi mint feyr teorkesek, Dupletok, Almadinok [Kv; i.h. 147]. 1637/1639: Egi szoknyara valo geongeos bokor kapoczj, az teteiben kek duplet, az nyestet agab(an) amatist nyom p. 30. --- f. 17 d. — Egi más viragos szoknyara valo Kapoczj geongeos türkeses, az nyestet agab(an) kek duplet Nyo(m) p. 22 f. 15 d. 50 | 1. Szoknyara valo bokor kapoczj, gyöngyeos Türkeses, az teteiben kek es veres dupletok uadnak nyo(m) p. 30. f. 26. 1 más Szoknyara valo bokor kapoczj gyeongeos Türkeses, az teteiben Crisolitus, nyom p. 30. --- f. 17 d. — 1. mas szoknyara ualo bokor kapoczj, gyeongeos dupletos nyom p. 22. --- aestim(altuk) f 10 d — [Kv; i.h. 111]. 1652: Ezüst aranyas Daru toll tok, kis tüker, ket Gyöngy s egy Duplet benne [Nsz; IB X. 2 Bethlen: István lelt.]. 1652/1655 Egy szű forma rubintos györű gjemant az közepin fl. 30. Egy harom rubintos gjörű fl. 36. Egy nagy rubintos es egy gjemant az közepin györű fl. 14. Két Smaragdus györű egygyik szűves, másik rosa fl. 45. Egy öregh Türkeses györű fl. 17. 2 györű egygyik gjemant, az masikb(an) csak duplet adom fl. 20 [Kv; CartTr II. 875 Csepreghü T. Mihály lelt.]. 1749: Adának... Egy homlok Pártát tizen ött Remekből áll (l) Duplétal rakva ficsegojeis van jofele Gyöngyel egybe Füzeve | Egy ezüst duplétal meg rakott tarka zománczos nagy reszkető tö [Koronka MT; Told. 12/2. 4].

dupletos drágakőutánzás; cu imitatie de piatră prețioasă; mit Edelsteinimitation. 1611 vagio(n) egi oh, Zokniara valo kapoch dupletos melj niom m — p 12 1/2 f 4 d. | Egi bokor zokniara valo kapocz dupletos gieongieos... f 4 d. — | Egy altal teordeleses palastra valo kapocz, Twrkeses gieongieos dupletos mind az alja, mind az oldala, az nesseset agba(n) uagjo(n) egi niolez zegeő granat --- f 22 d. [Kv; RDL I. 88]. 1615: Ket Bokor szoknyara valo kapocz dupletos, geongiös, az eggik Uy, az masik viselt [Kv; i.h. 96b]. 1627: Egy kek Dupletos pragay giwrw aestimalt: tt. f. 5 d. — ... Ket Kék keouw pragay Giwrw aestimalt: tt. f. 8 d. — Jtem, Egy vgian ollian veres keouw tt f. 5 d. — ... Ket pragay Giwrw ver felire (l) meczet Kek Keő Egikben, masikban Egy zeold keo aestim. tt. f. 8. d. — [Kv; i.h. 132]. 1629: Egy Gyeongieos teorkeses dupletos által teordelt bertws kapoczi niom m. — p. 43 ér tt f. 28 d. 81. Ket gieongieos dupletos öntes viragos kapoczi nyom az kettoe m. — p. 24 1/2 ér tt f. 13. d 25 [Kv; i.h. 143]. 1634: Vagyon egy gyeongeos dupletos bertus kapoczi melj vagyon az leani palastyan nyom penig p: 41 aest(imaltatott) f. 27. / 47... Egy szoknyara valo kapoczj Gyeongiös dupletos nyom m: — p. 18 er f. 9 ./. — [Kv; i.h. 105]. 1637/1639:

szokniara ualo Eöregh Kapocsi, geongeos dupletos... f. 11 d. — Ittem mas szokniara valo Kapoczj, viragos, geongeos dupletos, az nyestet agab(an) nincsen keo nyo(m) p. 21 f 10 d. — | 1. Szoknyara valo bokor kapoczj, gyöngyeos Türkeses, az teteiben kek es veres dupletok uadnak nyo(m) p. 30. f. 26... 1. mas szoknyara ualo bokor kapoczj, gyeongeos dupletos nyom p 22. --- aestim(altuk) f 10 d — | Egy mereo Eö egy selyem premre szegezett, gyeongeos dupletos. nyom m. l. p. 42 -- aestimal(tuk) f 34 d — [Kv; i.h. 111]. 1677: Kis Katónak jutott egy verfelyes rubintos arany gyűrű, és más egy duppletos arany gyűrű in f. 16 // 40 [Kv; i.h. 155b]. 1768: Egy veres Dupletos, és rész szerént Rubintos Homlok pártá [Nsz; TGSz 51].

duplika jog viszontválasz; räspuns la replică; Duplik. 1787: Méltóságos Districtualis Tábla. Méltóságos Groff Mikes János Ur ő Nagysága Duplicaja sub praesentato Diei 18vi xbr(is) Anni 1787. Numeroque 1716. Hozzánk Decretáltatván arra Triplicálunk a következendőkben [Mv; BLt 6].

duplikáltatik megkétszerezetik; a se dubla/ indoi; verdoppelt werden. 1740: az elébbi dispositio szerint is alig hiszem competentiáját subministrálhatta volna maga Quártélyasának ezen meg romlott V(á)r(me)gye, annál inkább duplikáltatván az Quártély per absolutum nintsen reménség meg maradhatása felől [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

duplított ? nemesfémme bevont; suflut cu metal prețios; dubliert. 1820: egy pár duplított on tángyér [Told. 19].

duplum 1. vminek a kétszerese; dublul (unui lucrul); Doppelte, Zweifache. 1677: vón... Kercsedb(en) lako Vitező Bóti Marton... flor 40 id est negyven magyar forintakat... Oroszlányos Tallerakul kölcsen illy Conditionnal hogy... következendő aldozo napjara... megh adgya eo kegyelme... melyet ha eo kegyelme nem praesalna... tehát... akar mi nevel nevezendő bonumiból az duplumat... exequatathassa [Wass]. 1821 tartozzék a kaszáló helyett Más kaszálót adni s abban bekésségesen meg tartani a fen irt Summa Duplumájig [Asz; Borb. I].

Szk: ~dual kíván kétszeresen kíván. 1652: miuel kerettem az fen megh irt adossagokat az Jtől s megh nem adta, tehát az nagi hatalmon vagyo)n erette, az megh irt adossagomat... Duplumauul keuanom az Törüenyből adjudicaltatni si Juris [Asz; i.h.] * ~mal megfizet kétszeresen visszafizet. 1717: En Brassaj Szent János uczában lako Hinto csináló András alkut-tam meg Tek(intetes) Nemzetes Uzonj Béli Kelemen urammal hogy készitek ő Kglnek egy fél hintott tizenkilencz forintért... Ezen munkát penig Karácsonra tartozzam el készíteni mellyet ha el nem készitenék Duplummal tartoz-

zam ő Kgl(mene)k az alkalmat meg fizetnj* [BLt 1. — *Aláírás és pecsét nélkül]. 1780: Várj meg tsak mert el tartotta Kováts Péter kilentz Márjásomot, de tudgja meg azt hogj én nem kérem soha de még is meg fizeti dufflummal keservesen | meg fizet néki ... Dufflommal keservesen [Kőris-patak U; Pf] * ~on marad kétszeres összeget fizet. 1694 Jobbagjimat ... ha enneke(m) ő kglme vissza ne(m) bocsatana le teve(n) a penzt, maga ő kglme kötese szerint duplumon maradgjon, minden per es patvar nélkül [JHb XXIV/18 Szalontai Tholdi Jstvan kezével] * ~ot exekválhat vminek a kétszeresét hajthatja be. 1674 ha hol penigh az Terminalt napra kiki az maga adaiat Kenderesi Sándor vr(am) kezébe bé ne(m) szolgáltatná, Kenderesi Sándor vr(am) . duplumot exequálhasso(n) [O.zsuk/Kv; SLt D. 18. — L. még a köv. szk-ot] * ~ot exekválthat vminek a kétszeresét hajthatja be. 1652/1655 Én Csepregi Mihály ezeket a fellyül irt zalagimat adtam Ozdi Thamás Uramnak előtt száz forint summáb(an), így hogy háromszor fizessem meg .. Ha pedig akkorra megh nem adnám, vagy megh adni nem akarnám, exclusis omnib(us) jur(idicis) remedy duplumot exequálthasson rajtam [Kv; CartTr II. 875—6]. 1653 Leonek pedig illjen módon kezessek teorueninek szakattáigh, hogj .. Ambrus Judith Aszonit Ha eleo nem alitnák teoruenjre, uagj elé nem alithatnák eo kglmek Director Uraimek, az megh neuzet ket száz forintért, Duplumot id est Negy Szaz Magiarj forintot exequálhassanak es exequálthassanak [Kv; i.h. 1013—4 Petrus Werner kezével]. 1691: evictiot válolván magokra hogj azo(n) szánto földekben senkitül ő kglme(ne)k semmi akadályoztatása nem lészen; hogj ha peniglen valakitül valami háborgatassa, vagy akadályoztatása talána lenni, tehát ő kglme Sztojka Bukor és Toma Kornya al(ia)s Simon Relictaja(n) minden imide s amoda valo versengés nélkül két pénzzel duplumot exequálhasson, exequálthasson rajtok [Fog.; Szád.].

2. Jelzői haszn-ban: ~ *harmincad* kétszeres harmincad/(határ)vám; tricesimā/vamā de frontierā dublā; Doppel-Dreißigstzoll. 1613: ennek útanna valahol effele contūmax Embereket erthet, az kik fraudulenter az mi leüelünk nélkül titkon és nyilua(n) . akar mi nemü rendbeli Tilalmas, auagy szabados marhakkalis az mi hunyadj harminczadunkat el szökik Dúplom harminczadot vehessen raita [Kv; PLPr 35].

durál 1. (el) tart; a dura; dauern. 1614: ez Ieouendeo Malusnak elseo napien Colosuarat terminus celebratassek, melj egj holnapig durallion, holot ante omnes causas az Bathori Fejedelem ideieben teoruenitenwl elueot Iozagoknak causaia assummaltassek [Ks 87 ogy-i végzés]. 1657—1658: ment reájok* néhány fő emberekkel Vizkeleti nevü úremler Ez Vizkeletit negyed magával az fejedelemhez vüm .., az kit Fogarásban tartanak fogva, míg az hadakozás durála [KeményÖnél. 148, 383. — *A palatinusra és

kíséretére]. 1671 ha megis sokára durál az iga rajtok, félő az országh és Ngd kárával [KJ]. 1729: A Posoni Diaeta még durál, mikor is bomlik el nem hallatik [Görgénysztimre MT; Told. 4]. 1736 Bálintit Uram csak rosszszül vagyon s nem is hiszem, hogy a mig a most be allando Gubernium Confluxussa fog durálni, hogy a Guberniumb(an) comparealhasson erőtlensége miá [Nsz; Ap. 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez]. 1740: Itt esső elsőben, de az utan kedvetlen havazások dér fagy következék, es ma is durál [Ikaftva Hsz; Ap. 4 Dombi János Apor Péterhez]. 1749: Ugy hallatik hogy 19 Punctumokból allo Resolutiok jöttek volna le az Diaetara ... olyan velekedesis van, hogy az Diaeta addig duralna, mig az Deputatusok Becset meg járnák [Kilyén Hsz; Ap. 1 Székely Elek lev.]. 1756: Ezen korszomák folyása a lma January kezdődven, durál Szent Mihály napjáig [Déva; Ks 101].

2. kitart; a rezista, a se fine tare; aushalten. 1738 Statiotis a' változo Praesidiumnak a' Székből rendellyen és Beretzk várossal ettől immunisnak tartsa, had durállyan az a' szegény Város az ő Felsége szolgáltyára továbbra [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez].

3. fennáll; a exista; bestehen. 1748/1822: ha tsináltatott Néhai Sombori Sándor Uram ujj Malmot mind addig eo kegymének és Posteritassinak Fructificalt mig duralt most pedig nints a' Malom [Nagyzsombor K; Kp II. 119].

4. érvényben marad; a rămine in vigoare; gültig bleiben. 1743 Ezen Conuentio intra unius Circulum durallyon az után az időhöz és alkalmatossághoz képpes ab utring(ue) a dolgokot viszont modificalhattuk [F. lapugy H; Ks 62/11]. 1748 az Idegenek mézet hozván bé poltránként és kupával itt a' Városon* a' szabad sokadalmokon kívül ne distrahalthassák, hanem ha bé hozzák darabjában adhassák el ... Ezen Determináció pedig durál az következő Sz: János napig [BSz; JHb LXVII/3. 199. — *Désen].

durálható 1. maradandó, tartós; durabil; dauerhaft. 1737 Az fen Specificalt közönséges határak(na)k három egyenlő részekre kótel, vagj rudszám szerint ki mérésekre, láttzo es durallhatometakkal valo ki határozásokra facultályuk és Authorályuk Lukács János, Mora Jsák, Gyórfi Bénéámin és Farkas Balint vraimekat [H; BK sub nro 177].

2. hasznavehető; utilizabil; brauchbar. 1783 Az ... épületnek háta megett 's két végeiben situallatott hoszsan a' Veteményes kert .. még egy kevés ideig durálható támaszos és Lészás Sövény kertel rekesztetett-el [Mocs K; JHbK XXXI/1. 7].

duráló tartó, terjedő; care durează, care ține; dauernd. 1768 eo Ngok(na)k két Antiqua Sessiojok után circiter nyolcz vagy kilencz Napokig duráló korszomabéli jus obtingál [O. kocsárd. KK; Ks 74/55].

durált tartott; care a durat; anhaltend. 1740 Ezen az egész őszon Sz. Mihály Naptól fogva durált Szakadatlan esőzés miatt mind a bé takarított gabona Széna majd in tertialitate el romlott [M. köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 11].

duráncal barack franciabarack (őszibarackfajta); specie de piersici; Härtling, Duranze. 1785: 14 Aug: Hozanak vrúnknak waraddol Pal deak 150. dienniet 2 tonna daranczay Barazkot es egy Lada Naranczot witte Tordaig Mastos (?) Balint 6 Lowa(n) f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. 1768: el küldöttem egy Abrudi Kosár(an) durantzai baratzkot egy atalogotska igen szép pergament körtvélt [AF; TLMiss.].

dureás 1. dacoskodó; indárátnic; trotzend. 1847 Bfiri. mostanság erősen önkényes, durzás lett, nyelvelt, mint a' legutolso kofa, órákig [Kv; Pk 7].

2. sértődötten dacos; imbufnat, bosumflat; gekränk, trotzig. 1853 Kriskát... láttam hogy oly kéntelen dolgozik s oly durzás [Kv; Pk 6].

durgált sodort; rásucit; gezwirnt. 1770: festett durgált fekete fonal. Szürke durgált gyapju fonal 5 1/2 [HSz] *durgál* al.].

A jel-re nézve vö. *drugál* 'a szösz fonásakor használt vastag-nyelű' orsóra tekeri a (szösz)szálat' [M.valkó K; Nagy Jenő: DolgD 1. 67].

durumb kb. (kovácsolt)vas; fier (forjat); Schmiedeeisen. 1780 ha valamely Gazda^a a' kohoban és Verőkben mivelőknek többet, vagy fizetése mellett discretiot, durumbat, fenék vasat rendelve, vagy adna, elsőben flor. 3. másodsor flor 6 büntettség, harmadszor vagy többszöris ezt tseledkedni comperiáltatván, toties quoties flor. 12 az illyeneken irremissibiliter a Bírák által desumáltassanak (így!) [Torockó; TLev. 9a. — *Ti. kohó- és verő-tulajdonos].

Munkájának a torockói vashányászatról készített szójegyzékében Jankó János a címszót így értelmezi: 'a vashól a csengelés után levágott darab'. Mivel Jankónak *csengelés* címszáva nincs, de *csengelőfogó* címszó al. a *csengel* jel-eként a ném. *sängen* igét 'kovácsol' jel-nek mondja (ilyen jel-e a *sängen* igének a MNSz-ban nincs!), csak némi fenntartással értelmezhető a címszó [L. erre: Jankó, Torda 199].

durva 1. aspru; grob. 1588 Ket durwa lepedeó [Kv; KvLt Vegyes I/2. 23]. 1627: Egy vekoni len szál lepedeó tt f 1 d. — Más Duruáb lepedeó tt f. — d. 65. Jtem, Annal iobbad lepedeó tt f. — d. 85 [Kv; RDL I. 132]. 1629: Egy Durua lepedeó tt f. — d. 40 | Vagion 10 singh Durua kék bagazia meli teszen tt f 1 d. — [Kv; i.h. 132, 146]. 1688 Vastag dúrva vaszon U11. 3140// = [A.porumbák F; UtI] | Egy Végh Durva Bogoziától f — // 04 1/2 [BfR Vect.]. 1744 egj türek Durva régi veres poszto [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] | Egy végh Aranyas vegü patyalattul f — // 25 Egy vegh Aranyas kőz patyalattul f — // 18 1/2 Egy vegh kőz Gyapot

Patyalattul f — // 18 Egy vegh középféle patyalattól f — // 24. Egy végh Negyes Patyalattul f — // 04 1/2 Egy vegh szále (?) Patyalattul f — // 04 1/2 Egy vegh kármán Patyalattul f — // 15 Egy vegh Durva Potyalattul f — // 07 1/2 [BfR Vect.]. 1779: egy néhány durva vászonyból készült Zatskók [CsS]. 1796: Egy közönséges vékony Abrosz, és hozzá való tizenkét asztal keszkenő Egy durvább Abrosz, es ehez hasonló őt asztal keszkenő [Vajdasztiván MT; TSb 43]. 1825 6 Sing Durva bagaszija [Dés; DLt 322] | Durva tángyér tőllő Ujj .. Durva tángyér tőllő régi [Szentdemeter U; Told. 41].

2. goromba, kíméletlen; brutal, dur; grob, roh. 1797: egy kezében lévő darab fával agyba főbe annyira kezdett ütni verni, hogy szinte meg őlt, az Isten őrizzen is mindenkit olyan durva pogány embertől a' ki ok nélkült úgy bánik az emberrel [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

durvábbaeska puftin mai aspru; ein wenig gröber. 1821 Egy kisség durvábbaeska ujj Kender Lepedők [Backamadaras MT; CsS]. 1844 14. Keszkenő az durvábbaeska-ból is hasanlo képpen azau szerint van [Kv; IB. Konetzni Ignácz takácsmester kezével].

durváeska egy kissé goromba; cam grosolan; ein wenig grob. 1802: Déák Mihály, származása Kolosvári durváeska beszédű [DLt nyomt. kl].

durván gorombán; brutal, grosolan; grob, roh. 1761 Mind közönségesen tapasztaljuk hogy a Mgs Fő Ispány Vr a ki magat jól applicálja aval durvan nem banik [Harangláb KK; Ks LII. 20 Jos. Szarka de Kövesd (44) ns vall.]. 1782 Te-kintetes Praefectus Uram Sakó Mihályt nem gazolta nem fenyegette sőt Sako Mihály szollott és beszéllett Praefectus Uramnak illetlenül durván és vakmerő keppen [Torockósztyörgy TA; Thor. XX/2 Vonya Gergely tt vall.].

dús gazdag; bogat; reich. 1837: ezen vidék' dús birtokosa [Bornemisza József .. dúsabb létire... példás keresztyén tudá lenni [Hodor, Doboka 554]. 1855 Jelen hanyatló évünk a történetnek annyira dús tömegével lebegett át fölöttünk, hogy azokra hidegvérrel visszapiantan-tani szinte lehetetlen Kellemdus álmainkban szabadság viritó képei lebegtek körül [ÚjFE 239].

Az olasz eredetű (és az olasz ejtésben ss-re végződő) szó elsőleges alakja a magyarban is *dúsz* lehetett, de a végmással-hangzó fonetikai okokból zongétlenülült [Etsz; TESz]. Az itt adott harmadik kijegyzésben is feltűnően késői *dúsz* írásra, ill. talán ejtésre (ennek ellentmond valamivel odébb a *kellemdus* véghangzója!) valamelyes további bizonyosággént l. az Újfal-vival egy tájról való Hodor Károlytól id. adalékokat.

dúsgazdag nagyon gazdag; foarte bogat; steinreich. 1795 Szilagyi Sandor Urat jól esmértem azt is tudom hogy feles Joszága léven, dus gazdag ember volt [Folyfva MT; Told. 23].

dúskázhatik dúskálhat; a se putea îmbuiba; schwelgen können. 1763: úgy tanáltuk a pincét hogj ha a lelkem Ria vit volna eleget dúskaaszhattam volna de semiben sem dúskaasztom az egj sujos betegsegen kivül [Kóród KK; Ks LII. 18 Szarka József tt kezével].

dúskázik dúskál; a se îmbuiba; schwelgen. 1763: úgy tanáltuk a pincét hogj ha a lelkem Ria vit volna eleget dúskaaszhattam volna de semiben sem dúskaasztom az egj sujos betegsegen kivül [Kóród KK; Ks LII. 18 Szarka József tt kezével].

dúskázó lábaspohár ? áldomás-pohár/bílikom; pocai/pahar folosit pentru a bea aldămaș; Kauf-trunkbecher, Willkommbecher. 1736: Lapos kis pohár 1. Dúskázó Lábos pohár 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 157].

dusmán ellenség; दुश्मान; Feind. 1656: Irja Stefan vajda ő nagysága az dusmánya dolgát istenre hagyja [RákDiplÓ 443 Balogh Máté erdélyi kapikiha Konstantinápolyból a fej-hez].

Nyilván erdélyi magyar származású moldvai fródeák tollából ered az itt következő szöveg: 1656: róluik is ruházatunkat oda adjuk, csak menekedhessünk meg attól az dusmányunktól és jó akaróink előtt kedvet találhassuk (!) [Iasi; Veress, Doc. X, 303 Gh. Stefan vajda II. Rákóczi Györgyhöz]. — Thököly Imrétől meg ez a kijegyzés idézhető: 1693: ezen portán nekem eleitül fogva jó akaróim s gonosz akaróim is voltak s vadnak, de nem másért, hanem irigységből, ... azért én egyeben nem kérem az vezért, hanem mikor valamely dolog és szó vagyon felőlem, az olyan dusmanoktól, egyik fíle enyim legyen [Monfr XV, 260; id. már Csefkő: NyLXXIII, 342].

dutka (háromgarasos) aprópénz-érme; dutcă, monedă de trei groși; Dreigroschenmünze. 1592: egi erzenbe hoza oda vgmint niolcz forint arra sahint, es egi chomoba valami gieongieot, es Dutkat [Kv; Tjk V/1. 244–5]. 1593: Albert Marton ... kartiat koczkat jaccot korchomakon, es eleg pinze volt, seot azt montak nekem hogi az minemw dutkakot el veztettem, nalla lattak [Kv; i.h. 421]. 1601/1622: En Kabos Sandor Adom emlekezetre kiknek illik, adot Zalanczi Lazlo nekem Eött szaz ffitot Dutkat tallert (egy!) [Görény MT; RDL I. 117]. 1602: vagion zalagba

Vasarhelyi Balint deaknál két cewst poharom tiz Magari Arany forintba es egy forintára (!) dutkaba [Kv; i.h. 73] | Amykor elseoben fel rottottam volt az ladat ket forint ara dutkat es tizen hat penzt veottem kezemhez [Kv; Tjk VI/1. 597]. 1604: szaz niolchuan het forintoth kez penzt veon kezehez ..., mind penzel Aran-nyal egietembe es dutkaual [Uoszt 18/49]. 1610: Pal Georgj Balint eleő alla, eleő ueőn egj dutkat [i. h. 37b]. 1612: mi Bucsultunk ... egj pad fedelet ad fl 5 d 50, egj agjra ualot fl 2, egj az-talj fedel fl 1, 3 dutka egy padra ualo fl, 1, 2 dutka [Ksz; BCs]. 1616: az melj rez Jozag(a) szallagon uolt ... Eordeogh Mihaljnak Eordeogh ... ada ... Nehaj Peteő Andrasne, Apor Kata Azzo(n)j hatuan eőt forint ara dutkat, az Vitezleo Eordeogh Mihaljnak [Hsz; Borb. I]. 1617: Eo-

teődfel pinze maradot volt hatra az dutkabol [Mvlt 290. 25a]. 1627: Jo fele penz iutot Wicey Mathenak szaz Eötuen forint ... Dutka nro: 30. Jtem, fillierrel Egiwt ... o penz iutot hatua(n) ket penz [Kv; RDL I. 132]. 1634: Vagyon mind az altal jelen negy dutka, Itt(em) ket dupla dutka. Barna penzis wagyon jelen f. 1./, 60 [Kv; i.h. 105]. 1637/1639: vagion regj Ezüst ozpora. p. 8. Mattyas kiraly Ezüst barna penze. m. l. p. 36. Ittem tizenket penzes ő garasok no: 8. Regy dutkak no: 6. Regy Eött penzes ő garasok no: 10 [Kv; i.h. 111]. 1638 administrant nobis in bona eaq(ue) Argentea monetă nostră Lingua Dutka apellatâ florenis Centum dutka Nro 100 [Gyf; Szád. I. Rákóczi György elismervénye]. 1646/1648 k.: talaltam azon kús Saczkoba(n) ennehany forint ara kilencz es tizen nyolcz Penzes Dutkat es egy keves granalt ezüstött mellyett abbol a' Dutkabol granaltak volt, mikor az leanyom fel akarya Vala Vetetny dutka penzitt [Huszt Mm; Born. XXXVIII. 141 St. Bethlen felj.]. 1653 Bek marton Ur(am) csinalt 10 bokor ezüst Kapsot (!), vagion egy dutka hean benne masfel taller [Kv; AsztCJk 56a]. 1678: Aztis az Kezdi Vasarhelyi Pap Mihaly Lovajt be hajták egy mint Bartok Peter es 'Fabjan Janos a' Beres Kalnaki Vr(am) job(bágya) s ket fele rekesztettek, egy reszet Desi Janosni ot^a huszon három dutkaval vegezene, a' masik reszit ugyan akkor a' Var-megyere Barra Istvanni rekesztettek [Kvh; Bogáts 6 — *Olv.: Jánosni, ott ...?]. 1755: Le tétetett, és prohibitatott Dutkát három sustákost [Petek U TGsz 51].

Az értékmeghatározásra nézve l. Huszár 106; az érmék képe i.h. X. tábla 104–5. sz. — Az 1646/1648 k. adalék tizen-nyolc és kilenc penzes dutkaja talán a Huszárnál *dutka-csegety* és *dutka* néven említett érmére vonatkozhatik.

¹ Szk: *Lul megad* dutkában megfizet. 1616: hogi ha ez Jeőuendeő keozelbik Funkeost napjara kez penzül, io Dutkaul auagj arannul ez mostani ualora zerent Eordeogh Mihaly feleségiuel Apor Anna Azzonnjal eggiut megh nem adnak ... Nehaj Peteő Andrasne Apor Kata Azzonynak, Szaraz patakon Feier uar megieben es az megh irt faluban es hatariban leueo portioit Jobbagiual szanto földiuel, Zena retiuel, in genere mindenekkel akar mik uolnanak ... Eordeogh Mihaljne Apor Anna azzony rézire nezendeők, ez mv jelen ualo leuelunkkel magahoz vehesse foglalhassa [Hsz; Borb. I] * ~ *szabású pénz* dutka-formájú pénz-érme. 1624: Ezust Marhabol Intott Andorkonak ... Egj dutka szabasw penz Egj karika raita f. — d. 10 [Kv; RDL I. 123].

dutkapénz aprópénz-érme; monedă de mică valoare; Kleingeld-Münze. 1646/1648 k.: talaltam azon kús Saczkoba(n) ennehany forint ara kilencz es tizen nyolcz Penzes Dutkat es egy keves granalt ezüstött mellyett abbol. a' Dutkabol granaltak volt, mikor az leanyom fel akarya Vala Vetetny dutka penzitt [Huszt Mm; Born. XXXVIII. 141 St. Bethlen felj.].

? duvaszt megdug; a zágázui; verstaunen. 1587: Hat Embernek Myert hogy az wyz által zakad valla es el Rekeztetek attam f — d. 12. Ganet vetettem. oda hogy hyrtellen kellet volt Tuhocztany (?) attam 4 Terheteol Zekeresnek f — d. 20 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 12 malom-szám.].

duzmás kb. felfuvalkodott; ingimfat; protzig. 1807: nem ama Duzmás, Harag tarto, Fenyegedőz, verekedő vagy vérengző; Káronko (!), Tolvaj, vagy Részeges; úgy egyéb rosz tselekedetekben, vagy erköltstelenségekben Magat gyakorlott ember [M.fenes K; KLev.].

? duzzadt dús, sűrű; des; dicht. 1846: Müller Vincze ... durzatt (!) gesztenye színű hajja [DLt 1114 nyomt. kl].

duzzog (sértődött) neheztel; a se bosumfla/imbufna; jm grollen, schmollen. 1769: Ne Duzzagjon tovább; mivel Kedves Ötsém Uram, el Duzzog magában két Esztendeig is és nem tudgya sokszor maga is miért Duzzog, miért haragszik, Annnyivalis inkább hogy Én bizony Kedves Ötsém Ur(am) Duzzogására, ok nélkült való Haragjára, leg kisebbet sem hajtok [Mv; Told. 19/45]. 1781: csak duzzog s mikor leg inkább kellene ... el mégyen [Sáromberke MT; TSb 13 Bethen Zsuzsánna kezével]. 1787 Már én mostonság néked leveledet nem vártom, úgy gondolván hogy a kopatz emberek ha egyszer duzzogni kezdenek hoszason eltart [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréf. lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1805: Kis Mamáék éppen török buzát ettek ebből kertem s hogy nem adott sirtam, vagy inkább duzzogtam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 118]. 1861: Giza a multkor duzogat hogy ötét Bátyám kifelejtete tzedulájából — most pedig örvend s készül egy szép nép dalal megtisztelni érte Bátyám mihent szerentsénk lesz [Köblös SzD; Bet. 4].

duzzogás (sértődött) neheztelgetés; bosumflare, imbufnare; Groll, Schmollen. 1769 Én bizony Kedves Ötsém Ur(am) Duzzogására, ok nélkült való Haragjára, leg kisebbet sem hajtok [Mv; Told. 19/45. — A teljesebb szöve. duzzog al.].

dűbörgés l. dőbörgés

dűbűncköl l. dőbűncköl

dűhődt 1. veszett; turbat; toll. 1719: eddigis ex raucore persequaltak aszt á kire haragjak volt sub Colore infectionis, mingjart á Gonosz es I(ste)ntelen ember büszt költ már ha akar mint az dűhűtt ebre [Ebesfva; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1813: a' Bornyú valóságosan dűhődt volt, és dűhődten az annya Tögyit szopta, leg alább nyálazta [Dés; DLt 329].

2. szűk dűhös, veszett; afurisit, furios; verflucht, verteufelt. XVI. sz. v. nyreo peternek panasza az felesége ellen hogy azt mondotta az

Vranak hog kellj fell Dwhws kurua fya nem tudode az all feledet fel uo(n)nj..., Dwhwdeot kurua fya. mo(n)dam nekj nekem mondode azt Katha, az felesége azt monta neked mondom [Kv; T]jk I/1. 547]. 1631 hallotta(m) ide ki az Uczara hogi Zilagi Ianos szitkozodot othen hogi aha dűhődeot lilek esse lilek, kurua, Isten ugj segellie(n) el nem szenuedem ezt [Mv; MvLt 290. 257a]. 1632: aha dűhődöt esse lilek kurua fia ugimond, te vagi az en gilkosom ... te vagi teob tarsaiddal eggjut az kik megh vagdaltatok [Mv; i.h. 71a].

dűhődten veszettül, vadul; furios; wild. 1813: a' Bornyú valóságosan dűhődt volt, és dűhődten az annya Tögyit szopta, leg alább nyálazta [Dés; DLt 329].

dűhög tombol; a bintui; wüten. 1850: Februárius 27-én olly iszonyu szél dűhögött, hogy kevés épület maradt el, mellyet meg ne rongált volna ... a' Templomot sem hagyta érintetlen, a' déli feléről meg bontotta [Szucság K; RKak 101].

dűhös 1. mérges, haragos; minios, furios; zornig, grimmig. 1572: Monda Rado Myhal, Ne Mennyetok wgimond, Ez dyhos Bestyek keozjben, Merth Megh My Magwnkath sem ohatyok tewlok [Damos K; KP. Fornasy Byrthalan jb vall.]. 1717: A mi Felséges Urunk gyözedelmes Pegjvere nyári operatioi után téli nyugodalmára osztván, teczet Felséges Eugenius Herczegnek, á mi edés Hazánk Securitássára, és a dűhös szomszéd ellenségnek ujabb invasiojától valo oltalmazására, az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [Kv; KvLt I/220 gub.]. 1822: Szarvadi Ur ... dűhös Ember [KLev. Gergelyfi Bénéámin (28) kibédi ns vall.].

Szk: ~ nevét állítja kb. gonosz híret kelti/költi. 1678–1683: mindenkor szokot dologh az hogi ... az szerencse, igen belső s kedves embereket emel, s ... ha kiket pedig saiditnok Uraknokis ahoz kedvit hailanj, annak nogi szerenje(n) arulo hirit dűhös nevít, Urok előt híven alítjak; akarvan azt el hitetni, hogi tób hívek nalloknal nincsen [Ks Kornis Gáspár kezével] * ~ nevét kelti gonosz hírt indít vkiról. 1678–1683: megh kezdek sokallanj, boldogh emlekezetű edes Atia(m) Ura(m) sep uri iosagit hazait varait ..., dűhös nevít kezdek költőnj, elsőben hogi minden dolgait ... iffiabik Rakoci Gőrginek, ő írja meg az Romaj Csasarnak ..., ez eczerre elegh volt az Giűlűlsegh zerzesre, melljet papistaj vallasa igen segitet ... azo(n) csalard világ kiáltota Jesuvitanok [Ks Kornis Gáspár kezével].

2. veszett; turbat; toll. 1806 a hidnál egy dűhös kutyát Sz. Iványi meg lött [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 192].

3. szűk veszett, dűhődt; afurisit, furios; verflucht, verteufelt. XVI. sz. v. nyreo peternek panasza az felesége ellen hogi azt mondotta az Vranak hog kellj fell Dwhws kurua fya nem tudode az all feledet fel uo(n)nj ..., Dwhwdeot kurua fya.

mo(n)dam nekj nekem mondode azt Katha, az felesége azt monta neked mondom [Kv; TjK I/1. 547]. 1650: az öczem szida lakatos Jstuan Dühös Anyától születetnek lakatos Jstuan csak tudományt tön de lakatos Jstuan nem mondta uiza [Szu; UstT 38b].

4. dühöngő, tomboló; bintuitor; wütend, tobend. 1833 olly dühös pusztito Zivar^a volt a milyent életemben meg tsak egyszer ertem [Marosludas TA; Kf Miss. — *Erre az alakra l. MTsz, SzamSz].

◇ Szn. 1632 Dühüs Gergely vagus in Pintek^a [Glédén BN; BLt 1. — *A közeli Szászpéntek^a K].

◇ Hn. 1784: Dühös Tó n.h.-ben (k) [Szásznifres SzD; EM XLII, 140]. 1891: Dühös kalyibája [Kalotasztkirály K; KHn 57].

dühösen mérgesen, haragosan; minios, furios; zornig. 1844: Másodsor is a Gyértya meg gyytotván megint el ütette és dühösen hozzám akart jönni, de protestáltam is, hogy Horváth János mint Gazda és Hütes, a dolgot szüntesse el [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János unitárius (21) vall.].

dühösködés dühös szitkozódás; ocará; Beschimpfung. 1737 Egy Onodi Mihály nevű Nemes ember fenyegetődzését és dühösködését halván nemellyek az Város Esküttei közül meg intették hogy ne fenyegetődzék hiszem vadnak Tisztek és Törvény [Vh; Ks 83].

dühösködik 1. dühösen viselkedik; a fi minios/furios; sich wütend benehmen. 1731 Egy Onodi Mihály nevű nemes ember a kortsomára ment, meg részegedet, es ki vont fegyverrel az utzán dühöskedet ugy hogy a kik látták, ki a Török buzáb(a) ki masuvá recipiálta magát [Vh; Ks 83]. 1803 ellenségi modon annyira dühösködtek, és lövöldöztek a' Remeteiek, hogj a' Toplitzaiak ... hozzájuk közelíteni nem mérték [Toplica MT; Born. XVc 1/107 Márk Iuon col. (43) vall.].

2. dítv dühöng, tombol; a face ravagii, a bintui; wüten, toben. 1808 (A babranyavalya) egy időben Németországban nagyon dühösködött [DLt 868 nyomt. kl].

dühösség 1. düh, harag; minie, supärare; Wut, Zorn. 1763: oly dühösséggel verték hogy ha hamar a Vultur Szimion Udvarára nem recipiálhatta volna magát éppen ötetis meg ölték volna [Nagyida K; Told. 9]. 1827 Kováts Páll ellenem ... annyira fel sűrült hogy a' mái napon nagy Dühösséggel Kokból ide réám jött, s négy ött Ember szeme láttára mejbe ragadott és meg rántzikált s Huntzof Kristusom Lelkit öszve hordotta [T; TLt Köz. ir. 1519].

2. veszettség; turbare; Tollwut. 1811: meg holt Varga Andris 10 eszt. dühösség(en) [M. gyerőmonostor K; RAK 118].

dül 1. döl

dülángle (angol) tüllanyag; tul englezesc; eng-lischer Tüll; tulle anglais. 1840: 1 Sing Düll

angle 2 f 30 [Kv; Pk 6]. 1851: 7 1/2 sing széles Dülángle [Kv; KCsl 11]. 1853: 4 1/2 Sing dülangle [Kv; Pk 5].

Kétségtelenül e csmszó alakváltozata a kszeg-i *dulándré* 'menyasszonyi fátyol' (ennek alakváltozatai l. KTsz 37).

Szk: ~ *gallér*. 1849 Egy dülángle gallér [Dés; DLt]. 1851: Egy Dülángle gallér gazdagon kivarva [Dés; DLt] * ~ *keszkenő*. 1847: Egy dül angli virágos keszkenő [Ádámos KK; UnVjk II/59] | Egy Düll-ángle varrottas szelü keszkenő [Dicsősztmárton; i.h. 11]. 1849 Egy dülángle keszkenő [Dés; DLt] * ~ *sál*. 1845: Dülángle 'sál, és smiszli [KLev. Valach Mendel izr. javainak összeírása] * ? ~ *smiszli* tüll-csipkegallér. 1845: Dülángle 'sál, és smiszli [i.h., ua.].

dültes megdől; culcat; gelagert, gelegt. 1740: Idei Dézmájáb(an) obvenialt tiz kalangja ösz buzá(na)k, és két kalangja dültes Majorság buzának a' szalmája, melyi(nek) szeme rostálatlan [Algyógy H; Ks 89 Inv. 63].

düműcsköletlenül csömöszöletlenül, zúzatlanul; nezdrobot, nestrivit; ungequetscht. 1843: Ezután szüretkor minden szőlőmet is düműcsköletlenül tétettem sajtoha, 's ami leve, könnynyü (!) nyomással, ki foly azt virág-mustnak külön veszem; hivesen meg szállítom, 's ha szükségesnek látom, meg is szűrösszőm [KCsl Kemény Dénes kezével].

düredék ? kb. göngyöleg; cocoloş, balot; Falte. 1714: más fél düredék hájj [Kászonfelsőfal; LLt Fasc. 85].

dűrűcköl 1. ványol, kall; a bate la piuă, a pua; walken. 1753 18 gjaubol szőttemen fejr posztot döröczköve 28 1/2 sing [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

2. dögönyöz, meggyomroz; a burduşi/pisa, a snopi pe cineva în bătaie; prügeln, kneten. 1778: Kövendi György Ur Inassa Novák Martziis Urát Asszonyát sem magát, meg nem betsülván, hanem az Asszonyat az földre le nyomta ott meg taszigalta dűrűtzkölte gyottsát le tepte az fejeröl rut szoknak nemivel rutul szidalmazta az Uratis el taszigotta midőn meg akarta verni [Kv; AsztCjk 104]. 1794: Barátosi Josef uram, Horvat Josef uramat, az asztal mellé egy kis ládára le tsapta, terdivel a' mellyire állott; ugy dűrűtzkölte [Dés; DLt 1799. évi iratok közt].

dűrűckölés (posztó)ványolás, kallás, kallózás; puaat, bätutul la piuă; Walke. XVIII. sz. eleje: Az becsületes Czeh minden Esztendőben Ui Esztendő napja után ket Cze mestert valoszon, edyiket Cze Atjának mást Cze Mesternek, melly két becsületes Mesterek hűttesek legyenek, hogy az becsületes Cze Privilegiunokra es igaságára gondot viselyennek, ugy mint Drűczkelésere, és az Cze jóvedelmere [Kv; KvLt Céhir. II PosztCart.]. 1753: két szekérre való széna rét mellyet dűrűtzkölésért ... Koronkai János nevű Biro

Hajdu János nevű Embernek adott [Szováta; Told. 3a].

dűrűckölő I. mn 1. zúzó; care provoacă conțuziune; quetschend. 1750 azon ártatlan kised testnek nyakára négy szál czérna öszve sodorva fojta (l) és annyira vrikolva lőtt volna, hogy midőn késsel mecsették volna le azon czérnát az bőre utánna szakadtott, az fojtogatás miatt az kised nyelvecskéje szájából keresztül ki vetve, hasán és gyomrán dűrűckölő és roncsolo kezeknek helyei és az vérnek törési [Kv; TjK XVI/6. 113].

2. ~ *sulyok*? dögölő; mai, bätator; Stampfe. 1679 Ház Földet tũrűckölő sulyok nro 7 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 155].

A címszóbeli *d-s* szókezdettel szemben a szóvegbeli *t-s* szókezdetre nézve l. a nyj-i *dőrűcköl* ~ *dűrűcköl* ige *tűrűcköl* ~ *tűrűcköl* ~ *tűrűcköl* 'nyomogat, nyomkod' alakváltozatait [MTsz].

II. fn. 1. (posztó)ványoló, kallómalom; piuă; Walkmühle. 1424/1462 molendinus ex tribus eorum planicalibus wlgo derezkelew dictis [Thor.; Jakó-Valentiny, Thorotzkay család levéltára. Kv, 1944. 15]. 1672 az Bányász Geörgy dőrűckölőiről Jobbágy András . egy darab szokmány posztot lopa vala el [Gyszm; LLt. Fasc. 69]. 1680: Vagyon ugyan ezen vizen az o naga Iob-bagynak egy Vanyalójak Vagyon esmét egy Dőrűckölőjökis [A. porumbák F; ÁLt Urb. 51] | Dőrűckölő. Dőrűckölő vagyon ezen patakon kettő ~ nro 2 Vanyalo. Vagyon egy Vanyalo-is mellytől tartoznak egy Pokroczal annuatim [F. ucsa F; i.h. 79]. 1688: Vagyon az vizi Malmon fellyül egy Dűrűckölő, rajta egy alul csapo kerek, az gerendelye mindenik felöl valo végin felöl valo végin vas csap karikák, és egy egy vas csap jo, dészkás silipje, egy szalmás kalyiba előtte, abb(an) vagyon az dűrűckölőhöz valo három vedres Rézüst [Csicsogyörgyfva SzD; BK] | Vagyon Szilye Boernakis egy Eőcsevel egygűt egy Malmok . volt kétt Dőrűckölőis ezen patakon, melljek most el pusztultak. Ezekből is ha meg építik tartoznak kétt kétt eöl Zeke posztival. Volt egy Vánjolois, ezis el pusztult, melytől tartoznak edgy Pokroczzal annuatim. Ezekre is rá kel vigyázni, es ha meg építik, esztendőnkent abbol szokott jövedelmetis percipialtassa Rationistajaval. Ugy mint minden dőrűckölőből az kétt kétt eöl zeke posztot. Az vanjoloibol penigh egy egy Pokrocztot annuatim [F. ucsa F; ÁLt Urb. 33]. 1699 Az Malom házzal által ellenben Io szarvazas sendelyezes alat cserefafkbol, vgyan cserefa sasokban rakot, dőrűckölő, es két törőjű kása törő minden késsegivel hat vedres üstivel egyűt [Szentdemeter U; LLt Inv. 35]. XVIII. sz. eleje: Vala mellyik Mester az posztóját szövésbe avag az Drűckelébe avagy az Ramán el vesztegetne, és osztán az Látó Mesternek az poszto nem tetszenék, és maga az Mester az posztról le akarna vágni az petcsétet, az ki váltazásának (igy l) az Posztoért adjon egy forintot [Kv; KvLt Céhír. II PosztCart.]. 1706: a'

Patakfalvi István kerti veginél valo kis hely mellyen a' deretzkölő volt [Bettfa U; Pk 7] | vad(na)k itt(en) Dűrűckölők nő 8 a kilenczedik közös a Libanfalviakkal [Hodák MT; Born. G. VII. 4]. 1726: Vagjon az Abosfalvi udvarházhoz egj három kövű malom, abban Kása Törő, és dűrűckölő, mely malom az Kűkűllő Vizen vagjon, alól Csapó kerekai, minden kévantato eszközei meg vadnak [Ks 4. 14]. 1732: a Kűkűllőn vagjon edgy árokra csinált Silipes, Sendelj alkalmas fedél alatt lévő, alol csapó három kerekű, mindenképpen jó készűletű malom, egy kerekű duruczkölő és kása törővel, s egjéb, minden malomhoz kívántato requisitumival Minthogj a dűrűckölő és kása törő egj kerék hajtja, azért egjszersmind, mindenik nem járhat, azért mikor a dűrűckölő jár, akkor halgat a kása törő, mikor megint jár a kása törő, akkor halgat a dűrűckölőis [Kóród KK; Ks I]. 1735 Dűrűckölőbe valo masodik üst [uo.; Ks 66.45.171]. 1747 (Vagyon) kűs kűkűllő vizen egy két kövű malmok Dűrűckölővel edgyűt | a Kűs Kűkűllő vizen lévő két kövű malomban dűrűckölőtől [Mny XXXVIII. 57]. 1758 vagjon a' Karátsonfalvi Homorodon két kerekű, egj kása törő es egj dűrűckölő [Homoródszpál U; Ks 15. LXXXVIII. 2]. 1761 Vagyon jo ujj kö padu alkalmas vas szerszamu, felyül tsapo két kerekű lisztelő Malom, e mellett külön házban négy botu poszto Durűtzkelő Malom s ugyan ezen Durűtzkelő kerek gerendején két botu kása törő A Durűtzkelőből leg jobb idejénis öt forint be nem jű [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 55]. 1763 vagyon a Kűkűllő vizen három Kerekű Lisztelő Malmok és egj Kerekű dűrűckölőjök [Csókfa MT; DLev. 2. XB.15] | Az uj Dűrűtzkelő késén készűlhete el | a' Dűrűtzkelő heverne, akkor a' lisztelő Malom foroghatna [Szókefva KK; Bál. 1]. 1781: Az Alsó Fűrés a Dűrűckölővel egyűt rendeltetett azon Sz. Demeteri Nyilhoz [Szentdemeter U; Told. 39]. 1792 Eő Exja a Malom árka vagyis silipja hason fele részére mint a proportione a maga hason fele jussára 's részire egy dűrűtzkölőt szándékozik építetteti [Kük.; JHb XIX/34]. 1821 Vagyon a' Kis Kűkűllőn egy Malom a Lisztelő Kőveknek a' végiben vagyon egy Dűrűtzkölő, vagy más képpen poszto ványolo [Makfva MT; DLev. 6 Conscri. 124] | Vagyon még ezen Malomnak egy Kerekén Dűrűtzkölője, 's Kása törője is [uo.; DLev. 6]. 1824: (a) Lűgeti Malmában A Dűrűtzkelőt jo Conservalja [Szentdemeter U; Told. 41]. 1851: A' dűrűckölőben van egy öt osztályu használhatatlan ros cserefa válu tíz bottal, a' háta a' dűrűckölő botoknak cserefa gerendán van, úgy az elé nyúló gerendán is cserefák A bėlkerek mind jók, a' víz kerek merőbe ujjak, mindenik 'gerendelyen két vas karika, csak az egyik gerendely bíkk, a' más kettő cserefák; hasonló képpen a' dűrűckölő gerendelye is tőlyga [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

Az 1688. évi adalék útmutatása alapján úgy látszik, hogy – legalábbis Fogarásföldén – a ványoló a durvább, a

dürückölő a finomabb posztófa kállását, ványolását végezte. A magyar néprajztudomány nem tesz különbséget a két mesterműszó használatában [vö. MNr I, 291 kk], sőt — a tájékoztatás szerint — a kállás, ványolás és nemezelés között eredetileg nem volt különbség: az orosz például műveletekre egy műszót is használ [i.h. 290].

Hn. 1616: Az Udvarház ellenebe az Maros Szigetibe az mely, berket Deöröckkeoleónak hynak [Náznánfva MT; EHA]. 1736: A Falun alól a Dürückölőnél (k) [Páncélcseh SzD; DHn 56]. 1754: a' Dürückölőnél a Gorboi Határnak szelléb(en) (k) [Türe K; KHn 260]. 1755: a' dürückölő nevű berekben (k) [Náznánfva MT; EHA]. 1765: In loco vulgo a' Dürückölőben [Türe K; KHn 261]. 1766: azan Maros árka, ... a Dürückkelő és Hodos nevezetű helyeknél szakad ki [Náznánfva MT; EHA]. 1773: A Döröckölő uttya mellett (k) [Alfalu Cs; EHA]. 1782: Döröckölő n.h.-ben [Bgeres K; KHn 192]. 1786: Dürückölő nevezetű helyben [Náznánfva MT; EHA]. 1797: a' Düröckölő nevezetű helyen találatto Berkes ... tilalmas [uo.; EHA]. 1834: Dürückkelő nevű helyben (k) [uo.; EHA]. 1865: Dürückölő (k) [uo.; EHA].

2. ? ványolóbot, kallófa; ciocan de piuă; Walkstock/stange. 1841: vagyon ... a' ványalo hat tölgy fa döröckölőkkel, jo tölgy fa válluval, — a döröckölők között felnyulik 4. tölgyfa oszlop, mely oszlopokat, és döröckölőket két helyen négy mind tölgyfa hevederek által nyoltz nagy fejű Srofos szegek szoritanak össze [Km; Km-ULev. 2].

3. ványolás, ványoló-molnár; piuar; Walker. Szn. 1591: Deorecckeoleo Janos. Deorecckeoleo Janos zs [Kv; Tjk V/1. 149]. 1724: Döröckölő Janos. Deorecckeoleo Janos zs [Kv; Tjk V/1. 149]. 1724: Döröckölő János zs [Náznánfva MT; BK].

dürückölőbot kalló/ványolóbot, kalló/ványolófa; ciocan de piuă; Walkstock/stange. 1851: a' háta a' dürückölő botoknak cserefa gerendán van [Erdősztyörgy MT; TSb 34. — A teljesebb szöveg dűrückölő II. 1. al.].

dürückölőfa döröckölő-rúd (ágyútöltés-fojtó rúd); fultuitor la tun; Luderungsstange. 1652: Az Falon függenek álgyu es Tarackkokhoz valo Esztergarba(n) meczet öreg és apro döröckölő fák, ki araszni s ki kisebb [Görgény MT; Törzs].

A fegyvertörténetben inkább döröckölő rúd néven ismert tüzéségi eszköznek egyik, hengeresen megvastagított végével a puskaportöltést fojtották le, ill. a golyót tolták be az ágyúcsőbe, a nemez-pamacsos másik végével, a pemel-vel pedig az elégett puskaporlerakódást távolították el a csőből [RMFegy. 178–9].

dürückölő-malom ványoló/kallómalom; piuă; Walkmühle. 1701: viz Szilvasi Hotaron lévő három Pár Kővő is Egj Dürückölő malmon [Hesdát/Mikola SzD; Wass. Morosan Lukacs viceszb kezével]. 1716: azon döröckölő malmotis ha el akarnák adni ... lévően ... azon malom mellett egj dűruszkölő (!) és kása törő malmokis [Szászkered K; LLt Fasc. 139]. 1748: Döröck-

ölő Malomhoz valo Űst [Koronka MT; Told, 37/29]. 1753: a Szovatai Parajd felé való Határban vulgo a' Sebes vizén lévő Fűrész-, lisztelő és dűrűtzkölő Malmáról valo vasat vagy egyéb eszközött (!) lopva ki, és mikor vitt el? [i.h. 3a vk]. 1797 Alol, vagy fellyül tsapo Lisztelő, ványolo, vagy dűrűtzkelő, és fűrész Malmok; Malomhelyek, mitsoda vizen, vagy ton vagynak, azok hány kővűek? [K; CU IX/2. 5a vk] | Ezen Ajtoni Ioszágbán, Alol vagy fellyül tsapo lisztelő, ványolo, dűrűtzkelő, és fűrész malom, vagy Malom helyi nintsen [Ajton K; i.h. 43b]. 1864: Dósa Lajos ... Makfalva helysége határában lévő lisztelő és dűrűtzkelő malmának, az idei utolsó árviz, zápor tartóját merőben összerontván, gátját meg szaggatván, a vizet kerekekre vivő kánálissát betöltvén, mindezeknek helyre állítására nézt árendatora Szentkovits Lukács vrral illetén egységére lépett [Mv; DLev. 5].

dürückölő-malombeli ványoló/kallómalombeli; de la piuă; aus der Walkmühle. 1675: Poszto chinalo Mikingh (?) Janosné Dürückkölő malombeli részébeol ... percipialtunk f 40 d — [Kv; Szám. 34. LVI. 3].

dürückölő-pénz kb. posztóványoló vámjövédelen; venit realizat din vama de la piuă; Walke-Zollertrag. 1731 az malombol penig most alig jó ki öttven, vagy hátvan kőből gabona vám mikor jo divattya van is, Dürückölő pénzt penig most az három esztendők alatt a molnár részin kívül annuatim percipialt az Ur Jósika Gábor Uram hol huszon nyolcz, hol harmincz forintokat [Marossztkirály MT; Berz. 13. III/13]. 1851 a' mostani molnár Ráduly György fizetése minden 4ik véka, és a' dűrückölő pénz 4ik része, úgy a malom körüli kertek használata [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

A címszóbeli néven ismert földesúri jövedelem a posztókállás/ványolás fejében a munkálataiktól szedett vámpénzre vonatkozik.

dürückölés ványolás, kalló/ványoló-molnár; piuar (lucrător la piuă); Walker. Szn. 1573: Dērechkealos Iacob [Kv; Tjk III/3. 243b].

dürückölő-üst (posztó)ványoló/kalló-üst; cǎldare de piuă; Walkessel. 1744: Ványoló malomhoz való dűrückölő edgy régi nagy üst [Szentdemeter U; LLt 67]. 1794: Egy ros dűrűtzkölő üst [Gyalakuta MT; TSb 17].

dűszű l. tűsző

dűt lenyom/dönt; a trinti/rästurna; umstürzen. 1632: csak az ablakon nézék be, s látám, hogy az az Rosnai Szabo Miklós Berkeszinét hanyatta dűtötte vala az ágyban s ott csiklandja vala [Mv; MvLt 79b — 82b átírásban!]. — L. még dőjt al.

dűsugya l. falusbíró; judele satului, jude sătesc; Dorfrichter. 1666: Kozma Juon ... az Dupa

Piatraj Csudenek hayat zakallat Tepte ... allata előttünk Illyen kezeseket, hogy eő Naga boczjattassa el Teörnyre magok kezében elsőben, igazodgjak ott el Teörvenj szerent, tessék kj mind két felnek igassaga, s ha ott ne(m) Tetzik vigjek Apellatioba(n) az eő Naga szekjre [Abrudbánya; BK]. 1742: egjszer Dán Dsurd az kezdé kiáltani kösd meg Dsudgya mert im hol a kést belém akarja verni [Bulzest H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1756: Ad haec^a Grohot ut Falu: Reponállya: Ugy vagyon, hogy a praetendens Káros a' Dsugyanak Sándor(na)k hirt adott Károsodásáról, azonnal Ribicsoráról felis jött, minkett Grohoton őszve gyűttött, de ... Semmi nyomot jelt ... nem találtunk [H; Ks 62/6. — *Ti. a vk szóban forgó pontjára von.]. 1784 B. Bánffi Sándorné Aszszony ő Nga Jobbagyai mintegy tizenhaton a kérdett erdőt invadálták, ... a Tisztarto ... meg tudván, engemet is, akkor Sugya lévén, másokkal együtt maga mellé vett [Kosztess H; BK sub nro 310 Vledo Petru (30) jb vall.]. 1806: Az Gájánéli Zsugyanak és Dudásnak 5 kupa^a [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir. — *Ti. bor].

2. udvarbíró, udvari bíró; jude domnesc; Hofrichter. 1687: Hallottam edgy batyamtól Ivan Todortól ... kys az nehay Kornis Ferenczne Asz(szonyomna)k eo kgl(mene)k Diznay Udvarházához valo Gsűdeye (!) volt [Glédén BN/Disznajó MT; WH Disznajói cs. Ivan Peter (60) jb vall.]. 1725: Doboka vármegyében ... Felső Borgan ... Bethlen Lazlo uram eő Nga Sájka Simon Nevű Biraja vagy Suda Házánál [Kiskaján SzD; BK]. 1750 k.: mi többszer egyszernél tisztartora nem Panaszkottunk melyet az Ur jól tudhat de most még csak az Csugye is öllessel fenyeget bennünket és így tellyes lehetetlen élnünk ha az Ur kegyelmes Grátiájából másokot nem téssen azért az Krisztus kén szenvedéséért kérjük az Urot hogy tegyen az Ur más tiszteket mert egy áttallá(n) az Ur szoszága (!) el Pusztul [AF; TKI az igenpataki jb-ok panaszlev.]. 1756 En ugj tudom hogj a mikor leg elébb emlekezem réá edgj Parászka Szimion nevű Sudgjája volt Néhaj Mgs Groff Bethlen László Vrnak, s azt tudom hogj az én értemre dézmálta annak utánna penig edgj alkalmatossággal tudom hogj mind a két Mgos Exponens Vrak Sudgyáji ide jövének s Apám igen öreg ember lévén ki vivéék oda, s hogj igazította az Apám a Controversiát közöttük azt nem tudom, mert ott nem voltom [F.borgó BN; BK. Szelecsán Kretsun (50) jb vall.]. 1759: Gyertyanosban lako Prouidus Jobbagyak Mlgs Groff Torotzkai Sigmond Jobbagyai ugymint: Koptyil Toma, Krátsom Petra, Koltur Juon a' ki Dsűde, Koptyil Vonya ... és mind a többliis ugy vélek együt a' Falusi Biro Páskuly Péter Torotzkai Boldisárné Aszszony(nyom) Jobbagyais [T; Bosla]. 1768: Marosan Gavrilla ... azon Hellyet elsőben fel fogta volt, de minthogy felette Gazas volt azon Helly felben hagyta az el kezdett irtogatást, s el adta ... Paszere Szimionnak Hat forintokon ... meg halván Paszere Szimion ... hatalmasul el vette Szalasán Maftyej az

Exponens Ur eő Nga akkori Sugyaja [F.borgó BN; BK]. 1768/1771: Udvari Gornyikok, Tisztartók, Dsugyak, Kenizek kik(ne)k mi kárt tésznek, kiket mivel aggravalnak, opprimalnak és praeter debitum taxálnak? [H; Ks 112 Vegyes ir., vk] | Dsugyánk ... a' kire haragszik a bottyával főben üti mindgyárt az embert | Dsugyánk ... ha Sokáig Dsugyáskodik rajtunk, az egész Falusiak el pusztulni készek vagyunk [Bukured H; i.h.]. 1769: jelen lévén D(omi)nális Biránkis Delemerián Petru, superveniált Utrizált Bratyilla Péter-is oda közinkbe igen részegen és apprehensioja lévén az említett Dsugyára valami tilalmas kert felett, mondotta néki, mit áskálsz utánna, és ditsekedel, hogy bé vádolsz, ki tett Téged D(omi)nális Bironak, s szidalmazta Lelkit, erre felelte az irtt Dsugya, engemet D(omi)nális Bironak a Kristus és az Udvarbiro tett, erre mondotta Bratyilla Péter, baszom a Lelkedet néked-is, annak-is, aki téged Dsugyanak tett, mit gondolog (!) én az Udvarbiroval, mert anyi aranyom vagyon, hogy Componábon tévén le nyomtotnám velle az Udvarbirot, és azt-is mondotta fülünk hallatára hogy az említett Dsugyanak Kristussa hazug, a Dsugya pedig mind szépen beszélt vele [Vályebrád H; Ks 81. 57/22 Békssa Vasziília (65), Szabo Juon (50), Kolcza Jákob (40), Grék Evucza (26) cons. prov. Kolcza János vall.] | monda énnékem az Dsugya Delemerián Petru, figyelmezzél és tarts számot rá ezt hallám mái napon Beksza vaszilitól, hogy ő hallotta volna Bratyilla Péter szájából, hogy a Dsugya Delmerián Petru Kristussa hazug [uo.; i.h. Popa Jov (!) (60) gk pap vall.]. 1777: Katalina Petru Mlgs Baro Josika Daniel vr eő Nga dsugyája ezen helybe akarván irtani ... Popa Juon is ... praeveniálta Katalina Petrut, és nem engedte ezen helyen irtani [Dupapiáttra H; Gyk. Gligor Petru (56) jb vall.]. 1785: Hogy az Praedalo Tolvajoknak Piskintzreis Léendő el jövételek híresedett, az Aszszony eő Nga Sudgjája nagyobb Securitásnak okáért eő Ngnak hat Méh kosarait az én vejemhez vitte, vitette [Piskinc H; GyK]. 1786 Kérem az Urat alázatossan méltotzassék az Ur engemet invialni mi tévő légyek mig az Ur válaszat veszem adig itt tartom Láncean az Udvarnak, és ahaz tartazo Dsudgyák(na)k felelések mellett [Kriszcsor H; Ks 74. VII. 143 1/4-hez Steph. Kristosri vicejudl. kezével]. 1794: ezen kétt esztendőknék el Folyások alatt rajtam három Máriásokott huzott illetlenül az Dsugya Bulza János ... az irt Dsugya Feleségétől hallottam azon szokot szollani hogy az Férje a Dsugyasagbol ki esett, melyet előmben terjesztettének az 5dik vallato kérdés szerint az irt Dsugyané kitől hallotta légyen nem tudom. Az Uraság Gornyikát (!) ki velle Gornyikoskodott hogy egyett értettek volna nem tapasztaltam [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Gimis Angyel (60) vall.]. 1795: Már közelitek a' 20 Esztendőre, miolta katonaságom után a' Tekintetes Uradalom Dsugyája vagyok ... Dsurd Ursz Bulzesti D(omi)nális Dsudgyája

[Ks 75. VIIb. 120]. 1805 Csináltattam az Zsugyának Kadárnak Kertésznek s egy gyermeknek a ki Minister volt egy egy bór mejre valott 4 Rf 32 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

◇ 1715 egj Ponori Dragán Ignáth nevű Dsude | egj Vonja Márk nevű Dsudje [Ponor TA; WH. Mamaliga Mihály (68) vall.]. 1739 mentünk ezen Nemes Zarand Vármegyeb(e) Vákára az Dsudgya Indrej Dumitru Házához [H; Mk 12]. 1749: Mikla Kratsony Panaszolkodik hogy Paur Thoma Fiaival és Vejeivel engemet a Földre le vertek, és fejemet bé törvén maid fel halva az Dsugye Udvarán hagytak [Vályebrád H; Ks 62/22]. 1755 a Dsugyais Mihutz Sztán a kár tételben volté részes, abban semmit nem értettünk [Balsa H; GyK 4 r. tanú vall.]. 1756: magától a Dsugya Semmit nem tselekedett [Váka H; Mk 13 Pirva Lázár (66) vall.]. 1757: Vale Bradi Sugje Matyas Mark Roman Adam Gornik [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1759 azt monda Csirko Mihály az Sugjenek hogy ezen malom nem, az Urake, hanem az enyim, es monda az Sugje, hej barátom mind te mind az Joszag az Urake, es arra monda Csirko Mihály hogj ő ki hozza az Vármegje Fő Birajat, es monda a Sugje nekíe, ki akarattyabol az Udvarebol vagj az Udvar Biro Urameval, monda arra, Csirko Mihály annak akarattyabol az ki mind az Udvar Bíronak parancsol mind nekem mind neked [uo.; Ks 62/4 Sam. Varadi jur. ass., not. vall.] | a régi ritus szerint falunkban Sztrungár nevű helyben Njégjeja Celebráltatván . Sztrancz Péteris vellem .. alkanyotig ott mulatott . onnat a Njégjéjából az ide valo Dsugyával mentek haza [Bulzest H; Ks 101]. 1760 a' Borgai 'Sugyával Borgorol 4. Farkas bört hozánk ő kglmenek discreteban, kettőt a' Sugya edgyet a' kivetett Krájník György adták ajándékozott a' ki vetett Borgai Krájník egy által vetőt [Bethlen SzD; EMLt Morár Péter (36) j b vall.]. 1767 Udvar Biro Uramtol valo nekem ígért Busztonnikáér Bukuresdi Groza Iván Sugyához Panaszra mentem egy néhányszor, és kértem hogy azon nekem ígért Busztonnikát hogy jöjen el és a több Nyikulajestyiek örökségektől különösitse meg ... Bukuresden lako Szuts Toma [Bukuresd H; Ks 62/4]. 1763 a' Sugye Bukur Plátos (1) járta el a' Falut hogj minden ember jöjjen az ő Házához és ottan meg fogják hallani mitsoda parantsolatot fognak ki adni az Urak [Szecsel Szb; JHb Johonnes (1) Dsurka (40) j b vall.] | a' Nms V(a)r(me)gye részéről pedig jötte(ne)k ide akkoron az akkori szolgabíró ... és minket még este eljáván a' Sugye azt mondotta hogj minden ember reggel az ő Házához jöjjön elő fejszével Lapáttal [uo.; JHb 4 r. j b tanú vall.] | a' Vármegye Tisztei ... tanátsat tartottak, és midőn el végezték az után mentenek a' Xugye Házához [uo.; JHb 2 r. j b tanú vall.]. 1768 az erdőre menvén találtam egy ohábai embert a' Berk nevű erdőb(en) ... meg-Zálogaltam a' szíjját el-vévén, és a' Sugyá(na)k kezéb(e) vittem [Girbó AF; BK.

Girbói ir. Tzitzu Györgyi (40) zs vall.] | Vonnya Szímionnak adott a' Sugye, Sitárságában egy tsürnek valo fiatalakot [uo.; EMLt Fratzila Kosztándin (46) j b vall.]. 1770 : ez előtt cir. 20. esztendővel akori Dsudgya moston életben lévő Filip György idejében [H; Ks 79. XXXIV. 22 vk]. 1778 A Sugya ... száraz és hegy fákat adott tsirkéért [Girbó AF; BK Girbói ir. Martuse Vonye (30) j b vall.] | a 'Sugyának Lovász Mester adot volt egy vén fako kantzát [Bethlen SzD; BK Bethleni szám. Márkosfalvi Szabó András tt vall.]. 1785 A Tolvajok ... a Sugyának egy Pakulár Bundájatis, Pokrocztát, és vászon gunyaitis el vittek [Piskinc H; GyK]. 1794 ... melj kár vagyon Gsudé (1) tuttára [Bulzest H; Ks 75. VIII. 22] | A Dzsugya ellen törekedőket senkit se tudok hanem Mikle Pavelt és Györgyöt Mivel őket hol szembe a Dsugyával szembe szállani hol háta megett izgágás szokat szollani hallottam de bántani nem lattam [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Juonutz Flora (40) vall.] | Hujest Ursz 6 Hardokat vévén a hardokat el vette a fenn ki nevezett Sugya 9, 9, májrásokon [uo.; Ks 75. VIII. 172]. 1796 : az általunk ajánlatott Bulzesti Dsugyának Dsurd Ursznak Fiát Dsurd Gavrillát, kit jövendőre nézve egy emberséges Embernek, és jó Papnak lenni reménlünk, hogy popizálni a' Mlgos Püspök Ur méltóztassék, ujra is Ajánlyuk, és alázatosson kérjük [H; Ks 75. VII. 245]. 1820 : 'A Ribitsorai Dsugya hozott 1 ved(er) 1/2 kup(a) Vaj(at) [Déva; Ks 105. 155].

dzsugyáné udvarbíróné; soția judei domnesc; Frau des Hofrichters. 1794 ezen kétt esztendőnek el Folyások alatt rajtam három Máriásokot huzott illetlenül az Dsugya Bulza János ... az irt Dsugya Feleségétől hallottam azon szokat szollani hogy az Férje a Dsugyasagbol ki esett, melyet előmben terjesztettenek az 5dik vallato kérdés szerint az irt Dsugyáné kitől hallotta légyen nem tudom. Az Uraság Gornykát (1) ki velle Gornyikoskodott hogy egyett értettek volna nem tapasztaltam [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Gimis Angel (60) vall.].

dzsugyaság udvarbíróaság; funcția de jude domnesc; Hofrichteramt. 1756 : Ennekém az Apám Isten tudgja mennyi időtől fogva szolgálta Mgs Néhai Groff Bethlen László Vrat, s annakutánna penig Mgs Groffné aszszonyom eő Ngát, kinekis holta után én magomis feles esztendeig szolgáltam Sudgjaságommal, de az Vtrumban Specificalt Tagjéri György földet .. ugj igyekeztünk hogy mi dézmalhassuk meg [F.borgó BN; KB]. 1794 : Melly sok keserves nyomorgatást; huzást, vonást ... szenvedtünk Bulzesten már régtől fogva Dzsugyaságot viselő Dsursz Ursztol aztat a' Ttts Praefectus Ur az ide alább le irtakbol bőltsen által látthattya [Bulzest H; Ks 75. VIIIb. 150] | az irt Dsugya Feleségétől hallottam azon szokat szollani hogy az Férje a Dsugyasagbol ki esett [Vályebrád H; Ks 81. 57/56. — A telje-

sebb szöv. l. *dzsugyáné* al.] | Egy vasarnap napon Bulza János nevű D(om)inalis Dsugyánk minekutanna Devarol meg érkezett volna tudtára adattá az Ujj Dsugyának hogy többet az Faluban mind Dsugya ne járjon mert ő hozott viszont Levelet az Údvartol hogy ismét ő légyen Dsugya, melyet meg értvén az Falu oda hivatá, hogy mutassa meg igasságát mellyett hozott Déváról az Dsugyaságról, mellyett ő meg is mutata de odó adni nem akara arra fel indulának a Falusiak az többek közül Mikle György protestalni kezdte hogy az Faluban többi ne járjon mert már van Ujj Dsugyájok | Magam is jelen voltam a Falunak Gyűlésében midőn hallottuk hogy ... Bulza János Dsugyaságról megint ujj Levelett a Devai Uradalom Tisz(t) Uraitol hozott volna ... kit is hozzánk hivattunk el is jött kértük annak utánna az Levelet hogy adja által az Falunak kezében hogy annál fogva meg világosodjunk a dologban

[uo.; i.h. Opra Ignát (55) vall.]. 1802 Román Petru ... előbbeni Dsudgyaságá(na)k Űdöje alatt edgyezésre nem is léphetett [Bukurest H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1808: Lutz Lázár, a' ki a' Zsugyaságot intselkedéssel akarta el nyerni éppen olyan hibásnak találtatott, mint Kretsun Josziv Udvari Gornyk [Sztanizsa H; GyKMiss. Kristori Mihály szb Hollaki István főispánhoz] | Oprián Kódra Dsugyaságában ... egy öles hoszúságú Cseresnye fa Tőkét, kérésemre Szerzett . ötött is úgy kértem ha kár nélkül meg eshetik [Darlac KK; Ks. Fodor Antal Finta Pálhoz].

dzsugyáskodik (falus)bíróskodik; a indeplini funcția de jude al satului/sătesc; das Dorfrichteramt verrichten. 1768/1771 Dsugyánk ... ha Sokáig Dsugyáskodik rajtunk, az egész Falusiak el pusztulni készek vagyunk [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].